DERS KİTABI

ORTAOKUL VE İMAM HATİP ORTAOKULU

Sosyal Bilgiler 7

YAZARLAR

Öznur AÇIL

Hülya GÜVENÇ

Ayşegül HAYTA

Sezcan KILIÇ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI ..... : 6983
DERS KİTAPLARI DİZİSİ ..... : 1838

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Doç. Dr. Erol KOÇOĞLU

Program Geliştirme Uzmanı
Dr. Öğr. Üyesi Eyup İZCİ

Dil Uzmanı
Dr. Gülşah METE

Görsel Tasarım
Yasemin SÜRÜCÜ
Yusuf DEMİR
Vehbi KOLÇAK
Abuzer KORKMAZ
Recai ÖZÇELİK
İlhami SEL
Ümit ŞENER
Ahmet Turan YILMAZ

ISBN 978-975-11-4918-3

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

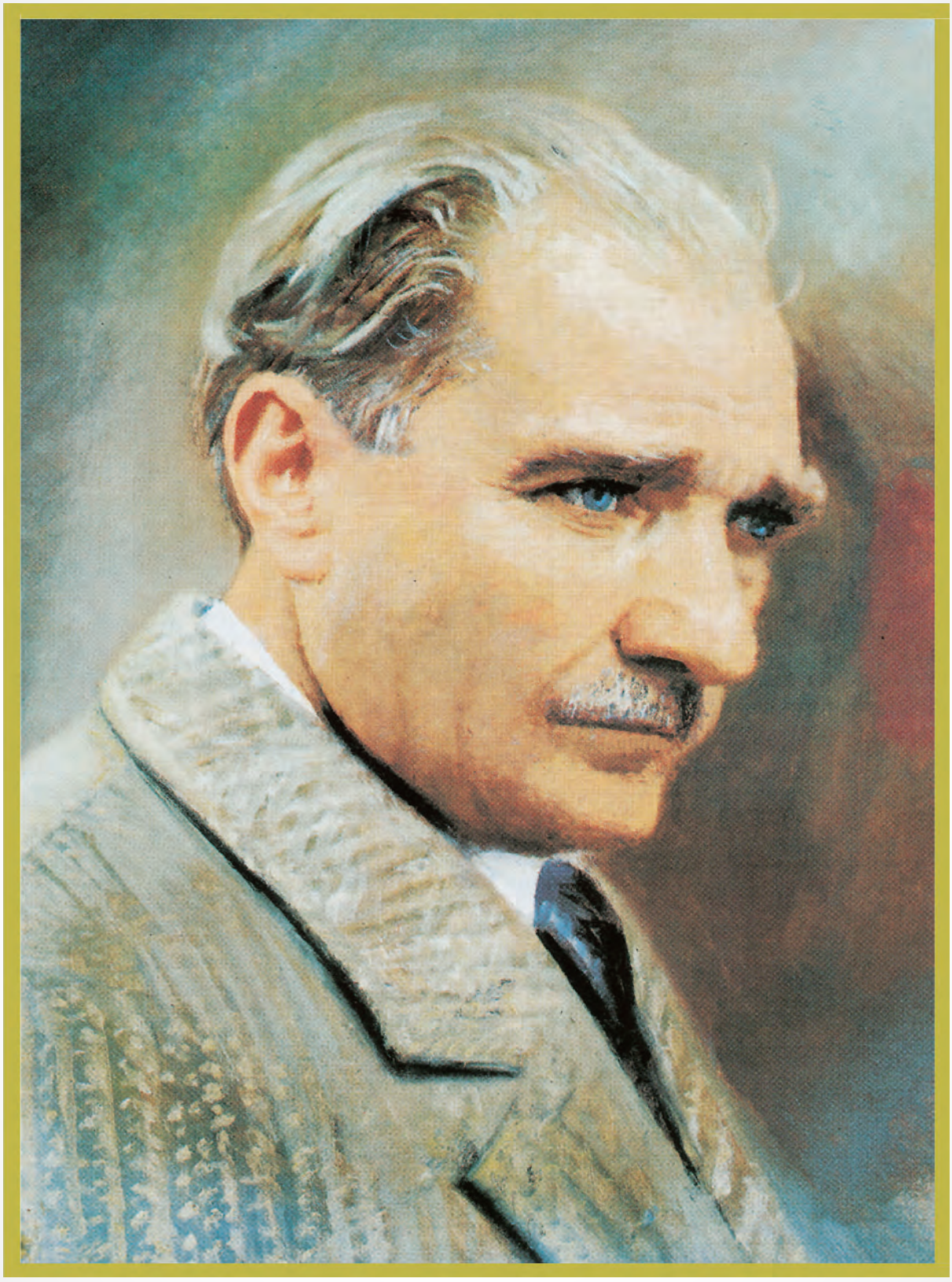
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

KİTABIMIZI TANIYALIM

Cevaplayacağınız sorular yer almaktadır.

Yazılı cevap verebileceğiniz sorular yer almaktadır.

FIKRA

Güldürürken düşündüren fıkralar yer almaktadır.

İlginç bilgiler yer almaktadır.

Farklı bilgiler yer almaktadır.

Hikâye, anı ve mülakat gibi içerikler yer almaktadır.

Konuyu özümsemeye yönelik örnek olayların yer aldığı bölümdür.

Sayfaların sağ alt köşesinde öğrenme alanlarını birbirinden ayırt etmek amaçlı kullanılan renklerdir.

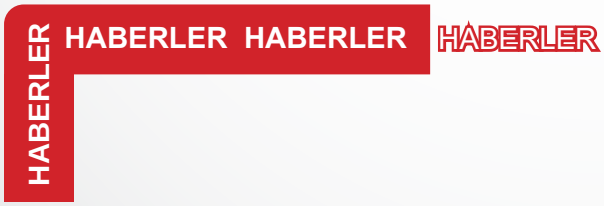

Konuya ilginizi çekecek etkinliklerin bulunduğu bölümdür.

Her öğrenme alanının sonunda kendinizi değerlendirebileceğiniz sorular bulunmaktadır.

Konu ile ilgili okul dışında yapacağınız etkinlikler yer almaktadır .

Konu ile ilgili gazete ve Genel ağ haberleri yer alır.

İÇİNDEKİLER

1. İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ / 10

- İletişime Başlıyorum / 12
- Çevremle İletişim Kurabiliyorum / 17
- Dünyayı Evimize Getiren Kutu: Televizyon / 22
- Düşünüyorum, Düşündüğümü Açıklıyorum / 27
- Doğru Bilgi Alırsak Gelişiriz / 29
- Benim Hayatım, Benim Özelim / 31
- Kendimizi Değerlendiriyoruz / 34

2. TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK / 36

- Bir Devlet Doğuyor / 38
- Osmanlı Fetih Siyaseti / 48
- Avrupa Gelişiyor, Osmanlı ve Diğer Devletler Etkileniyor / 64
- Islahatlarla Değişen Osmanlı Kurumları / 75
- Kültürümle Varım / 80
- Kendimizi Değerlendiriyoruz / 86

3. NÜFUS VE YERLEŞME / 88

- Geçmişten Günümüze İnsan Yerleşimi / 90
- Türkiye Nüfusunun Özellikleri / 95
- Neden Göç Ediyoruz? / 105
- Türkiye'de Göçün Sonuçları / 111
- Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğümü Kullanıyorum / 113
- Kendimizi Değerlendiriyoruz / 116

4. ZAMAN İÇİNDE BİLİM / 118

- Kil Tabletten Tablet Bilgisayara / 120
- Işık Doğudan Yükselir / 128
- Karanlıktan Aydınlığa / 133
- Özgür Düşünce ve Bilim / 138
- Kendimizi Değerlendiriyoruz / 140

5. EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT / 142

• Üretim ve Yönetimin Temeli Toprak / 144
• Üretim Yolculuğu / 149
• Yardımlaşma ve Dayanışma Kültürümüz / 154
• Geçmişten Geleceğe Mesleki Eğitim / 159
• Hayalimdeki Meslek / 165
• Teknoloji ve Değişen Dünya / 169
• Kendimizi Değerlendiriyoruz / 172

6. YAŞAYAN DEMOKRASİ / 174

• Demokrasinin Tarihteki Yolculuğu / 176
• Atatürk ve Demokrasi / 183
• Türkiye Cumhuriyeti'nin Temel Nitelikleri / 189
• Huzur Demokrasi ile Gelir / 194
• Kendimizi Değerlendiriyoruz / 200

7. ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER / 202

• Türkiye ve Dünya / 204
• Gelişen Türkiye / 207
• Yanlış Bildiğimiz Doğrular / 210
• Günümüz Dünya Sorunlarına Çözümler / 213
• Kendimizi Değerlendiriyoruz / 220

CEVAP ANAHTARI / 222

SÖZLÜK / 226

KRONOLOJİ / 231

KAYNAKÇA / 232

TÜRKİYE HARİTASI / 242

TÜRK DÜNYASI HARİTASI / 243

HATIRLAYALIM

Geçmiş yıllarda öğrendiğiniz bilgileri hatırlayarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- İletişim kurarken kendimizi farklı özelliklere sahip insanların yerine koymanın önemini tartışınız.
- Toplumda uyum içinde yaşamak için ön yargılarımızdan kurtulmanın önemini tartışınız.
- Kültürün temel ögelerinin neler olduğunu açıklayınız.
- Hak, sorumluluk ve özgürlük arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarımızı sorgulayacağız.
- Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanmayı öğreneceğiz.
- Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışacağız.
- İletişim araçlarından yararlanırken haklarımızı kullanmayı ve sorumluluklarımızı yerine getirmeyi öğreneceğiz.

1. İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ

KONU BAŞLIKLARI

- İletişime Başlıyorum
- Çevremle İletişim Kurabiliyorum
- Dünyayı Evimize Getiren Kutu: Televizyon
- Düşünüyorum, Düşündüğümü Açıklıyorum
- Doğru Bilgi Alırsak Gelişiriz
- Benim Hayatım, Benim Özelim

ÖĞRENME ALANINDAKİ

DEĞERLER

Duyarlılık
Özgürlük
Saygı
Sevgi
Sorumluluk
Aile Birliğine Önem Verme

BECERİLER

Empati
İletişim
Problem Çözme
Medya Okuryazarlığı
Ön Yargıyı Fark Etme

ANAHTAR KELİMELER

Jest: Herhangi bir şeyi açıklamak için genellikle el, kol ve baş ile yapılan içgüdüsel veya iradeli harekettir.

Mimik: Duyguları, düşünceleri belirtecek biçimde yüzde beliren kımıldanışlar, hareketlerdir.

İLETİŞİME BAŞLIYORUM

İletişim kelimesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

Görsel 1. 1: Mağara Duvar Resmi

Dünyaya gözümüzü açtığımız andan itibaren gerek yakın gerekse uzak çevremiz ile bir bağ kurarız. İnsanlar, geçmişten günümüze çeşitli yollar ile kendini anlatma çabası içinde olmuştur çünkü insanın doğası ve sahip olduğu yetenekleri; çevresini anlama, anlatma ve anlamlandırmaya yöneliktir. İlk insanların mağara duvarlarına çizdikleri resimler (Görsel 1. 1) veya Kızılderililerin yaktıkları ateşin dumanı ile yapmaya çalıştıkları, iletişimden başka bir şey değildir aslında.

İletişim kurmak neden önemlidir? Açıklayınız.

İletişim; duygu, düşünce ve bilgilerin alışverişi olduğu için toplumsal bir süreci de ifade etmektedir. İnsanlar toplum içinde bir arada yaşarlar. İnsanların bir arada yaşamaları iletişim hâlinde olmalarını gerektirir. Ev, apartman, otobüs durağı, okul, iş yeri, tiyatro gibi birçok yerde iletişim kurarız (Görsel 1.2 ve 1.3). Tutum ve davranışlarımız, çevremizle kurduğumuz iletişimi etkiler. Örneğin duyarlı ve samimi bir davranış tarzı çevremizle olan iletişimimize katkı sağlar. Doğru ve etkili bir iletişim birbirimizi anlamaktan geçer. Bu da toplum içinde pek çok sorunun kolaylıkla çözülmesine yardım eder.

Görsel 1. 2: Öğretmen ve Öğrenciler Arasında İletişim

Görsel 1. 3: İş Yerinde Çalışanlar Arasında İletişim

Doğru bir iletişim ailede başlar (Görsel 1. 4), sosyal çevrede devam eder ve gelişir. Annemizin ya da babamızın hazırladığı kahvaltıya yardım etmek, sabah arkadaşımıza "Günaydın.", hasta olan bir yakınımıza da "Geçmiş olsun." demek, çevremizdeki insanlara sergilediğimiz olumlu davranışlara örnektir. Umursamaz tavırlar sergilemek ise çevremizdeki insanları üzebilir. Sevecen, anlayışlı ve duyarlı davranarak çevremizi ve dünyayı daha yaşanabilir hâle getirebiliriz.

Görsel 1. 4: Anne ve Çocuk Arasında İletişim

Tek başına iletişim kurabilir miyiz? Görseli inceleyerek düşüncelerinizi ilgili alana yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Görsel 1. 5: Kendi ile İletişim Kurmaya Çalışan Çocuk

İletişimin temel ögeleri vardır. İnsanlar arasında tam bir iletişimden söz edebilmemiz için bu temel ögelerin gerçekleşmesi önemlidir. İletişimin temel ögeleri; kaynak, alıcı, mesaj, kanal ve geri bildirimden oluşmaktadır.

1 KAYNAK

İletinin ilk çıktığı yerdir. İletiyi gönderen; kişi, topluluk ya da kuruluş olabilir. 18 Mart Çanakkale Zaferi ve Şehitleri Anma Günü'ndeki konuşmacı, kaynak yani iletiyi gönderendir.

2 ALICI

Kaynağın iletiyi hedef olarak seçtiği kişi, topluluk ya da kuruluştur. 18 Mart Çanakkale Zaferi ve Şehitleri Anma Günü'ndeki konuşmayı dinleyen öğrenci, öğretmen ve veliler, alıcıdır.

3 İLETİ

Kaynak tarafından aktarılan bilgi, tutum ve davranıştır. Çanakkale Savaşı ve önemini anlatan bilgi, iletidir.

4 KANAL

İletinin aktarılmasında kullanılan yöntem, kanal olarak adlandırılır. Konuşmacının sözleri, kanaldır.

5 GERİ BİLDİRİM

Bu süreç iletinin alıcı tarafından alınıp alınmadığını kapsar. Dinleyicilerin, yapılan konuşmadan duygulanarak konuşmacıyı alkışlamaları, geri bildirimdir.

Verilen örnekten hareketle iletişimin temel ögelerine örnekler veriniz.

İletişim kurarken sözlü, yazılı ve sözsüz iletişim türlerini kullanırız. Sözlü iletişim, duygu ve düşüncelerimizin sözcüklerle aktarılmasıdır. Yazılı iletişim, sözcüklerin yazılı şekilde kullanıldığı bir iletişim türüdür. Bu türden iletişime mektup, telgraf, faks, elektronik postalar örnek verilebilir. Sözsüz iletişim ise sözlü iletişimin tamamlayıcısıdır. Kullandığımız kelimelerin verdiği mesajı, vücut (beden) dilimizin verdiği mesaj destekler. Vücut (beden) dili ile verdiğimiz mesajların konuşmamız ile tutarlı olması önemlidir. Aynı zamanda sözsüz iletişimle bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde karşımızdaki kişilere birtakım mesajlar iletiriz.

HIMM... İLGİNÇ

El-kol, ayak-bacak ve baş hareketlerimiz **jest**; yüz ifadelerimiz ise **mimik** olarak adlandırılır. Jest ve mimiklerimiz bir bütün olarak mesajlar içerir, konuşmalarımızı destekler ve aynı zamanda konuşmalarımızın etkisini güçlendirir.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki görsellerde mimiklerin ifade ettiği duyguları boşluklara yazınız?

Mutlu				

Görseller 1. 6: Mimik

Çevrenizle kurduğumuz iletişim, tutum ve davranışlarımızla şekillenir. Aşağıda tutum ve davranışlarımıza etki eden ön yargı ve empati kavramını inceleyelim:

Ön yargı, bir kimse veya bir şeyle ilgili olarak belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı olarak tanımlanabilir. İnsanlar arasında doğru bir iletişimin gerçekleşmesi için onların birbirine karşı ön yargılı bir tutum sergilememeleri gerekir.

Toplumda gördüğümüz ve duyduğumuz her şey ön yargılarımızı oluşturabilir. Ön yargılarımız bireye ya da belirli bir gruba karşı olabilir. Ön yargılar genellikle olumsuz olarak karşımıza çıkar. Bu durum toplumda tutum ve davranışlarımızı olumsuz etkiler. Ön yargılı bir tutum sergilemek, konunun gerçek yönünü tespit etmeden bir kanıya varmak ve değerlendirme içine girmek iletişimimizi zedeler.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Yandaki görselde ne anlatılmak istenmiştir? Düşüncelerinizi ilgili alana yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Görsel 1. 7: Karikatür

Empati, kişinin kendini başkasının yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmasıdır. Empati kuran kişi kendi duygularından ödün vermez. "Ben onun yerinde olsaydım ne yapardım, ne düşünürdüm?" sorusu empati sürecini başlatır. Bu süreç çaba gerektirir ve karşımızdaki insanı anlamaya yöneliktir. Empati kurarak olaylara başkalarının bakış açısı ile bakarız böylelikle çok boyutlu düşünme yeteneğimiz güçlenir.

FIKRA

Nasrettin Hoca bir gün eşeğinden düşer ve acıyla kıvranır. Hoca'nın başına toplananlar, "Hemen bir doktor çağırın!" diye bağrışırken Hoca, "Bana doktor değil, eşekten düşmüş birini bulun." diye bağırır.

Görsel 1. 8: Nasrettin Hoca Heykeli, Konya

Nasrettin Hoca verdiği mesajda ne anlatmak istemiştir? Açıklayınız.

İletişimde empati kurmak neden önemlidir? Düşüncelerinizi ilgili alana yazınız.

.....
.....
.....
.....

İletişimimizi etkileyen davranışlardan biri olan empati kavramına örnek yazınız.

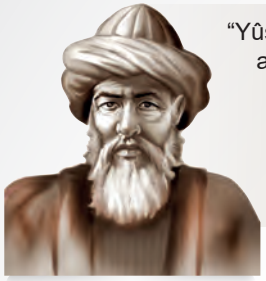
.....
.....
.....
.....

HIMM... İLGİNÇ

Tutum ve davranışlarımızın üzerinde ses tonu ve konuşma hızımızın da etkisi vardır. Ses tonumuz ya da konuşma şeklimiz öfke, sevinç, kızgınlık ve heyecan gibi duyguları içerir.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Görsel 1. 9: Yûsuf Has Hâcib (Temsili)
Doğum: 1017 Ölüm: 1077

"Yûsuf Has Hâcib, XI. yüzyıl başlarında Türkistan'da Balasagun şehrinde doğmuştur. Üzerinde on sekiz ay çalışarak hazırladığı eserini Kaşgar'da tamamlamış ve 1070 yılında dönemin Karahanlı hükümdarına sunmuştur. Karahanlı hükümdarı bu eseri takdirle karşılamış ve mükâfat olarak ona **Has Hâciblik** (Başdanışmanlık) rütbesi vermiştir. Kutadgu Bilig, Hakaniye Türkçesi ile yazılmış didaktik (öğretici) bir eserdir. Kutadgu Bilig, 'mutlu olma bilgisi, mutluluk veren bilgi' anlamlarına gelmektedir (Görsel 1. 9)."

*Hilmi Özden, **Kutadgu Bilig'de Ahlak Kavramı ve Tıp Etiğine Etkisi**, s.17*

Aşağıda Yûsuf Has Hâcib'in **Kutadgu Bilig** adlı eserinden iletişim ile ilgili cümleler bulunmaktadır. Cümleleri okuyup doğru iletişim kurmanın yararları konusundaki düşüncelerinizi ilgili alanlara yazınız.

"Anlayışlı olan anlar, bilgili olan bilir; bilen ve anlayan her vakit dileğine kavuşur."

.....
.....
.....
.....

"Çok sözden fazla fayda görmedim amma söylemek de faydasız değildir."

.....
.....
.....
.....

"İnsan iki şey ile kendini ihtiyarlamaktan kurtarır: Biri iyi iş, diğeri iyi söz."

.....
.....
.....
.....

"Sözü söyleyen yanılır ve şaşırır; anlayışlı isterse bunu düzeltir."

.....
.....
.....
.....

*Yûsuf Has Hâcib, **Kutadgu Bilig**, ss. 22-26*

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda iletişim ile ilgili verilen soruların cevaplarını defterinize yazınız.

İletişime nasıl başlamalıyız?

Size göre çevremiz ile doğru iletişimi nasıl kurabiliriz?

Toplum tarafından sevilen ve saygı duyulan bir insan olmak için iletişim kurarken nelere dikkat etmeliyiz?

ANAHTAR KELİMELER

İletişimde Çatışma: İki taraf arasındaki anlaşmazlıktır.

Uzlaşma: Anlaşmazlık durumunda uyuşmadır.

Sen Dili: Karşımızdaki insanın kabul edilmeyen davranışları karşısında eleştiri ve suçlama mesajları içeren ifadelerdir.

Ben Dili: Bireyin karşılaştığı davranışın tanımını yapan, bu davranışın kendini nasıl etkilediğini ve kendine ne tür duygular yaşattığını açıklayan ifadelerdir.

ÇEVREMLE İLETİŞİM KURABİLİYORUM

İletişimde Etkin Dinleme

İletişim kurulan kişiyi; yargılamadan, sözünü kesmeden, o kişiyle göz teması kurarak, anlatılmak isteneni tam ve doğru biçimde almaya **etkin dinleme** denir. Günümüzde yanlış anlaşılmaların çoğu etkin dinleme yapamadığımızdan kaynaklanmaktadır. Dinlemek kolay gibi görünse de oldukça zor ve sabır isteyen bir eylemdir.

Etkin dinleyen kişi karşısındakinin yüzüne bakar, onunla göz teması kurar ve konuşulanı anladığını ifade edecek biçimde beden dilini kullanır. Sözlü geri bildirimlerde bulunur. (Evet, anlıyorum, hı hı gibi) Anlamadığı yerleri geçiştirmez, anlamak için sorular sorar. Örneğin bir öğrencinin derste öğretmene: "Şu konuyu anlamadım." demesi öğrencinin hem dersi etkin dinlediğini hem de geri bildirim verdiğini gösterir. Atalarımız "İki dinle, bir konuş." demişlerdir. Bu atasözünden kişinin az konuşup çok dinlemesi, dinlediğini anlaması, yerinde ve zamanında konuşması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple dinleme en önemli iletişim davranışıdır.

İletişimde Dil

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en önemli unsurdur. Düşünce dünyamız, dilin sayesinde somutlaşır. Dil, toplumsal anlaşmanın bir ürünü olarak uzlaşma ortamı yaratır. İnsan; diliyle kendini topluma kabul ettirir, dili ile çevresinden uzaklaştırır. İnsan; dili ile sever, sevilir ve saygınlık kazanır. Hazreti Ali "Söz ağızdan çıkana kadar o senin esirin, çıktıktan sonra sen onun esirisindir." demiştir. Sözümüzün esiri olmak istemiyorsak duygu ve düşüncelerimizin kontrolümüzden çıkmasına izin vermemeliyiz.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında yaşamış bir din bilgini, Osman Gazi'nin kayınbabası ve hocası, devletin kuruluşunun fikir babasıdır (Görsel 1.10).

Görsel 1. 10: Şeyh Edebâli (Temsilî)
Doğum: 1206 Ölüm: 1326

Şeyh Edebâli'nin Vasiyetinden Bir Bölüm

"... Açık sözlü ol! Her sözü üstüne alma! Gördüğünü söyleme, bildiğini bilme, sözünü unutma, sözü söz olsun diye söyleme. Bizler nefreti eritmek, muhabbetin asaletini dünyaya yeniden hâkim kılmak için çıktık yola. Bu yolda utanacak bir şeyimiz yoktur oğul. Muhabbet yolunun gizlisi saklısı yoktur oğul ama altının değerini sarraf bilir. Sözünü muhatabına göre ayarlayasın oğul. Cahilin karşısında altınlarını çamura atmayasın oğul."

*Ahmet Şimşirgil, **Kayı I**, s. 28*

Şeyh Edebâli'nin vasiyetine göre Osman Bey nasıl bir iletişim dili kullanmalıdır? Açıklayınız.

HIMM... İLGİNÇ

Yunuslar Birbirlerine "Adlarıyla" Sesleniyor

"Yunuslar su altında, çok uzak mesafelerde bile birbiriyle iletişim kurabiliyor. Bunu çıkardıkları birtakım seslerle yapıyorlar. Bilim insanları, yaptıkları araştırmada bir yunusun diğer bir yunusa seslenirken onun sesini taklit ettiğini fark ediyor. Böylece sesi taklit edilen yunus, kendine seslenildiğini anlıyor. Bu araştırmayı yürüten bilim insanları, yunusların birbirlerine bu şekilde seslenmesini tıpkı insanların birbirine adlarıyla seslenmesine benzetiyor."

Alp Akoğlu, ***Bilim Çocuk Dergisi****, s. 5*

Görsel 1. 11: Yunuslar

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda verilen diyaloglarda iletişimi olumsuz yönde etkileyen davranışları, örnekteki gibi olumlu davranışlara çeviriniz.

Diyaloglar	İletişimi Olumsuz Yönde Etkileyen Davranışlar	İletişimi Olumlu Yönde Etkileyen Davranışlar
Mustafa: Boya kalemlerini kullanabilir miyim?	Ali: Kalemlerimi kırıyorsun. Sakın onlara elini sürme. *(Suçlama)*	Ali: Evet, kalemlerimi birlikte kullanabiliriz ama dikkatli ol! *(Göz teması kurarak)*
Kübra: Sosyal Bilgiler dersinde tuttuğun notlarını verebilir misin?	Nihal: Hayır, her zaman tembellik ediyorsun. *(Eleştirmek)*	Nihal: .....
Feyza: Matematik dersi sınavından en yüksek puanı ben aldım biliyor musun?	Zeynep: Sen babamın bana aldığı oyuncağı gördün mü? *(Dikkatini konuşmacıya vermemek)*	Zeynep: .....
İrem: Dün okula gelmediğim için ödevi bilmiyorum. Ödevi söyleyebilir misin?	Mahmut: Hayır, sen de okula gelseydin. Bir daha bana ödevi sorarsan fena olur. *(Tehdit etmek)*	Mahmut: .....
Şirket Müdürü: Tüm personel aynı tarihte izin istiyor. Ne yapacağımı bilemiyorum.	Arkadaşı: Ben olsam hiçbirine izin vermezdim. Sen de öyle yap. *(Öğüt vermek)*	Arkadaşı: .....
Fatih: Anne kimse benimle oynamak istemiyor.	Anne: Arkadaşlarınla iyi geçinmeyi bir türlü beceremiyorsun. *(Suçlamak)*	Anne: .....

İletişimde Ben Dili, Sen Dili

Ben dili, günlük konuşmalarımızda ne düşündüğümüzü ve ne hissettiğimizi birinci tekil şahıs ifadeleriyle belirten konuşma şeklidir. Ben dilini kullanan kişi, kendinden bahsetmez ya da kendini övmez. Ben dili; kaynağın karşılaştığı olay ya da davranışın tanımını yapan, bu davranışın kendini somut olarak nasıl etkilediğini ve ne tür duygular yaşattığını açıklayan, dürüst ve sorumlu bir ifadedir. Bu durumda ben dili, kişiliğin değerlendirilmesi yerine davranışın değerlendirilmesini ortaya çıkarır. Ben dilini kullanarak hem kendimizi daha iyi ifade etmiş hem de karşımızdakini kırmamış oluruz.

Sen dili ise kişinin karşısındaki kişiyi hedef alarak konuşmasıdır. Cümleler sürekli ikinci tekil şahıs ifadeleriyle kullanılır. Sen dili ifadeleri karşılaşılan davranışla ilgili bilgi vermez. Sen dili, suçlayıcı mesaj içerir.

Görseller 1. 12

Yukarıdaki görselde iki öğretmenin aynı durum karşısında verdiği iki farklı davranışı görmekteyiz. Birinci görseldeki öğretmen sen dilini kullanıyor. İkinci görseldeki öğretmen ise ben dili ile konuşarak önce karşılaştığı davranışı tanımlıyor (sınıfın gürültü yapması) sonra hem davranış karşısında yaşadığı duyguyu (rahatsız olması) hem de bu davranıştan nasıl etkilendiğini (dersi anlatamaması) belirtiyor.

SEN DİLİ

- Olumsuz bir iletişim türüdür.
- Konuşmalar kişiliğe yöneliktir.
- Alıcıya kendiyle ilgili mesajlar verilir.
- Kişi kendini kıstırılmış hisseder.
- Kişi konuşmaktan kaçınır.
- Çekingen bireyler yaratır.

BEN DİLİ

- Olumlu bir iletişim türüdür.
- Konuşmalar davranışa yöneliktir.
- Kişiyi savunmaya itmez.
- Kişi konuşmaya istekli olur.
- Yakınlığı arttırıcı, anlaşmazlığı azaltıcıdır.
- Girişken bireyler yaratır.

Bireysel ve toplumsal ilişkilerde ben dili kullanımının sağlayacağı yararlar nelerdir? Düşüncelerinizi açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda sen dili ve ben diline uygun ifadeler yer almaktadır. Örnekte gösterildiği gibi bu ifadeleri cümle içinde kullanalım.

SEN DİLİ

- ✔ Sorumsuzsun.
- Çok dikkatsizsin.
- Ne kadar da kabasın.
- Bencilsin.
- Sakar şey!
- Kendini beğenmiş!

BEN DİLİ

- Korkuyorum.
- Hoşlanmıyorum.
- Üzülüyorum. ✔
- Kırılıyorum.
- Kötü / incinmiş hissediyorum.
- Endişeleniyorum.

SEN DİLİ	BEN DİLİ
Ne kadar da sorumsuzsun. Odanı sürekli dağınık bırakıyorsun.	Odanı sürekli dağınık bıraktığın için üzülüyorum.
.....	.....
.....	.....
.....	.....

İletişimde Çatışma ve Uzlaşma

Toplumda yeni insanlarla sürekli tanışırız ve iletişim kurarız. İletişim sırasında farklı sebeplerden dolayı çatışma yaşayabiliriz. Çatışma, çoğunlukla insanların birbirlerini dinlememeleri ya da yanlış anlamalarından kaynaklanır. Çatışma sonunda kişilerde olumsuz duygular oluşur. Çatışmanın çözüm yolu ise uzlaşmadır. Uzlaşma sayesinde anlaşmaya varılır. Çatışmanın çözümü için her iki tarafın fedakârlık yapması gerekir. Çatışmada uzlaşma yolu kullanıldığında kazanan ve kaybeden tarafın olmadığı görülür. Her iki taraf da anlaşmadan memnun kalır.

Çatışmayı Çözme Davranışları

1. Kaçınma

İlişkilerinde çatışma yaşayan kişiler; küsme, görmezden gelme, sorundan kaçma ya da sorun yokmuş gibi davranma tepkileri gösterirler.

2. Yıkıcı Tepkiler

İlişkilerinde çatışma yaşayan kişiler; birbirlerini tehdit etme, vurma, küfretme, saldırgan davranışlar sergileme, şikâyet etme ve dedikodu yapma gibi yıkıcı tepkiler gösterirler.

3. Yapıcı Tepkiler

İlişkilerinde çatışma yaşayan kişiler; konuşma, birbirlerinin isteklerini anlamaya çalışma, empati kurma ve ortak sorunlarını her iki tarafın yararına çözme tepkileri gösterirler.

*Nuray Taştan, **Çoluk Çocuk Dergisi**, ss. 16-17*

OKUMA PARÇASI

"7. sınıfta okurken sınıf arkadaşlarımdan biriyle tartışmaya girdim. Benim haklı olduğumdan onun ise haksız olduğundan emindim. Öğretmenimiz aramızdaki çatışmayı fark etti ve bizi sınıfın önüne çıkardı. Onu masanın bir tarafına, beni de diğer tarafına aldı. Masanın tam ortasında yuvarlak bir cisim vardı. Siyah renkli bir nesne. Öğretmen, arkadaşıma nesnenin rengini sordu. Arkadaşım, 'beyaz' dedi. Beyaz dediğine inanamadım çünkü nesne siyahtı. Yeniden tartışmaya başladık. İkinci tartışmamız da nesnenin rengi yüzünden oldu. Bunun üzerine öğretmenimiz yerlerimizi değiştirdi ve bana nesnenin rengini sordu. Beyaz, demek zorundaydım çünkü nesnenin bana dönük tarafı beyaz, diğer tarafı ise siyahtı. Öğretmenimiz, bu hareketiyle çatışma durumunda olaylara sadece kendi penceremizden bakmamamız gerektiğini ve ön yargılı davranmazsak uzlaşmaya varabileceğimizi öğretti."

(Genel Ağ Haberi, 2006, para.1)

Görsel 1. 13: Fikir Çatışması Yaşayan Çocuklar (Temsilî)

Yukarıdaki örnekte, öğretmenin bir çatışma durumunda uzlaşmayı sağlayabilmek için uyguladığı yönteme dikkat ediniz. Sizler de yaşadığınız bir çatışma durumunu düşününüz. Nasıl uzlaşabileceğiniz hakkında fikir yürütünüz.

ANAHTAR KELİMELER

Medya: Kitlelerle iletişimi sağlayan radyo, televizyon, gazete ve dergi gibi basın yayın organlarının ortak adıdır.

Kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan araçların bütünüdür.

DÜNYAYI EVİMİZE GETİREN KUTU: TELEVİZYON

Görsel 1. 14: Televizyon

Yukarıdaki görselin neler anlattığını açıklayınız.

Aşağıda, geçmişten günümüze kültürler arasındaki etkileşimi sağlayan en önemli kitle iletişim araçları yer almaktadır:

Dünyada kitle iletişim araçlarının etkili olarak kullanılması kitap, gazete ve dergi gibi yazılı basın araçları ile başlamıştır.

Radyoyu İtalyan Guglielmo Marconi (Gulyemmo Markoni) icat etmiştir. Türkiye'de radyo yayıncılığı 1927 yılında devlet radyosu olarak başlamıştır. 1990 yılında ise özel radyolar açılmaya başlamıştır.

Televizyonun mucidi İngiliz John Logie Baird'dir (Con Loci Berd). Televizyon icat edildiğinde bir film şirketi sahibi "İnsanlar bu makinenin başında saatlerce neden otursunlar, bu makineden sıkılırlar ve kısa süre içinde bu makineyi kullanmayıp atarlar." diye bir öngörüde bulunmuştur. Öngörüsü tutmamış olacak ki televizyon, bugün en yaygın kullanılan kitle iletişim araçlarından biridir.

Genel ağ ilk defa 1969 yılında Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından, bilgisayarları birbirine bağlayarak verilere aynı anda ulaşmayı sağlayan bir proje olarak başlatıldı. 1990 yılında İsviçre'nin Cenevre şehrinde kurgulanan www [World Wide Web (Vörld Vayd Veb) Dünya çapında ağ] sayesinde her bilgi bilgisayar ekranında görünen bir belge olarak sunuldu.

Görseller 1. 15: İletişim Araçları

OKUMA PARÇASI

Görsel 1.16: Selinay

Ben Selinay Kutlu (Görsel 1. 16). Yedinci sınıf öğrencisiyim. Öğretmenimiz kitle iletişim araçlarının kültürümüze etkisi konusunda, çevremizdeki büyüklerimizden bir kişi ile mülakat yapmamızı istedi. Ben de okul çıkışı, çok sevdiğim dedemin yanına koştum. Ödev konusunu anlatıp merak ettiklerimi dedeme sormaya başladım (Görsel 1. 17).

SELİNAY: *Dedeciğim, sizin çocukluğunuzda televizyon var mıydı? Boş zamanınızı nasıl değerlendiriyordunuz?*

ALİ DEDE: Bizim çocukluğumuzda televizyon yoktu. Okulun olmadığı günlerde sabah erkenden kalkar, annemizin hazırladığı kahvaltıyı yaptıktan sonra mahalle arkadaşlarımızla buluşur, akşama kadar oyun oynardık. Şimdi sizleri düşünüyorum da dört duvar arasında bir kutuya bakarak geçiriyorsunuz hayatınızı.

SELİNAY: *Dedeciğim, ne tür oyunlar oynardınız?*

ALİ DEDE: Neler yoktu ki... Saklambaç, mendil kapmaca, çelik çomak. En çok top oynamayı severdik. Diğer mahallenin çocukları ile mahalle maçı yapardık ki nasıl çekişmeli geçerdi. Bazen öğle yemeğini bile unuturduk, annemiz bizi çağırana kadar yemek aklımıza bile gelmezdi. Biz orada sadece oyun oynamazdık. Hayal kurmayı, birlikte hareket etmeyi, dayanışmayı ve paylaşmayı da öğrenirdik.

SELİNAY: *Akşamları nasıl vakit geçirirdiniz?*

ALİ DEDE: Akşam yemeğinde herkes bir araya gelirdi. Eğer güzel bir yemek pişmişse kokusu komşuya gider diye, önce komşuya bir tabak yemek gönderilirdi. Kış olunca herkes sobanın olduğu odada otururdu. Akşamları herkes sohbet eder, birbirlerinin sorunları ile ilgilenirdi. Ben en çok, komşularımız geldiği zaman mutlu olurdum. Büyüklerimizin anlattığı hikâyeleri, masalları ve anıları dinlemek bana büyük mutluluk verirdi. Bu sohbetler benim hayatımın rehberi oldu. Oradan çıkardığım dersleri hayatım boyunca unutmadım.

SELİNAY: *Peki, dede dünyada ve ülkemizde olan biten olayları nasıl öğrenirdiniz?*

Görsel 1. 17: Selinay ve Dedesi

ALİ DEDE: Televizyon yoktu ama radyo vardı. Ajans saatinde büyükler radyonun başına gelir, radyonun sesini biraz açar ve herkesi susturarak ajansı dinlerdi. Biz de en çok radyo tiyatrosunu severdik. Onu dinlerken öyle hayaller kurardık ki sanki o tiyatroda biz oynardık.

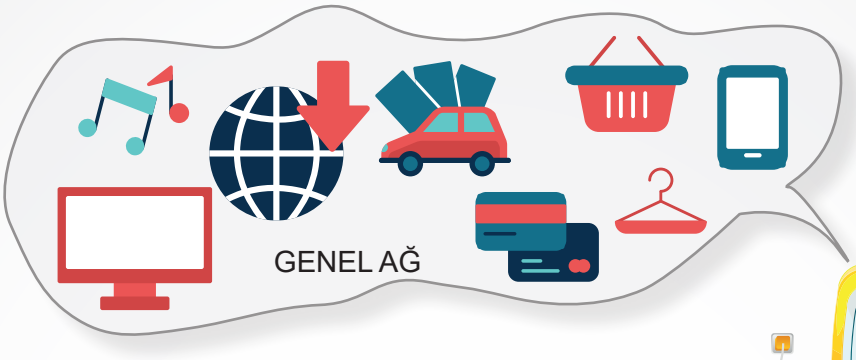
Mülakat sona erdiğinde dedeme sarılıp elini öptüm. Ayrıldığımda aklımda kalan en önemli soru şuydu:

Acaba benim çocukluğum da dedemin çocukluğu gibi olsaydı ne olurdu?

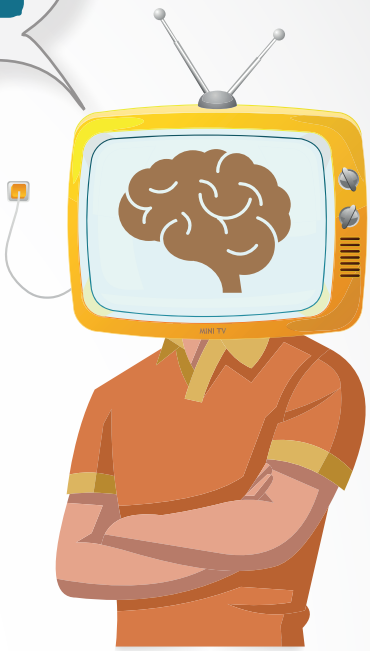
(Bu kitap için yazarlar tarafından yazılmıştır.)

Mülakatta hangi kültürel değerlerimizden bahsedilmektedir? Açıklayınız.

Televizyon seyrederken geçirdiğiniz zamanı, arkadaşlarınızla oyun oynayarak geçirirseniz bunun sizlere nasıl bir katkısı olabilir? Tartışınız.

Kitle iletişim araçları içinde televizyonun önemli bir yeri vardır. Televizyonun topluma özellikle de çocuklara olan etkisini iyi değerlendirmek gerekir çünkü televizyon bilgilendirme amaçlı kullanıldığı gibi toplumun kültürel yapısını istenilen yönde değiştirmek için de kullanılır. Özellikle televizyonda yayımlanan reklamlar, toplumun bazı değerlerini yıpratabilir ya da tamamen değiştirebilir. Çağımızda tüketimin artmasında özellikle görsel medyanın merkezindeki televizyon ile yapılan reklam bombardımanı etkili olmaktadır (Görsel 1. 18). Reklam bombardımanına maruz kalan insanlarda "Tüketilmeden mutlu olunmaz." bilinci oluşturulur ve toplumun tüketim alışkanlıkları değiştirilir. Dolayısı ile kendi kültürüne ait olmayanı yiyip içen, kendi kültürüne ait olmayanı giyinen ve kendi kültürüne ait olmayan müziği dinleyen bir toplum oluşur.

Görsel 1. 18: Karikatür

İzlediğiniz reklamların tüketim alışkanlığınızı etkilediğini düşünüyor musunuz? Tartışınız.

Görsel 1. 19

İnsanın çocukluk evresi sosyalleşme sürecinin en önemli aşamasını oluşturmaktadır. Bu süreçte televizyonu aşırı izleyen çocuklarda; televizyon bağımlılığı oluşmakta, birtakım davranış bozuklukları meydana gelmekte ve kendini ifade edememe sorunu ortaya çıkmaktadır. Çocukların televizyon izlemeye ayırdıkları zaman arttıkça oyun oynamak, kitap okumak, sinema ve tiyatroya gitmek için ayırdıkları zaman azalmaktadır. Bunun sonucunda çocuklarda yaratıcılık ve öğrenmeye istek azalmakta, çocuklar pasifleşmektedir (Görsel 1. 19).

Yukarıdaki görselde anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.

YAPARAK YAŞAYARAK ÖĞRENİYORUZ

Bütün iletişim araçlarını bir günlüğüne kullanmayınız. O gün için ailemizle bir etkinlik düzenleyiniz. Pikniğe gitme, gezme, spor yapma, sohbet etme gibi etkinlikleri yaparak izlenimlerinizi defterinize yazıp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda 26 ildeki 1-12. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan Türkiye'de Çocukların Medya Kullanma Alışkanlıkları Araştırması'nın bir kısmını görmektesiniz.

Bu araştırmadan faydalanarak aşağıdaki soruları cevaplayalım.

Kitle İletişim Aracı (KİA)	KİA Sizin İçin Ne Kadar Önemlidir?	KİA'ya Günde Kaç Saat Ayırıyorsunuz?
KİTAP-GAZETE-DERGİ	% 70,7	1 saat 32 dakika
GENEL AĞ	% 60,8	1 saat 48 dakika
BİLGİSAYAR-TABLET	% 48,6	1 saat 34 dakika
CEP TELEFONU	% 45	2 saat 39 dakika
TELEVİZYON	% 40,5	1 saat 55 dakika
RADYO	% 12,3	58 dakika

(RTÜK, 2013)

Araştırmaya göre en önemli görülen ilk üç kitle iletişim aracını yazınız.

.....

Araştırmaya göre en çok zaman ayrılan ilk üç kitle iletişim aracını yazınız.

.....

Kitap-gazete-dergi çocuklar için en önemli kitle iletişim araçları olmasına rağmen çocukların okumaya ayırdıkları zamanın az olmasını nasıl açıklayabiliriz?

.....

.....

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

VAN İÇİN TEK YÜREK

Türkiye Depremden Sonra Van İçin Tek Yürek Oldu.

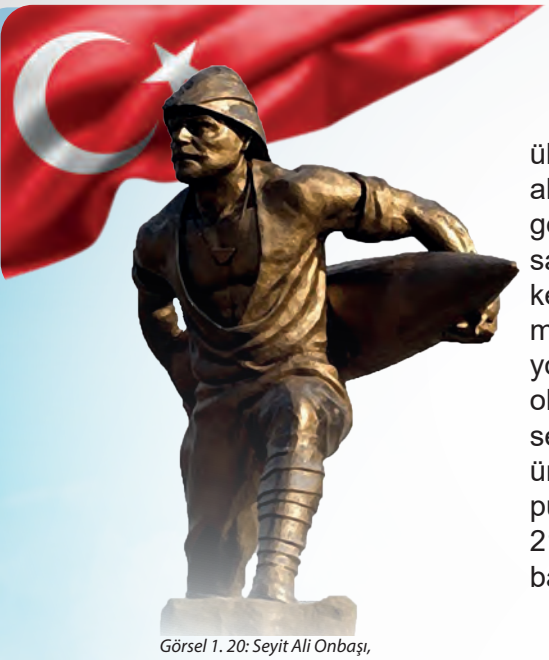
Tarih boyunca hayırseverliğin timsali olan Türk milleti, televizyon kanalları aracılığıyla düzenlenen yardım kampanyasında eşine az rastlanır bir dayanışma örneği gösterdi.

Özel televizyon kanalları tarafından düzenlenen kampanyalarda yaklaşık 127 milyon lira para toplandı. Gelen her telefon ile toplanan paralar, umutları daha da arttırdı... Gelen her telefon bizi birbirimize daha çok yaklaştırdı...

Sadece yurt içinden değil dünyanın dört bir yanından da Van için yardım yağdı...

(Genel Ağ Haberi, 2011, para.1-5)

Yukarıdaki habere göre yardımlaşma ve dayanışma duygusunun oluşturulmasında kitle iletişim araçlarının önemi nedir? Tartışınız.

Görsel 1. 20: Seyit Ali Onbaşı, Heykeltraş Murat Daşkın, Balıkesir

Günümüzde televizyon, ülkeler hatta kıtalar arası kültürel alışverişin önemli bir aracı hâline gelmiştir. Teknolojilerini dünyaya satan devletler, teknolojileriyle kendi kültürlerini de dünyaya yayma çabası içine girmiştir. Televizyonlarda, tarihimizin birer parçası olan gerçek kahramanlar (Görsel 1. 20) yerine tamamen hayal ürünü, uçan ve ağzından ateşler püsküren karakterlerin (Görsel 1. 21) ön plana çıkartılması bu çabalara örnek gösterilebilir.

Görsel 1. 21: Hayali Karakter

Yukarıdaki görsellerde yer alan gerçek ve sanal karakterlerden televizyonda hangisi ile en çok karşılaşıyorsunuz? Sanal karakterlerin kültürümüze girmesi bizleri nasıl etkiler? Tartışınız.

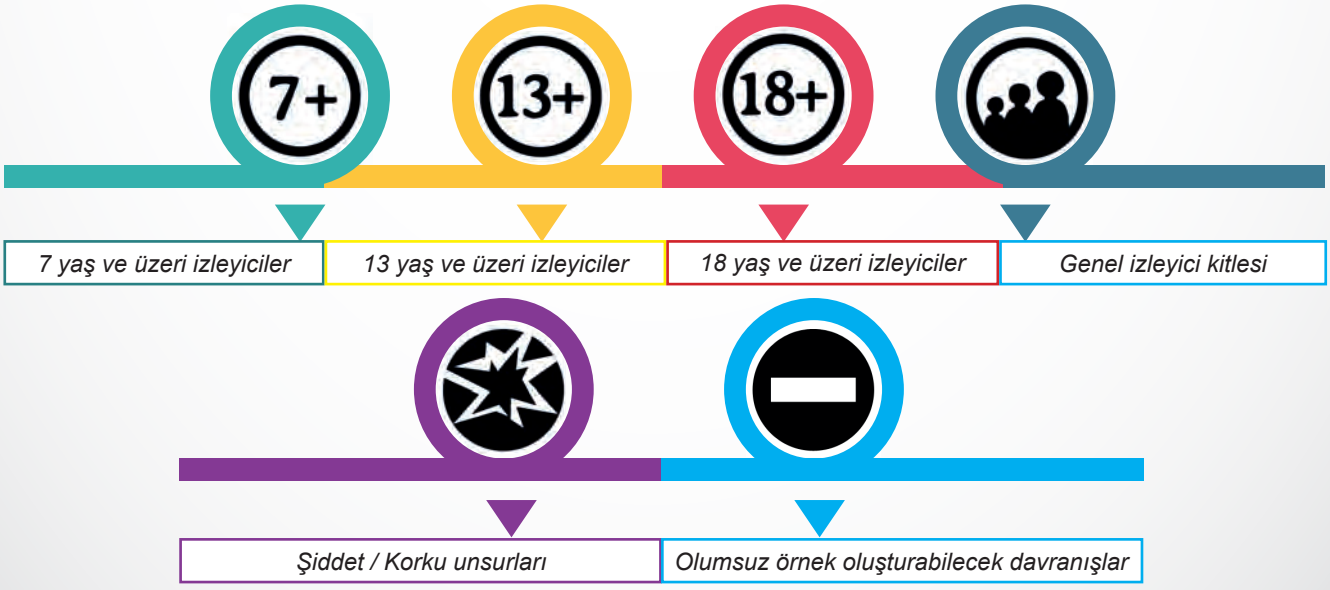
RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu)

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemekle görevlidir. Yayın yapacak radyo ve televizyonlara yayın izni RTÜK tarafından verilmektedir.

RTÜK akıllı işaretlerin televizyonlarda kullanımını zorunlu kılmıştır. Akıllı işaretler, televizyon yayınlarının içeriğiyle ilgili bilgilendirici bir sınıflandırma sistemidir. Bu sistem, çocukları televizyon yayınlarının olası zararlarından korumak için anne ve babalara yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Televizyon izlerken aşağıdaki akıllı işaretleri dikkate almamız neden önemlidir? Tartışınız.

ANAHTAR KELİMELER

Hak: Hukuk düzeninin kişilere tanımış olduğu yetkilerdir.

Sansür: Bazı fikirlerin, haberlerin ve sanat eserlerinin yazılıp yayılmasının kısıtlanması ya da engellenmesidir.

Tekzip: Yalanlama ve düzeltme yazısıdır.

Kamuoyu: Bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesidir.

DÜŞÜNÜYORUM, DÜŞÜNDÜĞÜMÜ AÇIKLIYORUM

OKUMA PARÇASI

Derin bir nefes aldı. Mayıs ayının en güzel günleri dedi, içinden. Bisiklet sürmek için bundan daha güzel bir zaman olamazdı. Bir televizyon kanalında haber muhabiri olan Buse; kaskını ve eldivenlerini takıp, bisikletinin pedallarını çevirerek, soluğu daha önce mülakat yapmak için sözleştiği *Malatya Bisiklet ve Doğa Sporları Derneği* Başkanı'nın yanında aldı.

Muhabir Buse: Sayın Başkan, bisiklet kullanımının yararları ve bisiklet kullanırken karşılaştığınız zorluklar hakkındaki düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Dernek Başkanı: Bisiklet denince aklıma ulaşım kolaylığı ve sağlık gelir. Motorsuz bir araç olduğu için çevre kirliliği oluşturmaz. Trafik yoğunluğundan uzak ve stressiz bir ulaşım sağlar.

Bisiklet sürerken büyük bir keyif alınır ancak karşılaştığımız zorluklar da az değildir. Motorlu taşıt kullanıcılarının trafikte ne kadar şikâyeti varsa bisiklet kullanıcılarının da o kadar şikâyeti vardır.

Türkiye'deki bisiklet yolları tüm Avrupa ülkelerindeki bisiklet yollarının %1'ini oluşturmaktadır. Ülkemizde bisiklet yollarının yapımı ve kullanımı yeni yeni gelişmektedir. Bisiklet yollarına motorlu taşıtların hatalı park yapması ve bu yolların yayalar tarafından kullanılmasından kaynaklanan olumsuzluklar zamanla düzelecektir. Bu sorunlar bisiklet kullanımı arttıkça da son bulacaktır.

Muhabir Buse: Bisiklet kullanımının arttırılması için önerileriniz nelerdir?

Dernek Başkanı: Ders kitaplarında veya seçmeli derslerde bisiklet kullanımıyla ilgili konulara özellikle yer verilmeli. Bu derslerde bisikletin sağlığımıza, çevremize ve millî ekonomimize faydaları işlenmelidir. Böylece bisiklet kullanımının ülkemizdeki artışı hızlanacaktır. Sağlık Bakanlığının "Fiziksel Aktiviteyi Arttırma Projesi 2015-2018" buna en güzel örnektir. Bu gibi projelerin sayısının arttırılması önemlidir çünkü bisiklet bir ilin ve bir ülkenin gelişmişlik seviyesinin en önemli göstergelerinden biridir.

Muhabir Buse: Teşekkürler Sayın Başkanım.

Muhabir Buse, haberi kanala hemen göndererek grupla bisiklet turuna katılır. Dönüşte derneğin salonunda hep beraber çaylarını yudumlayarak televizyonda Buse'nin yaptığı haberi izlerler ve bir sonraki turun planlarını yaparlar.

(Bu kitap için yazarlar tarafından yazılmıştır.)

Görseller 1. 22: Bisiklet Etkinlikleri

Muhabir Buse'nin Dernek Başkanı ile yaptığı mülakatı okudunuz. Verilen mülakatı düşünceyi açıklama özgürlüğü açısından değerlendiriniz.

Demokratik toplumları diğer toplumlardan ayıran en önemli özellik, düşünceyi açıklama özgürlüğünün olmasıdır. Toplumdaki her insan, gerek yetiştiği çevre gerek aldığı eğitim ve gerekse kültürü ile birbirinden farklı düşüncelere sahiptir (Görsel 1.23). Bu düşünceleri serbestçe açıklayan toplumlarda, hem birbirine saygı kültürü oluşmakta hem barış içinde yaşama olanakları artmakta hem de farklılıklar topluma zenginlik katmaktadır.

Görsel 1. 23: Bireylerin Farklı Düşünceleri

Düşünceyi açıklama özgürlüğü, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 19

Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.

Ülkemizde düşünceyi açıklama özgürlüğü 1982 Anayasası'nın 26. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 26

Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ve başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

"Haklarımız, sorumluluklarımızı yerine getirdiğimiz sürece vardır." sözünden hareketle düşünceyi açıklama özgürlüğünüzü kullanırken nelere dikkat etmeniz gerekir? Yazınız.

.....

.....

Ülkemizde anayasal bir hak olan düşünceyi açıklama özgürlüğünün bize ve topluma katkıları nelerdir? Yazınız.

.....

.....

Düşünce özgürlüğünün en güzel yansımasını basın yayın yoluyla görürüz çünkü insanlar belirli bir konu ya da olayla ilgili düşüncelerini kitap, dergi, gazete ve televizyon gibi medya araçlarıyla açıklar ve yayarlar.

Demokratik toplumlarda insanların düşüncelerini özgürce açıklayıp yayması, toplumda huzuru sağlarken o toplumun gelişmesini ve ilerlemesini de sağlar.

> "Her birey istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine göre siyasi bir fikre sahip olmak, seçtiği bir dinin gereklerini yerine getirmek veya getirmemek hak ve hürriyetine sahiptir. Kimsenin fikrine, vicdanına egemen olunamaz. Cumhuriyet fikir serbestliği taraftarıdır. Samimi ve meşru olmak şartıyla her fikre saygı duyulur."
>
> *Mustafa Kemal Atatürk*

Görsel 1. 24: Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal Atatürk'ün sözünden yola çıkarak cumhuriyet ile düşünceyi açıklama özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

DOĞRU BİLGİ ALIRSAK GELİŞİRİZ

Örnek Olay

Seliye Hanım, 5 yıldır bir türlü veremediği kilolarından dolayı mutsuz bir hayat sürüyordu. Yemeği seviyor ve hareket etmek ona çok zor geliyordu. En büyük isteği her şeyi yemek, hep zayıf kalmaktı.

Bir gün işten eve gelince kendini koltuğa attı. Kumandayı alarak televizyonu açtı. Televizyon kanalında bir reklama gözü takıldı. Reklamda "Her şeyi yiyerek zayıflamak mümkün." başlığıyla bitkisel olduğu iddia edilen bir ürün tanıtılıyordu. Sunucu, ürünün faydalarını anlatıyordu. Seliye Hanım hemen doğruldu ve telefonu eline aldı. Ekranın altında yazan telefon numarasını arayarak üründen iki kutu sipariş etti.

Seliye Hanım, zayıflama ürününü kullandıktan bir hafta sonra şiddetli mide ağrısı ile hastaneye kaldırıldı. Seliye Hanım doktora şikâyetlerini anlatırken aldığı üründen de bahsetti.

Doktor: Her habere inanmamalısınız. Bir doktora danışmadan ürün alınır mı (Görsel 1.25)? Bunlar hep para tuzaklarıdır. Medyada, pek çok ürün hakkında yanlış bilgiler içeren reklamlar verilmektedir özellikle bu tarz reklamlara karşı çok dikkatli olunmalı.

Seliye Hanım: Genel ağ sitesine de baktım. Bana oldukça güvenilir geldi Doktor Bey.

Doktor: Teknolojinin gelişmesi ile Genel ağı kullanarak her türlü habere ulaşıyoruz fakat bilgi kirliliği de çok fazla. İyice araştırmadan karşımıza çıkan her bilgiye inanmamalıyız. Yaptığınız çok tehlikeli, bu hatayı canınızla ödeyebilirdiniz. Pek çok kişi bu ürünler yüzünden hayatını kaybedebiliyor. Zayıflamak istiyorsanız sağlık kuruluşlarından yardım alınız ve spor yapınız.

Seliye Hanım: Haklısınız Doktor Bey, bundan sonra daha bilinçli hareket edeceğim. Her duyduğuma da inanmayacağım.

Görsel 1. 25: Doktor, Hasta Görüşmesi

(Bu kitap için yazarlar tarafından yazılmıştır.)

Verilen örnek olayda Seliye Hanım hangi hataları yapmıştır? Siz olsaydınız nasıl davranırdınız? Tartışınız.

Görsel 1. 26: İletişim Ağı

Toplum, kitle iletişim araçları sayesinde pek çok olaydan haberdar olmaktadır. Bu araçların en büyük sorumluluklarından biri doğru haber vermektir. Bunun mümkün olması için de basın hürriyetinin olması gerekmektedir.

Teknolojinin gelişmesi ile kitle iletişim araçlarının kullanımı yaygınlaşmakta ve insanlar bilgiye kolayca ulaşmaktadır Görsel (1.26). Aynı zamanda kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması; denetimsiz bilginin, yalan ya da yanlış haberlerin ortaya çıkmasına ve bilgi kirliliğine sebep olmaktadır. Bilgi kirliliğinden etkilenmemek için her bilgiye eleştirel gözle bakmak ve iyi bir medya okuryazarı olmak gerekmektedir.

Örnek Olay

Görsel 1. 27: Asıl Suçlu

Ayhüse Mahallesi'nde meydana gelen hırsızlık olayının ardından şüpheliye benzerliğinden dolayı A.U. adlı vatandaş gözaltına alındı. Suçlu olduğu iddia edilen A.U., gazeteye haber konusu oldu. Şahıs, haber kanalımıza yaptığı açıklamada "Olayla hiçbir ilgim yok. Sadece benzerlikten dolayı gözaltına alındım. Asıl suçlu ortaya çıkınca serbest bırakıldım fakat olay daha sonuçlanmadan bir gazetenin fotoğraflarımı kullanarak suçluymuşum gibi haber yapması beni mağdur etti. Sokağa çıkamaz oldum." dedi.

(Bu kitap için yazarlar tarafından yazılmıştır.)

Kitle iletişim araçlarının toplumu yanlış bilgilendirmesi ne gibi sorunlar ortaya çıkarır? Açıklayınız.

Ülkemizde basın hürriyeti 1982 Anayasası'nın 28. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 28

Basın hürdür, sansür edilemez. Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın hürriyetinin en önemli yönlerinden biri de kamuoyu oluşturmadaki etkisidir. Basının susturulduğu toplumlarda, halk doğru bilgi alamadığı için doğru kamuoyu da oluşamaz çünkü basın özgürlüğü yalnızca kişilerin düşüncelerini serbestçe ifade edebilme özgürlüğünü içermez. Bunun yanında kişilere; haber, düşünce ve bilgilere ulaşma hakkı da verir. Düşünceyi açıklama özgürlüğü, doğru bilgi alma hakkı ve kitle iletişim özgürlüğü ile iç içedir.

Ülkemizde basın hürriyetinin sınırlanabileceği durumlar 1982 Anayasası'nın 26. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 26

Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, ... amaçlarıyla sınırlanabilir.

Ülkemizde haberleşme hürriyeti 1982 Anayasası'nın 22. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 22

Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.

BENİM HAYATIM, BENİM ÖZELİM

Örnek Olay

Ünlü ses sanatçısı Zehra Sesihoş, ailesi ile özel yatında tatil yaparken gizlice fotoğraflarını çekip gazetede haber yapan gazeteci hakkında özel hayatın gizliliğini ihlal suçundan dava açmıştır (Görsel 1.28). Dava sonucunda gazeteci, Zehra Sesihoş'a maddi tazminat ödemek zorunda kalmıştır.

(Bu kitap için yazarlar tarafından yazılmıştır.)

Görsel 1. 28: Özel Hayatın Gizliliğinin İhlali (Temsilî)

Eğer basın hür ise gazeteci hakkında neden dava açılmıştır? Yukarıdaki haberi göz önünde bulundurarak bunu tartışınız.

Basının hür olması, her haberi yapabilmesi hakkını doğurmaz. Hiçbir kuruluşun, hiç kimsenin özgürlüğü sınırsız değildir. Toplum içinde yaşayan bütün bireylerin özel hayatlarını basın yoluyla açığa çıkarılıp, yayılmasının önüne geçmek için özel hayatın gizliliği hakkının korunması gerekmektedir.

Özel hayatın gizliliği hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 12. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 12

Kimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna ya da haberleşmesine keyfî olarak karışılamaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Ülkemizde özel hayatın gizliliği hakkı, 1982 Anayasası'nın 20. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 20

Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.

Sosyal medyayı kullanırken özel hayatın gizliliğini koruma hakkı ile ilgili sorumluluklarımız nelerdir? Açıklayınız.

Özel hayatın gizliliği sadece dışarıda geçerli değil, evimizde de geçerlidir. Bu sebepten dolayı özel hayatın gizliliği ilkesi, konut dokunulmazlığı hakkını da beraberinde getirmektedir.

Konut dokulmazlığının yanlış anlaşıldığı olayı anlatan görseli inceleyelim:

Görseller 1. 29: Konut Dokunulmazlığı (Temsili)

Konut dokunulmazlığı denince sizin aklınıza ilk ne geliyor? Açıklayınız.

Ülkemizde konut dokunulmazlığı hakkı, 1982 Anayasası'nın 21. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 21

Kimsenin konutuna dokunulamaz. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz.

Düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü, doğru haber alma hakkı, özel hayatın gizliliği ve konut dokunulmazlığı birbiri ile ilişkili ve birbirini tamamlayan haklardır. Devlet bu hakları yasalarla güvence altına almıştır. Eğer bir basın kuruluşu hakkımızda yanlış haber yaparsa bizim de bu basın kuruluşundan tekzip yayınlanmasını isteme hakkımız vardır.

Aşağıda yer alan tekzip metnini inceleyiniz:

Tekzip Metni

Gazetemizin 09.09.2017 tarihli baskısının 14. sayfasında verilen Ataryemez Spor Kulübü sporcusu Aytaç Sürücü'nün transfer haberinin gerçekleri yansıtmadığı tarafımıza ulaşan bilgilerden anlaşılmıştır. Aytaç Sürücü'den özür diler ve gerçekleri kamuoyuna saygılarımızla duyururuz.

(Bu kitap için yazarlar tarafından yazılmıştır.)

Tüm haklarımız, yasalar tarafından korunmuş olsa bile kamu sağlığı ve kamu güvenliği söz konusu olduğunda kanunlar çerçevesinde sınırlandırılabilir. Kanunlarda gösterilen durumlar dışında hak ve özgürlüklerimiz sınırlandırılamaz.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

1. Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü
2. Basın Hürriyeti
3. Haberleşme Hürriyeti
4. Özel Hayatın Gizliliği
5. Konut Dokunulmazlığı
6. Doğru Bilgi Alma Hakkı

Sınıf arkadaşlarınızla çalışma grupları oluşturunuz. Verilen haklar ile ilgili kitle iletişim araçlarından yararlanarak örnek haberler içeren bir proje hazırlayınız. Projenizi sınıf ortamında sununuz.

KENDİMİZİ DEĞERLENDİRİYORUZ

A. Aşağıdaki cümlelerin başına cümlede verilen ifadeler doğruysa "D", yanlış ise "Y" yazınız. Yanlış olan cümlelerin doğrularını altlarına yazınız.

1. ( ) Özgürlük, insanın her istediğini yapabilmesidir.

.....

2. ( ) Gazete, kitap ve dergi kitle iletişim araçları içinde yer almaktadır.

.....

3. ( ) Etkili bir iletişim kurmanın en doğru yolu birbirimizi anlamaktan geçer.

.....

4. ( ) Kitle iletişim araçlarının doğru bilgi vermek gibi bir sorumluluğu vardır.

.....

5. ( ) Ben dili, karşımızdaki kişiyi suçlayıcı ifadeler içerdiğinden iletişim çatışmasına sebep olur.

.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

	jest		sansür		mimik		Genel ağ	
	RTÜK		medya		televizyon			

1. Anayasamızın 28. maddesine göre basın hürdür, ... edilemez.
2. Türkiye'de faaliyet gösteren tüm radyo ve televizyonların yayınlarını ..... denetler.
3. ..... toplumda sözlü veya yazılı haber alma imkânını sağlayan teknik araçlara verilen isimdir.
4. Arkadaşım Ayşe'nin sabah beni gördüğünde bana el sallaması ....., gülümseyerek tepki vermesi de ..... olarak nitelendirilir.

C. Aşağıdaki eşleştirmeleri yapınız.

1. Suçlayıcı mesaj içeren ifadelerdir.
2. Anlaşmazlık durumunda varılan uyuşmadır.
3. Kişinin kendini başka birinin yerine koyabilmesidir.
4. Hukuk düzeninin kişilere tanımış olduğu yetkilerdir.
5. İzleyicileri televizyon yayınlarının olumsuz etkilerinden korumak amacıyla geliştirilen sistemdir.

- ◯ Hak
- ◯ Empati
- ◯ Sen dili
- ◯ Çatışma
- ◯ Uzlaşma
- ◯ Akıllı işaretler

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. Sağlıklı iletişimin temel ögeleri vardır. Bunlardan herhangi birinin olmadığı bir iletişimde hatalar ve eksiklikler olur.

Buna göre aşağıdakilerden hangisinde iletişimin temel ögeleri gerçekleşmiş <u>sayılmaz?</u>

A) Öğretmenin "Sosyal Bilgiler dersini seviyor musunuz?" sorusuna öğrencilerin cevap vermesi

B) "Günaydın!" diyerek sınıfa giren öğretmene, öğrencilerin "Günaydın!" diyerek cevap vermesi

C) Annemin "Dersine çalıştın mı?" sorusuna cevap vermememem

D) Sınıf arkadaşım ile tanışmak için el uzattığımda bana elini uzatması

2. **Bir anne çocuğuna aşağıdaki ifadelerden hangisini kullanırsa çocuğunun özgüvenini zedelemeden sadece kendi duygularını ortaya koyarak konuşmuş olabilir?**

A) Başarılı olmak için çabalamıyorsun.

B) Düzenli ders çalıştığına şahit olmadım.

C) Sınavdan düşük not alacağın için endişelenmiyorum.

D) Bu sene de başarısız olursan ailemizin utanç kaynağı olacaksın.

3. Sporcu Mehmet Bey, gazetede kendi ve ailesiyle ilgili asılsız haberleri görünce hemen avukatlarına başvurarak haberin düzeltilmesini ister. Haberi yapan basın kuruluşu bunun üzerine bir düzeltme yazısı yayımlar.

Yukarıdaki metne göre Mehmet Bey ile ilgili haberin düzeltilmesine ne ad verilir?

A) Kamuoyu B) Özgürlük

C) Sansür D) Tekzip

4. **Aşağıdakilerden hangisi medyanın bireyler arasındaki iletişime <u>olumsuz</u> etkilerinden biridir?**

A) Aile içi iletişimde kopukluk yaşanır.

B) Boş zamanlarımızda eğlence ortamı sunar.

C) Bilgiye kısa zamanda ve kolayca ulaşmamızı sağlar.

D) Ülkemizde ve dünyada yaşanan olaylardan haberdar olmamızı sağlar.

E. Aşağıdaki sorunun doğru cevabını yazınız.

Soru: Demokratik toplumlarda insanlar düşünme ve düşüncelerini ifade etmekte özgürdür. İnsanların düşüncelerini gazete, televizyon, Genel ağ gibi kitle iletişim araçları ile açıklamalarına basın özgürlüğü denir. Düşünceyi açıklama özgürlüğü ve basın özgürlüğünü kullanamadığımız takdirde anayasamızda güvence altına alınan başka bir hakkımızı da kullanamamış oluruz.

Kitle iletişim özgürlüğü kısıtlandığında hangi hakkımızı kullanamayız?

Cevap:

.....
.....

F. Aşağıdaki soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Olumlu iletişime örnek cümleler oluşturunuz.
2. Kitle iletişiminin olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?
3. İletişimde çatışmaya sebep olacak davranışlar nelerdir?
4. İletişim araçlarından yararlanırken hangi haklarımızı biliyor olmamız önemlidir?

Kendimizi Değerlendiriyoruz

HATIRLAYALIM

Geçmiş yıllarda öğrendiğiniz bilgileri hatırlayarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etme sebepleri nelerdir? Açıklayınız.
- Türkler hangi olaylardan sonra Anadolu'yu yurt edinmeye başlamıştır? Açıklayınız.
- Türklerin Anadolu'yu Türkleştirmek için yaptığı çalışmalar nelerdir? Açıklayınız.
- Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkmasına sebep olan İkinci Beylikler Dönemi hangi olaydan sonra başlamıştır?

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklayacağız.
- Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz edeceğiz.
- Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrayacağız.
- Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunacağız.
- Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler vereceğiz.

2. TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK

KONU BAŞLIKLARI

- Bir Devlet Doğuyor
- Osmanlı Fetih Siyaseti
- Avrupa Gelişiyor, Osmanlı ve Diğer Devletler Etkileniyor
- Islahatlarla Değişen Osmanlı Kurumları
- Kültürümle Varım

ÖĞRENME ALANINDAKİ

DEĞERLER

Kültürel Mirasa Duyarlılık
Estetik
Adalet
Vatanseverlik

BECERİLER

Kanıt Kullanma

ANAHTAR KELİMELER

Tekfur: Bizans İmparatorluğu zamanında vali düzeyinde olan yöneticilerle Anadolu ve Rumeli'deki Hristiyan beylerine verilen addır.

Uç Beyliği: Anadolu'da kurulan Türk devletlerinin sınırlarını muhafaza eden ve yapacakları akınlarla diğer devletleri yıpratma vazifesi gören yarı bağımsız beyliklerdir.

Gayrimüslim: Müslüman olmayan kimsedir.

BİR DEVLET DOĞUYOR

Osmanlı Devleti'nin kurucuları, Oğuzların Bozok kolu Günhan soyuna mensup olan Kayı boyudur. Kayı boyunun Anadolu'ya hangi dönemde geldiği ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Kimi tarihçelere göre Kayı boyu, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra kimi tarihçilere göre ise XIII. yüzyılda, Moğol istilası sırasında Anadolu'ya gelmiştir.

Görsel 2. 1: Ertuğrul Gazi (Temsili)

Kayı boyunun Türkiye Selçukluları Dönemi'nde Söğüt ve Domaniç civarına yerleştirilmesini tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı şöyle anlatır:

"Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol saldırılarıyla zor durumda kalınca Ertuğrul Gazi'den yardım istedi. Sultan Alaaddin Keykubat, Kayı boyunun başında bulunan Ertuğrul Gazi'ye (Görsel 2.1) yardımlarından dolayı kışlak olarak Söğüt'ü, yazlak olarak da Domaniç'i verdi."

*İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, s. 97-98*

Görsel 2. 2: Ertuğrul Gazi Türbesi, Yağlı Boya, Hüseyin Zekâyi Paşa

Ertuğrul Gazi'nin ölümünden sonra yerine oğlu Osman Gazi geçti (Görsel 2.2). Yaşadıkları bölge Marmara kıyısı yakınlarında ve Bizans (Doğu Roma) sınırında yer almaktaydı. Osman Gazi'nin babasından devraldığında yönettiği topluluk oldukça küçüktü. Moğol baskısından kaçan ve gaza yapmak isteyen Oğuz boylarının katılımı ile bu topluluk bazı kale ve kasabaları ele geçirebilecek kadar güçlendi. Bu dönemde Bizans'ın içinde bulunduğu taht kavgaları ve tekfurların halktan ağır vergiler alması Bizans'ın hâkimiyetini zayıflattı.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollara 1243 yılında Kösedağ Savaşı'nda yenilmesi, devletin bölgedeki otoritesini sarsmış ve bundan dolayı birçok Türk beyliği bağımsızlığını ilan etmişti. Osman Gazi de bağımsız hareket etmeye başladı.

Osmanlı Beyliği, Tarihçi Halil İnalcık'a göre Bizans ile Koyunhisar Savaşı'nın yapıldığı 1302 yılında kuruldu.

"Koyunhisar Zaferi ile Osman, bütün bölgede alplerin, ahilerin, bütün Türkmen halkın gözünde karizmatik bir gazi, bey durumuna yükselmiş. Bu sebeple biz, beyliğin gerçek kuruluş tarihini 27 Temmuz 1302 olarak tespit etmenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz."

Halil İnalcık, ***Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)****, s. 94*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili farklı görüşler de bulunmaktadır. Örneğin Âşıkpaşazade eserinde Osman Gazi'nin 1299'da Karacahisar'da adına hutbe okutarak bağımsızlığını ilan ettiğini ve devletini kurduğunu belirtir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili görüş ayrılıklarının sebepleri nelerdir? Tartışınız.

EY OĞUL BEYSİN

Bundan sonra öfke bize uysallık sana...
Güceniklik bize, gönül almak sana...
Suçlamak bize, katlanmak sana...
Acizlik bize, yanılgı bize, hoş görmek sana...
Geçimsizlikler çatışmalar, anlaşmazlıklar bize, adalet sana... Kötü göz, şom ağız, haksız yorum bize, bağışlama sana...
EY OĞUL!
Bundan böyle, bölmek bize, bütünlemek sana...
Üşengeçlik bize, uyarmak gayretlendirmek, şekillendirmek sana...
EY OĞUL!
Sabretmesini bil, vaktinden önce çiçek açmaz... Şunu da unutma insanı yaşat ki devlet yaşasın...
EY OĞUL!
Yükün ağır, işin çetin, gücün kıla bağlı, Allah (C.C) yardımcın olsun.

Ahmet Şimşirgil, ***Kayı I****, s. 26-27*

Şeyh Edebâli'nin Osman Bey'e Nasihatı

Osman Gazi zamanında Anadolu'da çeşitli mesleklerden kişilerin bir araya geldiği Ahilik teşkilatının etkisi oldukça fazladır. Osman Gazi'nin Ahi lideri Şeyh Edebâli'nin kızı Bâla Hatun ile evlenmesi, Osmanlı Beyliği'nin Ahilerin desteğini almasını sağlamıştır.

Osman Gazi önceleri güçlü Bilecik tekfuru ve Rumlar ile iyi ilişkiler kurdu. Daha sonra Osman Gazi'nin güçlenmesinden rahatsız olan tekfurların ittifak kurmasıyla Osman Gazi, Bizans'a karşı gaza hareketlerine başladı. Birçok Bizans kasabasını fethetti.

Şeyh Edebâli'nin Osman Gazi'ye nasihatinde hangi değerlerimizden bahsedilmektedir? Açıklayınız.

Görsel 2. 3: Osman Gazi Türbesi, Bursa

Osman Gazi'nin ölümünden sonra (Görsel 2.3) yerine 1326 yılında oğlu Orhan Gazi geçti.

Orhan Gazi, Karesioğulları Beyliği'nde yaşanan taht kavgasından istifade etti ve Karesioğulları Beyliği'ni ele geçirdi. Karesioğulları Beyliği'ni ele geçirmesi Osmanlı Beyliği'nin adalar denizi olan Ege'ye ulaşmasını sağladı. Osmanlı Beyliği Karesioğulları Beyliği'nin sadece topraklarına değil, donanmasına da sahip oldu.

Bu dönemde Bizans'a yapılan yardıma karşılık Gelibolu'daki Çimpe Kalesi'nin Osmanlı Beyliği'nin topraklarına katılması, Türklerin Rumeli'ye geçişini sağladı. Çimpe Kalesi Osmanlı Beyliği'nin Rumeli'deki ilk toprak parçası oldu. Orhan Gazi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu I. Murad'ın Edirne'yi almasıyla Balkanlara yerleşmek için önemli bir üs elde edildi.

Türklerin Balkanlardaki ilerleyişi Haçlı ordularının oluşturulmasına sebep oldu. Haçlıların saldırısı ile yapılan I. Kosova, Varna, II. Kosova ve Niğbolu Savaşları Osmanlı Devleti'nin galibiyetiyle sonuçlandı.Böylece Osmanlıların Balkanlardan atılamayacağı anlaşıldı.

Osmanlı Beyliği'nin kısa sürede güçlenmesinin sebepleri:

- Coğrafi konumun genişlemeye uygun olması
- Merkeziyetçi devlet anlayışının benimsenmesi
- Bizans'ın ve Balkanların karışıklık içinde olması
- Yetenekli padişahların iş başına gelmesi
- Adaletli bir yönetimin uygulanması
- Batı yönündeki ilerleme politikası
- Gaza anlayışı ile hareket edilerek diğer beyliklerin aralarındaki mücadeleye katılmayıp onların desteğini alması
- Planlı iskân politikasının uygulanması
- Sürekli doğudan gelen Türkmen göçleriyle nüfusunun ve askerî gücünün artması
- Türkmenlerin ve Ahilerin desteğinin alınması

İskân Politikası

İskânın kelime anlamı "yerleştirmek"tir. Osmanlı Devleti, Rumeli'yi fethettikten sonra buraların Türkleşip Müslümanlaşması için Anadolu'daki Türk ailelerini buraya yerleştirmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu uygulamasına **İskân Politikası** denir. İskân Politikası, Osmanlı Devleti'nin kısa sürede büyümesini ve bir cihan devleti olmasını sağlayan sebeplerden biridir.

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı bu politika ile hem iskân edilen yerler Türkleşip İslamlaşıyor hem de o yörelerin güvenliği sağlanıyordu (Görsel 2.4).

Görsel 2. 4: Mostar Köprüsü, Bosna

Osmanlı Devleti iskân politikasını sistematik biçimde gerçekleştirip bazı kurallara önem verirdi. Bunlar:

- İskâna tabi tutulan halktan vergi almaz, halkın birçok ihtiyacını karşılardı.
- Anadolu'da aralarında sorun ve anlaşmazlık bulunan ailelerden bir kısmı Rumeli'ye göç ettirilerek ülkede sosyal düzen ve huzur sağlanmaya çalışıldı.
- İskâna tabi tutulanlara toprak vererek boş arazilerin üretime katılmasını sağlardı.
- İskâna tabi tutulanlar yeni yerleşim bölgelerine yakın yerlerden getirilirdi.
- İskâna tabi tutulan halkın, belirli bir sebep olmaksızın en az beş yıl başka yere gitmesine izin vermezdi.

Osmanlı Devleti'nin iskân politikasını gerçekleştirirken iskâna tabi tutulan halkın en az beş yıl başka yere gitmesine izin vermemesinin sebepleri neler olabilir? Tartışınız.

İskâna tabi tutulanların yakın yerlerden getirilme sebebi ne olabilir? Tartışınız.

HIMM... İLGİNÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün anne ve babasının soyları Evlâd-ı Fâtihân'dır yani Rumeli'nin Türkleştirilmesi için Anadolu'dan (Konya / Karaman yöresi) göç ettirilen Türk boylarındandır (Görsel 2.5).

Görsel 2. 5: Ali Rıza Bey ve Zübeyde Hanım

Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının Balkanlardaki etkisini aşağıdaki örnekte görmek mümkündür:

"Osmanlı uygarlığı Balkanlardaki yaşamı etkilemiştir. Giyim kuşam, yeme içme, bir evin düzeni ve mobilyası vb. ile ilgili iki yüze yakın kelime Osmanlı kökenlidir.

Bir odada oturulur, bir yatakta yatılır. Odanın bir döşemesi ve bir tavanı vardır. Kap kacak bir dolapta sıralanmıştır ve yemekler, içinde bir sofranın bulunduğu sofada yenir (Görsel 2.6). Bir lokantanın yemek listesine bakan turist, Türk adları taşıyan hayli yemek ve tatlı görecektir orada. Doğu Avrupa halklarının üzerindeki bu derin etki, Türklerin oynadıkları rolü iyi gösteriyor. Yeni bir kent uygarlığının temellerini ilk atanlar Türkler olmuştur orada."

Robert Mantran (Rabırt Mentın), ***Osmanlı İmparatorluğu Tarihi****: Cilt 1, s. 169*

Görsel 2. 6: Osmanlı Evi (Temsili)

Balkanlarda Türk adları taşıyan yemek ve tatlı çeşitlerinin olması neyin göstergesidir? Açıklayınız.

Ordu

Osmanlı Devleti'nin gerek hızla büyümesinde gerekse üç kıtada hüküm sürmesindeki etkenlerden biri de ordu sistemiydi.

Osmanlı ordusunu incelediğimiz zaman; devletin kurucusu olan Osman Gazi zamanında ordunun gönüllü alperenler ve gazilerden oluştuğunu ayrıca düzenli bir ordu olmadığını görüyoruz.

Yapılan fetih hareketleri ile sınırların büyümesi düzenli bir ordu ihtiyacını doğurmuştur. Bu sebeple Orhan Gazi zamanında yaya ve müsellemlerden (atlılardan) oluşan ilk düzenli ordu kurulmuştur. Diğer padişahlar zamanında da Osmanlı ordusu gelişmeler göstermiştir. Osmanlı ordusunun gelişmesi ile devletin büyümesi arasında doğru bir orantı vardır.

Osmanlı Devleti'ndeki ordu sistemini genel hatları ile aşağıdaki tabloda inceleyelim:

OSMANLI ORDUSU

- **KARA KUVVETLERİ**
  - **KAPIKULU ASKERLERİ**
    - Kapıkulu Piyadeleri
      - Acemi Ocağı
      - Yeniçeriler
      - Cebeciler
      - Topçu Ocağı
    - Kapıkulu Süvarileri
      - Sipahiler
      - Silahtarlar
  - **EYALET ASKERLERİ**
    - Yayalar ve Müsellemler
    - Timarlı Sipahiler
    - Azaplar
    - Akıncılar
  - **YARDIMCI KUVVETLER**
    - Bağlı beylik ve devletlerin gönderdiği kuvvetler
- **DENİZ KUVVETLERİ (DONANMA)**

Osmanlı ordusu kara ve deniz kuvvetleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır:

Kara Kuvvetleri

Kapıkulu Askerleri

Kapıkulu askerleri devşirme usulüne göre alınmaktadır. Osmanlı Devleti, sınırları genişlediği için büyük bir orduya ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle devşirme sistemini uygulamıştır. Bu sistemin ne olduğunu inceleyelim:

Devşirme Sistemi: "Osmanlı Devleti fethettiği Rumeli ve Balkanlardan 8-18 yaş aralığındaki Hristiyan ailelerin çocuklarını alır, Türk ve Müslüman ailelerin yanına yerleştirirdi. Burada Türk ve Müslüman geleneklerine göre yetiştirilen çocukların güçlü kuvvetli olanları Acemi Ocağına gönderilirdi. Zeki olanları ise Enderun Mektebine gönderilip devlet adamı olacak şekilde yetiştirilirdi. Devşirme sistemi uygulanırken alınacak çocukların ailelerinin tek oğlu olmamasına dikkat edilirdi."

*Robert Mantran (Rabırt Mentın), **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, s. 65*

Kapıkulu Piyadeleri

Acemi Ocağı: Kapıkulu ocaklarına asker yetiştiren okuldur.

Yeniçeri Ocağı: Çok iyi silah kullanan ve savaşta padişahın bulunduğu kolda yer alan yeniçeriler bu okulda yetiştirilir (Görsel 2.7). Yeniçerilerin başkentte huzuru sağlamak, yangınlara müdahale etmek gibi görevleri de vardır.

Cebeci Ocağı: Ordunun silahlarını temin etmek, bu silahların bakım ve tamirini yapmakla görevli askerlerin bulunduğu okuldur.

Topçu Ocağı: Ordunun ihtiyacı olan topları dökmek, top mermisi yapmak ve savaşta top atmak için oluşturulmuştur.

Görsel 2. 7: Yeniçeri (Temsili)

Kapıkulu Süvarileri

Sipahiler: Seferde sultanın çadırını silahtarlar ile nöbetleşe koruyan askerlerdir.

Silahtarlar: Devlet büyüklerinin silahlarına bakan ve onları koruyan görevlilerdir.

Eyalet Askerleri

Osmanlı ordusunun önemli bir kısmını oluşturan eyalet askerleri, Müslümanlardan meydana gelmiştir. Eyalet ordusunun giderleri için hazineden para çıkmamıştır. Ordunun giderleri büyük ölçüde tımar sistemi ve ganimetlerden karşılanmıştır.

Eyalet Askerleri

Yaya ve Müsellemler: Orhan Gazi zamanında piyade (yaya) ve süvari (atlı) birlikleri kurulmuştur.

Tımarlı Sipahiler: Osmanlı Devleti'ne bağlı eyaletlerde tımar sahiplerinin besledikleri atlı askerlerdir.

Azaplar: Bekâr Türk erkeklerinden oluşur. Ordunun önünde bulunarak hücuma geçerler ve düşmanın ilk saldırısına karşı koyarlar.

Akıncılar: Türklerden meydana gelir. Düşman topraklarına akınlar yaparak araziyi keşfederler.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Osmanlı ordusunda görevli askerlerin hangi grup içinde yer aldıklarını işaretleyiniz.

	Kapıkulu Askerleri	Eyalet Askerleri
• Yeniçeriler	☐	☐
• Tımarlı Sipahiler	☐	☐
• Silahtarlar	☐	☐
• Topçular	☐	☐
• Azaplar	☐	☐

Görsel 2. 8: Osmanlı'da Kullanılan Kalkan

Görsel 2. 9: Osmanlı'da Savaş, Günümüzde Spor Amaçlı Kullanılan Ok ve Yay

Görsel 2. 10: Osmanlı Deniz Kuvvetlerine Ait Çeşitli Bayraklar

Deniz Kuvvetleri

Donanma

Orhan Gazi zamanında Karesioğulları Beyliği'nin Osmanlı topraklarına katılmasıyla Osmanlı Devleti'nin ilk donanması kurulmuştur. İlk tersane ise I. Bayezid zamanında yapılmıştır.

Osmanlı donanması hafif ve manevra gücü fazla olan kadırgalardan oluşurdu (Görsel 2.11). Donanmanın başında bulunan komutana **kaptan-ı deryâ** denirdi.

Görsel 2. 11: Osmanlı Kadırgası

OKUMA PARÇASI

I. Murad'ın Kosova Savaşı öncesinde yaşadığı olayla ilgili anlattıklarını okuyalım:

Görsel 2. 12: I. Murad'ın Duası (Temsili)

"Savaştan bir gün önce Kosova'da şiddetli bir fırtına başladı. Ağaçlar devriliyor, toz duman birbirine karışıyordu. Çadırlardan dışarı çıkamaz olmuştuk. Buraya yüce dinimiz İslam'ı yaymak için gelmiştim. Peygamberimizin gösterdiği yolda yürüyecek, buradakileri doğru yola davet edecektim ama önüme çıkan bir sürü engel vardı. Bunların en büyüğü ise dışarıda esip savuran, şu büyük fırtınaydı. Ellerimi semaya kaldırdım ve Allah'a şöyle yalvardım: Ya Rabbim! Bu fırtına, şu aciz Murad kulunun günahları yüzünden çıktıysa, masum askerlerimi değil, beni cezalandır. Onlar buraya kadar, sadece senin adını yüceltmek, İslam dinini duyurmak için geldiler. Bu fırtınayı onların üzerinden defet. Senin şanına yakışır bir zafer kazanmalarına yardım et Allah'ım. Ben hazırım, yüce Allah'ım! Önce beni gazi kıl, sonra da şehit mertebesine ulaştır (Görsel 2.12). Sonra da Otağ'ı Hümayun'a dönüp bir savaş meclisi kurdum ve oradakilere şunları söyledim:

Beylerim, paşalarım, biz bir fikrin mücahitleriyiz. Buralara yağma ve zulüm yapmaya gelmedik. Tam tersine halkı zalim beylerin ellerinden kurtarmaya geldik. Biz buraya adalet getiriyoruz, refah ve saadet getiriyoruz. Anadolu'nun ve Rumeli'nin geniş topraklarında mutlu insanlar görmek dileriz."

Sevinç Kuşoğlu, ***Kuruluş Sultanları****, ss. 107-108*

Verilen metinde Osmanlı Devleti'nin siyasal bir güç olarak ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden hangilerine değinilmiştir? Açıklayınız.

Osmanlı Toplum Yapısı

Görsel 2. 13: Dîvân-ı Hümâyun (Temsilî)

Osmanlı Devleti'nde toplum dini, dili, ırkı bakımından farklı insanlardan meydana gelmekteydi. Bu duruma rağmen Osmanlı Devleti'nde uygulanan adaletli yönetim sayesinde insanlar mutlu ve barış içinde yaşamaktaydılar.

Osmanlı Devleti'nde toplum, yönetenler ve yönetilenler olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı. Yönetenler seyfiye, ilmiye ve kalemiye olmak üzere üç sınıfa ayrılırdı.

Yönetimde yer alanların bir kısmı Dîvân-ı Hümâyun üyesiydi (Görsel 2.13). Günümüzdeki bakanlar kuruluna benzeyen Dîvân-ı Hümâyun, Osmanlı Devleti'nde önemli devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı yerdi. Yönetilenlere ise **reaya** adı verilirdi. Yönetilenler, günlük yaşamlarında sosyal sınıf farkı olmadan birlik ve beraberlik içinde yaşarlardı.

A) YÖNETENLER

SEYFİYE

Yönetim-Askeriye

Yönetimde ve askeriyede yer alan kesimdir. Sadrazam, vezirler, tımarlı sipahiler, kapıkulu askerleri ve deniz askerleri seyfiye üyelerinden bazılarıdır.

İLMİYE

Din, Adalet ve Eğitim-Öğretim

Medreselerde eğitim almış âlimler sınıfıdır. Şeyhülislâm, kadı ve müderrisler ilmiye üyelerinden bazılarıdır.

KALEMİYE

Bürokrasi

Devlet dairesinde çalışan memurların genel adıdır. Tarihçiler ve Osmanlı idaresine dair eser yazanlar, kalemiye üyelerinden bazılarıdır.

B) YÖNETİLENLER

Dinî Açıdan

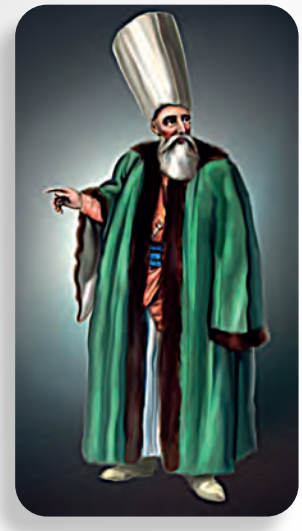
- **Müslüman**: Osmanlı Devleti'nin ana unsurudur.
- **Gayrimüslim**: Osmanlı Devleti'nde müslüman olmayan unsurdur.

Yaşayış Biçimi Açısından

- **Köylüler**: Halkın büyük bir kısmı köylerde yaşarlar.
- **Şehirliler**: Nüfusun az bir kısmı şehirlerde yaşar. Askerler, devlet memurları, esnaflar, zanaatkârlar, tüccarlar ve şehir halkından oluşur.
- **Göçebeler**: Hayvancılıkla uğraşır, şehirlerin et, süt, tereyağı ihtiyaçlarını karşılarlar.

Yönetenler (Dîvân-ı Hümâyun Üyeleri)

Aşağıda temsilî görselleri verilen Dîvân-ı Hümâyun üyelerini birlikte tanıyalım (Görsel 2.14):

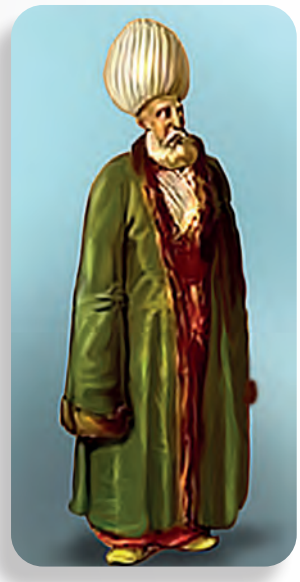
BEN SADRAZAM

- Padişahın mutlak vekiliyim.
- Padişahtan sonra en yetkili devlet adamıyım.
- Seyfiye sınıfındanım.

BEN VEZİR

- Sadrazamın verdiği görevleri yerine getiririm.
- Sadrazamdan sonraki en yetkili kişiyim.
- Tek vezir ben değilim. Dîvân-ı Hümâyun'da birden fazla vezir bulunur.
- Seyfiye sınıfındanım.

BEN KAZASKER

- Eğitim ve adaletten sorumluyum.
- Müderris ve kadıların atamalarını yaparım.
- İlmiye sınıfındanım.

BEN DEFTERDAR

- Mali (ekonomik) işlerden sorumluyum.
- Kalemiye sınıfındanım.

BEN NİŞANCI

- Dîvân-ı Hümâyun'da alınan kararların yazışmalarını yürüten görevliyim.
- Padişahın ferman ve beratlarına "padişahın tuğrasını" çekerim.
- Kalemiye sınıfındanım.

Görseller 2. 14: Dîvân-ı Hümâyun Üyeleri (Temsilî)

Yönetilenler (Reaya)

Aşağıda temsilî görselleri verilen reayayı birlikte tanıyalım (Görsel 2.15):

Ben Müslümanım. Osmanlı toplumunun çoğunluğunu oluşturan kesimde yer alırım.

Ben gayrimüslimim. Müslüman reayadan farklı olarak **cizye** adı verilen vergiyi ödemek zorundayım.

Ben esnafım. Şehirlerde üretim yapar ve yaptığım ürünleri satarım.

Biz konargöçeriz. Türkmen ya da yörük olarak da nitelendiririliriz. Yazın yaylalarda, kışın **kışlak** denilen alçak düzlüklerde yaşarız. Hayvancılıkla uğraşırız. Yetiştirdiğimiz hayvanların kılından çadırlar, yününden de elbiseler yaparız.

Biz köylüyüz. Tarımla uğraşırız.

Ben tüccarım. Şehirlerde yaşarım. Ticaretle uğraşırım.

Görseller 2. 15: Reaya (Temsilî)

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki tabloda Osmanlı toplumunda yer alan bazı kişiler verilmiştir. Bu kişilerin karşılarına hangi toplumsal yapı içinde yer aldıklarını yazınız.

Kişiler	Toplumsal Yapı	Kişiler	Toplumsal Yapı
Sadrazam	Seyfiye	Konargöçer	Yaşayış biçimi açısından yönetilenler
Defterdar	.....	Köylü	.....
Vezir	.....	Tüccar	.....
Müslüman	.....	Gayrimüslim	.....
Esnaf	.....	Kazasker	.....
Nişancı	.....	Şehirli	.....

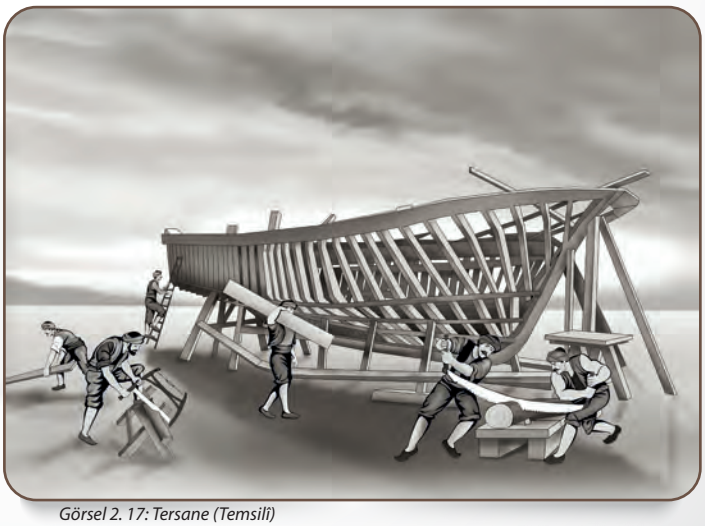
Görsel 2. 16: Harman, 1923, Yağlı Boya, MSGSÜ İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, Namık İsmail

Osmanlı ekonomisinin temeli tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Ekilebilir arazilerin önemli bölümü devlete aitti. Gerek devlete ait gerekse kişilere ait arazilerde tarım yapan halk (Görsel 2.16), devlete vergi verirdi. Osmanlı toplumunda tımar sistemi de önemli bir yere sahipti. Bu sistem sayesinde üretimde süreklilik olur, yetiştirilen askerler ile de bölgenin güvenliği sağlanırdı.

Şehir ve kasabalarda ise küçük imalathaneler bulunurdu. Sabunhaneler, ayakkabı imalathaneleri, silah imalathaneleri gibi. Baharatçılar, nalbantlar, yorgancılar da üretim yapan zanaatkârların başlıcalarıydı. Bunun yanında dokumacılık, dericilik ve madencilik de oldukça gelişmişti.

"Küçük iş yerlerinin yanında büyük merkezlerde daha büyük atölyeler bulunmaktadır. Savaş donanması yapan tezgâhlar, tersaneler (Görsel 2.17), top dökümhaneleri, hafif ateşli silah fabrikaları, baruthaneler, yeniçerilere giysi diken iş yerleri bunlara örnek verilebilir."

*Robert Mantran (Rabırt Mentın), **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, s.15*

Görsel 2. 17: Tersane (Temsilî)

ANAHTAR KELİMELER

Gaza: İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaştır.

Cihat: Din uğruna yapılan savaştır.

OSMANLI FETİH SİYASETİ

Osmanlı Devleti'nin kurulması ve kısa zamanda büyümesinin en büyük sebebi "gaza" anlayışına sahip olmasıdır. Osmanlı sultanları için gaza, dinî bir görevdi. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda hâkim olan gaza ve cihat anlayışı sadece Osman Gazi Dönemi'nde geçerli olmadı. Osman Gazi ve sonraki tüm padişahlar gaza ve cihat anlayışı ile hareket etti (Görsel 2.18). Birçok padişah "gazi" unvanını kullandı.

Görsel 2. 18: Zigetvar Savaşı, 1825, Yağlı Boya, Macar Ulusal Galerisi, Johann Peter Krafft

Osmanlı Devleti'nin gaza ve cihat anlayışı fetih politikasına yön verdi. Bu anlayışla fetih yönünü Bizans'a çeviren Osmanlı, Anadolu'daki beyliklerin desteğini aldı.

İslamiyet öncesinde "kahraman, cengâver" anlamına gelen "alp" unvanı İslamiyet sonrasında "savaşçı, derviş" anlamında "alperen" ve "gazi" unvanına dönüştü.

Gaza anlayışının Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ne kadar önemli olduğu Orhan Gazi'nin Bursa'da yaptırdığı caminin kitabesine "Gazalar Sultanı" unvanını yazdırmasından anlaşılmaktadır.

"Fatih Sultan Mehmet, 1461'de Trabzon dağlarına tırmanırken şöyle demiştir: 'Bu zahmetler Allah içindir. Elimizde İslam kılıcı vardır. Eğer bu zahmeti nasip etmese bize gazi demek layık olmazdı.'"

*Halil İnalcık, **İznik İçin Osman Gazi ve Bizans Mücadelesi Tarih Boyunca İznik**, s. 506*

Bu sözle gaza ruhunun sadece Osman Gazi Dönemi ile sınırlı olmadığını görüyoruz.

BİLİYOR MUYDUNUZ ?

"Cihat" kelimesi günümüzde yanlış anlaşılmaktadır. Bazı terör örgütleri bu tabiri kullanarak insanlara zarar vermekte ve İslam dininin dünyada yanlış anlaşılmasına sebep olmaktadır.

HIMM... İLGİNÇ !

Görsel 2. 19: Mustafa Kemal Atatürk

Millî Mücadele'de Antep halkının gösterdiği yiğitlik ve kahramanlık bu şehrin "gazi" unvanı almasını sağlamıştır. Gazi Mustafa Kemal (Görsel 2.19) de "gazi" unvanlı bu kentin nüfusuna kayıtlıdır (Görsel 2.20).

Görsel 2. 20: Mustafa Kemal Atatürk'ün Nüfus Kâğıdı

BİLİYOR MUYDUNUZ ?

Gaza ve gazilik, tarihimizde o kadar önemli bir yere sahiptir ki hâlâ savaşlarda ve terörle mücadele sırasında ölenlere **şehit**, sağ dönenlere **gazi** denilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri "Bir Devlet Doğuyor" konusunda öğrenmiştik. Bu konuyu hatırlayarak Osman Gazi'den itibaren Osmanlı fetih siyasetini örnekler üzerinden inceleyelim:

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda yer alan soruları haritayı göz önünde bulundurarak cevaplandıralım.

Görsel 2. 21

Osmanlı Devleti, gaza anlayışıyla fetihlerini hangi yöne doğru yapmalıdır? Açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nin Bizans ile komşu olmasının devletin büyümesinde ne gibi katkıları olmuştur? Açıklayınız.

Osman Gazi (Görsel 2.22), ilk Karacahisar'ı, daha sonra Bilecik, İnegöl, Yarhisar ve Yenişehir'i aldı. Bundan sonraki hedefi İznik ve Bursa oldu. İznik, Bizans'ın çok iyi koruduğu sağlam surları olan bir yerdi. İznik, Türkler için önemliydi çünkü şehir bir zamanlar Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkentiydi (Görsel 2.23).

Osman Gazi'nin İznik'i kuşatması üzerine Bizans tekfurları paniğe kapılıp birleşti ve Osmanlı Devleti ile Bizans arasında 1302 yılında **Koyunhisar Savaşı** yapıldı. Bu savaş sonunda Bizans yenildi ancak İznik alınamadı. Bu savaş Osmanlı Devleti ve Bizans arasında yapılan ilk savaş olması bakımından önemlidir. İznik'ten sonra Bursa'yı da kuşatan Osman Gazi bu şehri de alamadan vefat etti.

Görsel 2. 22: Osman Gazi (Temsili)

Görsel 2. 23

Görsel 2. 24: Orhan Gazi (Temsili)

Orhan Gazi (Görsel 2.24), hükümdar olduktan sonra 1326 yılında Bursa'yı fethederek başkent yaptı.

İznik'in uzun süre kuşatma altında olmasından dolayı korkuya kapılan Bizans, 1329 yılında Osmanlı Beyliği'ne karşı düzenlediği **Maltepe Savaşı'**nda yenildi. Daha önceden kuşatılan İznik ve İzmit de Osmanlı Devleti'ne teslim oldu. İznik alındıktan sonra Orhan Gazi hemen burada imar faaliyetlerine girişti. İznik'te 1331 yılında ilk medreseyi kurdu. Burayı zamanla Türk-İslam kenti hâline getirdi.

Orhan Gazi, Karesioğulları Beyliği'ni topraklarına katarak Osmanlı Devleti'nin ilk donanmasına sahip oldu. Böylelikle Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçişi kolaylaştı. Bu sırada Bizans'a karşı Sırp ve Bulgarlar harekete geçince Bizans İmparatoru Kantakuzenos (Kantakuzen) Orhan Gazi'den yardım istedi. Bu yardım karşılığında Bizans İmparatoru Çimpe Kalesi'ni Osmanlı Devleti'ne verdi. Çimpe Kalesi'nin Osmanlı Devleti'nin eline geçmesiyle Osmanlı Devleti hem Rumeli'ye ilk kez yerleşti hem de Rumeli'de önemli bir üs elde etti.

Orhan Gazi'nin İznik'i alır almaz orada medrese kurması neyin göstergesidir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

Rumeli'ye geçmek Osmanlı Devleti için neden önemlidir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

Görsel 2. 25: I. Murad (Temsili)

I. Murad (Görsel 2.25), belirli bir plan dâhilinde Balkanlarda ilerlemeye devam etti. Bu ilerleyişin güvenli bir şekilde olması için Edirne'nin alınması gerekiyordu. 1361'de I. Murad, kuvvetleri ile Edirne üzerine yürüdü. Bizans ile **Sazlıdere Savaşı** yapıldı. Bizans kuvvetleri yenildi. Böylece Bizans'ın önemli şehirlerinden biri olan Edirne Osmanlı Devleti'nin toprağı oldu.

1389 yılında ise Haçlılarla **I. Kosova Savaşı** yapıldı ve Osmanlı Devleti bu savaşta galip geldi (Görsel 2.26).

Osmanlı Devleti'nin başkenti Bursa'dan Edirne'ye taşımasının sebepleri neler olabilir? Tartışınız.

Görsel 2. 26: I. Kosova Savaşı (Temsili)

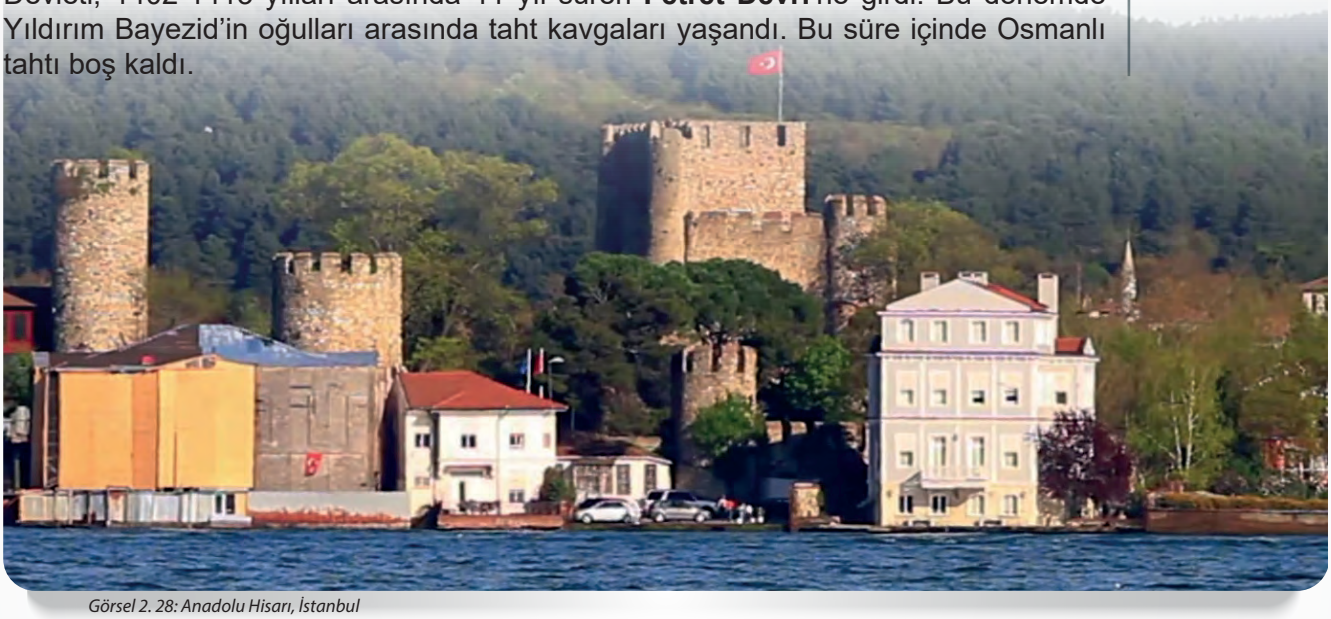
I. Bayezid (Yıldırım Bayezid) (Görsel 2.27), Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'u ilk kez kuşattı. İstanbul kuşatması sırasında Bizans'a gelebilecek yardımları engellemek için **Anadolu Hisarı**'nı yaptırdı (Görsel 2.28).

İstanbul kuşatmasını fırsat bilen Haçlılar Niğbolu Kalesi'ne saldırınca Yıldırım Bayezid, İstanbul kuşatmasını kaldırarak Niğbolu'ya sefer düzenledi. **Niğbolu Savaşı**'nı Yıldırım Bayezid kazandı. Böylece Türklerin Balkanlardan atılamayacağı bir kez daha ispatlandı. Zaferden dolayı Abbasi Halifesi, Yıldırım Bayezid'e "Rum Diyarının Sultanı" unvanını verdi.

Görsel 2. 27: I. Bayezid (Temsili)

Yıldırım Bayezid tekrar İstanbul'u kuşattı fakat bu sefer de Asya'da güçlü bir devlet kuran ve Anadolu'yu egemenliği altına almak isteyen Timur ile yapılacak savaş tehdidi ortaya çıktı. İstanbul kuşatması tekrar kaldırıldı. Timur ile Yıldırım Bayezid arasında 1402 yılında yapılan **Ankara Savaşı**'nı Yıldırım Bayezid kaybetti. Osmanlı Devleti, 1402-1413 yılları arasında 11 yıl süren **Fetret Devri**'ne girdi. Bu dönemde Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında taht kavgaları yaşandı. Bu süre içinde Osmanlı tahtı boş kaldı.

Görsel 2. 28: Anadolu Hisarı, İstanbul

Abbasi Halifesi, Yıldırım Bayezid'e niçin Rum Diyarının Sultanı unvanını vermiştir? Yazınız.

Niğbolu Zaferi ile Osmanlı Devleti'nin İslam dünyasında itibar kazanması arasındaki ilişkiyi yazınız.

Osmanlı Devleti'nin Fetret Devri'ne girme sebepleri nelerdir? Yazınız.

Timur Ankara Savaşı'nı kazandıktan sonra beyliklere tekrar bağımsızlıklarını verdi. Anadolu'da beylikler yeniden kuruldu ve Anadolu Türk siyasi birliği bozuldu. Balkanlardaki fetih hareketleri de durdu.

Timur'un Ankara Savaşı'ndan sonra beyliklere topraklarını geri vermesinin amacı nedir? Tartışınız.

11 yıl süren Fetret Devri'nde Osmanlı Devleti'nin yıkılmama sebepleri nelerdir? Tartışınız.

Görsel 2. 29: I. Mehmet (Temsilî)

I. Mehmet (Çelebi) (Görsel 2.29), taht kavgalarını bitirerek Fetret Devri'ne son verdi. Bu açıdan Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu sayılır.

I. Mehmet ülkede siyasi birliği tekrar kurmak için çalıştı. Bu dönemde Venediklilerle ilk deniz savaşı yapıldı. Bu savaşta tam güçlenmemiş olan Osmanlı deniz kuvvetleri yenildi.

Görsel 2. 30: II. Murad (Temsilî)

II. Murad (Görsel 2.30), 1444 yılında Macarların önderliğindeki Haçlıları **Varna Savaşı** ile mağlup etti. Balkanlarda Türk hâkimiyeti yeniden sağlandı (Görsel 2.31).

Varna Savaşı yenilgisinin intikamını almak isteyen Haçlılar, tekrar Osmanlı Devleti'ne saldırdı. Haçlılar ile Osmanlı Devleti arasında 1448 yılında yapılan **II. Kosova Savaşı**'nı Osmanlı Devleti kazandı. Bu zafer ile Avrupa'nın Türkleri Balkanlardan atma ümidi kalmadı. Türkler Balkanlara kesin olarak yerleşirken Bizans, Avrupa'dan yardım alma umudunu da yitirdi.

II. MURAD DÖNEMİ HARİTASI (1421-1451)

Görsel 2. 31

Ya Ben İstanbul'u Alacağım Ya İstanbul Beni!

Görsel 2. 32

Görsel 2. 33: II. Mehmet (Temsili)

II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet) (Görsel 2.33), 1451'de tahta çıktı. II. Mehmet'in ilk hedefi İstanbul'u almaktı. İstanbul alınmadığı takdirde Rumeli'de egemenliğin tam anlamıyla sağlanması mümkün değildi ayrıca aşağıdaki nedenler İstanbul'un fethini zorunlu kıldı.

- Hazreti Muhammed'in (Sallallahü aleyhi ve sellem) "İstanbul elbette fetholunacaktır. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandan, onu fetheden asker ne güzel askerdir." hadisinde İstanbul'u fethedecek olan komutanı ve askerleri övmesi
- Bizans İmparatorluğu'nun Osmanlı şehzadelerini ve Anadolu beylerini Osmanlı aleyhine kışkırtması
- İstanbul'un kara ve deniz ticaret yolları üzerinde önemli konuma sahip olması
- Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli toprakları arasındaki bağlantıyı sağlamak istemesi
- İstanbul'un Hristiyanlığın Ortodoks mezhebinin merkezi konumunda olması
- Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa devletlerini Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtması

Bu nedenlerden dolayı II. Mehmet İstanbul'un fethi için gerekli hazırlıklara başlamıştır.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

İstanbul'un fethinin nedenlerinin hangi alanla ilgili olduğunu aşağıdaki tabloya işaretleyiniz.

İSTANBUL'UN FETHİNİN NEDENLERİ	Dinî	Siyasi	Ekonomik
İstanbul'un önemli ticaret yolları üzerinde olması			
Bizans'ın Anadolu'daki Türk siyasi birliğini bozmak istemesi			
Bizans'ın Osmanlı Devleti'nin ilerleyişine engel olması			
Hazreti Muhammed'in (Sallallahü aleyhi ve sellem) hadisi			
Bizans'ın Osmanlı şehzadelerini kışkırtması			
Bizans'ın Osmanlı toprak bütünlüğünü bozması			
İstanbul'un Ortodoks mezhebinin merkezi olması			

II. Mehmet'in İstanbul'un Fethi İçin Yaptığı Hazırlıklar

- Anadolu Hisarı'nın karşısına Rumeli Hisarı'nı yaptırdı (Görsel 2.34).
- 400 parçalık bir donanma oluşturdu.
- Bizans'a Avrupa'dan yardım gelmesini engellemek için bazı Avrupa ülkeleri ile anlaşmalar yaptı.
- "Şahi" adı verilen büyük toplar döktürdü.

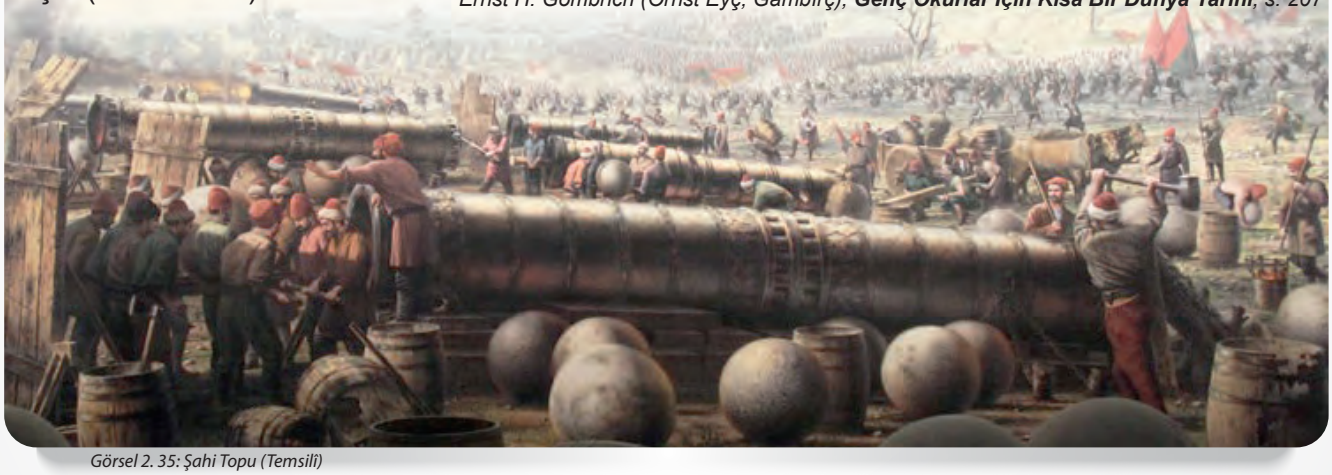
Görsel 2. 34: Rumeli Hisarı, İstanbul

HIMM... İLGİNÇ

"Zamanın en büyük topu olan Şahi Topu şimdi İngiltere'de Tower (Tavır) Müzesi'nin bahçesinde sergileniyor. 1860'lı yıllarda Sultan Abdülaziz tarafından İngilizlere tarihsel bir anı olarak armağan edilmiştir (Görsel 2.35)."

Ernst H. Gombrich (Örnst Eyç, Gambırç), ***Genç Okurlar İçin Kısa Bir Dünya Tarihi****, s. 207*

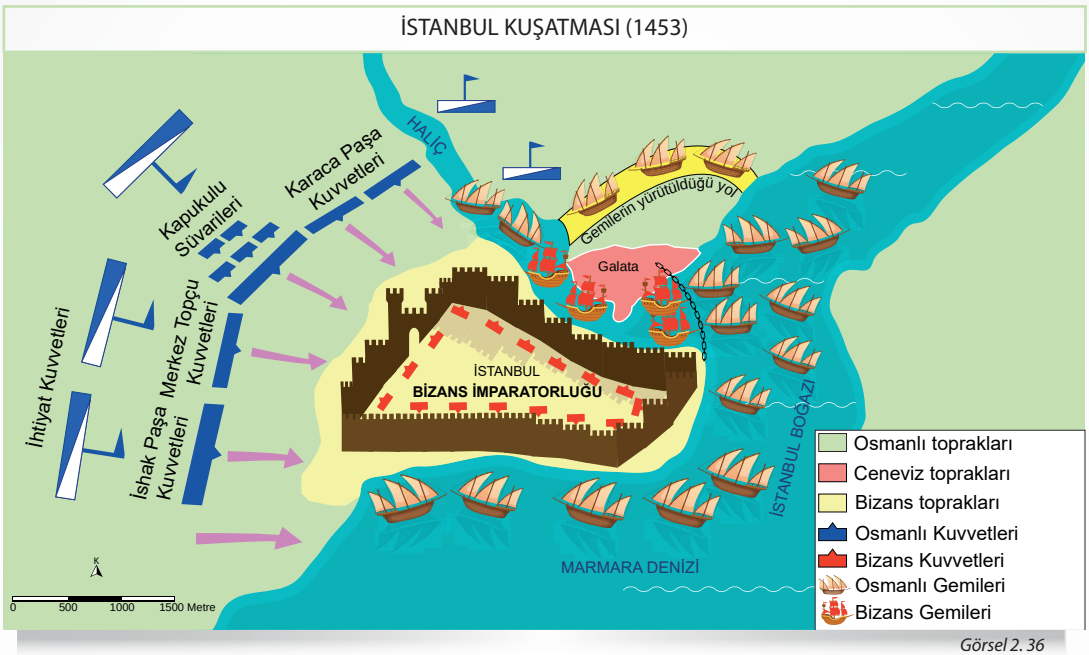

Görsel 2. 35: Şahi Topu (Temsili)

Bizans'ın İstanbul'u Savunmak İçin Yaptığı Hazırlıklar

- Surları tamir etti.
- Avrupa'dan yardım istedi.
- Osmanlı donanmasını engellemek için Haliç'in girişini kalın zincirler ve eski gemiler ile kapattı.

II. Mehmet bütün hazırlıkları tamamladıktan sonra 23 Mart 1453 tarihinde Edirne'den yola çıktı ve 6 Nisan'da İstanbul'u kuşattı. Hükümdar, Bizans İmparatoru'na elçi göndererek şehri teslim etmesini istedi. Bizans İmparatoru teklifi reddetti. Savaş, Türk ordusunun top atışları ile başladı. Bizans, surlarda açılan gedikleri hemen kapatarak şehri savundu. Osmanlı donanması zincirle kapatılan Haliç'e gireme-yince II. Mehmet, donanmayı karadan yürütüp Haliç'e indirmeye karar verdi. Dolmabahçe'den Beyoğ-lu'nun sırtlarına doğru geniş bir yol açılıp yol boyunca gizlice kızaklar döşendi (Görsel 2.36).

Görsel 2. 36

21-22 Nisan gecesi, 72 parçalık donanma kızaklarla bir gecede karadan yürütülerek denize indi-rildi. Osmanlı donanması Haliç'teki surlara sürekli saldırıda bulundu. Bizans ordusunun direnişi yavaş yavaş çöktü. 29 Mayıs 1453'te II. Mehmet İstanbul'u fethetti.

"II. Mehmet ordusuyla şehre girdiğinde (Görsel 2.37) halkın bir kısmı Ayasofya'da toplanmıştı. II. Mehmet Ayasofya'da toplanan halka 'Kalkınız, ben Sultan Mehmet Han, hepinize söylüyorum ki bu andan itibaren hayatınız ve özgürlüğünüz konusunda korkmayınız.' diye seslenmiştir."

*Tahir Erdoğan Şahin, **Osmanlı Tarihi**, s. 21*

Görsel 2. 37: Fatih'in Topkapı'dan İstanbul'a Girişi, 1903, Yağlı Boya, Dolmabahçe Sarayı Müzesi, İstanbul, Fausto Zonaro

İstanbul'un Fethinin Türk Tarihi Açısından Sonuçları

- Osmanlı Devleti toprak bütünlüğünü sağladı.
- İstanbul'un fethi ile Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan ticaret yolları ve İpek Yolu'nun Avrupa'ya açılan önemli bir limanı ele geçirildi.
- İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti oldu.
- II. Mehmet "Fatih" unvanını aldı.
- Osmanlı Devleti dünya siyasetine yön veren bir güç hâline geldi.

İstanbul'un Fethinin Dünya Tarihi Açısından Sonuçları

- Bizans İmparatorluğu yıkıldı.
- Orta Çağ sona erdi ve Yeni Çağ başladı.
- Osmanlı Devleti'nin İslam dünyasındaki saygınlığı arttı.
- Ticaret yollarının Osmanlı Devleti'nin eline geçmesi ile Avrupa devletleri yeni ticaret yolları aramaya başladı. Bu durum coğrafi keşiflerin başlamasında etkili oldu.
- Kale ve surların top gülleleriyle yıkılacağı anlaşıldı. Bu durum Avrupa'da derebeylik rejiminin gücünü kaybetmesine neden oldu.
- İstanbul'daki bilgin ve sanatçılar İtalya'ya giderek Rönesans Dönemi'nin başlamasına katkı sağladılar.

Bir çağın kapanıp yeni bir çağın açılması için dünya genelinde değişikliğe yol açacak bir olayın olması gerekmektedir.
İstanbul'un fethinin sonuçlarından hangileri Orta Çağ'ın kapanıp Yeni Çağ'ın açılmasına neden olmuştur? Açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

İstanbul'un fethinin sonuçlarının hangi alanla ilgili olduğunu aşağıdaki tabloya işaretleyiniz.

İSTANBUL'UN FETHİNİN SONUÇLARI	Dinî	Siyasi	Ekonomik
Bizans İmparatorluğu yıkıldı.			
Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü sağlandı.			
Avrupa'da coğrafi keşiflerin başlamasına neden oldu.			
Osmanlı Devleti'nin İslam dünyasındaki saygınlığı arttı.			
Avrupa'da derebeylik rejimi güç kaybetmeye başladı.			
İpek Yolu'nun Avrupa'ya açılan önemli bir limanı ele geçirildi.			
Osmanlı Devleti dünya siyasetine yön veren bir güç hâline geldi.			

Görsel 2. 38: Kutsal Emanetler, Topkapı Sarayı, İstanbul

YAPARAK YAŞAYARAK ÖĞRENİYORUZ

www.topkapisarayi.gov.tr adresindeki görselleri inceleyerek Osmanlı Devleti ile ilgili edindiğiniz izlenimleri sınıfta anlatınız.

II. Bayezid (Görsel 2.39), Fatih Sultan Mehmet öldükten sonra tahta geçti. Kardeşi Cem Sultan II. Bayezid'in hükümdarlığını kabul etmeyip isyan etti. Cem Sultan'ın isyanı ve Avrupa'ya sığınması fetih hareketlerinin durmasına sebep oldu. II. Bayezid fetih hareketlerinden çok, fethedilen yerlerdeki hâkimiyeti sağlamlaştırmakla uğraştı. Osmanlı tersanelerini de güçlendirdi.

Görsel 2. 39: II. Bayezid (Temsilî)

I. Selim (Yavuz Sultan Selim) (Görsel 2.40), diğer Osmanlı padişahlarından farklı olarak fetih yönünü doğuya çevirdi. İlk seferini İran'daki Safevi Devleti üzerine yaptı. 1514 yılında Safevilerle yapılan **Çaldıran Savaşı**'nı Osmanlı Devleti kazandı. Böylece Safevi tehlikesi bir süre için ortadan kalktı.

Memlûklerin Şah İsmail ile ittifak yapması ve I. Selim'in Baharat yolunu ele geçirme isteği üzerine Osmanlı ordusu 1516'da Mısır seferine çıktı. Osmanlı Devleti 1516'da **Mercidabık** ve 1517'de **Ridaniye Savaşı**'nda Memlûk ordusunu yendi. Böylece Mısır toprakları Osmanlı Devleti'ne katıldı.

Baharat yolunun önemli bir bölümü Osmanlı Devleti'nin eline geçti. Hazreti Muhammed (Sallallahü aleyhi ve sellem) ve yakınlarının eşyalarından oluşan Kutsal Emanetler, İstanbul'a getirildi.

Görsel 2. 40: I. Selim (Temsilî)

Şimdiye kadar bütün padişahlar batı yönüne seferler yaparken I. Selim neden doğuya seferler yapmıştır? Tartışınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Mısır'ın fethinin sonuçlarının hangi alanla ilgili olduğunu aşağıdaki tabloya işaretleyiniz.

MISIR'IN FETHİNİN SONUÇLARI	Dinî	Siyasi	Ekonomik
Mısır Osmanlı Devleti'nin topraklarına katıldı.			
Kutsal Emanetler İstanbul'a getirildi.			
Osmanlı Devleti Baharat Yolu'nun önemli bir kısmına hâkim oldu.			

Görsel 2. 41: I. Süleyman (Temsili)

I. Süleyman (Kanuni Sultan Süleyman) (Görsel 2.41), 1521 yılında Balkanların en stratejik kentlerinden olan Belgrad'ı fethetti. Belgrad bundan sonra batı seferlerinde bir üs hâline geldi.

1526'da Macar ordusu ile Osmanlı ordusu Mohaç'ta karşı karşıya geldi. İki saat gibi kısa bir sürede Osmanlı, Macarlara karşı büyük bir zafer kazandı. **Mohaç Savaşı**'nın sonunda Macaristan, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir krallık hâline geldi.

HIMM... İLGİNÇ

Kanuni Sultan Süleyman'ın özelliklerinden biri de şiir yazmasıdır. Onun yazdığı;

"Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" dizeleri günümüzde de bilinmektedir.

Mohaç Savaşı'nın iki saat gibi kısa bir sürede kazanılmasının sebepleri sizce neler olabilir? Tartışınız.

Belgrad'ın stratejik konumundan dolayı Osmanlı Devleti'ne katkıları neler olabilir? Tartışınız.

Denizlerde Fetih Politikası

Osmanlı fetih politikası, denizlerde de önemli yer teşkil etmiştir. Avrupalıların Kızıl Sakal lakabını verdikleri Barbaros ile kardeşi Oruç Reis, Akdeniz'de korsanlık yaparak ün kazanmışlardı. Kanuni Sultan Süleyman, Cezayir'i fetheden Barbaros'u İstanbul'a çağırarak Osmanlı donanmasının başına getirdi. Barbaros Hayrettin Paşa'nın Osmanlı hizmetine girmesinden sonra Osmanlı Devleti karalarda olduğu gibi denizlerde de büyük bir güç hâline geldi (Görsel 2.42).

Görsel 2. 42: Preveze Deniz Muharebesi, 1866, Yağlı Boya, Ohannes Umed Behzad

Osmanlı Devleti Dönemi'nde gerçekleşmiş bazı önemli olayları gösteren aşağıdaki tarih şeridini inceleyiniz:

- 1302 Koyunhisar Savaşı
- 1326 Bursa'nın Fethi
- 1361 Sazlıdere Savaşı
- 1363 Edirne'nin Fethi
- 1389 I. Kosova Savaşı
- 1402 Ankara Savaşı

Preveze Deniz Zaferi

Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de etkisinin artması orada ticareti elinde tutan ülkeleri rahatsız etti. Bu ülkeler Osmanlı Devleti'ne karşı Haçlı donanması oluşturdular. Bu donanmanın başına Andrea Doria (Andre Dorya) getirildi. Türk donanmasının başında da Barbaros Hayrettin Paşa vardı.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

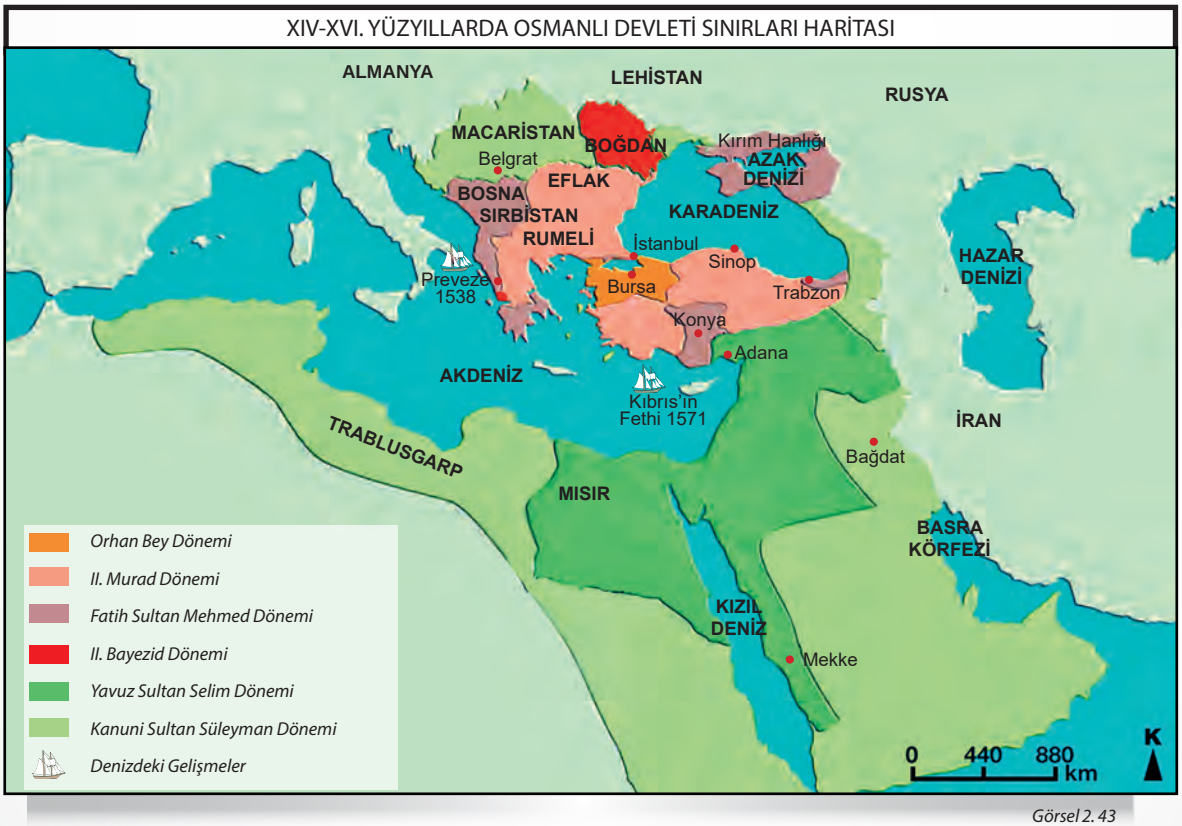
Aşağıdaki soruları tabloya bakarak cevaplayalım.

GÜÇLER	
HAÇLILAR	**OSMANLI**
162 Kadırga	122 Kadırga
140 Barça (Küçük Gemi)	—
2500 Top	160 Top
60.000 Asker	20.000 Asker
KOMUTANLAR	
Andrea Doria	Barbaros Hayrettin Paşa

İki donanmanın da güçlerine baktığımızda hangi donanmanın gücü daha fazladır? Açıklayınız.

Osmanlı donanması sizce galip gelmiş midir? Galip geldiyse bunun sebepleri neler olabilir? Tartışınız.

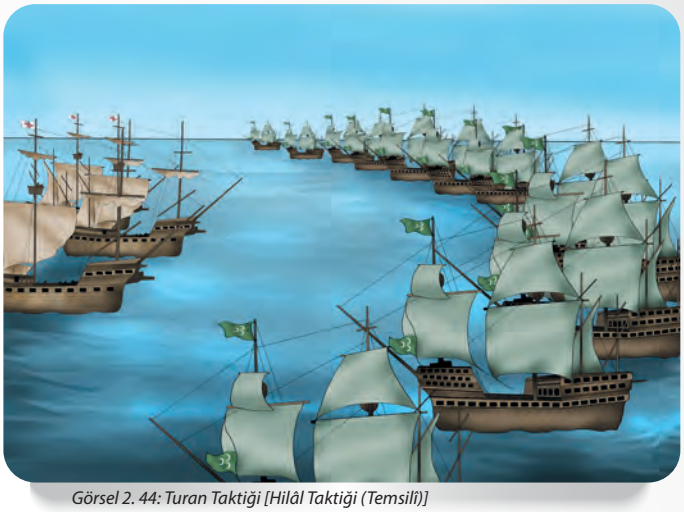
Osmanlı Devleti'nin XIV-XVI. yüzyıllardaki sınırlarını gösteren aşağıdaki haritayı inceleyelim:

Görsel 2. 43

1444 Varna Savaşı — 1448 II. Kosova Savaşı — 1453 İstanbul'un Fethi — 1526 Mohaç Savaşı — 1538 Preveze Deniz Savaşı

İki donanma 1538'de Preveze'de karşı karşıya geldi. Osmanlı donanması Haçlı donanmasını bozguna uğrattı. Bu zaferin kazanılmasında **Turan taktiğinin** (**hilâl taktiği**) (Görsel 2.44) deniz savaşında da uygulanması etkili oldu. Preveze Deniz Savaşı'ndan sonra Akdeniz Türk gölü hâline geldi. XVI. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı donanması Akdeniz'deki en güçlü donanma oldu.

Görsel 2. 44: Turan Taktiği [Hilâl Taktiği (Temsili)]

BİLİYOR MUYDUNUZ ?

Günümüzde Preveze Deniz Zaferi'nin yıl dönümü olan 28 Eylül her yıl Türk Denizcilik Günü olarak kutlanmaktadır.

Görsel 2. 45: II. Selim (Temsili)

II. Selim (Görsel 2.45) Dönemi'nin önemli olayları; Kıbrıs'ın fethi diğeri, İnebahtı Deniz Savaşı'dır.

Kıbrıs'ın Fethi

Akdeniz'de önemli bir üs durumundaki Kıbrıs, Venediklilerin elinde bulunuyordu. Osmanlı Devleti,

- Doğu Akdeniz'e egemen olmak,
- Anadolu, Mısır ve Suriye arasındaki deniz yolu ticaretinin güvenliğini sağlamak,
- Anadolu'nun güney kıyılarının güvenliğini sağlamak için Kıbrıs üzerine sefere çıktı.

Osmanlı Devleti, 1571 yılında Kıbrıs'ı fethederek Osmanlı topraklarına kattı.Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ı ele geçirince Haçlı donanması Kıbrıs'ın öcünü almak istedi. Osmanlı Donanması ile Haçlı donanması 1571'de İnebahtı'da karşılaştı. Haçlı donanması İnebahtı'da Osmanlı donanmasını yaktı.

Görsel 2. 46: Sultan İbrahim (Temsili)

Sultan İbrahim (Görsel 2.46) Dönemi'nin en önemli olayı Girit'in fethidir. Venediklilerin elinde bulunan ve korsanların bir üssü hâline gelen Girit adası, 1645 yılında kuşatıldı fakat Girit (Görsel 2.47), tam 24 yıl süren kuşatmadan sonra Osmanlı hâkimiyetine girebildi.

Görsel 2. 47: Kandiye Surları, Girit, Yunanistan

Girit kuşatmasının 24 yıl sürmesinin sebebi ne olabillir? Açıklayınız.

Osmanlı Millet Sistemi

Aşağıdaki resmi inceleyiniz. Bu resimde Osmanlı toplumunun hangi özellikleri dikkatinizi çekti? Neden? Açıklayınız.

Görsel 2. 48: Kudüs'te Açık Bir Pazar, Johann Friedrich Perlberg

Osmanlı Devleti'nin 600 yılı aşkın bir süre ayakta kalabilmesinin sebeplerinden biri de **millet sistemi**dir.

Osmanlı Devleti'nde din ve inancı aynı olan gruplar bir millet kabul edilmekteydi. Örneğin Sırplar, Rumlar, Bulgarlar aynı mezhepten yani Hristiyanlığın Ortodoks mezhebinden oldukları için bir millet kabul edilmişlerdir (Görsel 2.48).

Osmanlı Devleti ele geçirdikleri yerlerde halkın inançlarına asla dokunmaz, onlara din hürriyeti sağlardı.

İslam hukukuna göre insanlar, Müslüman ve gayrimüslim olarak ikiye ayrılmıştı. Devletin topraklarında yaşayan insanlar ister Müslüman ister gayrimüslim olsun Osmanlı Devleti'nin vatandaşı sayılırdı. Osmanlı Devleti, Müslümanlara verdiği birçok hakkı gayrimüslimlere de vermişti. Gayrimüslimlere aile, miras gibi konularda kendi inançlarına göre özel hukuk kuralları uygulanırdı. Diğer toplumsal olaylarda ise gayrimüslimler, İslami hukuk kurallarına tabi olurlardı.

Her millet Osmanlı Devleti'ne vergi vermek zorundaydı. Müslüman milleti daha çok tarımla uğraşırken Osmanlı Devleti içinde yaşayan diğer milletler daha çok ticaretle uğraşırlardı.

Osmanlı Devleti'nde uygulanan millet sistemini insan hakları, din ve vicdan hürriyeti açısından değerlendiriniz.

Osmanlı İstimâlet Politikası

"Sözlük anlamı 'meylettirme, cezbetme, gönül alma' olan istimâlet, Osmanlı kaynaklarında halkı özellikle gayrimüslim tebaayı gözetme, onlara karşı adil davranma anlamında kullanılır."

*Türkiye Diyanet Vakfı, **İslam Ansiklopedisi**, s. 362*

Osmanlı Devleti, fethettiği yerlerde özellikle Balkanlarda istimâlet politikasını çok iyi uyguladı. Ele geçirdiği bölgedeki halkı dinî inanç, dil ve yaşayış biçiminde serbest bıraktı. Asla onları Müslüman olmaları için zorlamadı. Osmanlı Devleti gayrimüslimlerden cizye adıyla bir vergi alarak onların can ve mal güvenliğini sağladı. Timur ile yapılan Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı, Anadolu'da güç kaybı yaşarken Balkanlarda böyle bir sorun yaşamadı. Bu da Osmanlı Devleti'nin istimâlet politikasında ne kadar başarılı olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin istimâlet politikası izlemesinde Kur'ânı Kerîm'i ve Hazreti Muhammed'in (Sallallahü aleyhi ve sellem) uygulamalarını rehber aldığı açıktır: "Dinde zorlama yoktur." *(Bakara Suresi-256. Ayet)* ve Medine Sözleşmesi'nin 25. maddesinde "Yahudilerin dinleri kendilerine, mü'minlerin dinleri kendilerinedir." ibaresi İslam dininin, dinde zorlamaya gitmediğinin en güzel örnekleridir.

Osmanlı Devleti de bu konuda Osmanlı ülkesinde yaşayan gayrimüslimlere oldukça adaletli davranmıştır. Osman Gazi'nin bir Müslüman ile bir Hristiyan arasında çıkan kavgada Hristiyan lehine hüküm vermesinden sonra Karacahisar pazarına herkesin gelmeye başlaması Osmanlı adaletinin başarısıdır.

OKUMA PARÇASI

Farklı dinlerden, farklı milletlerden insanların Osmanlı Devleti egemenliğinde huzur içinde nasıl yaşadığını anlatan aşağıdaki metni okuyarak ilgili soruları cevaplayınız.

RENK CÜMBÜŞÜ

Yedi tepe üzerine kurulmuş büyülü bir şehir olan İstanbul, aynı zamanda farklı milletlerden ve dinlerden milyonlarca insana ev sahipliği yapıyor.

Biz de bu gözde şehirde, Üsküdar'da oturuyoruz. Subaşı olan babamın mesleği gereği tanınan bir aileyiz. Oldukça hareketli, bir o kadar da renkli bir mahallede yaşıyoruz. Evimiz iki katlı, ahşap bir ev. Tahtadan merdiveni, yüksek tavanları ve özenle döşenmiş sedir odasıyla herkesin yaşamak isteyeceği kadar güzel bir ev. Bu küçük dünyamızda babam, annem, iki kardeşim, büyükbabam ve babaannemle oldukça huzurlu, mutlu bir hayat sürdürüyoruz. Evimizin sağ tarafında Agop Amcalar, sol yanında ise Natali Teyze oturuyor. Agop Amca kuyumcu. İstanbul'daki hatırı sayılır kuyumculardan. Bu baba mesleğini, isteyerek devam ettirmiş hatta kendi oğlunun da bu geleneği devam ettirmesini istiyor içten içe. Eşi Armin Hanım'la otuz yıldır evliler ama daha yeni evlilermiş gibi sevgiyle bakıyorlar birbirlerine. "Armin Hanım" diyorum çünkü kendine abla, teyze denmesinden hoşlanmaz. Bu huysuzluğunun sebebi yaşıyla barışık olduğu zamanların geride kalması olsa gerek. Natali Teyze ise eşini üç yıl önce kaybetmiş, yalnız başına yaşayan yaşlı bir teyzemiz.

Komşuluk ilişkileri son derece güçlü yaşanır bizim mahallemizde. Örneğin kim hasta olduysa hemen duyulur, iyileşinceye kadar evinden yemek eksik edilmez. Ya da birisi iki gün ortalıkta görünmese derhâl evine gidilir, iyi olup olmadığı kontrol edilir.

İnancı, dili, dini ve ırkı ne olursa olsun, özel günlerde herkes bir araya gelir, o günü kutlar. En güzel günler Ramazan ayında yaşanır. Eşsiz lezzette iftar sofraları hazırlanır, bu sofraların etrafında Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler bir araya gelir, aynı anda yemeğe başlar, bol sohbetli bir gece geçiririz. Tabi Paskalya bayramları da mahallemizde aynı güzellikte yaşanır. Birbirinden renkli yumurtalar kapı kapı gezdirilir.

Aslında bu sadece ne bizim mahallemizde ne de İstanbul'a has bir güzellik. Bu, tüm Osmanlı coğrafyasına mal olmuş bir kardeşlik, birlikte yaşama becerisidir. Bu yüzden gün içinde hem camiden yükselen ezan sesini, hem de kilise çanını duymak mümkündür. Cuma günleri öğle vaktinde kalabalık Müslüman topluluğunu camide gördüğünüz gibi cumartesi günleri Yahudileri sinagoglarda, pazar günleri de Hristiyanları kiliselerde görebilirsiniz. Daha geçen ay, mahallemizdeki aşınmış, yıpranmış duvarlarıyla zamana direnmeye çalışan tarihî kilise, Kadı'nın emriyle onarıldı. Mahallenin tüm erkekleri de bu onarıma alın terleriyle katkıda bulundular.

İşte bizim için "Osmanlı" demek, böyle bir şey… Kardeşçe, huzur içinde aynı toprakları paylaşmak, ülkemiz için çalışmak demek. Asında her birimiz, şahane bir tabloyu oluşturan farklı güzellikte renkleriz.

Selçuk Beşir Demir, Hamza Akengin, ***Hikâyelerle Sosyal Bilgiler Öğretimi****, s. 83-84*

Gayrimüslimler genel olarak hangi ekonomik faaliyetle uğraşmışlardır?

.....

Osmanlı Devleti'nin istimâlet politikasının toplum yaşamına katkıları nelerdir?

.....

Osmanlı toplumunun bir arada huzur içinde yaşamasının nedenleri nelerdir?

.....

.....

.....

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda verilen fetihlerin (Görsel 2.49) Osmanlı Devleti'nin gelişmesine ne gibi katkıları olduğunu ilgili alanlara yazınız.

İznik'in Fethi:

İznik alındıktan sonra imar edilerek kısa sürede Türk-İslam şehri hâline getirildi.

İlk Osmanlı medresesi açıldı.

Bursa'nın Fethi:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

İstanbul'un Fethi:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Belgrad'ın Fethi:

.....

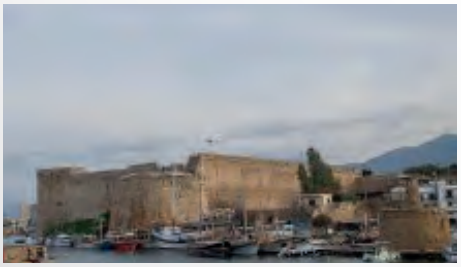
.....

.....

.....

.....

.....

Kıbrıs'ın Fethi:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Görseller 2. 49: Osmanlı Devleti'nde Fethedilen Bazı Yerler

ANAHTAR KELİMELER

Derebeylik (Feodalite): Orta Çağ'da özellikle Batı Avrupa'da toprağı ve üzerinde yaşayan köylüleri tek bir kimsenin malı sayan siyasal düzendir.

Burjuva: Şehirde yaşayıp özel imtiyazlardan yararlanan kimsedir.

İhtilal: Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketidir.

Sömürgecilik: Genellikle bir devletin başka ulusları, devletleri, toplulukları, siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesidir.

Kapitülasyon: Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık haklarıdır.

AVRUPA GELİŞİYOR, OSMANLI VE DİĞER DEVLETLER ETKİLENİYOR

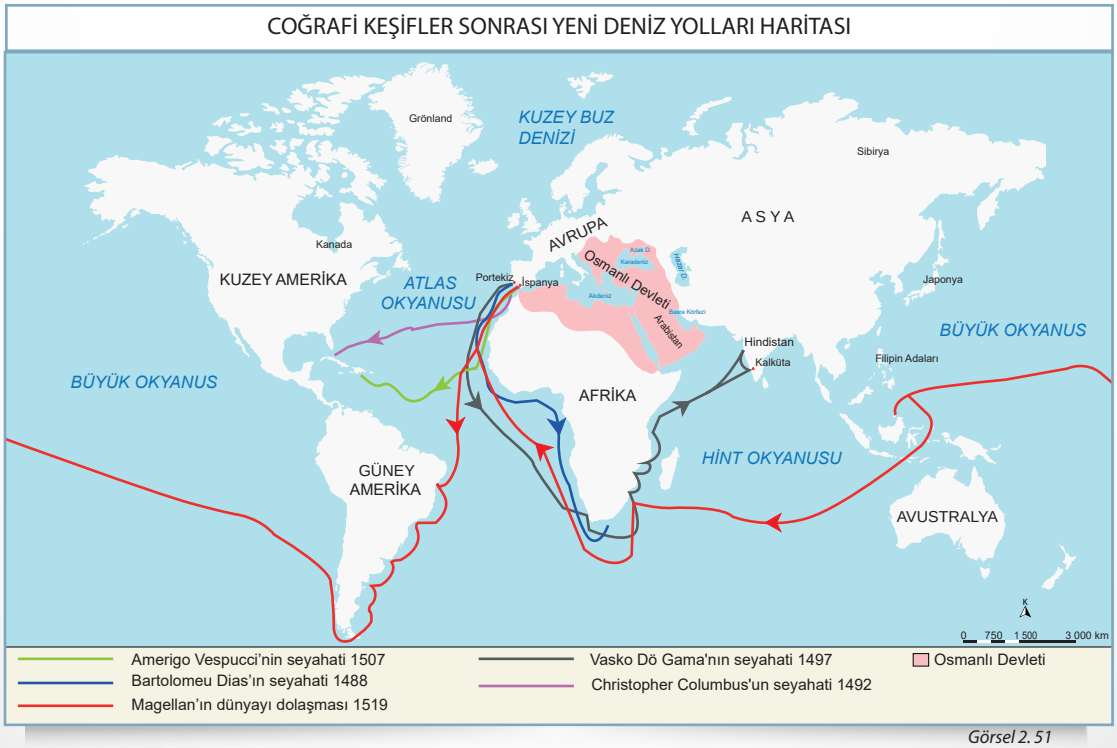
Coğrafi Keşifler

Avrupalıların XV ve XVI. yüzyıllarda yeni kıtalar ve ticaret yolları bulmasına **coğrafi keşifler** denilmektedir.

Osmanlı Devleti XV ve XVI. yüzyıllarda üç kıtaya hâkim, İpek ve Baharat yollarının denetimine sahip, güçlü bir devletti. Avrupa'da kâğıt kullanımının artması, coğrafya bilgisinin ilerlemesi, pusulanın (Görsel 2.50) kullanılmaya başlaması ve gemicilik tekniğinin gelişmesiyle okyanusları geçecek sağlam gemilerin yapılması Avrupalıları yeni yol ve kıtaların keşfi için teşvik etti (Görsel 2.51). Avrupalıların Hristiyanlığı yaymak istemesi, ipek ve baharat gibi ürünlerin Avrupa'da yüksek fiyatla satılması, Avrupa'da altın madenlerinin tükenip altın ihtiyacının ortaya çıkması coğrafi keşiflerin diğer sebepleri arasında gösterilebilir.

Görsel 2. 50: Pusula

Görsel 2. 51

Avrupa'nın XV ve XVI. yüzyıllarda yeni ticaret yolları bulmak, zenginleşmek ve Hristiyanlığı yaymak için başlattıkları coğrafi keşifler şunlardır:

Portekizli Bartolomeu Dias (Bartelmi Diyaz), Portekiz'den yola çıkıp, Afrika'nın güneyini dolaşarak 1488'de Ümit Burnu'nu buldu (Görsel 2.52). Böylece Hindistan'a deniz yolu ile ulaşma imkânı elde edilmiş oldu.

Görsel 2. 52: Ümit Burnu

Cenevizli Christopher Columbus (Kristof Kolomb), 1492'de sürekli batıya giderek Hindistan'a ulaşacağı fikriyle yola çıktı. İki ay sonra Amerika'nın batısındaki Bahama Adaları'na ulaştı (Görsel 2.53). Buranın Hindistan'ın batısı olduğunu sandı. Yeni bir kıta keşfettiğini anlamadı.

Görsel 2. 53: Bahama Adaları

Vasko Dö Gama (Vasko De Gama) 1497'de Portekiz'den yola çıkarak Bartolomeu Dias'ın yolunu takip etti. Önce Afrika'nın en güney kısmı olan Ümit Burnu'na geldi. Daha sonra kıtanın doğu kıyılarını takip etti ve Zanzibar Adası'na ulaştı (Görsel 2.54). Oradan kendine yardım eden bir Arap sayesinde Hindistan'ın batı kıyısına ulaştı.

Görsel 2. 54: Zanzibar Adası

Christopher Columbus'un ölümünden kısa bir süre sonra İtalyan gemici Amerigo Vespucci (Ameriko Vespuçi), Amerika'nın Hindistan değil yeni bir kıta olduğunu fark etti (1507). Bulduğu yeni kıtaya onun adı verildi (Görsel 2.55).

Görsel 2. 55: Amerika'nın Keşfi (Temsili)

Portekizli Magellan (Macellan) (Görsel 2.57) 1519 yılında Güney Amerika kıyılarını takip etti. Bugün kendi adı verilen Magellan Boğazı'nı geçip Büyük Okyanus'a ulaştı. Sonra Filipin Adaları'nda yerliler tarafından öldürüldü. Yola devam eden arkadaşı Del Cano (Del Kano), Hint Okyanusu ve Ümit Burnu'nu geçerek İspanya'ya geri döndü. Bu sefer sonucunda Dünya'nın yuvarlak olduğu da kanıtlanmış oldu.

Görseller 2. 56

Görsel 2. 57: Magellan (Temsili)

Coğrafi keşifler sonucu yeni keşfedilen yerlerdeki insanların hayatında ne gibi değişiklikler olmuştur? Açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

İspanyol ve Portekizli gemicilerin keşfettikleri yerleri aşağıdaki bölümlere işaretleyiniz.

Kaşifler	Ümit Burnu	Amerika	Hindistan
Bartolomeu Dias			
Vasko Dö Gama			
Christopher Columbus			

Coğrafi keşifler sonucunda yeni kıta ve ticaret yolları bulundu. Akdeniz limanları canlılığını kaybetti. Dünya'nın düz olmadığı, yuvarlak olduğu ortaya çıktı. Coğrafi keşiflere kadar Dünya'nın düz olduğunu söyleyen kiliseye ve din adamlarına olan güven azalmaya başladı. Avrupalı devletler keşfettikleri yerlerde sömürge imparatorlukları kurdu. Keşfedilen yerlerden değerli madenler ve çeşitli ham maddeler Avrupa'ya taşındı ve Avrupa zenginleşti. Zenginleşen Avrupa'da sanata önem veren bir sınıf ortaya çıktı. Bu durum da Rönesans'ın başlamasında etkili oldu.

Osmanlı Devleti, coğrafi keşiflerden olumsuz etkilendi. İpek ve Baharat yolları önemini kaybedince Osmanlı Devleti'nin gelirleri azaldı. Keşfedilen yerlerden getirilen altın, Osmanlı Devleti'nin parasının değerini düşürdü. Osmanlı Devleti, ülkesindeki ticareti canlandırmak için Avrupalı devletlere kapitülasyonlar (ticari ayrıcalıklar) vermek zorunda kaldı. Bu da Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığına zarar verdi.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki tabloda ilgili alanlara coğrafi keşiflerin neden ve sonuçlarını yazınız.

	Coğrafi Keşiflerin Nedenleri	Coğrafi Keşiflerin Sonuçları
Bilimsel	Pusulanın kullanılması	....
Ekonomik	....	....
Dinî	....	Kiliseye ve din adamlarına olan güvenin azalması
Siyasi	....	....

Rönesans

Görsel 2. 58: Atina Okulu, 1509-1510, Duvar Resmi, Vatikan Müzeleri, Raffaello Sanzio

XIV. yüzyıl ortasında İtalya'da başlayıp XV ve XVI. yüzyıllarda Batı Avrupa ülkelerine yayılan, edebiyat, sanat ve bilim alanındaki gelişmelerin yaşandığı döneme **Rönesans** adı verilir. Kelime anlamı "yeniden doğuş"tur (Görsel 2.58).

"Bu dönemin en önemli özelliği öğrenme ve anlama çabası ile insanlık için yeni bir dönemin başlayacağı ümidinin uyanmasıdır. XIV. yüzyıldan itibaren bazı bilim insanları, Eski Yunan ve Roma Dönemi'nin kaybolmuş veya unutulmuş el yazmalarını araştırıyor ve yayımlıyorlardı. Bizanslı bilim insanları Batı'ya geçerek burada Bizans edebiyatının kütüphanelerini, aydın derneklerini ve akademilerini kurdular. Bu aydınlar daha sonra hümanist olarak adlandırılmışlardır. Hümanistlerin yaptığı çalışmaların neticeleri, matbaanın gelişimi ile yaygınlık kazanmıştır."

*Ayşe Kayapınar ve diğerleri, **Ortaçağ-Yeniçağ Avrupa Tarihi**, s. 86*

Orta Çağ'da yetişmiş olan İbn-i Sînâ, Fârâbî ve İbn Rûşd gibi İslam bilginlerinin kitaplarının Batı dillerine çevrilmesi, Rönesans'ın başlamasında etkili olan unsurlardan biridir.

Avrupa'nın bilimsel çalışmalarda, Müslüman bilim insanlarını örnek almasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Tartışınız.

İtalya, hümanistlerin çalışmalarına ve Rönesans'ın ortaya çıkmasına öncülük etti. Hümanistler kiliseye inanan ve dinî inançları olan insanlardı fakat kulaktan dolma bilgiler yerine kanıtlanabilir bilgileri kabul ediyor, diğerlerine inanmıyorlardı. Hümanistlerin bu anlayışları Reform'un temelini oluşturdu. Rönesans, İtalya'dan sonra diğer Avrupa ülkelerine de yayıldı.

Rönesans Dönemi'ne pek çok sanatçı damgasını vurdu. Bunların en ünlülerinden biri Leonardo da Vinci'dir (Leonardo da Vinsi) (Görsel 2.59).

Görsel 2. 59: Leonardo da Vinci (Temsilî)

Leonardo da Vinci çok yönlüdür. Ünlü bir ressam (Görsel 2.60) olduğu kadar mimar ve bilgindir.

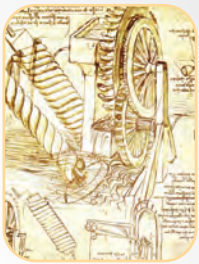
Görsel 2. 60: Mona Lisa, 1503-1506, Yağlı Boya, Louvre Müzesi, Paris, Leonardo da Vinci

HIMM... İLGİNÇ

Görsel 2. 61

Leonardo da Vinci; anatomiyle yakından ilgilendi özellikle kalp, mide, muhtelif damarlar ve kasların yapısını bugünkü anatomiye uygun olarak belirlemeyi başardı (Görsel 2.61). Leonardo da Vinci, robot tasarımları yaptı (Görsel 2.62).

Görsel 2. 62

Rönesans Dönemi'nde pek çok sanatçı, yazar ve bilim insanı yetişti: Ünlü yazarlar Dante (Dante), Machiavelli (Makyavelli), Shakespeare (Şekspir), Montaigne (Monteyn), Cervantes (Servantes), Erasmus (Erasmus), mimaride Michelangelo (Mikelanj) (Görsel 2.63), ressam Dürer (Dürer) (Görsel 2.64), bilimde Copernicus (Kopernik) Rönesans'ı temsil ettiler.

Görsel 2. 63: Musa Heykeli, 1513-1515, San Pietro İn Vincdi, Roma, Michelangelo

Görsel 2. 64: Melankoli, 1514, Gravür, National Gallery of Victoria, Melbourne, Albrecht Dürer

Rönesans Dönemi'nde yaşamış olan diğer sanatçı, yazar ve bilim insanlarını araştırınız ve hakkında edindiğiniz bilgileri defterinize yazınız.

Rönesans ile Avrupa'da farklı alanlarda birçok gelişme yaşandı. İnsana ve insan aklına önem veren hümanizm akımı ortaya çıktı. Avrupa'da edebiyat ve sanattan zevk alan yeni bir sınıf ortaya çıktı. Orta Çağ Avrupası'nda egemen olan skolastik düşünce yıkıldı, deney ve gözleme dayanan pozitif düşünce gelişti. Reform hareketlerinin doğmasını sağladı. Bilim ve teknik alanındaki gelişmeler yaygınlaştı. Bu da Sanayi İnkılabı'na zemin hazırladı.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda Rönesans öncesi bilim, kültür ve sanat anlayışlarına örnekler verilmiştir. Rönesans öncesi bilim, kültür ve sanat anlayışlarının karşısına Rönesans sonrası değişimleri yazınız.

Rönesans Öncesi Bilim, Kültür ve Sanat	Rönesans Sonrası Bilim, Kültür ve Sanat
• Skolastik düşünce hâkimdi.	• Özgür ve bilimsel düşünce hâkim oldu.
• Kilise ne derse o doğru kabul edilirdi.	• .....
• Bilim ve teknik alanındaki gelişmeler sınırlıydı.	• .....
• Yazarlar, araştırmacılar ve sanatçıların görüşlerine önem verilmezdi.	• .....

Rönesans'ın yayıldığı XV ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı Devleti, fetih politikası ile topraklarını sürekli genişletti. XVI. yüzyılda askerî ve ekonomik olarak dünyanın en güçlü devleti durumuna geldi ancak aynı gelişmeyi bilimsel ve teknolojik alanda gösteremedi. Bu açıdan Avrupa'nın gerisinde kalan Osmanlı Devleti, gücünü arttırmak için ıslahatlar yapmaya başladı.

Reform Hareketleri

XVI. yüzyılda Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki Katolik Kilisesi'nde yapılan yenilik hareketine **Reform** adı verilir. Reform hareketleri ilk olarak Almanya'da başlayıp daha sonra tüm Avrupa'ya yayıldı.

XVI. yüzyıla kadar Hristiyanlığın iki mezhebi vardı: Biri Katolik diğeri ise Ortodoks mezhebiydi. Katolik mezhebinin merkezi Vatikan, temsilcisi de papa idi. Papa, kendini Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak nitelemekteydi. Ortodoks mezhebinin de merkezi İstanbul, temsilcisinin unvanı da patrik idi. Kilise, zenginleşti ve güçlendi. Kilise, insanlara "endülüjans" satın alırlarsa günahlarının affedileceğini söylüyordu. Matbaanın gelişmesiyle İncil çok sayıda basıldı ve halk, İncil'i okuyunca kilisenin her söylediğinin gerçek olmadığını anladı.

Rönesans sayesinde skolastik düşüncenin yerini özgür düşünce aldı. Bu durum Reform hareketlerinin yayılmasında önemli rol oynadı.

Görsel 2. 65: Martin Luther (Temsili)

Reform hareketlerinin başlamasında öncü olan Martin Luther'dir (Martin Luter) (Görsel 2.65). Luther, Katolik Kilisesi'nin fikirlerine özellikle endülüjans meselesine karşı çıkıyordu (Görsel 2.66).

Matbaanın Almanya'da geliştirilmiş olması ve Martin Luther'in İncil'i Almancaya çevirmesi Reform hareketlerinin ilk önce Almanya'da ortaya çıkmasını sağladı.

Görsel 2. 66: Martin Luther'in Kiliseye Astığı Bildirge (Temsili)

Reform hareketleri ile Avrupa'da mezhep birliği bozuldu. Katolik ve Ortodoks mezheplerinin yanında yeni mezhepler ortaya çıktı. Kilisenin mal ve topraklarına el konuldu. Kiliseye ve din adamlarına duyulan güven azaldı. Okullar, kilisenin elinden alınarak eğitimde laik sisteme geçildi. Katolik Kilisesi, kendini düzeltmek zorunda kaldı ve yenilikler yaptı.

Avrupa'da Reform hareketleri yaşanırken Osmanlı Devleti, Kanuni Sultan Süleyman yönetiminde en güçlü dönemini yaşıyordu. Avrupa'daki olayları yakından takip eden Kanuni Sultan Süleyman, Luther'i destekledi ve Haçlı birliğinin parçalanmasını da fırsat bilerek pek çok yeri fethetti. Osmanlı Devleti, topraklarındaki gayrimüslimlere din ve inanç özgürlüğü sağladığı için Avrupa'daki iç karışıklıklardan etkilenmedi.

Reform hareketleri ile bilim arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.

Aydınlanma Çağı

Her konuda akla öncelik tanıyan düşünce sisteminin etkisi ile XVII ve XVIII. yüzyıllarda Avrupa'da, bilimde ve felsefede büyük gelişmelerin başladığı döneme **Aydınlanma Çağı** denir. Bu döneme Akıl Çağı da denmektedir çünkü skolastik düşünce yerini özgür ve bilimsel düşünceye bıraktı. Deney ve gözleme dayanan bilim dallarında büyük gelişmeler yaşandı. Avrupa'da yaşanan bilim ve teknik alanındaki gelişmelerle Sanayi İnkılabı'nın temeli atıldı.

Aydınlanma Çağı'nın temsilcileri arasında bilimle uğraşanlar olduğu gibi sosyal ve siyasi sorunlarla ilgilenenler de oldu. Avrupalı aydınlar eserlerinde, gelişmiş ve mutlu bir topluma halkın egemen olduğu laik bir yönetim tarzıyla kavuşulabileceğini ileri sürdüler ve eşitliğe aykırı olan her şeye karşı çıktılar. Montesquieu (Monteskü), Voltaire (Volter), Jean Jacques Rousseau (Jan Jak Russo) gibi Fransız düşünürler Fransız İhtilali'nin oluşmasında etkin rol oynadılar.

Aydınlanma Çağı günümüz düşünce sistemini nasıl etkilemiş olabilir? Tartışınız.

Osmanlı Devleti önceleri Avrupa'da yaşanan gelişmelere duyarsız kaldı. Bundan dolayı Avrupa Devletleri'nin gerisinde kalan Osmanlı Devleti'nde yaşanan gelişmeler aşağıdaki alıntıda anlatılmaktadır:

"XVIII. yüzyıldan itibaren Batı kaynaklı kurumlar ve fikirler Osmanlı Devleti'nde de hayat bulmaya başladı. Bu durum XIX. yüzyılda daha da güçlendi. Böylece dinî fikir ve kurumların, gelenekleşmiş yaşam tarzının yanı sıra Batıcılık fikri gelişip yayılmaya başladı."

Sami Zariç, ***Tarihsel Kökeninden Ülkelere Göre Türlerine Aydınlanma Felsefesi (Çağı) ve Türkiye Cumhuriyeti,*** *ss. 33-54*

HIMM... İLGİNÇ

Montesquieu (Temsilî)

Voltaire (Temsilî)

Rousseau (Temsilî)

Görseller 2. 67

Mustafa Kemal Atatürk; Montesquieu, Voltaire, Jean Jacques Rousseau'dan (Görsel 2.67) etkilenmiştir. Bu düşünürler Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce yapısının oluşmasında büyük rol oynamıştır.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda Montesquieu, Voltaire, Rousseau'ya ait sözler bulunmaktadır. Bu sözlerin sizde uyandırdığı düşünceleri ilgili alanlara yazınız.

"Bir tek kişiye yapılan haksızlık, bütün topluluğa yönelmiş bir tehdittir."

(Montesquieu)

.....
.....
.....
.....

"Vatanımız bütün asil ruhlar için en mukaddes yerdir."

(Voltaire)

.....
.....
.....
.....

"Bir ülke ne özgürlük olmaksızın ne de erdem olmaksızın iyi bir biçimde var olamaz."

(Rousseau)

.....
.....
.....
.....

Kepler (Temsilî)

Galileo (Temsilî)

Newton (Temsilî)

Görseller 2. 68

Bilimsel çalışmalar da bu döneme damgasını vurdu. Kepler (Kepler), Galileo (Galilo) ve Newton (Nivtın) Aydınlanma Çağı'nı temsil eden bilim insanlarıdır (Görsel 2.68).

Fransız İhtilali

1789 yılında yaşanan Fransız İhtilali; Yeni Çağ'ın bitmesine, Yakın Çağ'ın başlamasına sebep olan siyasi ve sosyal bir olaydır.

Fransa XVI. Louis'in (Luis) krallığında monarşi ile yönetiliyordu. Kralın yetkileri sınırsızdı çünkü yetkilerini Tanrı'dan aldığını iddia ediyordu. Fransa'da halk soylular, rahipler, burjuvalar ve köylüler olmak üzere sınıflara ayrılıyordu. Soylular ve rahipler hem devlet yönetiminde yer alıyor hem de vergi vermiyorlardı. Burjuva sınıfı maddi olarak çok iyi olmasına rağmen sosyal ve siyasi haklardan mahrumdu. Bu durum burjuva sınıfını rahatsız ediyordu. Fransa nüfusunun çoğunluğunu oluşturan köylüler ve işçiler, vergilerle devleti ayakta tutuyorlar fakat kıtlık içinde oldukça zor bir hayat yaşıyorlardı. Bu durumlarından soylular ve rahipler sınıfını sorumlu tutmaları, onların burjuva sınıfı ile beraber hareket etmesine sebep oldu.

Fransız İhtilali'nin meydana gelmesinde Aydınlanma Çağı'nın da etkisi oldu. Aydınlanma Çağı'nda yetişen filozof ve düşünürler; yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılması, eşitlik ve hürriyet ile ilgili kitaplar yazdı. Fransa Kralı XVI. Louis, halktan yeni vergiler almak için soylular ve halk temsilcilerini topladı. Halkın vergi vermeyi kabul etmemesi krala karşı bir isyana dönüştü. 1789 yılında İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi yayınlandı.

Görsel 2. 69: Arcole Muharebesi, Horace Vernet

Fransız İhtilali ile özgürlük, eşitlik, demokrasi, milliyetçilik gibi kavramlar tüm dünyaya yayıldı. Mutlak krallıklar yıkıldı. Milliyetçilik akımı imparatorlukların parçalanmasına, imparatorlukların yerine millî devletlerin kurulmasına sebep oldu (Görsel 2.69).

Fransız İhtilali yaşanırken (Görsel 2.70). Osmanlı Devleti'nin başında III. Selim vardı. Osmanlı Devleti, Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımından olumsuz yönde etkilenen devletlerden biri oldu. Osmanlı Devleti, içinde pek çok milleti barındırıyordu. Bu milletler Avrupa'nın da destek vermesiyle ayaklandılar ve bağımsızlıklarını ilan ettiler.

Görsel 2. 70: Bastille Fırtınası, Jean Pierre Houel

Fransız İhtilali'nin Osmanlı Devleti'ne olumlu etkileri de oldu. Eşitlik, özgürlük, adalet, cumhuriyet gibi kavramlar ülkede yayıldı. Tanzimat ve Islahat Fermanı ilan edildi. 1876 yılında da Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-ı Esasî yayımlanarak Meşrutiyet yönetimine geçildi. Böylece halk yönetime katılma hakkını elde etti.

Sanayi İnkılabı

Sanayi İnkılabı, kol ve hayvan gücüne dayanan üretimin makine ile seri şekilde yapılmasına verilen genel bir isimdir. XVIII. yüzyılın sonlarında İngiltere'de buhar gücü ile çalışan dokuma fabrikalarının kurulması Sanayi İnkılabı'nın başlangıcı olarak kabul edilir.

Sanayi İnkılabı ile buharlı makineler; gemilerde, lokomotiflerde ve dokuma fabrikalarında kullanıldı. Sanayi İnkılabı İngiltere'den sonra Avrupa'nın diğer ülkerine de yayıldı.

Görsel 2. 71: Dokuma El Tezgahı

Sanayi İnkılabı bütün ülkeleri ekonomik, siyasi ve kültürel alanda etkiledi. Mallar hızlı ve bol miktarda üretilince fiyatlar düştü ve pek çok insan bu mallardan faydalandı. Bu durum insanların yaşamını kolaylaştırdı (Görsel 2.71).

Buhar gücüyle çalışan lokomotifler ve çelik gemiler yapıldı. Bu durum ulaşım ve haberleşme alanında kolaylık sağladı. Avrupa'da sermaye birikimi artarken kapitalizm ortaya çıktı. Sanayi İnkılabı ile ham madde ve pazar ihtiyacı arttı. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere sanayileşen ülkeler de bu ihtiyaçlarını karşılamak için geri kalmış ülkeleri sömürgeleştirmeye başladılar. Bunun sonucunda ülkeler arasında çıkan sömürge yarışı, I ve II. Dünya Savaşları'nın çıkmasına sebep oldu.

Teknolojik gelişmeler sayesinde yeni yollar ve kanallar açıldı (Panama, Süveyş Kanalı vb.). Bu durum ticaretin uluslararası alanda gelişmesini sağladı. Sanayi İnkılabı, Osmanlı Devleti'ni olumsuz yönde etkiledi. Avrupa'dan Osmanlı ülkesine bol, ucuz ve kaliteli mallar girince ülkedeki atölyeler bu rekabete dayanamadı. Sanayi İnkılabı ile Osmanlı Devleti'ndeki küçük atölyeler ortadan kalktı ve bunun sonucunda işsizlik arttı.

Sanayileşmesini tamamlayan ülkeler ham madde ve pazar arayışına girince azınlık haklarını ve kapitülasyonları bahane ederek Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karıştılar. Bu ülkelerin amaçları Osmanlı Devleti'ni parçalayıp kaynaklarına el koymaktı. Osmanlı Devleti'nin ekonomisi savaşlar yüzünden de bozuldu. Bu durumda Batılı devletlerden borç para alındı. Zamanla alınan borçlar ödenemez hâle geldi. Bu ekonomik çöküş, siyasi çöküşü de beraberinde getirdi.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Verilen bilgilerden hareketle tabloda ilgili alanlara Sanayi İnkılabı'nın olumlu ve olumsuz sonuçlarını örneğe uygun yazınız.

Olumlu Sonuçları	Olumsuz Sonuçları
Ulaşım ve haberleşmede kolaylık sağladı.	Sanayileşen ülkeler sömürgecilik yarışına başladı.

Mustafa Kemal Atatürk'ün "Tam bağımsızlık ekonomik bağımsızlıktan geçer." sözünden yola çıkarak Osmanlı Devleti'nin siyasi bağımsızlığını değerlendiriniz.

Sömürgecilik

Sömürgecilik; bir devletin, kendi ülkesinin sınırları dışında başka devletlerin maddi ve manevi bütün kaynaklarını ele geçirmesi demektir. Avrupa, coğrafi keşifler sonunda yeni kıtalar ve ticaret yolları bularak sömürgecilik faaliyetlerine başladı. Bu bağlamda sömürgeci ülkelerin başında Portekiz ve İspanya geldi. Daha sonra XVII. yüzyılda Hollanda, Fransa ve İngiltere de sömürge arayışına başladı.

Avrupa devletleri dünyanın pek çok bölgesini keşfedince yeryüzündeki zenginlikleri, ham maddeyi ve insan gücünü Batı'ya aktardı. Avrupa zenginleşirken sömürülen ülkeler hem kaynaklarını hem de dinî, kültürel değerlerini kaybetti (Görsel 2.72).

Görsel 2. 72: Afrikalı Köleler (Temsilî)

Avrupalı devletlerin amacı, keşfettikleri yerlerdeki altın ve diğer değerli madenleri ele geçirmekti ancak Avrupalı devletler, sadece değerli madenleri ele geçirmekle kalmamış, oradaki yerli halka da zarar vermiştir (Görsel 2.72).

Görsel 2. 73: Kızılderililer

Görsel 2. 74: Aztek Uygarlığı'na Ait Piramitsel Yapı

Keşfedilen yerlerde yaşayan halk; ağır ve sağlıksız şartlarda çalıştırılmış, köle olarak Avrupa'ya götürülmüştür. Bazı uygarlıklar yok edilerek tarih sahnesinden silinmiştir. Amerika kıtasının keşfinden sonra yok edilen Aztek ve İnka uygarlıkları bu duruma örnek olarak verilebilir (Görsel 2.74 ve 2.75).

Görsel 2. 75: İnka Uygarlığı, Cusco

Osmanlı Devleti ise fethettiği toprakları her zaman vatan parçası olarak gördü. Sömürmek ve yok etmek için değil o bölgeleri kalkındırmak için uğraştı. Fethettiği toprakları, ele geçirmeden önceki durumundan daha iyi hâle getirdi. Halk, dilini rahatça kullandı ve kültürünü yaşadı. Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan ve daha sonra Avrupa'nın sömürgesi hâline gelen ülkelerin, resmî dillerinin İngilizce ve Fransızca olması oldukça dikkat çekicidir.

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın sonuna kadar Afrika'nın kuzeyini muhafaza etti. Bu bölgeleri Anadolu ve Balkanlardan getirdiği askerlerle korudu. Buna karşılık Avrupa, bu bölgeleri korumak için kendi insanlarını asker olarak göndermek şöyle dursun, sömürdüğü ülkelerin insanlarını kendi savaşlarına zorla götürdü. İngiltere'nin Çanakkale Savaşı'nda bizlerle savaşması için Hintli, Fransa'nın ise Senegalli askerleri göndermesi buna en iyi örnektir.

Çanakkale Savaşı'nda Yaralı Düşman Askerini Taşıyan Türk Askeri (Temsilî)

Avrupa'daki gelişmelerin insan hakları açısından olumsuz sonuçlarını defterinize yazınız.

ANAHTAR KELİMELER

Islahat: Daha iyi duruma getirmek için yapılan değişikliktir.
Çinicilik: Fayans, porselen tabak, seramik gibi eşyaları süsleme işidir.

ISLAHATLARLA DEĞİŞEN OSMANLI KURUMLARI

Osmanlı Devleti'nin her alanda yenilikler yapmaya ihtiyaç duymasının sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

Osmanlı Devleti, XV ve XVI. yüzyıllarda en güçlü dönemini yaşıyordu. Bu dönemde Avrupa; coğrafi keşifler, Rönesans ve Reform gibi gelişmelerle bilim, sanat, ekonomi ve askerî alanda ilerlemeye başladı. Osmanlı Devleti bu gelişmeleri takip edemedi. XVII. yüzyıldan itibaren çağın gerisinde kalmamak için yenilikler yapmaya başladı. Çoğunlukla askerî alanda yapılan bu yenilikleri XVIII ve XIX. yüzyıllarda eğitim, ekonomi, ulaşım, haberleşme ve basın gibi alanlardaki yenilikler takip etti.

Görsel 2. 76: İznik Çinisinden Detay

Görsel 2. 77: Batı'dan Esinlenerek Yapılan Sadabad Köşkü

Sosyal ve kültürel yeniliklerin birçoğu tarihte "Lale Devri" (1718-1730) olarak bilinen dönemde gerçekleşti. Lale Devri, Batı'ya bilinçli olarak yönelme isteklerinin belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdir. Batı tarzında mobilya, Osmanlı Devleti'ne bu dönemde geldi. Bahçeler, çiçeklerle özellikle lalelerle donatıldı. İstanbul'da çini (Görsel 2.76) atölyeleri ve Yalova'da kâğıt fabrikası açıldı. Avrupa devletleri daha iyi tanınsın diye Viyana, Paris, Varşova, Moskova gibi başkentlere ilk defa geçici elçiler gönderildi. Bu elçiler gittikleri ülkelerdeki gelişmeleri yakından gözlemleyerek faydalı buldukları çalışmaları getirip Osmanlı Devleti'nde uyguladı (Görsel 2.77). Bu elçilerden biri de Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi idi. Paris'e elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi yanında oğlu Said Mehmet Efendi'yi de götürdü. Babası Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi ile Paris'te bulunan Said Mehmet Efendi, matbaa aracılığıyla kitapların kolaylıkla çoğaltıldığını görüp hayran kalarak İstanbul'da bir matbaa kurmayı düşünmeye başladı. İstanbul'a döndükten sonra kendiyle aynı düşüncelere sahip İbrahim Müteferrika ile tanışarak onunla matbaanın Osmanlı Devleti'nde kurulması için çaba sarf etti.

Görsel 2. 78: Matbaa

İbrahim Müteferrika matbaanın kurulması için matbaanın yararlarını anlattığı dilekçesini sadrazama sundu. Sadrazamdan olumlu görüş aldıktan sonra şeyhülislama dilekçe yazan Müteferrika, yalnızca bilimsel eserlerin matbaada basılması koşuluyla şeyhülislamdan da olumlu görüş belirten bir fetva aldı. Daha sonra matbaa kurulmasına izin veren fermanı, Padişah III. Ahmet imzaladı. Böylece Türkçe eserler basan ilk matbaa 1726 yılında kuruldu (Görsel 2.78).

Osmanlı Devleti'nde matbaanın kurulmasının, sadece bilimsel eserlerin basılması koşuluyla kabul edilmesinin sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

İstanbul'da yapıların çoğu ahşap olduğundan sürekli yangın çıkıyordu. Bu yangınlar yapılarda büyük tahribata ve çok büyük maddi kayıplara neden oluyordu. Saraylar, köşkler, çarşılar bu yangınlar sonucu zarar görüyordu. Kütüphanelerde çıkan yangınlar ise önemli bir kültür hazinesinin yok olması demekti. XVIII. yüzyılın başlarına kadar yangın tulumbası bilinmiyordu. Yangınlar, sarnıçlardan taşınan sularla söndürülmeye çalışılıyordu. Yangın facialarına karşı ilk koruyucu tedbir XVIII. yüzyılın başlarında yeniçerilerden "Tulumbacılar" adı verilen itfaiye bölüğünün kurulması ile alındı (Görsel 2.79). Tulumbacılar, bugünkü itfaiye teşkilatının temelini oluşturdu.

Görsel 2. 79: İtfaiye Teşkilatının Temelini Oluşturan Tulumbacılar Ocağı

XIX. yüzyılda da Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri devam etti. Bu yeniliklerden bazılarını inceleyelim:

Görsel 2. 80: Takvîm-i Vekâyi

II. Mahmut Dönemi'nde Takvîm-i Vekâyi (1831) adlı ilk resmî gazetenin çıkarılması haberleşme alanında önemli bir gelişme oldu (Görsel 2. 80). Gazete, halkın hem ülkede yaşanan olayları bilmesi hem de dış dünyadaki gelişmelerden haberdar olması açısından önemliydi. Çıkarılan bu gazetenin içinde askerî işler, bilim, ticaret ve ürünlerin fiyatlarının bulunduğu bölümler vardı. Takvîm-i Vekâyi gazetesi haftalık çıkıyordu ve halk tarafından ilgiyle takip ediliyordu.

Zaman içinde ülkede başka gazete ve dergiler de yayın hayatına başladı. Bazı gazetelerde hastalıklar hakkında halkı bilgilendiren yazılar da vardı. Yayın yapan bazı dergilerde ise halka kültürel anlamda katkı sağlayan ansiklopedik yazılar bulunuyordu. Basın hayatında yaşanan bu gelişmeler, toplum hayatında birçok işlevi yerine getirdi.

Osmanlı Devleti'nde çıkarılan gazete ve dergilerin toplum hayatına katkısı nelerdir? Açıklayınız.

Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığına bağlı bir kuruluş olan Posta ve Telgraf Teşkilatı Anonim Şirketinin (PTT) temelleri II. Mahmut Dönemi'nde atıldı. Teşkilat, faaliyete 1840 yılında Sultan Abdülmecit Dönemi'nde "Posta Nezareti" adıyla başladı. Haberleşme alanında hayatı kolaylaştıran bu yenilik, XIX. yüzyılın en önemli yeniliklerinden biri oldu. İstanbul merkez olmak üzere çalışmalarına başlayan teşkilatın şubeleri hızla farklı noktalarda da açıldı. Kurum, postaları önce kara yolu ile halka ulaştırmaya başladı. Postaların halka daha hızlı ulaşması ise demir ve deniz yollarının kullanımının yaygınlaşmasıyla mümkün oldu. Nezaret aracılığıyla devlete ait resmî evraklar, halkın gönderdiği mektup ve eşyalar, çıkan gazeteler ayrıca tüccarların paraları taşınıyordu (Görsel 2.81). Mektup ve eşyaların postanın hareket günlerinde teslim edilmesi zorunluydu fakat posta pulu ve kutusu kullanılmaya başlayınca bu zorunluluk da ortadan kalktı. Halkın toplumsal ihtiyaçlarına cevap veren kurum, devlete ekonomik olarak da katkı sağlamaktaydı.

Görsel 2. 81: Posta Dağıtıcıları, 1871, İstanbul

Görsel 2. 82: Telgraf Makinesi

Osmanlı Devleti'nde telgrafın (Görsel 2.82) posta teşkilatı gibi bir geçmişi bulunmuyordu. Bunun için tamamen yeni bir teşkilat kurmak gerekiyordu. Osmanlı Devleti'ne telgraf teknolojisinin gelişi ve sonrasında yaşanan gelişmeler şöyle anlatılmaktadır:

"Avrupa'da, 1841'de İngilizler, 1844'de Fransızlar ilk telgraf hatlarını demir yolları boyunca çekmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde, Chamberlain (Çeymbırlın) bir girişimde bulunmuş fakat telgraf makinesi istenilen sonucu vermemiştir. 1847'de J. Lawrence Smith (Lorıns Smîth), Sultan Abdülmecit ve ileri gelenlere bir gösteri yapmıştır fakat bu girişim de, telgrafın transferini gündeme getirmemiş, telgrafın nasıl çalıştığının gösterildiği bir deneyden öteye gidememiştir.

Osmanlı Devleti'nin telgraf teknolojisi ile tanışması, Kırım Savaşı (1854-1856) sırasında olmuştur. İngilizler bu savaş sırasında deniz altından bir hat çekip Londra ile Selimiye Kışlası arasında bir iletişim ağı kurmuş, 1855'te ise Fransızlar, telgraf hatları çekmek için Osmanlı Devleti'ne başvurmuşlardır. Osmanlı Devleti İstanbul-Belgrat telgraf hattının inşa edilmesi projesini Fransızlara vermiştir. Osmanlı Devleti'nde bu projeyi değerlendirmek üzere 1854 yılında bir telgraf komisyonu oluşturulmuştur.

Bahri Ata, ***Talihsiz Osmanlı Kuşları****, s. 2*

Telgraf, pek çok yönden Osmanlı yaşamını etkileyerek değiştirdi. İlk telgraf hattı, yabancı tüccar ve bankerlerin ihtiyaçlarının karşılanması için İstanbul'da kuruldu. Özellikle merkezî yönetim, telgrafı kendi gücünü pekiştirecek ve uzak illerde kontrollünü arttıracak bir araç olarak görüp destekledi.

Telgrafın başka bir kullanım alanı da ülkenin dört bir yanından gelen gökyüzü gözlemlerinin iletimi idi. Rasathane bulunan şehirlerden İstanbul'a her sabah gözlem raporları ulaştırılır, buradan Avrupa rasathanelerine bildirilirdi. Aynı şekilde telgraf hattıyla bağlı bulunduğu tüm Avrupa rasathaneleri de İstanbul'daki rasathaneye bilgi iletirdi. Ulaşım, taşımacılık ve ticaret büyük ölçüde deniz yollarına bağlı yürütüldüğü için bu gözlem raporlarının limanlara ulaştırılması çok önemliydi. 1871 yılında Telgraf Müdürlüğü, Posta Nezareti ile birleşerek Posta ve Telgraf Nezareti adını aldı.

Telgraf; Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'nde önemli bir haberleşme aracı olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele sonrasında yabancı gazetecilerin "Savaşı nasıl kazandınız?" sorusuna "telgraf telleriyle" cevabını vermiştir.

Telgrafın Osmanlı Devleti'nde kullanılması sosyal ve ekonomik hayatı nasıl etkilemiştir? Düşüncelerinizi açıklayınız.

HIMM... İLGİNÇ

9 Ağustos 1847'de Beylerbeyi Sarayı'nda Profesör Lawrence, Mors telgrafını Sultan Abdülmecit'e sundu. Sarayın bir odasından diğer odasına kurulan telgraf sistemi kullanılarak telgraf denemesi yapıldı. Bu denemede Abdülmecit, şu telgrafları çekti: "Fransız gemisi geldi mi? Avrupa'dan ne haber var?" Bu denemenin başarılı olması üzerine Sultan Abdülmecit, Mors alfabesinin mucidi Samuel Morse'a (Samyul Mors) İftihar Nişanı verdi (Görsel 2.83).

Tanju Demir, ***Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)****, s. 50*

Görsel 2. 83: Nişan-ı İftihar, Samuel Morse

Görsel 2. 84: Demir Yolu Ulaşımı

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan gelişmelerden biri de demir yollarının yapımı oldu. Bu demir yollarının bazıları; İzmir-Aydın, Selanik-İstanbul, Bağdat, Anadolu ve Hicaz demir yolu hattıdır (Görsel 2.84).

"Osmanlı topraklarında inşa edilen demir yolları Osmanlı Devleti üzerinde derin askerî, ekonomik ve toplumsal etkiler yaratmıştır. İşletmeye açılan demir yolları askerî birliklerin taşınmasını hızlandırarak isyanlarda ve savaşlarda Osmanlı yönetimine kolaylıklar sağlamıştır. Demir yollarının sağladığı ucuz ve kolay ulaşım imkânları Osmanlı topraklarında yeni ve geniş alanların tarıma açılmasını sağlamıştır. Anadolu buğdayı İstanbul'a ve Avrupa'ya taşınmaya başlanmıştır. Bir taraftan demir yolunun geçtiği bölgelerdeki işçi sayısı artarken diğer taraftan hükûmet Balkanlardan gelen göçmenleri demir yolu yakınlarında açılan tarım alanlarında iskân etme imkânına kavuşmuştur ancak demir yolları tarımın ticarileşmesine ve madenlerin belli oranda işletilmesine katkı sağlarken Osmanlı'nın sanayileşmesine pek katkıda bulunamamıştır."

İsmail Yıldırım, ***Osmanlı Demir Yolu Politikasına Bir Bakış****, s. 323*

Yukarıda demir yolu ile ilgili yer alan bilgiler dışında demir yollarının ülke ekonomisine ve sosyal yaşantıya ne gibi katkıları olabilir? Açıklayınız.

Buharlı gemilerle yolcu ve yük taşımacılığı XIX. yüzyılda yangınlaşmaya başlamıştı. Sultan Abdülmecit Dönemi'nde ulaşımı kolaylaştıracak buharlı gemiler İngiltere'den satın alındı. Boğaziçi'nde yolcu ve yük taşıma hakkı verilen Şirket-i Hayriyye böylece kurulmuş oldu. O döneme kadar İstanbul'da taşımacılık, kayıklarla yapılıyordu ayrıca vapur işletmeciliği de yabancıların elinde bulunuyordu. Anadolu ve Rumeli yakalarında sefer yapan bu şirketin en önemli özelliği yerli olmasıydı. Kayıklar artık yerini konforlu ve hızlı vapurlara bırakmaya başlayacaktı (Görsel 2.85). Şirket-i Hayriyye ekonomiye bir canlılık getirirken toplumsal alanı da etkiledi. Şirketin satın aldığı vapurlar sayesinde ulaşım kolaylaşıp insanlar İstanbul'un görmedikleri yerlerini görmeye başladılar.

Görsel 2. 85: Şirket-i Hayriyyeye Ait Bir Vapur

Ulaşım alanında yaşanan gelişmeler başka hangi alanlardaki gelişmelere yol açmıştır? Açıklayınız.

Görsel 2. 86: Osmanlı Bankası

1856 yılında ticari banka olarak kurulan Osmanlı Bankası (Görsel 2.86), 1863 yılında devlet bankası olma özelliğini kazandı. Osmanlı Bankası devlet bankası olarak devlete ait kredi işlemleri, devletin gelirlerinin toplanması, iç ve dış borç işlemlerinin yapılması ve hükûmete mali konularda danışmanlık hizmetlerinin verilmesi gibi görevler üstlendi.

Osmanlı Bankası; tütün tekelinin kurulması, Rumeli demir yollarının uluslararası ağa bağlanması ve Anadolu demir yollarının yapımı gibi Osmanlı Devleti'ndeki önemli yatırımların yapılmasına katkı sağladı.

Osmanlı Bankası yukarıda sayılan işlevlerinin yanı sıra halkın küçük tasarruflarını bile değerlendirdiği bir banka oldu. Banka, tüccarlar için Tüccar Sandığı kurup ticari işlemlerin maliyetlerinin azaltılmasını ve malların fiyatlarının düşmesini sağladı.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda Osmanlı Devleti'nde yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki gelişmelerin bazıları verilmiştir. Bu gelişmelerin hangi alan ya da alanlarla ilgili olduğunu örnekteki gibi yazınız.

Yaşanan Gelişmeler	İlgili Olduğu Alan ya da Alanlar
İlk Türkçe eser basan matbaanın kurulması	Kültürel
Tulumbacılar Ocağının kurulması	
Takvîm-i Vekâyi gazetesinin çıkarılması	
Posta ve Telgraf Nezaretinin kurulması	
Demir yolu yapımına başlanması	
Şirket-i Hayriyyenin kurulması	
Osmanlı Bankasının kurulması	

ANAHTAR KELİMELER

Seyyah: Gezmek, tanımak, görmek, dinlenmek amacıyla geziye çıkan kimsedir.
Seyahatname: Bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eserdir.

KÜLTÜRÜMLE VARIM

Kurulduktan sonra kısa sürede geniş topraklara ve güçlü bir devlet yapısına sahip olan Osmanlı Devleti, yaklaşık 600 yıl üç kıtada hüküm sürmüştür. Osmanlı Devleti, hüküm sürdüğü topraklarda yaşayan toplumların kültürlerine saygı gösterirken atalarından miras aldığı Türk kültürünü de yaşatmıştır. Köklü bir geçmişe sahip Osmanlı kültürü, birçok yerli ve yabancı seyyahın ilgisini çekmiş ve seyyahlar seyahatnamelerinde bu konuya geniş yer vermişlerdir. Yerli ve yabancı seyyahların Osmanlı kültürü hakkında anlattıklarını hep beraber inceleyelim:

Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden seyyahlardan İngiliz Seyyah Keppel'e (Kepıl) göre Türk insanının dürüstlüğü dikkat çekici bir konudur. Keppel, Türklerin dürüstlüğüne dair şahit olduğu bir olayı şu şekilde anlatır:

"1828 yılının kış mevsiminde bir Türk postacı, yanında yüklü miktar sikkeyle uzak bir bölgeye gönderildi. Postacı, parayı teslim etmesi gereken yere vardığında para çantasını kaybettiğini fark etti. Para çantasının sahibi Fransız, kendinden on beş bin kuruş istedi. Postacı, sakin şekilde düşündükten sonra geri döndü ve parayı bir Müslüman'ın bulması hâlinde kendine geri vereceğinden emindi. Neredeyse bütün yolu tekrar gitti ve çaresiz bir şekilde, yolculuğu esnasında birkaç dakika dinlendiğini hatırladığı bir kahvehaneye vardı. Kapıdaki kahveci ona şöyle bağırdı: 'Geçen geldiğinde içinde galiba altın olan bir çanta unutmuşsun, koyduğun yerde duruyor.' Postacı içeri girdi, bir Türk kahvehanesine gelen pek çok kişinin rahatlıkla alabileceği şekilde ortada durmasına rağmen dokunulmamış görünen çantasını buldu."

Zeynep Çetin, ***Avrupalı Gezginler Gözüyle XIX. Yüzyılda Batı Anadolu****, ss. 37-38*

Yabancı bir seyyahın Osmanlı kültürüne yönelik anlattığı bu olaydan nasıl bir sonuç çıkardınız? Açıklayınız.

Alman Seyyah Paul R. Krause (Paul Kravse) Osmanlı Devleti'ndeki konakları şöyle anlatır: "En zengin konağın basit bir evden farkı oda sayısı ve büyüklüğü, halıların kalitesi ve duvarlar boyunca uzanan sedirlerin uzunluğudur (Görsel 2. 87). Bunun dışında bütün evlerde aynı sadelik görülür; çerçevelenmiş birkaç Kur'an ayeti dışında duvarlarda resim ve mobilya yoktur. Sedirlerin boş köşelerinde üzerinde küçük eşyaların durduğu alçak bir sehpa görülür. Yatak odalarında geniş gömme dolaplar bulunur. Çamaşırlar ve elbiseler burada durur, geceleri yere serilen yataklar, yorganlar, yastıklar sabahları toplanarak bu dolaplara saklanır."

Paul R. Krause (Paul R. Kravse), ***Türkiye 1915****, s. 129*

Görsel 2. 87: Konak

Görsel 2. 88: Hamam

Ünlü Seyyah Evliya Çelebi, Türklerin temizliğe verdiği önemi yansıtan hamamlarla ilgili izlenimlerini şöyle anlatır:

"Osmanlı Devleti'nin üçüncü taht merkezi olan Edirne'de toplam 3.150 adet büyük hane hamamları vardır (Görsel 2. 88). Vezirler ve diğer devlet adamlarının sarayları ile ileri gelenlerin evlerinde ikişer üçer özel hamam vardır. Edirne ileri gelenleri, en sıradan hanede bile bir gusülhane vardır diye övünürler."

Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, ***Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi****, s. 604*

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Osmanlı Devleti'nde kahve kültürü önemli bir yere sahipti (Görsel 2. 89). Eve misafir geldiğinde kahve ve kahvenin yanında su ikram edilirdi. Misafir önce kahveyi içerse tok demekti. Kahveden önce suyu içerse misafirin aç olduğu anlaşılırdı ve hemen misafire sofra kurulurdu.

Görsel 2. 89: Kahve Kültürü

Misafire aç olup olmadığı neden direkt sorulmamıştır?

.....

Siz olsaydınız misafirinizin ihtiyaçlarını sormak için nasıl bir yöntem bulurdunuz?

.....

Türk misafirperverliğinin günümüzde de devam ettiğine dair kendiniz veya çevrenizden örnekler veriniz.

.....

1610 yılında İngiliz Seyyah George Sandys (Corç Sendiys) Osmanlı Devleti'nde gelinin hazırlanışını ve gelin alayını şöyle anlatır:

"…Pek çok kadın, evlenme gününden bir gün önce gelinin annesi tarafından davet edilir. Onlar şenlik yaparak vakit geçirirler ve gelini hamama götürürler.Sabah yine gelinin odasına gelirler ve orada gelini süslerler. Düğün günü sabahı, güveyin evini en güzel elbiseleri giyinen davetliler doldururlar. Sonra ikişer ikişer gelinin evine doğru müzik eşliğinde ve sağdıç başta olmak üzere gelini almaya giderler (Görsel 2. 90). Gelin üstünde gölgelik olan bir at üzerinde sağdıca teslim edilir. Düğün alayı arkasında sepetler taşınır. Bu sepetler içinde davetlilerin hediyeleri vardır. Güvey ise evinin kapısında gelini karşılamak üzere bekler."

Gülgün Üçel Aybet, ***Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları****, s. 380*

Görsel 2. 90: Düğün Alayı (Temsili)

Günümüzde yapılan düğünlerle Osmanlı Dönemi'nde yapılan düğünleri karşılaştırınız. Düğünlerin benzer ve farklı yönlerini açıklayınız.

HIMM... İLGİNÇ

"İstanbul'un çöplerini toplama işini senelik belirli bir ücret karşılığında üstlenmiş olan arayıcılar, 'çöpçıharan' diye bağırarak, sokak sokak dolaşıp evlerden aldıkları çöpleri arkalarındaki küfelere yükleyerek, iskelelere veya belirli yerlere götürerek orada ayıklarlar. Dünyanın hiçbir yerinde o dönemde öyle bir esnaf grubu yoktu."

Ayşe Pul, ***Osmanlı Sosyal Hayatı Figüranlarından Arayıcı Esnafı****, s. 227*

Görsel 2. 91: Ali Şir Nevâî Divanı'nda, Çevgan Oynayanları Tasvir Eden Minyatür

Osmanlı Dönemi'nde yaşayan ünlü Seyyah Evliya Çelebi, çevgan oyununu şöyle anlatır:

"Bir meydanın en başında sert kayadan bir sütun vardır. Diğer başına yine yüksek bir sütun dikilir. Her iki tarafta biner atlı, toplanarak ellerinde kızılcıktan eğri bir değnek çevgan ile hazır bir şekilde bekler. Meydana ağaçtan yuvarlak bir top konur. Sekiz kat mehterhaneye tokmaklar vurulup, sesi göklere ulaşınca, her iki taraftan birer adam atlarını bırakarak, meydandaki topa çevgan vururlar. Kendi taraflarındaki çizgiyi geçinceye kadar bu topa çevganla vurmaya devam ederler. Biri de at sürüp o yerde yuvarlanan topa bir çevgan vurarak kendi sınırındaki sütuna götürmek ister. Bir başkası da yetişip top havada uçarken bir çevgan vurup durur. Kısacası iki tarafın askerleri birbirine girip zavallı topa öyle çoban sopaları vururlar ki top binlerce parçaya ayrılır. Bu durumda topu kendi sınırları içerisine götüren galip gelir (Görsel 2. 91). Oyunun sonunda mağlup olanlar galip gelenlere ziyafet verir."

Ali Berat Alptekin, ***Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler****, s. 77*

Sarayın çevresinden atılan birkaç top atışı ile başlayan Ramazan Bayramı'nı Fransız Seyyah Philippe de La Canaye (Filip dü le keney) şöyle anlatır:

"Toplumun ve kâinatın büyük sevincini göstermek için öğleye doğru sarayda topların olduğu kısımda ve tophanede korkunç bir şekilde gürültülü toplar atılırdı. Bayram gelmeden önce büyük hazırlıklar yapılırdı. Dükkânlar güzel kumaşlarla, evler işlemeler ve halılar ile donatılırdı. Evler madenî pullarla veya bayram uygun bir mevsime gelmişse çiçeklerle ve yeşilliklerle süslenirdi. Bu gibi süslemeler evlerin dışından, dostlarla kahve ve şerbet içilen sofaya kadar koyulurdu. Top atışlarıyla bayram ilan edilince şehirde (İstanbul'da) şarkılar, ut ve diğer müzik aletlerinin sesleri işitilirdi. Bayram süresince sokaklar insanlarla dolardı (Görsel 2. 92)."

Gülgün Üçel Aybet, ***Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları****, s. 391*

Görsel 2. 92: Bayram Eğlencesi (Temsilî)

Günümüzdeki bayramlarla Osmanlı Dönemi'nde yaşanan bayramları karşılaştırınız. Bayramların benzer ve farklı yönlerini açıklayınız.

Görsel 2. 93: Yer Sofrası (Temsilî)

Osmanlı toplumunda yemek az yenirdi. Ziyafetler de bu nedenle sadeydi. Bunun sağlık ve güzellik için yararlı olduğu bilinirdi. Seyyahlar bu beslenme alışkanlığını, kendi ülkelerindeki beslenme alışkanlığından çok üstün olarak kabul ederdi. 1610 yılında İngiliz görgü tanığı George Sandys (Corç Sendiys) Türklerin yeme ve içme alışkanlıklarını Londra'daki İngilizlerinkiyle karşılaştırır:

"Zannederim biri İstanbul'da yirmi günde yiyeceğini Londra'da bir günde yer. Burada halkın çoğu balık, sebze, meyve, soğan, sarımsak, peynir, un, ve baldan yapılmış yiyecekler yer. Böylece onlar her şeyin bol olduğunu bilerek ve güzelliklerini düşünerek, çok az yemek yer (Görsel 2. 93)."

Gülgün Üçel Aybet, ***Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları****, s. 146*

Hüsn-i hat (Görsel 2. 94), arap harflerinden doğarak İslâm medeniyetinde müstakil ve olağanüstü bir mevki kazanan güzel yazı sanatıdır. Avrupa'da duvarlara asılan resim tabloları ne kadar önemli ise Türk evlerinde hat sanatıyla süslenmiş levhalar aynı öneme sahipti.

Görsel 2. 94: Hüsn-i Hat Sanatı

XVII. yüzyılda yaşamış Fransız Seyyah Antoine Gallan (Antuin Gelın), hüsn-i hat ile ilgili gözlemini şöyle anlatır:

''Fransa Büyükelçisi, Rûznâme adında daimî bir takvimi 2 kuruşa satın aldı. İşçiliği o derece güzel, ince ve nazikti ki Fransa'da birçok sanatkâr eşini 10 kuruşa yapmayı istemez. Altın yaldızla ve renklerle tezyin edilmiş şekiller son derece güzel, ince, dakik ve isabetli çizilmişti. Bundan daha güzel sanat eseri olması akla gelemezdi.''

Yılmaz Öztuna, ***Büyük Türkiye Tarihi****, ss. 227-228*

Sizce hat sanatı, Osmanlı Dönemi'ndeki önemini günümüzde de aynı şekilde devam ettirebilmiş midir? Tartışınız.

Batı Anadolu'yu gezen İngiliz Seyyah Fellows (Fellovs), göçebe olarak yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan Yörüklerin geleneksel oyunlarını izleme fırsatı bulmuştur. Fellows, zeybek oyununun (Görsel 2. 95) ağırlığı ve oynayanların eş zamanlı hareketleri konusundaki hayranlığını şu şekilde dile getirmiştir:

"Çok geçmeden bu ülkede her evde bulunan bir ut veya sazın sesi duyuldu. Ev sahiplerimizden bir delikanlı; hepsi benzersiz fakat basit ve oldukça ahenkli pek çok ezgi çaldı. Daha sonra dans etmek için hayran kaldığımız ağır bir melodi çalmaya başladı. Oradakiler bir daire oluşturacak şekilde sıralandılar. Güvenliğimizi sağlayan korumamız, ortaya geçerek yörük veya çobanlara ait olduğunu söylediği benzersiz bir dansa başladı. Bu dans oldukça yavaştı, figürler iyi çalışılmıştı ve dans ederken yüz ekşitiliyordu."

Zeynep Çetin, ***Avrupalı Gezginler Gözüyle XIX. Yüzyılda Batı Anadolu****, ss. 85-86*

Görsel 2. 95: Zeybek Oyunu

Zeybek oyununun günümüzde de varlığını devam ettirmesi kültürün hangi özelliğini yansıtır? Açıklayınız.

Türklere ait en önemli el sanatlarından biri halıcılıktır (Görsel 2. 96). Türk halıları, Avrupalı birçok ressamın tablosuna da konu olmuştur. Fransız Seyyah Gezgin Charles Texier, (Çarls Teksie) Anadolu gezisi sırasında geldiği Manisa'nın Kula ilçesinde bu el sanatını şu şekilde anlatır:

"Türkler, Rumlarla bir sanatı paylaşırlar ki o da iyi bir geleceği olan İzmir halısıdır. Bu halılar, Amerika'ya kadar ihraç edilir. Yörük kadınları da çadırlarının altında bu halıyı dokurlar. Bunlar ufak namaz seccadeleridir. Kula'da bol olan yün, boya veren bitkilerle birleşmiştir. Kırmızı, sarı, siyah renklerin üretildiği aşı boyası, kök boya, palamut ve kervanlarla gelen çivit, buradaki bu yerel sanatın ana maddesini sağlamıştır."

Zeynep Çetin, ***Avrupalı Gezginler Gözüyle XIX. Yüzyılda Batı Anadolu,*** *s. 34*

Görsel 2. 96: Halı Dokumacılığı (Temsili)

Görsel 2. 97: Evliya Çelebi (Temsili)

Süleymaniye Camii'ni (Görsel 2. 98) Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde şu şekilde anlatır:

"Süleymaniye Camii'nden sağlam ve dayanıklı imaret yapılmamıştır. Bütün mühendisler: 'Bu yeryüzünde Süleymaniye yapısı gibi sağlam yapı yapılmamıştır ve bu yuvarlak kubbe gibi parlak bir kubbe görülmemiştir.' derler. Temel kuruluşunda olan sağlamlık, köşesinde olan zarif eserler ve her sihirli sanatın en olgun şekli bu caminin içi ve dışında mevcuttur.

Mihrap ve minberin üzerinde olan renk renk camlar vardır ki bunun da övülmesinde zayıf insan aciz kalır. Ne zaman ki öğle vaktinde bu camiye dünyayı aydınlatan güneşin ışığı vurunca, caminin içi aydınlanıp bütün cemaatin göz bebekleri kamaşır. Cami; her parça cam, yüz bin parça çeşit küçük cam, çiçek ve Esmaü'l Hüsna (Allah'ın güzel isimleri) yazıları ile süslenmiştir.

Minberin sağındaki pencere üzerinde: 'Mescitler Allah'a mahsustur, Allah ile beraber bir başkasına dua etmeyin.' yazar. Bunlardan başka üst pencerelerin üzerinde Allah'ın güzel isimleri yazılıdır. Kubbedeki yüksek yazılar güzafi hattır ki aşağıdan rahatça okunsun diye büyük yazılmıştır."

Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, ***Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi****, ss. 112-117*

Görsel 2. 98: Süleymaniye Camii, İstanbul

Yukarıdaki yazıda Süleymaniye Camii'nde kullanılan Türk el sanatlarından hangilerine değinilmiştir? Açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki görsellerde verilen Osmanlı kültürüne ait ögeleri ilgili alanlara yazınız.

OSMANLI DEVLETİ

1 Cirit: At koşturup birbirine değnek atarak takım hâlinde oynanan oyundur.

2 .....

3 .....

6 .....

4 .....

5 .....

Görseller 2. 99: Osmanlı Kültürüne Ait Ögeler

KENDİMİZİ DEĞERLENDİRİYORUZ

A. Aşağıdaki cümlelerin başına, cümlede verilen ifadeler doğruysa "D", yanlış ise "Y" yazınız. Yanlış olan cümlelerin doğrularını altlarına yazınız.

1. ( ) Osmanlı Devleti'nde vezirler ilmiye sınıfına mensuptu.

.....

2. ( ) Karadeniz, Preveze Deniz Savaşı ile Türk gölü hâline gelmiştir.

.....

3. ( ) Osmanlı Devleti, iskân politikasını uygulayarak Balkanlarda kalıcı oldu.

.....

4. ( ) İstanbul'un fethi ile Fransa'ya giden bilim insanları Rönesans'ın başlamasında etkili oldu.

.....

5. ( ) Dünya'nın yuvarlak olduğu coğrafi keşiflerle Magellan ve Del Cano tarafından ispatlanmıştır.

.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

yeniçeriler		Batı		Amerigo Vespucci		seyyahlar
Rumeli Hisarı		kültürel		Bartolomeu Dias		silahtarlar

1. Ümit Burnu'nu ..... bulmuştur.
2. Osmanlı ordusunda devşirmelerden meydana gelen ..... bulunurdu.
3. İlk Türkçe eser basan matbaanın kurulması ..... alanda yapılan bir yeniliktir.
4. Avrupalı ..... Osmanlı Devleti'nde görüp yaşadıklarını kitaplarında anlatmışlardır.
5. Osmanlı gaza ve cihat anlayışından dolayı fetihlerini genellikle..... yönünde yapmıştır.

C. Aşağıdaki eşleştirmeleri yapınız.

1. İlk Türkçe resmî gazete
2. Osmanlı Dönemi'nde yaşayan ünlü bir seyyah
3. Osmanlı Devleti'nde devlet işlerinin görüşüldüğü kurul
4. Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu olarak bilinen padişah
5. Osmanlı'da telgrafın kullanılmasına öncülük eden hükümdar

- II. Mehmet
- Evliya Çelebi
- Çelebi Mehmet
- Takvîm-i Vekâyi
- Dîvân-ı Hümâyun
- Sultan Abdülmecit

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. Orhan Gazi

- Bursa, İznik ve İzmit'i aldı.
- İlk Osmanlı medresesini açtı.
- Yaya ve Müsellem adıyla Osmanlı Devlet'inin ilk düzenli ordusunu kurdu.

Yukarıdaki Orhan Gazi Dönemi ile ilgili bilgilerde hangi alanda yapılan faaliyetlere <u>değinilmemiştir</u>?

A) Askerî B) Eğitim

C) Siyasi D) Ticari

2. Osmanlı Devleti sınırları içinde Türklerin yanı sıra Rumlar, Ermeniler, Slavlar ve Sırplar yaşamaktaydı. Herkes özgürce kendi inancının gereklerini yerine getirebiliyordu. Bu ortam Osmanlı topraklarında kültürel zenginliğin oluşmasını sağladı.

Metne verilebilecek en uygun başlık aşağıdakilerden hangisidir?

A) Osmanlı Devleti'nde Askerî Yapı

B) Osmanlı Devleti'nde Millet Yapısı

C) Osmanlı Devleti'nde Gaza Anlayışı

D) Osmanlı Devleti'nde İstimâlet Politikası

3. İpek ve Baharat yollarının önemli bir bölümü Osmanlı Devleti'nin eline geçince Avrupa, ticaretini tekrar canlandırmak için yeni yollar keşfetmek zorundaydı ayrıca Avrupa'da mutfaklarda ve eczacılıkta kullanılan baharat, Venediklilerin elindeydi. Baharata aracı ile ulaşmak oldukça pahalıydı. Bu yüzden baharata ulaşacak başka yollar bulmak gerekiyordu. Bu durumlar coğrafi keşiflerin başlamasına sebep oldu.

Yukarıdaki paragrafta coğrafi keşiflerin başlamasına sebep olan hangi etkenden bahsedilmiştir?

A) Ekonomik B) Kültürel

C) Siyasi D) Teknik

4. Osmanlıyı ziyaret eden seyyahlardan Paul Lucas (Pul Lukıs), Türklerin konukseverliğinin yolculara güven ve rahatlık verdiğini yazar: "Birkaç ormandan geçtik. Çok sayıda köy gördük. Bu köylerde bizi çok iyi ağırladılar, yemek verdiler. Yolcuları rahatlatmak ve yedirmek âdeti Müslümanların en şerefli âdetlerindendir. Bu, yolcuya öyle rahatlık ve güven veriyor ki buralarda seyahat edenler çok rahattır. Türkler saf bir hayırsever olarak asla teşekkür beklemez ve karşılığını da istemezler."

Paul Lucas, seyahatnamesinde Türklerin hangi özelliğini anlatmıştır?

A) Çalışkanlık B) Misafirperverlik

C) Saygı D) Temizlik

Değerlendiriyoruz

Kendimizi

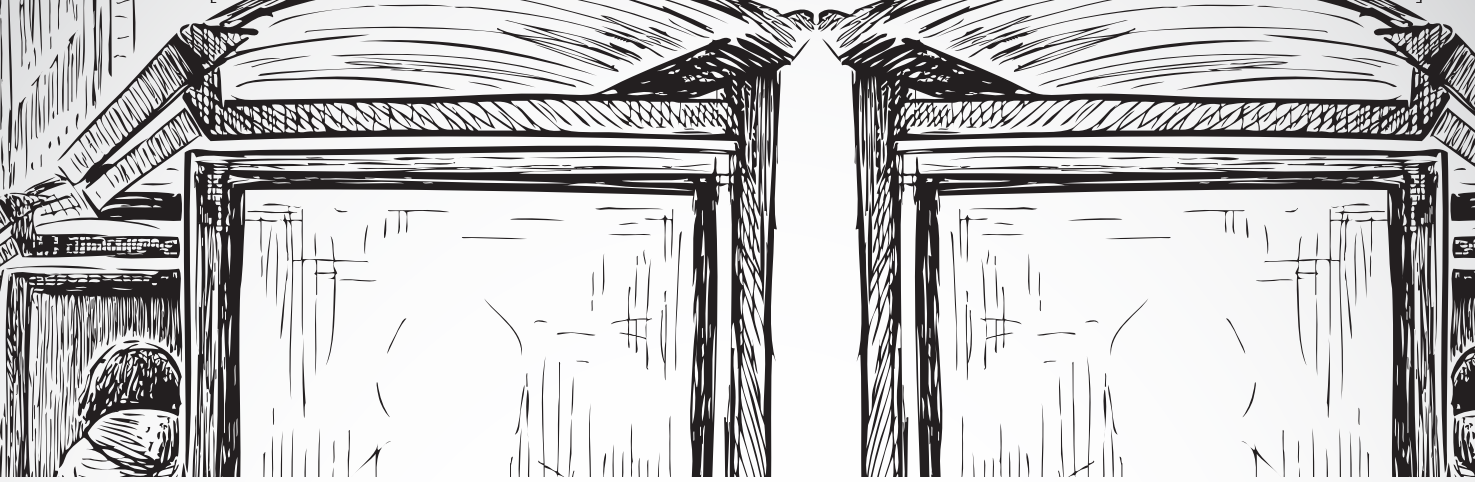
E. Aşağıdaki sorunun doğru cevabını yazınız.

Soru: Osmanlı Devleti'nin devşirme sistemini uygulama sebebi nedir? Açıklayınız.

Cevap: .....
.....

F. Aşağıdaki soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Osmanlı ordusu, Osman Gazi Dönemi'nde eli silah tutan erkeklerden oluşurdu. Orhan Gazi Dönemi'nde ise yaya ve müsellem adı verilen ordular kuruldu. Bu değişimin sebepleri neler olabilir?
2. Osmanlı Devleti'nin XVIII ve XIX. yüzyılda yaptığı yeniliklerde Avrupa'yı örnek almasının sebepleri nelerdir?
3. Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya'da toplanan halka: "Bu andan itibaren devletimizin himayesi altındasınız. Hayatınız ve özgürlüğünüz konusunda korkmayınız." diyerek Osmanlı Devleti'nin hangi özelliğini göstermiştir?

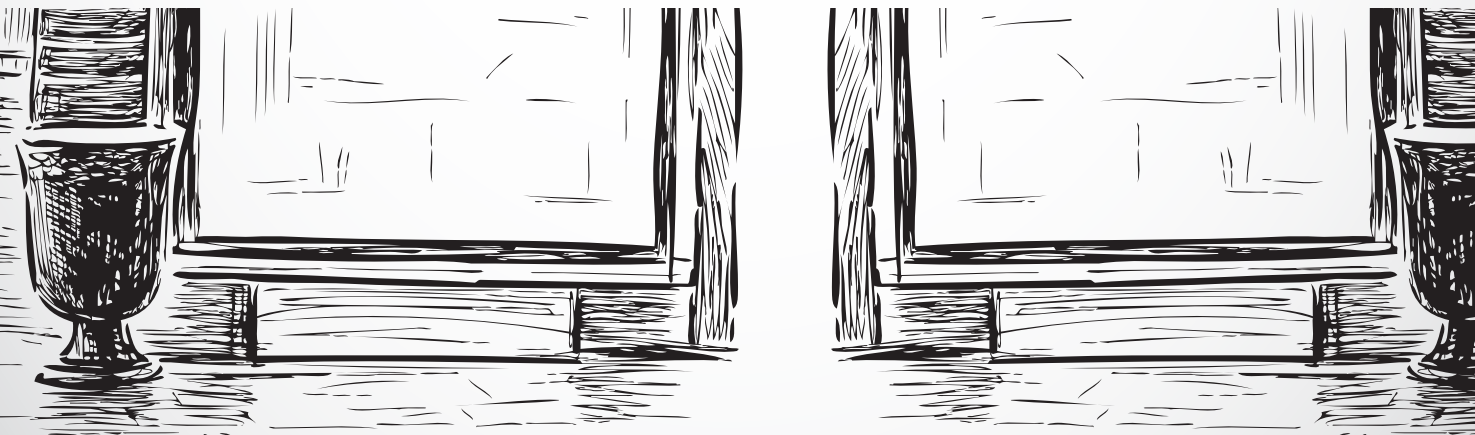
HATIRLAYALIM

Geçmiş yıllarda öğrendiğiniz bilgileri hatırlayarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- İklimin ve yeryüzü şekillerinin insan faaliyetlerine etkisi nedir? Açıklayınız.
- Yaşadığınız yerdeki doğal ve beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşim üzerindeki etkileri nelerdir? Açıklayınız.
- Ülkemizde nüfusun fazla olduğu yerlerin genel özellikleri nelerdir? Açıklayınız.
- Çevre kirliliğine yol açan sebepler nelerdir? Açıklayınız.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunacağız.
- Türkiye'de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlayacağız.
- Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışacağız.
- Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması hâlinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler vereceğiz.

3. NÜFUS VE YERLEŞME

KONU BAŞLIKLARI

- Geçmişten Günümüze İnsan Yerleşimi
- Türkiye Nüfusunun Özellikleri
- Neden Göç Ediyoruz?
- Türkiye'de Göçün Sonuçları
- Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğümü Kullanıyorum

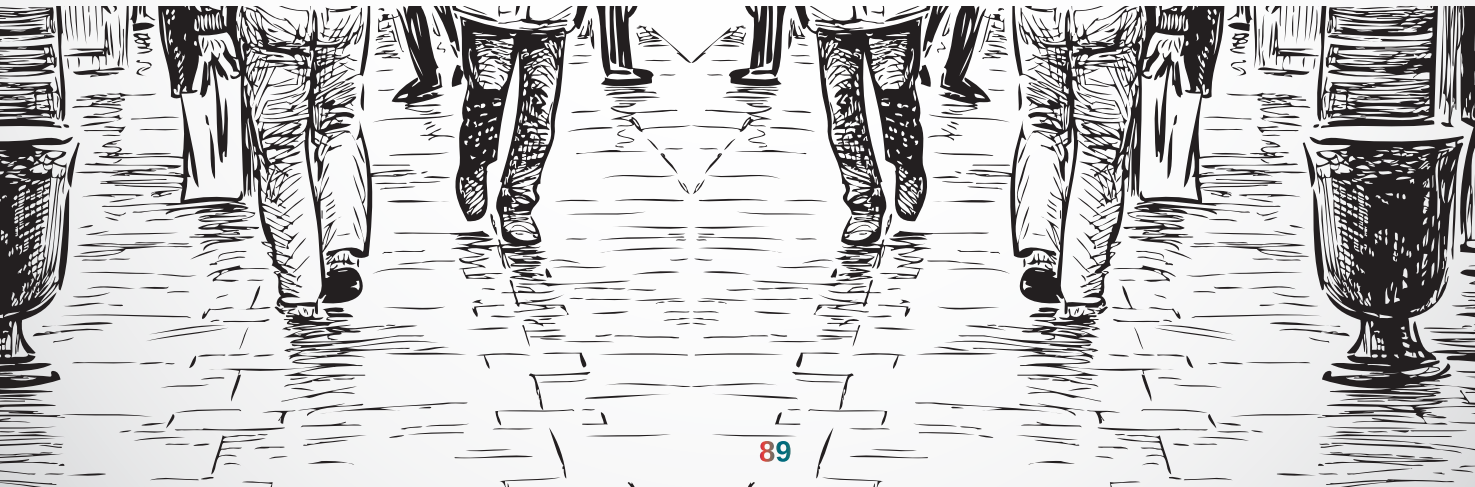
ÖĞRENME ALANINDAKİ

DEĞERLER

Bilimsellik
Çalışkanlık
Duyarlılık
Estetik
Özgürlük

BECERİLER

Çevre Okuryazarlığı
Harita Okuryazarlığı
Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama
Değişim ve Sürekliliği Algılama
Gözlem
Kanıt Kullanma
Problem Çözme

ANAHTAR KELİMELER

Yerleşim: Bir toplumsal küme ya da kalabalık bir nüfus topluluğunun yaşamak ve ekonomik etkinliklerini sürdürebilmek için belli bir yeri seçme eylemidir. Bu amaçlarla seçilip yerleşilen kent, kasaba, köy ya da daha küçük bir yerdir.

Göçebe: Değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan kimse veya topluluktur.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İNSAN YERLEŞİMİ

Görsel 3. 1: Toplanma Alanı (Temsili)

İnsanoğlu önceleri üretim yapmıyor, avcılık ve toplayıcılık ile uğraşan göçebe gruplar hâlinde yaşıyordu. Kadınlar etraftaki meyve ve tohumları topluyor, erkekler de avcılık yapıyordu. Ürünleri paylaşma ihtiyacı, insanları zamanla bir araya getirdi. İnsanoğlu bu işi, belirledikleri toplanma alanlarında yapmaya başladı (Görsel 3. 1). Bilim insanları bu toplanma alanlarını yerleşmenin başlangıcı olarak kabul etmektedir.

Yandaki görselde toplanma alanlarının seçilmesinde etkili olan hangi faktörleri görüyorsunuz? Açıklayınız.

İnsanoğlu; soğuk hava ve yabani hayvanlardan korunmak amacı ile avlayabilecekleri hayvanların, toplayabilecekleri meyve, sebze ve tohumların olduğu, su kaynaklarına yakın mağaralar, ağaç kovukları gibi doğal barınaklarda yaşamaya başladı. Zamanla bu alanlar nüfusun toplandığı yerler oldu. Anadolu'daki Karain (Antalya) ve Yarımburgaz (İstanbul) gibi mağaralar insanların bu dönemdeki yaşantılarına dair izler taşır.

Birleşmiş Milletler (BM) Bilim, Eğitim ve Kültür Teşkilatı [UNESCO (Yunesko)] tarafından Dünya Miras Listesi'ne alınan Göbeklitepe aşağıdaki alıntıda şu şekilde anlatılmaktadır:

Görsel 3. 2: Göbeklitepe, Şanlıurfa (Temsili)

"Göbeklitepe; Şanlıurfa şehir merkezine 15 km uzaklıkta, günümüzden yaklaşık 12.000 yıl öncesine ait bir inanç merkezidir. Çok uzak mesafelerden dahi görülebilen bir tepe üzerinde inşa edilen bu kutsal alan, birçok çemberimsi anıtsal yapıdan oluşmaktadır. Yapılan araştırmalar, bölgenin bir tapınak yerleşkesi olmasının yanı sıra insanları bir araya getiren bir şölen ya da festival alanı olabileceğini de düşündürüyor. Bilim insanları, dinî tören ve şölenler yapılırken çok sayıda besinin depolanması gerektiğini bu nedenle insanların tarım yapma ve hayvanları evcilleştirme ihtiyacının ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu ihtiyacın; Göbeklitepe'nin din, bilim, sanat ve kültürün yanı sıra kültür tarımını ve yerleşik hayata geçişi de başlattığı düşünülmektedir (Görsel 3. 2)."

*Emine Sonnur Özcan, **Bilim Teknik Dergisi**, ss. 30-39*

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Görsel 3. 3: İlk Köy Yerleşimi (Temsilî)

Yukarıdaki görselde yer alan insanların yaşayışları ile doğal barınaklarda yaşayan insanların yaşayışları arasında ne gibi farklılıklar vardır? Yazınız.

.....
.....
.....
.....

Görselde yer alan insanlar, hayatlarını kolaylaştırmak için hangi araçları kullanıyor? Yazınız.

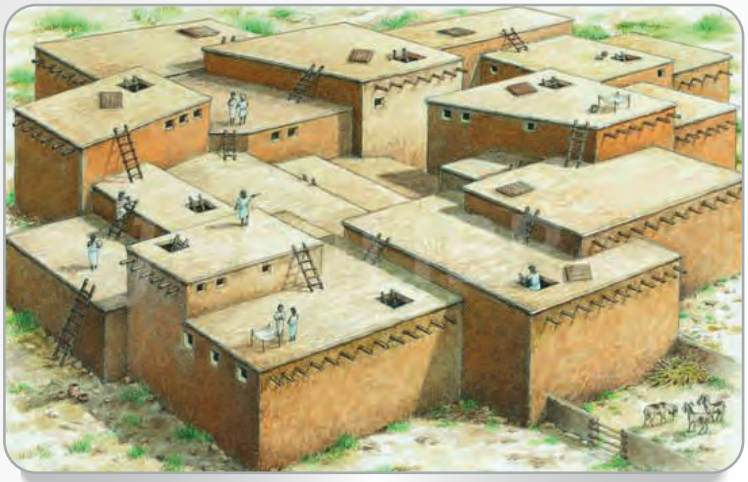
.....
.....
.....
.....

Görselde insanların bu yerleşim yerini seçmesinde etkili olan faktörlerden hangileri görülmektedir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....

Yılın belirli zamanlarında inanç merkezlerinde toplanan insanların zamanla hayvanları evcilleştirmesi, tohumu kullanarak tarım yapmaya başlaması ile yerleşik hayata geçilmiştir. Yerleşik hayata geçen insanlar, tarım yapabilmek için yumuşak toprağın olduğu, sulanabilen küçük ırmak kıyıları ve taşkın ovalarını seçmiştir. Bu şartlara en uygun yerlerden biri olan Anadolu, ilk yerleşme izlerinin bulunduğu coğrafyadır.

Anadolu'da Çayönü (Diyarbakır), Hacılar (Burdur) ve Çatalhöyük (Konya) o döneme ait en önemli yerleşim merkezleridir. Avcılık ve toplayıcılıktan üretime geçişle insan nüfusu hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Köylerin nüfusları arttıkça tarım yapılan arazilerin genişliği de artmış böylece uzak alanlarda yeni köy oluşumları meydana gelmiştir.

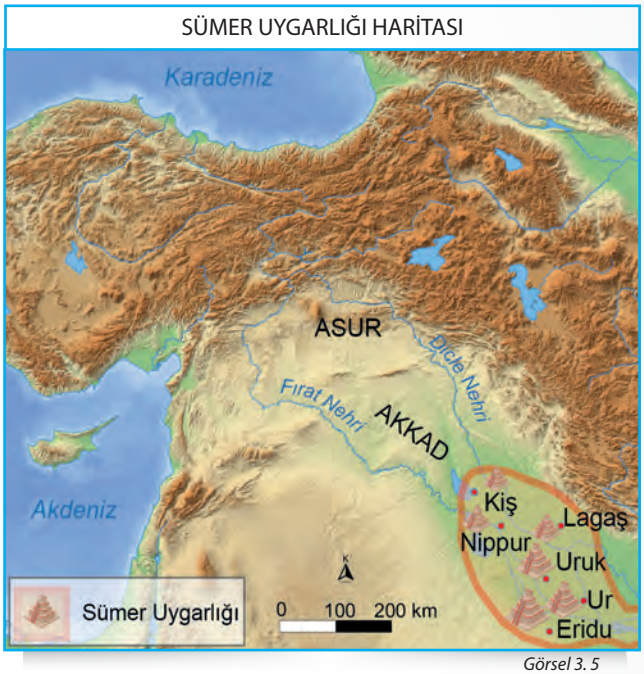

Görsel 3. 4: Çatalhöyük Yerleşmesi (Temsili)

"Milattan önce (MÖ) 7024-6449 yılları arasına tarihlenen Çatalhöyük'te yer alan evler, birbirine bitişik yapılmış, ortasında bir tapınak bulunan 4-5 evden oluşan gruplar hâlinde şekillenmişti. Düşman saldırılarını önlemek için sokakları olmayan bu yerleşmenin; duvarları kerpiçtendi, kapıları yoktu, herkes evine taşınabilir ağaç merdiven ile evin damından giriyordu. Duvarların en üst kısmında, çatıya yakın yerlerinde hava ve ışık için küçük deliklerden ibaret pencereler vardı (Görsel 3. 4)."

Ekrem Akurgal, ***Anadolu Kültür Tarihi****, s .5*

MÖ 5000-3000 yılları arasında büyük nehirlerin taşkın yataklarının bulunduğu alanlar, nüfusun toplandığı yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanların en önemlilerinden biri "Mezopotamya" adını verdiğimiz Fırat ve Dicle nehirlerinin taşkın yataklarıdır. Ur, Uruk, Eridu, Lagaş, Nippur Mezopotamya'da kurulan önemli şehirlerdir (Görsel 3. 5).

Görsel 3. 5

İnsanların yerleşim yeri olarak büyük nehirlerin taşkın yataklarını seçmelerinin nedeni nedir? Açıklayınız.

Görsel 3. 6: Sümer Uygarlığı'nda Bir Şehir (Temsili)

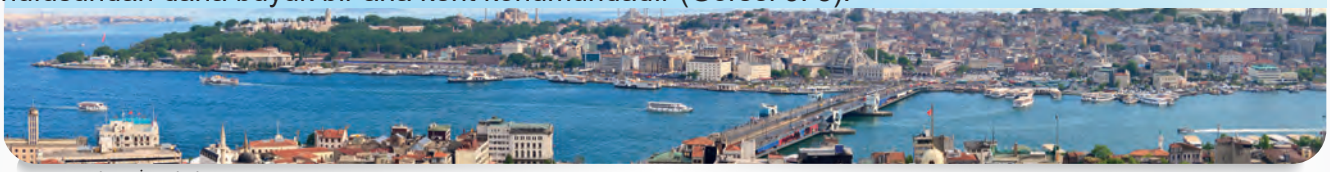
Sümer Uygarlığı'ndaki şehirlerin oluşumunda, tarım yapılırken geliştirilen teknikler ve tarımdaki üretim artışı etkili olmuştur. İnsanlar nehir yataklarının önlerine setler yapmış, kanallarla suyu tarlalarına taşımış ve bataklıkları kurutarak kendilerine tarım alanı açmışlardır. Tarımda yaşanan bu gelişmeler hem üretimin artmasını hem de bilimsel ve teknik gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır. Bu da çiftçilik dışında yeni meslek gruplarını ortaya çıkarmıştır. Zanaatkârlar, din adamları, tüccarlar, kanal ve set yapımında çalışan işçiler belirli köylerde toplanarak köylerin büyümesini ve zamanla buraların şehir hâline gelmesini sağlamışlardır (Görsel 3. 6).

Dünyadaki nüfus artışı ile hem var olan yerleşmeler büyümüş hem de dünyanın değişik bölgelerinde yeni yerleşmeler kurulmuştur. Yeni yerleşim yerleri daha çok orta kuşakta, ılıman iklime sahip düz alanlarda yaygınlaşmıştır. Çok soğuk olan kutup bölgeleri, orta kuşaktaki dağların yüksek kesimleri, yağışın çok az olduğu çöller, sıcaklığı ve nem oranı fazla olan ekvatora yakın alanlar yerleşme için fazla tercih edilmemiştir (Görsel 3. 7).

Görseller 3. 7: Buzul ve Çöl

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru başlayan Sanayi İnkılabı, dünyada yerleşme ile ilgili önemli değişimlere yol açmıştır. Sanayi İnkılabı ile Avrupa'da sanayi şehirleri oluşmaya başlamış, nüfusu çok kalabalık ana kentler meydana gelmiştir. Bugün İstanbul 15 milyonluk nüfusu ile dünyadaki 145 ülkenin nüfusundan daha büyük bir ana kent konumundadır (Görsel 3. 8).

Görsel 3. 8: İstanbul

Görsel 3. 9: Petrol Kuyusu, Batman

Sanayileşme ile yer altı kaynakları da yerleşmede büyük önem kazanmıştır. Yer altı kaynaklarının bulunduğu şehirlerin nüfusu artmış ve bu şehirler büyük yerleşim yerlerini oluşturmuştur. Ülkemizde Batman, petrolün çıkarılmaya başlanması ve petrol rafinerisinin kurulmasından sonra nüfusu artarak gelişen bölgenin en büyük yerleşmeleri arasındadır (Görsel 3. 9).

Görsel 3. 10: Deniz Turizmi, Antalya

XX. yüzyılda bilim ve teknolojideki gelişmeler, ulaşım alanında önemli gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır. Ulaşımın kolaylaşması ve hızlanması ile gezip görme, yeni yerler keşfetme ve tatil yapma isteği duyan insanlar turizm faaliyetlerinin yoğunlaşmasını sağlamıştır. Turizmin yoğunlaştığı alanlarda ise nüfus kalabalıklaşmıştır. Ülkemizde Antalya; denizi, güneşi ve tarihî güzellikleriyle turizm sayesinde gelişen şehirlerimiz içinde en önemlilerinden biridir (Görsel 3. 10).

İnsanoğlu, varoluşundan günümüze kadar yerleşme yerini seçerken güvenliğinin ve ihtiyaçlarının karşılanabileceği ortamları tercih etmiştir. Nüfusun artması ve ihtiyaçların çoğalması ile ekonomik faaliyetler de çeşitlenmiştir. Ekonomik faaliyetlere göre var olan yerleşmeler büyümüş ya da yeni yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Günümüzde başta iş bulunabilecek yerler olmak üzere eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının kolay karşılanacağı, sosyal hayatın geliştiği alanlar yerleşim yeri olarak önem kazanmaya başlamıştır.

Yaşadığınız şehrin yerleşim yeri olarak seçilmesinde hangi faktörler etkili olmuştur? Tartışınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki görsellerde yerleşmeyi etkileyen faktörler yer almaktadır. Örnekteki gibi görsellerin altına yerleşmeyi etkileyen faktörü ve nasıl etkilediğini yazınız.

Yeryüzü şekilleri.
Dağlık alanlar yerleşmeye elverişli değilken düz, ovalık alanlar yerleşmeye elverişlidir.

.....
.....
.....
.....
.....

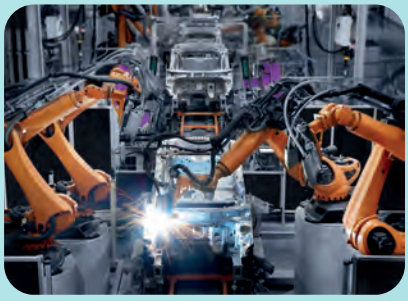
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Görseller 3. 11: Yerleşmeyi Etkileyen Faktörler

ANAHTAR KELİMELER

Nüfus: Bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayıdır.

Nüfus Yoğunluğu: Nüfus ile bu nüfusun üzerinde yaşadığı toprakların yüz ölçümü arasındaki orandır.

Demografi: İnsan nüfusunu yapı, gelişme ve dağılım açısından inceleyen bilimdir.

TÜRKİYE NÜFUSUNUN ÖZELLİKLERİ

Görsel 3. 12: İstanbul'da Nüfus Yoğunluğu

Bir ülkenin nüfusunun fazla olmasının faydaları neler olabilir? Tartışınız.

Bir ülkenin nüfus varlığı, o ülkenin en önemli güçlerinden biridir. Ülkenin bilimsel ve teknolojik açıdan gelişmesi için gerekli beyin gücü, ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi için gerekli iş gücü, ülkenin iç ve dış güçlere karşı savunulması için gerekli ordu gücü o ülkede yaşayan insanlar sayesinde karşılanır. Bir ülkenin var olan gücünü nasıl kullanacağını bilmesi için nüfusunu ve nüfus özelliklerini bilmesi gerekir. Bunun için devletler; ülkelerinde kaç kişi bulunduğunu, bunların yaş, meslek, eğitim düzeyi, çocuk sayısı gibi türlü yönlerden özelliklerini belirlemek için nüfus sayımı yaparlar. Nüfusun ülkeye kattığı gücü gösteren aşağıdaki görselleri inceleyelim:

Görsel 3. 14: İş Gücü

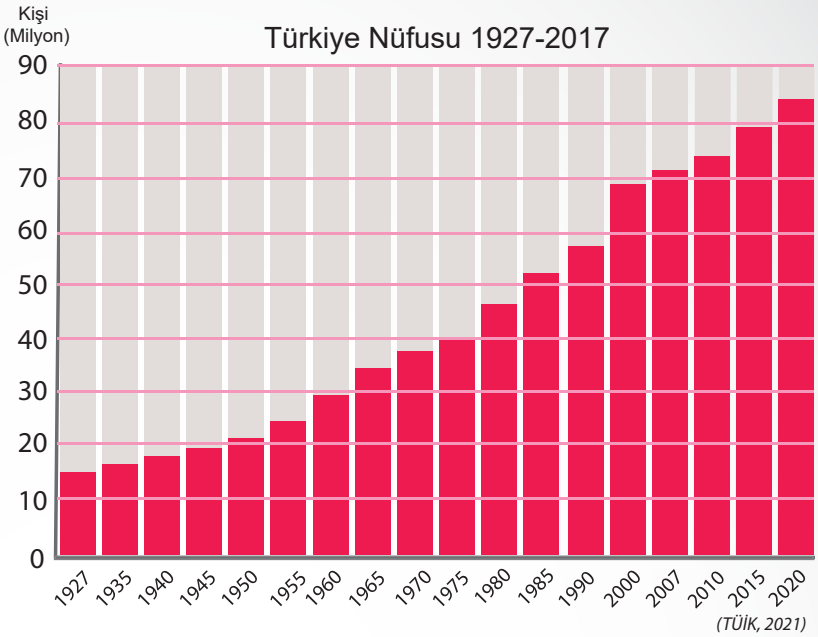

Görsel 3. 13: Beyin Gücü

Görsel 3. 15: Ordu Gücü

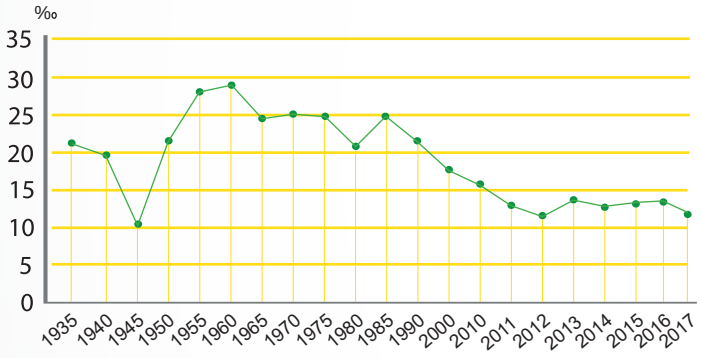
1927 yılından itibaren yapılan evde sayım yöntemine 2007 yılında son verilerek Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'ne (ADNKS) geçilmiştir. Yerleşim yerlerine göre nüfus büyüklüğü ve nüfusun temel nitelikleri, her yıl bu sistem kullanılarak kamuoyuna açıklanmaktadır. ADNKS ile ilgili veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanmaktadır.

(TÜİK, 2021)

Yukarıdaki tabloyu inceleyiniz. Ülkemizin nüfusu sürekli artmış mıdır? Açıklayınız.

Türkiye'nin Nüfus Artış Hızı

(TÜİK, 2018)

Nüfustaki doğum oranı ile ölüm oranı arasındaki farka **nüfus artış hızı** denir. Nüfus artış hızı ile nüfus artışını birbirine karıştırmamak gerekir. Nüfus artış hızının düşmesi, nüfusun azalması anlamına gelmez sadece nüfusun yavaş arttığı anlamına gelir.

Yandaki grafikte görüldüğü gibi nüfus artış hızının en az olduğu dönem 1940-1945 yılları arasıdır. Bu dönem II. Dünya Savaşı'nın olduğu döneme denk gelmektedir. Türkiye savaşa katılmadığı hâlde çok sayıda gencin orduya alınması, bu dönemde nüfus artış hızının düşmesine sebep olmuştur.

Yukarıdaki grafiğe göre nüfus artış hızının en yüksek olduğu dönem hangisidir? Nedenlerini tartışınız.

ŞEHİR	2015-2016 NÜFUS ARTIŞ HIZI	2020-2021 NÜFUS ARTIŞ HIZI
Ağrı	-9,1	-20,4
Ardahan	-9,4	-12,9
Hakkâri	-40,1	-8,2
Kars	-9,9	-13,6
Muş	-5,5	-14,5

(TÜİK, 2021)

Yukarıdaki tabloda yer alan şehirlerimizde nüfus artış hızının eksi olmasının sebeplerini nüfusun dağılışını etkileyen faktörleri göz önünde bulundurarak açıklayınız.

Nüfus Yoğunluğu

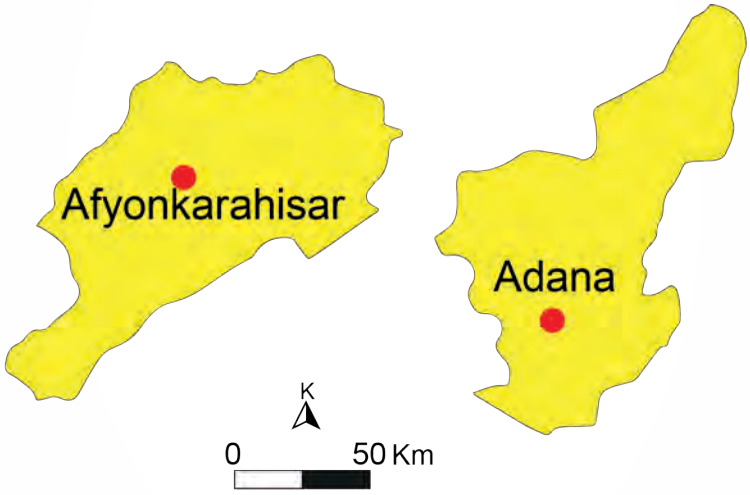
Görsel 3. 16: Bayburt İli Genel Görünüm

Görsel 3. 17: Konya İli Genel Görünüm

Yukarıdaki görsellerde yer alan illerimizin hangisinde nüfus daha fazla olabilir? Sebepleri ile açıklayınız.

Ülkemiz, 2021 yılı itibarıyla 84 milyon 680 bin 273 kişilik nüfusu ile dünyadaki çoğu ülkeden daha kalabalık bir nüfusa sahiptir. Bu kalabalık nüfus, ülkemizin her yerine eşit dağılmamıştır. Ekonomik faaliyetleri gelişmiş, ulaşımı kolay, ılıman deniz ikliminin görüldüğü ovalık alanlarda nüfus yoğun iken karasal iklimin görüldüğü dağlık alanlarda nüfus seyrektir.

AFYONKARAHİSAR
Nüfus: 744.179
Yüz ölçümü: 14.016
Nüfus yoğunluğu: 52

ADANA
Nüfus: 2.263.373
Yüz ölçümü: 14.125 km
Nüfus yoğunluğu: 163

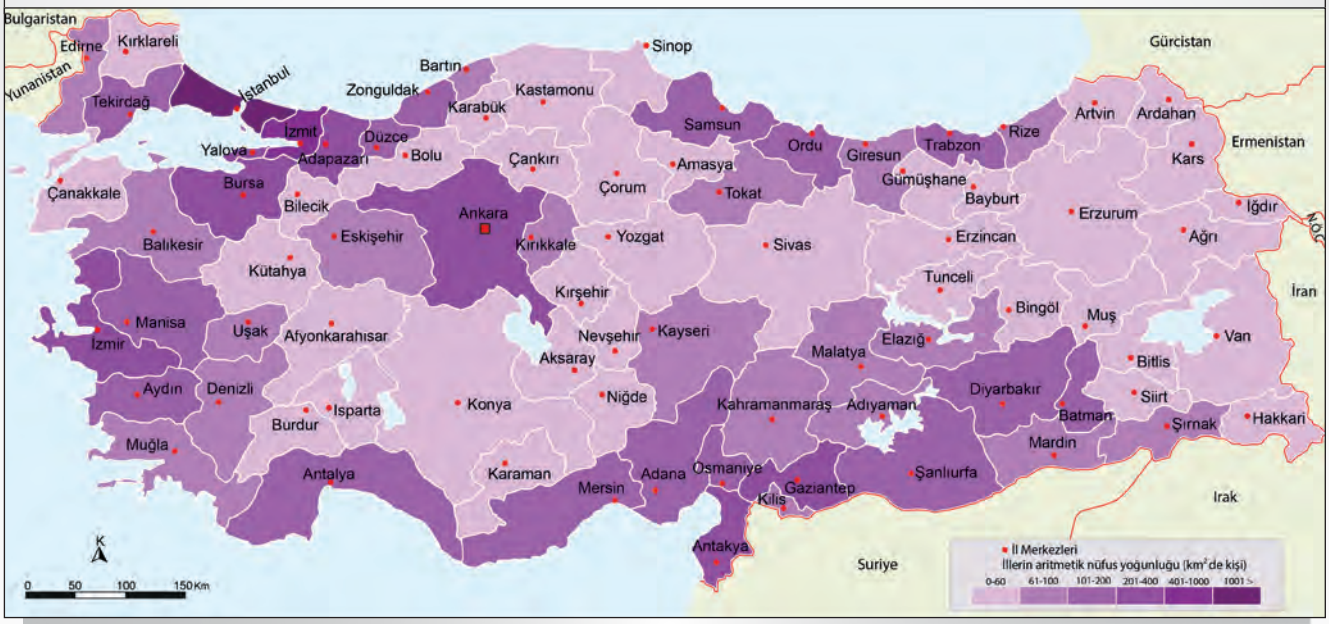
(TÜİK, 2021)

Bir yerin nüfus yoğunluğu, o yerin nüfusunun yüz ölçümüne bölünmesi ile bulunur. Nüfus yoğunluğu= Nüfus / Yüz ölçüm şeklinde formüle edilir. Yukarıda Adana ve Afyonkarahisar illerinin haritasını görmektesiniz. Adana ve Afyonkarahisar'ın yüz ölçümleri birbirine çok yakındır ancak Adana'nın nüfus yoğunluğu daha fazladır. Bunun sebepleri; Türkiye'nin en büyük delta ovası olan Çukurova'nın Adana'da yer alması, iklimi nedeniyle çok kazanç getiren tarım ürünlerinin yetiştirilmesi ve sanayinin gelişmesidir.

YAPARAK YAŞAYARAK ÖĞRENİYORUZ

Yaşadığınız yerin (il, ilçe) nüfusunun yaş, cinsiyet, çocuk sayısı, okur-yazarlık durumu gibi özelliklerini araştırarak elde ettiğiniz verilerin grafiklerini yapınız. Yaptığınız çalışmayı sınıfta paylaşınız.

TÜRKİYE NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI

Görsel 3. 18

(TÜİK, 2021)

Türkiye'nin kıyı kesimlerinde nüfus yoğunluğunun fazla, iç kesimlerinde az olmasının nedenlerini açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

ŞEHİR	NÜFUS	YÜZ ÖLÇÜMÜ	NÜFUS YOĞUNLUĞU
Malatya	808 bin 692	11 Bin 839 km²	69
İzmir	4 milyon 425 bin 789	11 bin 891 km²	368
Iğdır	203 bin 159	3 Bin 570 km²	57
Trabzon	816 bin 684	4 bin 628 km²	175

(TÜİK, 2021)

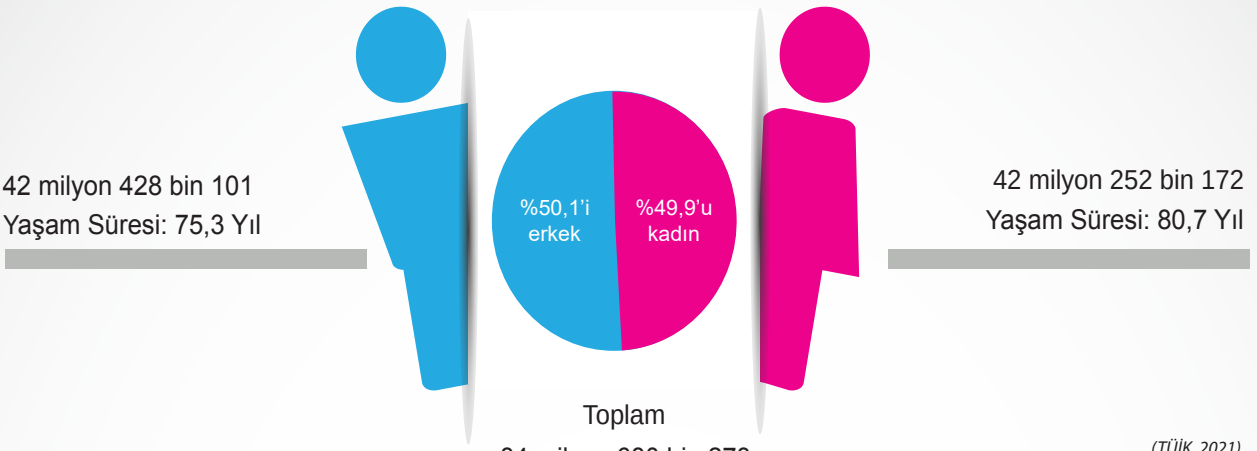
Malatya ile Trabzon'un nüfusları birbirine yakınken nüfus yoğunluklarının farklı olmasının sebebi nedir? Yazınız.

İzmir ile Malatya'nın yüz ölçümleri birbirine çok yakındır ancak İzmir'in nüfus yoğunluğu daha fazladır. Bunun sebeplerini nüfusun dağılışını etkileyen faktörleri göz önünde bulundurarak yazınız.

İlinizin nüfus yoğunluğunu bularak yoğunluğu etkileyen faktörleri yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Türkiye Nüfusunun Cinsiyet Durumu

(TÜİK, 2021)

1927 ve 2021 Yıllarında Toplam Nüfus İçinde Kadın Erkek Nüfusu

Yıl	Toplam Nüfus	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
1927	13 milyon 648 bin 270	6 milyon 563 bin 879	7 milyon 084 bin 391
2021	84 milyon 680 bin 273	42 milyon 428 bin 101	42 milyon 252 bin 172

(TÜİK, 2021)

Dünyada; savaş, göç ve nüfusun yaş yapısı nüfustaki cinsiyet oranını etkilemektedir. Göçler bir yerin cinsiyet oranında dengesizlik yaratarak etkili olurken, savaşlar da kadınlardan çok erkek nüfusunun azalması sebebi ile aynı şekilde dengesizlik yaratırlar.

1927 yılında kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olmasının sebepleri nelerdir? Açıklayınız.

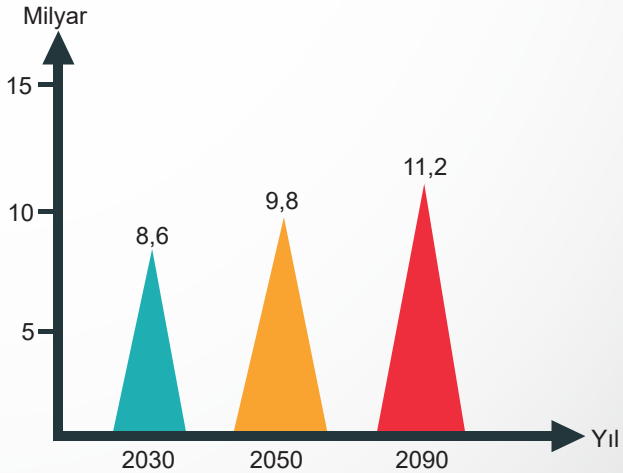
HIMM... İLGİNÇ

Birleşmiş Milletlerin Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesinin 2017'de yayımladığı Dünya Nüfus Tahminleri Raporu'na göre dünya nüfusu son 12 yılda 1 milyar artarak 7,6 milyara ulaştı. Dünya nüfusunun 2030 yılında 8,6 milyara, 2050 yılında 9,8 milyara ve yüzyıl sonunda 11,2 milyara ulaşması bekleniyor.

Dünya genelinde 2010-2015 yılları arasında kadın başına 2,5 olan çocuk doğurma oranının 2025-2030 yıllarında 2,4'e, 2095-2100 yıllarında ise 2'ye gerileyeceği ve nüfus artışının durma notasına geleceği öngörülüyor.

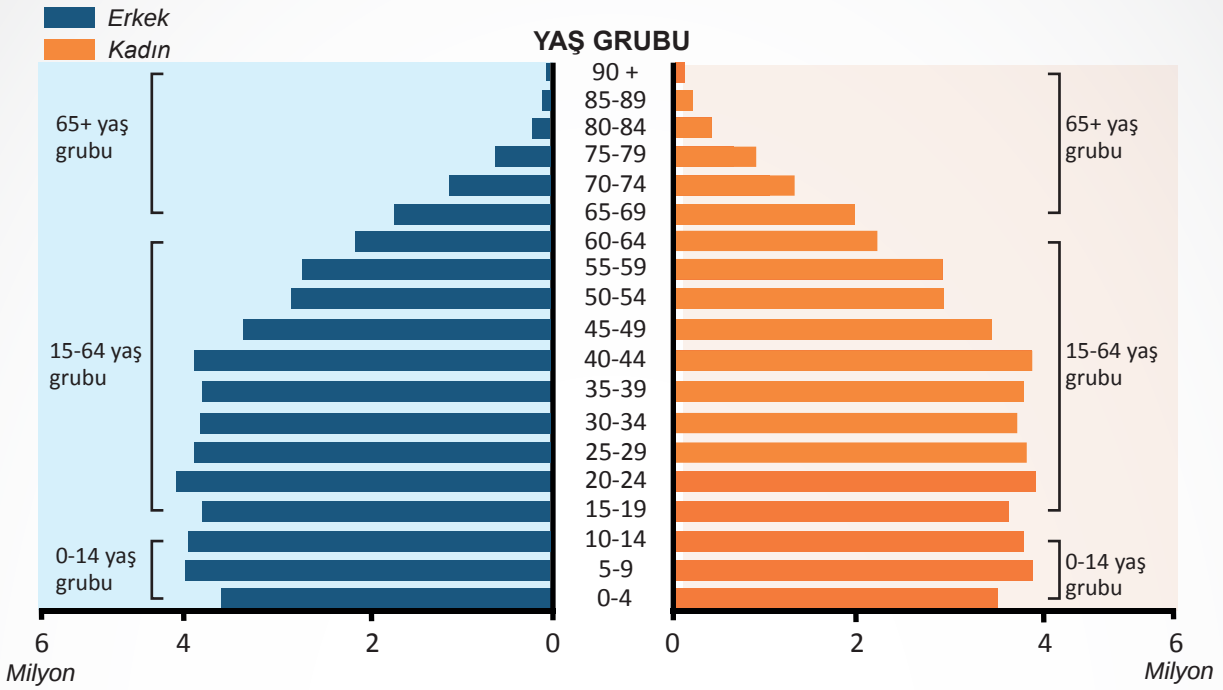
(Genel Ağ Haberi, 2017, para. 2-3-14)

Dünya Nüfusu (Tahminî)

Türkiye Nüfusunun Yaş Yapısı

Türkiye'nin 2021 Yılı Nüfus Piramidi

(TÜİK, 2021)

YIL	0-14 YAŞ GRUBU	15-64 YAŞ GRUBU	65 YAŞ ÜSTÜ
2021	%22.4	% 67.9	%9,7

Ülkemize ait nüfus yaş piramidinin taban kısmında görülen daralma, doğum oranlarının azalmakta olduğunu göstermektedir.

Ülkemize ait yukarıdaki yaş piramidinde yer alan tabandaki daralma, ileriki yıllarda nüfusun yaş yapısında ne gibi değişikliklere yol açar? Açıklayınız.

Nüfus piramidinde yer alan 0-14 yaş grubu bağımlı nüfusu göstermektedir.

Devletin 0-14 yaş grubundaki nüfusun sayısını bilmesi hangi alanlarda planlama yapmasına kolaylık sağlar? Açıklayınız.

Ülkemize ait yukarıdaki yaş piramidinde 15-64 yaş grubu, toplam nüfus içinde en büyük paya sahiptir. Bu grup ülkede çalışan nüfusu göstermektedir. Çalışan nüfus, hem kendinin hem de çalışmayanların ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür.

Ülkemizde 15-64 yaş grubundaki nüfusun fazla olması ne gibi olumlu sonuçlar doğurur? Açıklayınız.

Devletin 15-64 yaş grubundaki nüfusun sayısını bilmesi, hangi alanlarda planlama yapmasına kolaylık sağlar? Açıklayınız.

Çocuk Nüfus Oranının En Yüksek ve En Düşük Olduğu 5 il

En yüksek iller	(%)	En düşük iller	
Şanlıurfa	45,3	Tunceli	17,3
Şırnak	42,8	Edirne	18,1
Ağrı	40,9	Kırklareli	18,7
Muş	40,6	Çanakkale	19,1
Siirt	40,4	Kastamonu	19,6

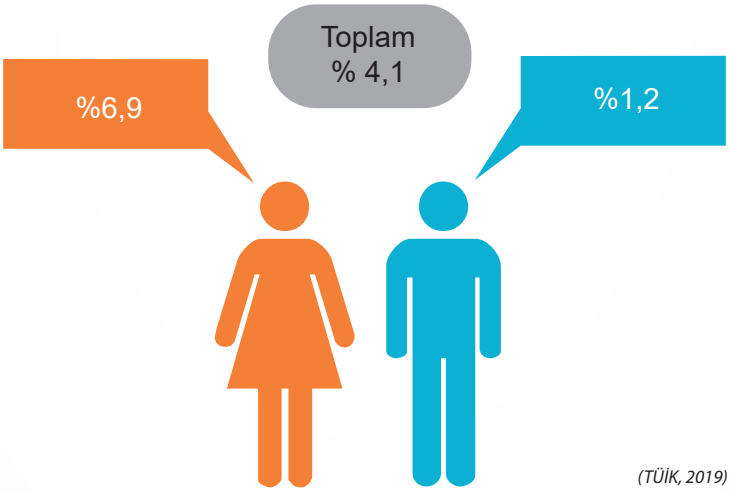
(TÜİK, 2020)

Yukarıda çocuk nüfus oranının en yüksek olduğu illerde doğum oranının yüksek olması ve yetişkinlerin iş bulmak amacı ile sanayisi ya da turizmi gelişmiş şehirlere göç etmeleri, çocuk nüfus oranının fazla olmasına neden olmuştur.

Toplam nüfus içindeki çocuk oranının bazı illerde çok yüksek olmasının sonuçları neler olabilir? Tartışınız.

Türkiye'deki Nüfusun Eğitim Durumu

Türkiye'de 2019 Yılında, 6 Yaş ve Üzeri Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı

(TÜİK, 2019)

Ülkemizde okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı erkeklerden fazladır. Bu durum, geçmiş yıllarda bazı ailelerin kız çocuklarını okula göndermemesi ve erkeklerin bir kısmına askerde okuma yazma öğretilmesi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde okuma yazma oranının bölgeler arasındaki dağılımı da aynı değildir. Okuma yazma oranının en yüksek olduğu yer Ege iken, en düşük olduğu yer Türkiye'nin güneydoğusudur.

Kız çocuklarının eğitime katılımını arttırmak için devletin ve sivil toplum kuruluşlarının yaptığı çalışmalardan hangilerini biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ülkemizde okuma yazma oranının bölgeler arasında farklılık göstermesinin sebepleri neler olabilir? Tartışınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Türkiye'de 2020 / 2021 Yılı Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranı

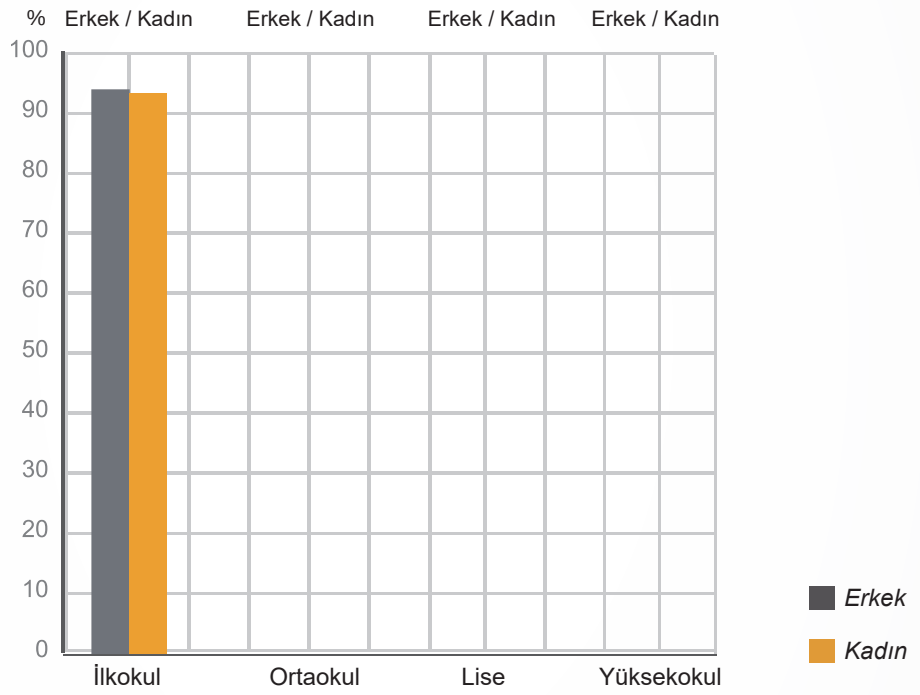
(Okullaşma oranı, bir ülkede okul çağındaki çocuk sayısıyla okula giden çocuk sayısının oranıdır.)

YIL	İLKOKUL		ORTAOKUL		ORTAÖĞRETİM		YÜKSEKÖĞRETİM	
2020 / 2021	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN
	93.3	93.1	89.0	88.7	88.1	87.8	40.5	48.5

(Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2020/2021)

Tablodaki verilerden faydalanarak aşağıdaki grafiği tamamlayınız.

Türkiye'de Okullaşma Oranı

Okullaşma oranının yüksek olmasının ülkeye sağlayacağı faydalar nelerdir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Yükseköğretimdeki okullaşma oranının kadınlarda yüksek olmasının sebepleri neler olabilir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Yükseköğretimdeki okullaşma oranının arttırılması için neler yapılabilir? Yazınız.

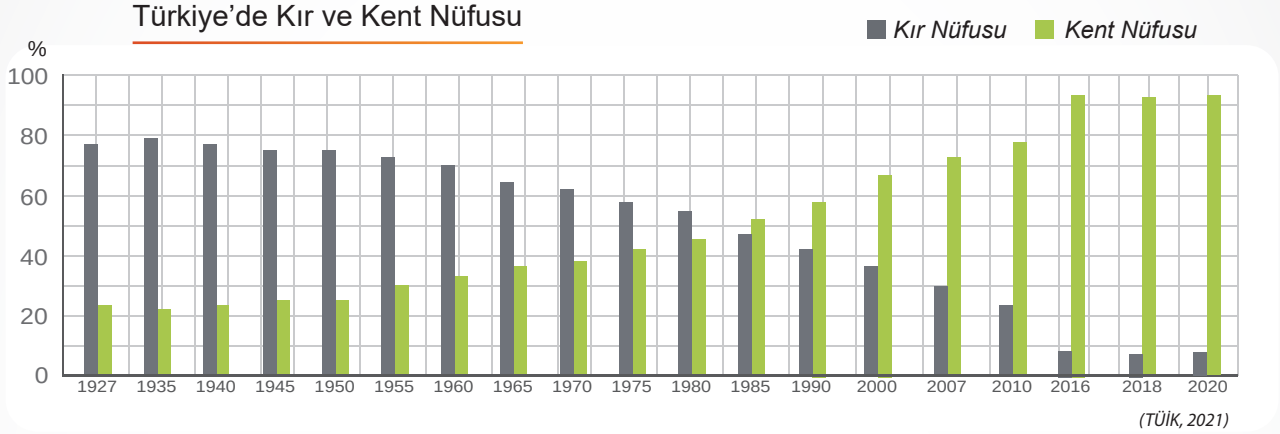
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Türkiye'de Kent ve Kır Nüfusu

2014 yılına kadar 20.001 ve daha fazla nüfuslu yerleşim yerleri kent, 20.000 ve daha az nüfuslu yerleşim yerleri kır olarak tanımlanmaktaydı. 2014 yılında çıkan kanunla bazı şehirler büyükşehir belediyesi statüsü kazandı. İl sınırları içinde yer alan köyler, mahalle statüsü kazanınca kent nüfusu arttı, kır nüfusu azaldı.

Bir ülkede kentlerde yaşayan nüfus fazla ise o ülkede sanayi ve hizmet sektörü gelişmiş demektir. Kır nüfusunun fazla olduğu ülkelerde ise tarım ve hayvancılık gelişmiştir. Yani kır ve kent nüfusundaki dağılım aynı zamanda gelişmişliğin de göstergesidir.

Türkiye'de Kır ve Kent Nüfusu

(TÜİK, 2021)

Yukarıdaki grafikte 1935 yılı hariç kent nüfusunun sürekli arttığı, kır nüfusunun ise sürekli azaldığı görülmektedir. Kent nüfusunun artıp kır nüfusunun azalmasının sebepleri:

- Nüfus hızla artmış ve artışa bağlı olarak köylerde miras yoluyla bölünen tarlalar, kır nüfusunun geçimini sağlayamamıştır.
- Tarımda makineleşme iş gücüne duyulan ihtiyacı azaltmış, köyden kente göç başlamıştır.
- Sanayi ve hizmet sektöründeki gelişme, şehirlere olan göçü arttırmıştır.
- İnsanlar; eğitim, sağlık ve altyapı hizmetleri gibi yaşam koşullarından daha iyi faydalanmak için şehirleri tercih etmiştir.
- Yeni il ve ilçelerin kurulması ve belediye sınırlarının genişletilmesi ile kırsal alanlar şehir sayılmıştır.

Ülkemizde nüfusun büyük çoğunluğu şehirlerde yaşamaktadır ancak şehirlerimizin nüfusu her yerde aynı değildir. Sanayi, turizm ve ticaret gibi ekonomik faaliyetlerin geliştiği yerlerde şehirlerin nüfusu fazla iken ekonomisi tarıma dayalı yerlerdeki şehirlerin nüfusu azdır.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Bir ülkedeki kent nüfusunun sürekli artmasının sonuçlarını ilgili alandaki boşluklara yazınız.

Ekonomik Faaliyetler:
Tarım sektöründe çalışanların oranı azalır. Hizmet ve sanayi sektöründe çalışanların oranı artar.

Çevre Sorunları:
.....
.....
.....
.....

Kent Nüfusunun Sürekli Artmasının Sonuçları

Sosyal Yaşam:
.....
.....
.....
.....

Kültürel Etkileşim:
.....
.....
.....
.....

Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı

Görsel 3. 19: Tarım Sektörü

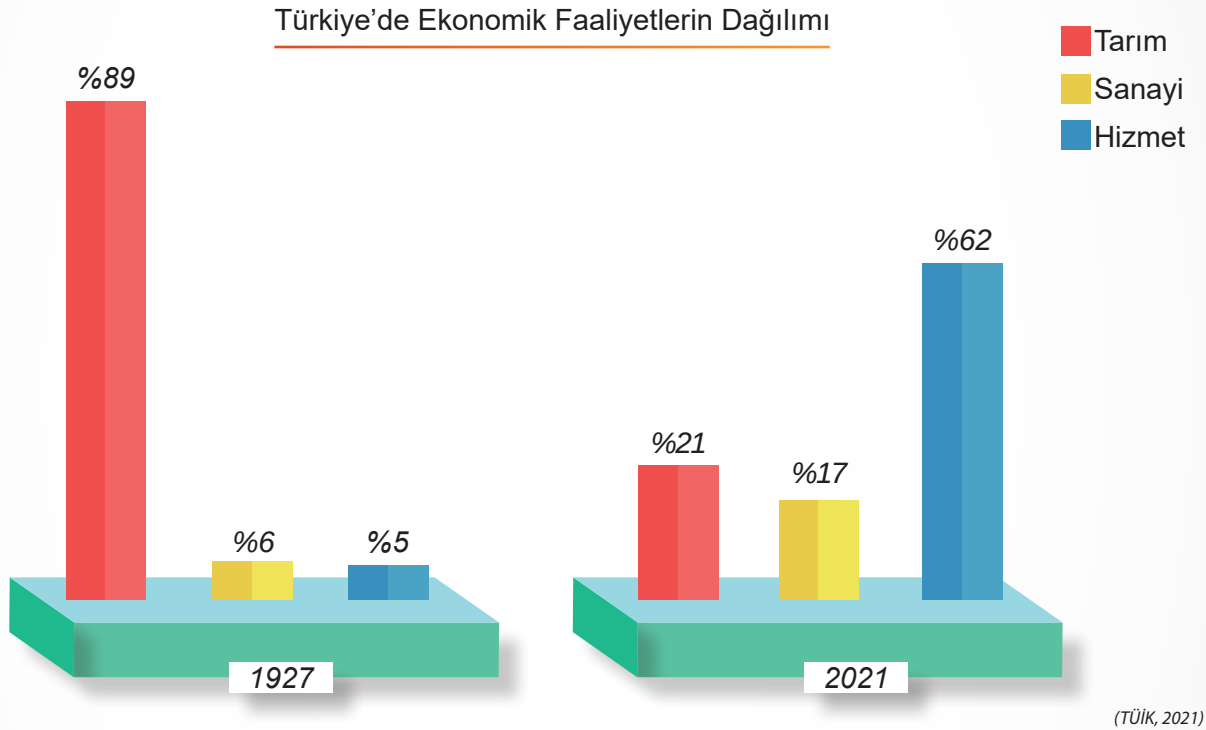

Görsel 3. 20: Sanayi Sektörü

Görsel 3. 21: Hizmet Sektörü

Yaşadığınız şehirde insanlar en çok hangi ekonomik faaliyet ile geçimini sağlamaktadır? Araştırınız.

(TÜİK, 2021)

Yukarıdaki grafiğe göre tarım sektöründe çalışan nüfusun azalmasının sebepleri neler olabilir? Tartışınız.

Bir ülkede sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların oranı yüksek, tarım sektöründe çalışanların oranı düşük ise bu ülke gelişmiş ülke olarak kabul edilir. Yukarıdaki grafik Türkiye'de 1927 ve 2021 yıllarında çalışan nüfusun ekonomik faaliyetlere göre dağılımını göstermektedir (Görsel 3. 19, Görsel 3. 20 ve Görsel 3. 21). Bu grafiklerde; sanayi ve hizmet sektörünün payının giderek arttığı, tarım sektörünün payının ise giderek azaldığı görülmektedir. Bu durum ülkemizin gelişmekte olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Ekonomik faaliyetler nüfusun dağılışında çok önemli bir yere sahiptir. Ülkenin her bölgesinde farklı ekonomik faaliyetlerin olması, nüfusun dağılışını da etkilemektedir. Sanayi ve hizmet sektörünün geliştiği alanlarda nüfus yoğunluğu fazla iken tarım faaliyetinin olduğu alanlarda nüfus yoğunluğu azdır.

Sayfa 98'deki Türkiye nüfus yoğunluğu haritasını inceleyerek nüfus yoğunluğu fazla olan illerin ekonomik faaliyetlerinin neler olabileceğini araştırınız.

ANAHTAR KELİMELER

Çarpık Kentleşme: Plansız, gelişigüzel, kent değerleri göz önüne alınmadan binalar yaparak kent kurma biçimidir.

Göç: Ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınmasıdır.

Beyin Göçü: İleri düzeydeki meslek ve bilim insanları ile uzmanların bir başka gelişmiş ülkede yerleşip çalışmak amacı ile kendi ülkelerinden ayrılmasıdır.

NEDEN GÖÇ EDİYORUZ?

Görsel 3. 22: Göç (Temsili)

İnsanların doğup büyüdüğü topraklardan başka alanlara göç etmesinin sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

Göç, insanoğlunun varoluşundan beri devam etmektedir. Avrupa'da Sanayi İnkılabı sonrasında şehirleşme ile hız kazanan göç özellikle 1950'li yıllardan sonra ülkemizde de insanların hayatını önemli ölçüde etkilemiştir.

Göçü, iç ve dış göç olarak iki ana bölümde inceleyebiliriz: **İç göç**, bir ülkenin kendi sınırları içinde belirli bir yerden başka bir yere doğru gerçekleştirilen göç hareketidir. Göçün yapıldığı yerin özelliğine göre son yüzyılda yaşanan en yaygın iç göç türü, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yapılan göçtür. İç göçler de zaman bakımından belirli farklılıklar göstermektedir: İnsanlar, yaşadıkları yeri tekrar dönmemek üzere terk ediyor ise **devamlı** (sürekli göç), ikamet ettikleri yeri belirli bir süreliğine terk ediyor ise **geçici** (mevsimlik) göç meydana gelir.

Görsel 3. 23: Mevsimlik Kayısı İşçileri

Mevsimlik göç; yaylacılık, iş bulma ve turizm gibi amaçlarla yapılan göçtür. Hayvancılık yapan insanların yazın yüksek yaylalara, kışın alçak, düzlük alanlara gitmesi mevsimlik bir göç türüdür. Ülkemizde mevsimlik göçün en önemli kısmını iş bulmak amaçlı yapılan göçler oluşturur. Çukurova'ya pamuk, Malatya'ya kayısı ve Karadeniz'e fındık hasadına giden insanlar ile yaz sezonunda otellerde çalışmak için Antalya gibi turistik şehirlere giden insanlar mevsimlik göç yapmış olurlar (Görsel 3. 23).

Görsel 3. 24: Bilim İnsanları

Dış göç, bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göçtür. İnsanlar siyasi veya dinî nedenlerle başka bir ülkeye zorunlu olarak göç edebileceği gibi iş bulmak ve daha iyi şartlarda yaşamak için gönüllü olarak da göç edebilir.

Dış göçün bir çeşiti de beyin göçüdür. Bilim ve tekniğin gelişimine katkıda bulunabilecek nitelikli insanların çalışmalarını yapmak için bir ülkeden başka bir ülkeye gitmesi beyin göçünü ifade eder. Ülkemiz de beyin göçü veren ülkeler arasında yer almaktadır.

Başka ülkelere giderek eğitimini o ülkede tamamlayan ve gittiği ülkenin üniversitelerinde çalışmalar yapan bilim insanlarımızdan biri de Oktay Sinanoğlu'dur. Şimdi Oktay Sinanoğlu'nun hayatına kısaca göz atalım:

Oktay Sinanoğlu kimdir?

''Lise öğrenimini Türkiye'de bitirdikten sonra Kimya Mühendisliği okumak üzere ABD'ye gitti. 1963'te 50 yıldır çözülemeyen bir matematik kuramını bilim dünyasına kazandırarak 28 yaşında 'Tam Profesör' unvanını aldı. XX. yüzyılda Yale Üniversitesinde bu unvanı kazanan en genç öğretim üyesidir.

1975 yılında özel kanunla Oktay Sinanoğlu'na ilk ve tek Türkiye Cumhuriyeti Profesörü unvanı verildi. Dünyada yeni kurulmaya başlayan moleküler biyoloji dalının ilk profesörlerinden biri oldu. Türkiye'de eğitim dilinin resmî dil olmasının ve yabancı dilin takviyeli olarak öğretilmesinin gerektiğini savundu. Matematiksel yapısından dolayı Türkçenin en iyi bilim dili olduğunu söyledi. Oktay Sinanoğlu; hayatı boyunca birçok kitap yazdı, birçok kurum ve ülkeden ödül aldı.''

Oktay Sinanoğlu, ***Bye bye Türkçe****, s. 3*

Görsel 3. 25: Oktay Sinanoğlu

Beyin göçünün önlenmesi için neler yapılabilir? Tartışınız.

Türkiye'de Bazı İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç ve Net Göç, 2019-2020

İL	NÜFUSU	ALDIĞI GÖÇ	VERDİĞİ GÖÇ	NET GÖÇ
BAYBURT	81.910	4.427	7433	-3006
GÜMÜŞHANE	141.702	7151	19.116	-11.965
AĞRI	535.435	14.626	24.353	-9727
MUŞ	411.117	11.720	16.548	-4828

(TÜİK, 2021)

Yukarıdaki tabloda göç veren illere ait bazı istatistikler yer almaktadır. Tabloyu inceleyerek ilgili soruyu cevaplayınız.

Tabloda yer alan illeri Türkiye fiziki haritası üzerinde inceleyerek bu illerin göç vermesinde etkili olan faktörleri tartışınız.

İnsanların ister devamlı isterse geçici olsun, göç etmelerinin önemli nedenleri vardır. Bu nedenler; ekonomik, sosyal, siyasal ve doğal nedenler olarak sınıflandırılabilir.

Ekonomik Nedenler

- İş Olanakları
- Doğal Kaynakların Varlığı
- Ulaşım
- Ticaret
- Turizm
- Gelir Dağılımı

Türkiye'deki iç göçün bazı nedenleri; hızlı nüfus artışı, tarımda makineleşme ile iş gücüne duyulan ihtiyacın azalması ve tarım arazilerinin miras yolu ile bölünmesidir. Bu nedenle kırsal kesimde yaşayan nüfus, ekonomik olarak zor durumda kalmıştır. Ülkemizde kırsal alanlardaki geçim zorluğu ve şehirlerdeki iş bulma imkânları, kırdan kente göçe neden olmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, bölgeler arası gelişmişlik farklarından dolayı gelir dağılımı eşit değildir. Bu nedenle gelişmemiş alanlardan sanayisi, ticareti, turizmi ve ulaşımı gelişmiş alanlara doğru göç hareketleri gerçekleşmektedir. Aşağıda ekonomik nedenli göç ile ilgili verilen gazete haberini inceleyelim:

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

Görsel 3. 26: Otogar

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri: "Doğudan batıya göç, istihdamla önlenecek."

Anadolu Ajansı (AA) muhabirinin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden derlediği bilgiye göre Türkiye'nin doğusundaki illerden son 5 yılda 1 milyon 421 bin 544 kişi, başta batı illeri olmak üzere Türkiye'nin diğer illerine göç etti.

Türkiye'nin doğusundaki göçün başlıca nedenleri arasında işsizlik olduğunu belirten Genel Sekreter, "Göçü önlemek için nedenlerini ortaya çıkarmak lazım. İşsizlik, eğitim, sağlık, daha iyi gelir elde etme ile yaşam şartları göçün öncelikli nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenleri ortadan kaldıracak tedbirlerin alınmasıyla da göçü ortadan kaldırmak mümkün." dedi.

"Devletin Türkiye'nin doğusundaki illere vereceği teşvik ve yatırımlar sayesinde istihdam artarsa çocuğu veya kendi iş bulan kişiler, artık göç etmek zorunda kalmayacak özellikle işsizlik sorunu nedeniyle dışarıya giden insanlar, buralarda iş imkânı olduğunu görürse geri dönecekler. Böylece göç engellenmiş olacak." ifadelerini kullandı.

(Genel Ağ Haberi, 2017, para. 1-3-6-7)

Yukarıdaki Genel ağ haberinde göçün önlenmesi için ne gibi çözüm önerileri sunulmuştur? Açıklayınız.

Sosyal Nedenler

- Eğitim
- Evlenme / Boşanma
- Sağlık
- Sosyal Yaşam Alanlarına Ulaşma
- Dinî İnançlar
- Kan Davaları

İnsanların; daha iyi eğitim ve sağlık imkanlarından faydalanma, tiyatro, sinema, alışveriş merkezleri gibi sosyal yaşam alanlarına ulaşma isteği, evlenme veya boşanma sebebi ile yaşadığı yerden ayrılması sosyal nedenli göçlere sebep olmaktadır. Bunların dışında kan davaları, aileler arasındaki geçimsizlikler, dinsel baskılar da güvenlik nedenli göçlere sebep olmaktadır.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Sosyal nedenli göçlerin nedenini karşılarına yazınız. Çevrenizde aşağıdaki göçlere bir örnek var ise ilgili alanlara yazınız.

Göç Nedeni: Evlenme / Boşanma

Göç Nedenine Örnek: Benim babam Balıkesirli annem Manisalıdır. Annem ile babam evlendikten sonra yaşamayı tercih ettikleri İzmir'e taşınmışlardır. Böylece göç etmek durumunda kalmışlardır.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Görseller 3. 27: Göçün Sosyal Nedenleri

Doğal Nedenler

- Deprem
- Sel
- Kuraklık
- Volkanik Faaliyet
- Heyelan

Volkanik faaliyetler, deprem, sel, heyelan, kuraklık, gibi doğa kaynaklı afetlerin yaşandığı alanlara yerleşmiş insanlar, yaşam koşullarının daha iyi olduğu bölgelere göç ederler.

Aşağıda depremden kaynaklanan göç ile ilgili verilen gazete haberini inceleyelim:

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

Görsel 3. 28: Gölcük Depremi ve Sonrası, Kocaeli

Deprem üssü Düzce'nin eski-yeni yüzü fotoğraf karelerinde

Merkez üssü Kocaeli'nin Gölcük ilçesi olan ve 17 Ağustos 1999'da saat 03.02'de herkesi uykuda yakalayan 7,4 büyüklüğündeki deprem, Kocaeli'nin yanı sıra Sakarya, Yalova, İstanbul ve Düzce'yi etkiledi. Gece 45 saniye süren depremin ardından gün doğumuyla yüzyılın felaketinin yıkıcı etkisi ortaya çıktı.

Yaklaşık 3 ay sonra meydana gelen ve merkezi Düzce'nin Kaynaşlı ilçesi olan 12 Kasım 1999'daki deprem sonucu ise yüzlerce kişi hayatını kaybetti. Kentteki 30 bina tamamen yıkılırken, yüzlerce bina hasar aldı, göçler sonucu nüfus 168 binden 65 bine düştü.

(Genel Ağ Haberi, 2017, para. 1-2)

Depremden kaynaklanan göçlerin önlenmesi için deprem öncesinde alınması gereken tedbirler nelerdir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Yaşadığınız yer geçmişte doğal nedenlerden kaynaklı göç yaşamış mıdır? Yazınız.

Doğa kaynaklı afetlerden kaynaklanan göçlerden hangisinin ülkemizde yaşanma ihtimali daha azdır? Yazınız.

Siyasi Nedenler

Savaş | Terör | İltica | Mübadele

Irkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği korkusu taşıyan kişilerin bir başka devlete sığınmasına iltica denir. İltica hakkı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesinde, "Herkes zulüm karşısında başka ülkelere sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir." şeklinde ifade edilmiştir.

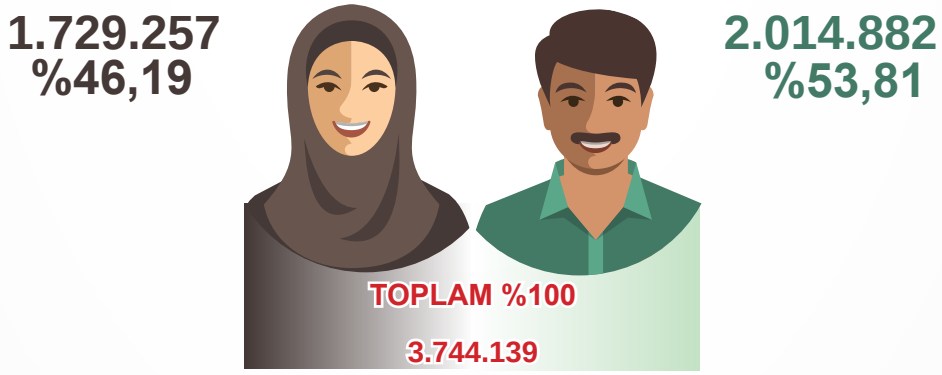

Görsel 3. 29: Suriyeli Göçmen Çocuklar

Ülkemiz, coğrafi konumu ve çevre ülkelerdeki siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle hem hedef ülke hem de yabancı uyruklu şahısların Avrupa ülkelerine ulaşımında bir köprü konumundadır. Uzun, kara ve deniz sınırlarına sahip oluşunun yanında çok sayıda da sınır komşusunun bulunması, Türkiye'nin göç alanında potansiyelini kanıtlar niteliktedir.

Türkiye, coğrafi konumu itibariyle göçmenlerin geçiş güzergâhında olan, ihtiyaç duyanları koruma altına alan ve dünya kamuoyu tarafından da saygı duyulan bin yıllık köklü bir göç geleneğine sahiptir. Türkiye bu anlamda son yıllarda komşu ülkelerde yaşanan savaşlar yüzünden göç eden milyonlarca insanı kabul etmektedir (Görsel 3.29).

Geçici Koruma Altına Alınan Suriyeli Göçmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

***www.goc.gov.tr**, 2022*

Suriyeli göçmenlerin ülkemizdeki yaşama daha kolay uyum sağlamaları ve daha iyi koşullarda yaşam sürmeleri için neler yapılmalıdır? Tartışınız.

Mübadele, siyasi nedenlerle yapılan göçler içinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi aşağıdaki alıntıda açıklanmaktadır:

"Kelime anlamı değişim olan mübadele, Lozan Konferansı sırasında kararlaştırılıp imzalanan ve Türkiye'de yaşayan Rum azınlık ile Yunanistan'da yaşayan Türk-Müslüman azınlığın değişimini belirtmek için kullanılmaktadır. Bu mübadele ile yaklaşık 350 bin Müslüman Türk ve 200 bin Hristiyan Rum zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır."

*Yücel Bozdağlıoğlu, **Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları**, ss. 9-32*

TÜRKİYE'DE GÖÇÜN SONUÇLARI

Göçlerin olumlu ve olumsuz sonuçları vardır. Göç hareketlerinin olumlu sonuçları; ülkeler veya bölgeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşimin artması, göç edilen yerdeki iş gücü ihtiyacının karşılanarak ekonomik kalkınmanın hızlanması, kız çocuklarının eğitime katılımının artması şeklinde sıralanabilir. Ülke dışına çalışma amacı ile göç eden vatandaşların ülkeye dönüşlerinde döviz ve bilgi birikimlerini getirmesi de göçün olumlu bir sonucudur.

Görsel 3. 30: Çarpık Kentleşme

Göçün olumsuz sonuçları ile ilgili örnekleri inceleyelim:

1950'li yıllardan itibaren kırdan kente yapılan göçlerle kent nüfusunun hızlı bir şekilde artması, kentlerde konut sıkıntısını ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak büyük kentlerimizde hukuken imara açık olmayan arazi, yeşil alan ve orman arazisi gibi görünen birçok boş alan, kaçak yapı ve gecekondularla istila edilmiştir. Plansız ve kent değerleri göz önüne alınmadan yapılan bu binalar, çarpık kentleşmeyi ortaya çıkarmıştır (Görsel 3. 30).

Büyük kentlerimizde gecekondu semtlerinin yerini altyapısı bulunan ve daha düzenli semtler almaya başlamıştır. 2012 yılından itibaren Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında yapılan çalışmalar bu dönüşümün öncüsüdür. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının planlaması ve öncülüğünde belediyeler, gecekondu mahallelerini planlı ve düzenli mahallelere dönüştürmektedir (Görsel 3. 31).

Görsel 3. 31: Planlı Kentleşme

Şehrinizde gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Projesi var mı? Araştırınız. Varsa şehrin görüntüsünü nasıl değiştirdiğini tartışınız.

Görsel 3. 32: Hava Kirliliği

Görsel 3. 33: Atıklarla Oluşan Kirlilik

Kentlerde yaşayan nüfusun hızla artması, kentteki yeşil alanları yok etmekte ve canlı türlerine zarar vermektedir. Kentleşmeyle sanayi tesisleri ve kalabalık nüfusun ürettiği atıklar çevre kirliliğini arttırmaktadır. Her ne kadar son yıllarda atık işleme tesisleri yaygınlaşsa da atıklar çevre kirliliğini arttırmaya devam etmektedir (Görsel 3. 32 ve 3.33).

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki görsellerde göç nedeni ile ortaya çıkan olumsuzluklar anlatılmaktadır. Bu olumsuzlukların ortaya çıkmasının nedenlerini ilgili alanlara yazınız.

KÜRESEL ISINMA

Göçler sonucu kentler aşırı büyür bundan dolayı büyük şehirlerin bulunduğu alanlarda ısı adaları oluşur. Büyük şehirlerin etrafında ısınma artar. Daha sıcak, daha kurak ve yağışlar açısından daha belirsiz bir iklim ortaya çıkar.

TRAFİK SORUNU

.....

TARIM ALANLARININ AZALMASI

.....

Görseller 3. 34: Göçün Olumsuz Sonuçları

Yukarıdakiler dışında göçün başka hangi sonuçları olabilir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ANAHTAR KELİMELER

Seyahat: Ülkeden ülkeye veya bir ülke içinde bir yerden bir yere gidiş veya geliş, gezidir.

Pasaport: Yabancı ülkelere gidecek olanlara yetkili kuruluşça verilen, yabancı ülke yetkililerinin kimlik incelemesinde geçerli olan belgedir.

Vize: Bir ülkeye girmek veya bir ülkeden çıkmak için yetkili makamlardan alınması gerekli olan izindir.

Sit Alanı: Tarih öncesinden günümüze kadar değişik çağlar ve uygarlıkların kültür değerlerini temsil eden eser veya kalıntıların bulunduğu yerdir.

YERLEŞME VE SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜMÜ KULLANIYORUM

Görsel 3. 35: Demir Yolu Ulaşımı

Görsel 3. 36: Hava Yolu Ulaşımı

Seyahat etmeniz engellenseydi neler hissederdiniz? Tartışınız.

Ulaşım araçlarının gelişmediği dönemlerde seyahat etmek çok zaman alan ve sınırlı olarak yapılan bir faaliyetti. Buharlı makinenin icadı ile ulaşım araçlarında da önemli gelişmeler yaşandı. Günümüzde var olan kara, hava, deniz ve demir yolu araçları insanlara hem konforlu hem de hızlı seyahat etme olanağı sunmaktadır (Görsel 3. 35 ve Görsel 3. 36).

Tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile başlayan, sınırlı alanlarda oluşan yerleşim alanları giderek çoğalmış ve insanlar, dünyanın birçok bölgesine yerleşim merkezleri kurmuşlardır. Ülkemizde çok sayıda kent ve kır yerleşmesinin bulunması, ülkemizin yerleşmeye uygun bir coğrafyada yer aldığının göstergesidir.

Yerleşim yerlerinin hem sayısının artması hem de büyümesi, teknoloji ile seyahat olanaklarının iyileşmesi yerleşme ve seyahat hürriyetinin doğmasına sebep olmuştur.

Görsel 3. 37: Ulaşım

Görsel 3. 38: Yerleşim

Yerleşme ve seyahat özgürlüğü, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 13. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 13

1. Herkes herhangi bir devletin ülkesi içinde serbestçe seyahat etme ve yerleşme hakkına sahiptir.
2. Herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, her ülkeyi terk etme ve kendi ülkesine dönme hakkına sahiptir.

Ülkemizde yerleşme ve seyahat özgürlüğü 1982 Anayasası'nın 23. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 23

1. Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir.
2. Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak;
3. Seyahat hürriyeti, suç soruşturma ve kovuşturması sebebiyle ve suç işlenmesini önlemek; amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.
4. Vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, vatandaşlık ödevi ya da ceza soruşturması veya kovuşturması sebebiyle sınırlanabilir.
5. Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve 1982 Anayasası'nda yerleşme ve seyahat özgürlüğü yer almasına rağmen bu hakların kısıtlandığı durumlarda, insanlar birtakım sorunlar yaşayabilmektedir. Aşağıdaki Genel ağ haberinde insanların seyahat özgürlüğünün kısıtlandığı durumda yaşadığı sorunlarla ilgili örneği birlikte inceleyelim:

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Bir milyon kişi karantinada

Görsel 3. 39: Karantina

Dünya Sağlık Örgütü sözcüsü, Ebola salgınının görüldüğü ülkelerdeki hastaların virüsü başka bölgelere taşımasını engellemek için buralardaki ilgili kuruluşlarla iş birliği yapıldığını belirtti. Bu ülkelerdeki hükûmetlerin salgının yaygın olarak görüldüğü yerlerde karantina alanları oluşturduğunu ifade eden sözcü, insanların ülkenin başka bölgelerine seyahat etmelerinin engellendiğini kaydetti.

Dünya Sağlık Örgütü sözcüsü, karantinada tutulan insanların yiyecek ve temiz su gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğine işaret etti. Sözcü, Birleşmiş Milletler özellikle de Dünya Gıda Programı ile çalışarak bu insanların ihtiyaçlarının karşılanması için çaba sarf ettiklerini belirtti.

(Genel Ağ Haberi, 2014, para. 1-2)

Ebola virüsünün görüldüğü ülkelerdeki karantina uygulaması, hangi hakların kullanılmasını engellemektedir? Yazınız.

.....

.....

Karantina uygulanan ülkelerde yaşayan insanlar, hangi sorunlarla karşılaşırlar? Yazınız.

.....

.....

1982 Anayasası'nda yerleşme özgürlüğünün "suç işlenmesini önlemek" amacı ile kısıtlanabileceği belirtilmektedir. Örneğin terör ve savaş durumlarında bazı alanlar yerleşmeye kapatılabilir veya yerleşmeler boşaltılabilir. Böyle bir durumda o bölgede yaşayan insanlar, başka alanlara göç etmek zorunda kalabilirler (Görsel 3. 40).

Görsel 3. 40: Boşaltılmış Yerleşim Alanı

Yukarıda anlatılan durumda o bölgede yaşayan insanlar, başka ne gibi sıkıntılar yaşayabilir? Tartışınız.

Yerleşme özgürlüğünün sınırlanabileceği başka bir durum ise "sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek"tir. Bu durumda devlet, çarpık kentleşmeyi önlemek ve planlı kentleşmeyi gerçekleştirmek için imar planları hazırlar ve bu plan dışında bulunan alanlara yerleşmeye izin vermez. İzinsiz yapılan yerleşim alanlarında ise sağlıksız konutlar ve görüntü kirliliği ortaya çıkar. Bunun yanında altyapı da insanların en büyük sorunu hâline gelir (Görsel 3. 41).

Görsel 3. 41: Çarpık Kentleşme

İzinsiz kurulan yerleşim alanlarında yaşayan halk, hangi altyapı sorunları ile karşılaşır? Açıklayınız.

İnsanların yerleşim alanlarında bu tür sorunlar yaşamaması için anayasaya uymaları neden önemlidir? Tartışınız.

1982 Anayasası'na göre "kamu mallarını korumak" amacı ile yerleşme hürriyeti kısıtlanabilir. Bunun uygulanması için devletin ilgili kurumları; korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarını, korunma alanlarını tespit eder ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alır (Görsel 3. 42). Devlet kurumları tarafından koruma altına alınan sit alanları yerleşmeye kapatılabilir. Bu alanlarda daha önceden yerleşmeler var ise buradaki altyapı çalışmaları ve bina onarım çalışmaları sadece ilgili kurumlarca verilecek izin ile yapılabilir.

Görsel 3. 42: Kuş Cenneti Millî Parkı, Balıkesir

Sit alanı içindeki bir yerleşim yerinde yaşıyor olsaydınız yerleşme özgürlüğünün kullanımı ile ilgili hangi sorunları yaşardınız? Açıklayınız.

KENDİMİZİ DEĞERLENDİRİYORUZ

A. Aşağıdaki cümlelerin başına cümlede verilen ifadeler doğruysa "D", yanlış ise "Y" yazınız. Yanlış olan cümlelerin doğrularını altlarına yazınız.

1. ( ) Türkiye'de nüfus artış hızı her dönem aynıdır.

.....

2. ( ) Nüfus yoğunluğu Türkiye'nin iç kesimlerinde daha fazladır.

.....

3. ( ) Seyahat özgürlüğünün kısıtlanması ile insanlar birçok sorun yaşarlar.

.....

4. ( ) Kutuplara yakın yerler ve çöller yerleşmenin en yoğun olduğu alanlardır.

.....

5. ( ) Türkiye'de göç, sanayi ve turizmin geliştiği bölgelere doğru yapılmaktadır.

.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

hizmet		İzmir		İstanbul		kır
sanayi		kent		pasaport		tarım

1. ..... ülkemizde nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu şehirdir.
2. Türkiye'de sanayileşmeyle ..... nüfusu artmış, ... nüfusu azalmıştır.
3. İnsanlar, ... yapmaya başlayınca yerleşik hayata geçmiş ve ilk köy yerleşmelerini kurmuştur.
4. Bir ülkede ..... sektörü ile ..... sektöründe çalışanların oranı fazla ise o ülke gelişmiş olarak kabul edilir.

C. Aşağıdaki eşleştirmeleri yapınız.

1. Nüfusu turizm sayesinde gelişen ilimizdir.
2. Kanuna uygun olmayan plansız yapılaşmadır.
3. Nüfusun yüz ölçümüne bölünmesi ile elde edilen sonuçtur.
4. Geçim kaynağı genellikle tarım ve hayvancılık olan yerleşmedir.
5. Belirli bir alanda, belirli bir zaman diliminde yaşayan insan sayısıdır.

- ◯ Nüfus
- ◯ Konya
- ◯ Antalya
- ◯ Kır yerleşmesi
- ◯ Nüfus yoğunluğu
- ◯ Çarpık kentleşme

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. İnsanoğlu, soğuk hava ve yabani hayvanlardan korunmak amacı ile avlayabilecekleri hayvanların, toplayabilecekleri meyve ve sebzelerin olduğu su kaynaklarına yakın doğal barınakları yaşam alanı olarak seçmiştir.

Yukarıdaki metinde yerleşmeyi etkileyen faktörlerden hangisine yer verilmemiştir?

A) Güvenlik

B) İklim şartları

C) Tarım alanlarına yakınlık

D) Beslenme alanlarına yakınlık

2. **Aşağıdakilerden hangisi iç göçün sonuçları arasında yer almaz?**

A) Ülke nüfusu artar.

B) Çevre sorunları ortaya çıkar.

C) Nüfus belirli merkezlerde yoğunlaşır.

D) Plansız, çarpık kentleşmeler meydana gelir.

3. 1982 Anayasası madde 23 ... Yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak ... amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir.

Anayasamızın verilen maddesine göre aşağıdaki alanların hangisine yerleşim yeri kurmak daha uygun olur?

A) Sit alanlarına

B) Dere yataklarına

C) Verimli tarım arazilerine

D) Belediyenin imara açtığı alanlara

4. I. Tarım sektörü

II. Sanayi sektörü

III. Hizmet sektörü

Bir ülke nüfusu içinde hangi sektör veya sektörlerde çalışanların oranı yüksek ise o ülke gelişmemiş olarak kabul edilir?

A) Yalnız I B) I ve II

C) I ve III D) II ve III

E. Aşağıdaki sorunun doğru cevabını yazınız.

Soru: A şehrinin nüfusu B şehrinin iki katıdır.

A şehrinin yüz ölçümü B şehrinin yüz ölçümü kadardır.

Yukarıdaki duruma göre A ve B şehirlerinin nüfus yoğunluklarını karşılaştırınız.

Cevap:

.....

.....

Değerlendiriyoruz

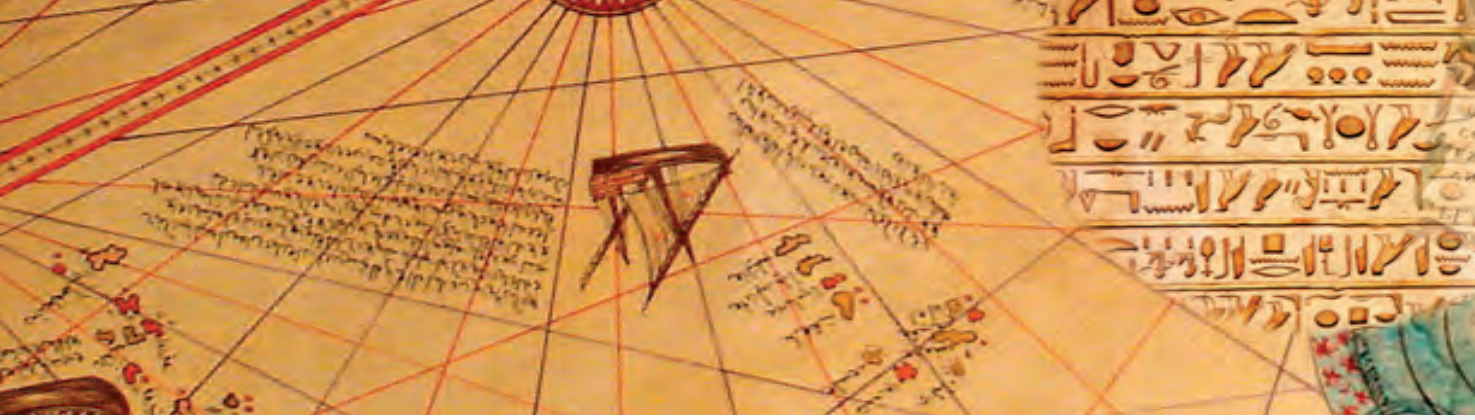
Kendimizi

F. Aşağıdaki soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Ülkemizdeki iç göçün sebepleri nelerdir?
2. 15-64 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payının fazla olması, ülkeye hangi katkıları sağlar?
3. Türkiye'de erkek okuryazar oranının kadın okuryazar oranına göre fazla olmasının nedenleri nelerdir?
4. Yaşadığınız şehrin fiziki ve beşerî özelliklerini araştırınız. Buna göre;

   a) Yaşadığınız şehir göç alan bir şehir mi, göç veren bir şehir mi?

   b) Şehrinizin göç almasında veya vermesinde etkili olan beşerî ve fiziki faktörler nelerdir?

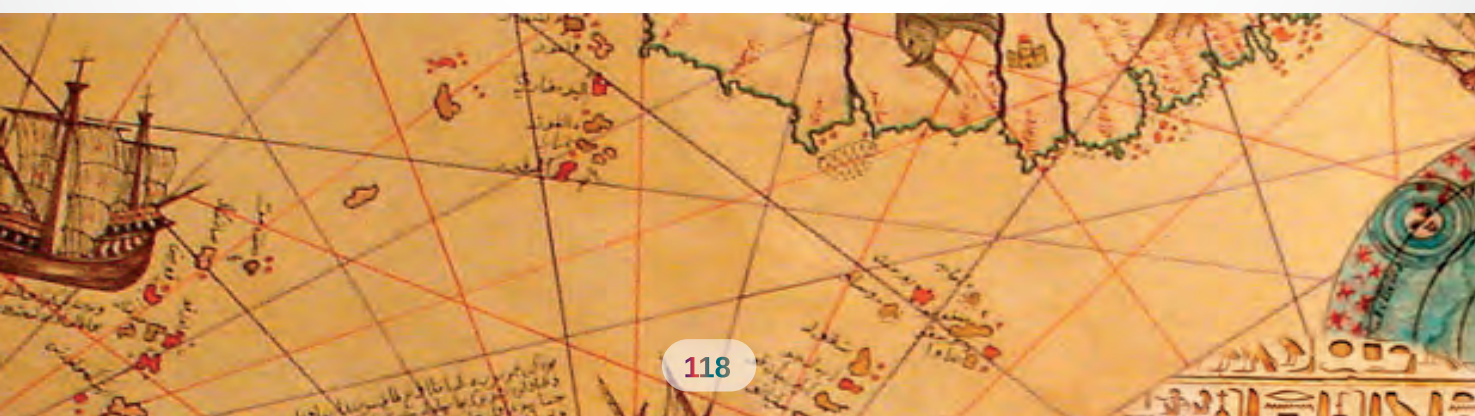
HATIRLAYALIM

Geçmiş yıllarda öğrendiğiniz bilgileri hatırlayarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- Antropoloji ve arkeoloji gibi bilimlerin geçmişi aydınlatmadaki rolleri nelerdir?
- Türkiye'deki bilim insanları ve onların çalışmalarına birkaç örnek veriniz.
- Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özellikleri nelerdir?
- Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımlarını karşılaştırınız.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasındaki değişim ve sürekliliği inceleyeceğiz.
- Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışacağız.
- XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa'da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz edeceğiz.
- Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendireceğiz.

4. ZAMAN İÇİNDE BİLİM

KONU BAŞLIKLARI

- Kil Tabletten Tablet Bilgisayara
- Işık Doğudan Yükselir
- Karanlıktan Aydınlığa
- Özgür Düşünce ve Bilim

ÖĞRENME ALANINDAKİ

DEĞERLER

Bilimsellik
Özgürlük

BECERİLER

Zaman ve Kronolojiyi Algılama

ANAHTAR KELİMELER

Yazı: Düşüncenin belli işaretlerle tespit edilmesi, yazma işidir.

Hiyeroglif: Eski çağlarda, bazı uygar uluslarca kullanılan, nesnelerin yalınlaştırılmış resimlerine dayanan yazıdır.

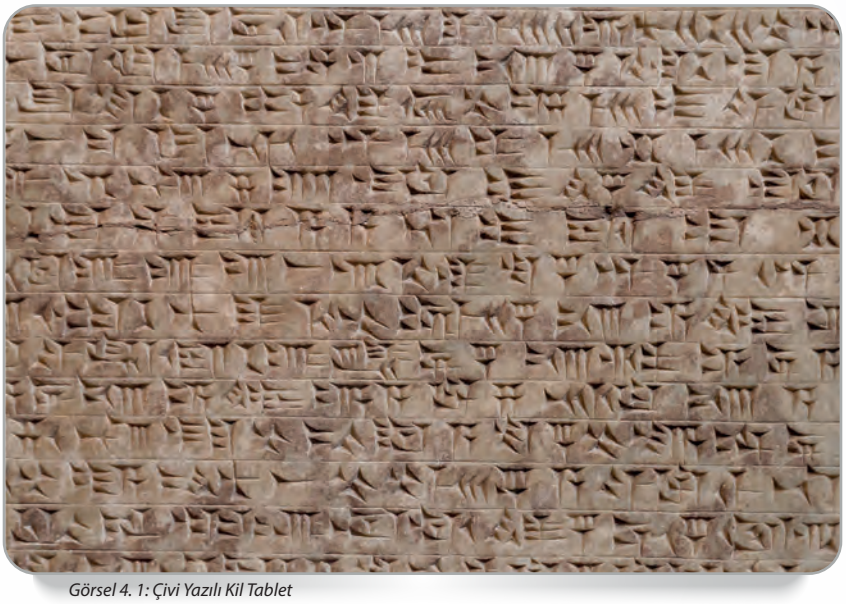
Papirüs: Eski Mısırlıların papirüs bitkisinin saplarından yaptıkları kâğıttır.

Parşömen: Yazı yazmak, resim yapmak için özel olarak hazırlanan deridir.

Alfabe: Bir dilin seslerini gösteren, belirli bir sıraya göre dizilmiş, belli sayıda harfin bütünüdür.

KİL TABLETTEN TABLET BİLGİSAYARA

Geçmişten günümüze kadar bilgi nasıl korunup aktarılmış olabilir? Düşüncelerinizi açıklayınız.

Görsel 4. 1: Çivi Yazılı Kil Tablet

İnsan; düşünen, öğrenen, öğrendiklerini aktaran, araç yapan ve yaptığı aracı kullanabilen akıllı bir varlıktır. Yaradılışından beri merak duygusuyla hem kendi varlığını hem de yeryüzü ve gökyüzünde meydana gelen olayları gözlemleyerek anlamlandırmaya çalışmıştır. Her zaman kendini koruyup geliştirecek bir bilgi arayışı ve öğrenme azmi içindedir çünkü karşılaşılan sorunları çözmek için insanın bilgiye ihtiyacı vardır. Bu istek ve ihtiyaçlar ise bilginin doğuşunu gerekli kılmıştır.

"İnsan, iletişim kurabilmek için önce bazı sesler çıkartmış, sonra da bazı işaretler ve semboller kullanarak bunları nesneler üzerine yazmıştır (Görsel 4.1). Özellikle kayalara ve mağara duvarlarına çakıl taşı ile çizilen kazı desenleri, düşüncenin şekle dönüşmesinde önemli rol oynamıştır. Bu çizimler uzmanlar arasında tartışma konusu olsa da anlatım amaçlı ilk şekiller olarak kabul edilmektedir."

*Nuray Yıldız, **Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu**, ss. 2-3*

Yazının icadından günümüze kadar farklı depolama, yaygınlaştırma ve aktarma tekniklerinin icatlarını gösteren aşağıdaki tarih şeridini inceleyiniz:

- MÖ 3200'lerde **Çivi yazısı icat edildi.**
- MÖ 3000'lerde **Hiyeroglif icat edildi.**
- MÖ 2500'lerde **Mürekkep icat edildi.**
- MÖ 1000'lerde **Fenike alfabesi icat edildi.**
- MS 105'te **Kâğıt icat edildi.**
- MS 1455'te **Matbaa icat edildi.**

İnsanlık tarihinin belki de en önemli buluşlarından biri olan yazının icadı ile de bilginin kayıt altına alınması ve kalıcılığı mümkün olmuştur. Böylece yazı, geçmişle gelecek arasında köprü kurarak toplumsal belleği koruma işlevini yerine getirmiş ve tarih çağlarının başlamasını sağlamıştır.

"Tarih yazı ile başlar." sözü niçin söylenmiş olabilir? Açıklayınız.

Düşüncenin kavram ve sözcüklere ayrıştırılarak kaydedilmesi biçimindeki yazı, MÖ 3200'lerde Mezopotamya'da icat edildi. Yerleşik hayata geçen Sümerler, Mezopotamya'da tarım ve hayvancılıkla uğraşıyorlardı.

Görsel 4. 2: Tapınağı Yöneten Rahip Bağışların Listesini Tutuyor. (Temsilî)

"Sümerlerin inançlarına göre tanrılar; yazı, kütüphane ve arşivlerin korunması görevini rahiplere vermişti. Rahipler tapınağa giren ve tapınaktan çıkan mal envanterinin tutulması ile ilgili makbuz ve belgeleri kil tabletlere resmederdi (Görsel 4.2). Örneğin kil tabletlere kazınmış işaretler; hayvan başları, insan şekilleri ve çeşitli eşyaları tasvir etmekteydi. Kil tabletler; tapınakla ilgili işlerin düzenlenmesi, tarım alanlarının işletilmesini içeren ekonomik belgeler için önemli taşıyıcılardı."

*Nuray Yıldız, **Eskiçağda Yazı Malzemeleri ve Kitabın Oluşumu**, s. 5*

Bilgi ve ihtiyaç çoğaldıkça nesnelerin işaretleri, nesneleri değil o nesnenin adındaki sesleri belirtmeye başladı. Her resmi aslına uygun çizmek zor olduğundan eşya ve kavramları ifade eden resim yazılar pratikleşti ve yazı yaygınlaştıkça yavaş yavaş küçüldü. Resimler birbirinden çizgilerle ayrılarak çizgi karakterlere yani resimlerin daha sadeleştirilmiş şekilleri olan simgelere dönüştü (Görsel 4.3).

Görsel 4. 3: Çivi Yazısının Gelişimi (Temsili)

Yazının kolay yazılabilir hâle gelmesi, insanların işlerini nasıl kolaylaştırmış olabilir? Açıklayınız.

1945'te **Bilgisayar** icat edildi.

1971'de **Disket** icat edildi.

1982'de **CD** icat edildi.

1996'da **DVD** icat edildi.

2000'de **USB Bellek** icat edildi.

2010'da **Tablet Bilgisayar** icat edildi.

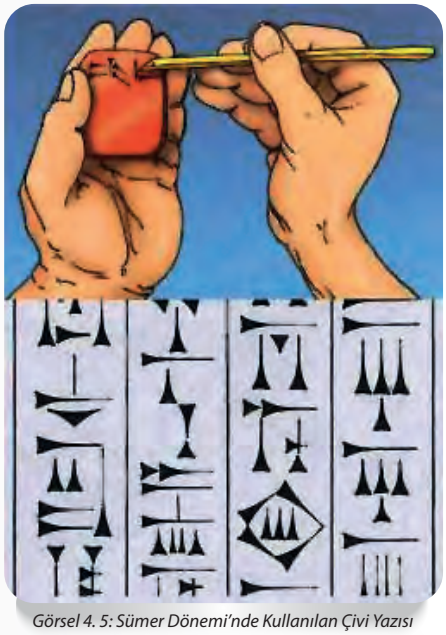
Sümerlerin bulunduğu coğrafi koşullar yazma aracını "kil", çizme aracını ise "kamış" olarak belirledi. Kamış bitkisinin ucuna, bir kesiti üçgen biçim verilerek sivriltilen "stylus" (staylıs) (Görsel 4.4) adı verilen kalem ile kilden hazırlanan tablete istenen şekil çiziliyordu. Çizilen işaretlerin şekli, çivi biçimli izlere benzediği için temel beş işaretten oluşan bu yazı sistemine **çivi yazısı** adı verildi (Görsel 4.5 ve 4.6). Çivi yazısıyla yazılan tablet, güneşte kurutuluyor sonra ateşte pişiriliyordu. Böylece üzerindeki yazılar kalıcı hâle geliyordu.

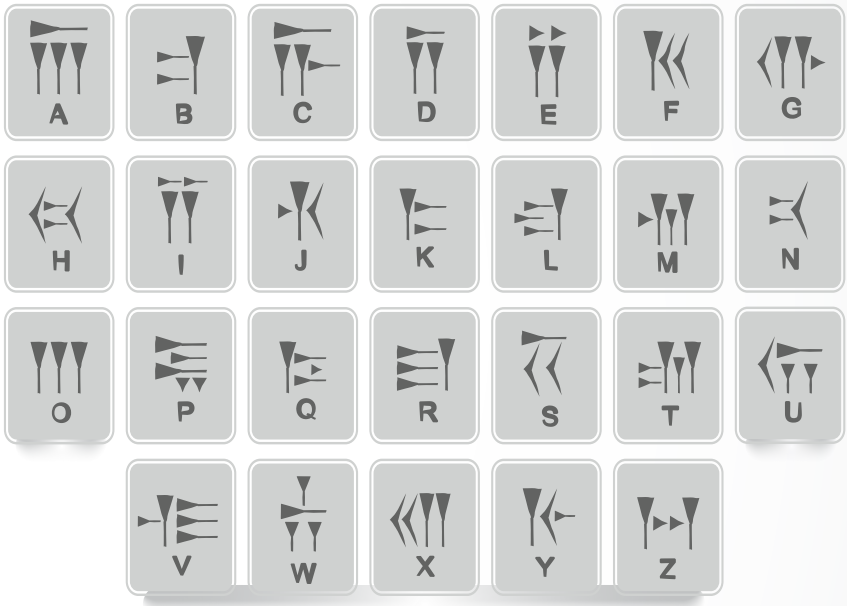
Görsel 4. 4: Styluslar

Çivi Yazısında Kullanılan Temel Beş İşaret

Görsel 4. 5: Sümer Dönemi'nde Kullanılan Çivi Yazısı

Görsel 4. 6: Sümer Çivi Yazısı

YAPARAK YAŞAYARAK ÖĞRENİYORUZ

Malzemeler: 2 su bardağı un, 1 su bardağı tuz, 1 su bardağı su

Tüm malzemeleri bir kaba koyup iyice yoğurun. Hamurunuz yumuşak, elinize yapışmayacak bir kıvama geldiğinde hazır demektir.

Şimdi bu hamurdan Sümerlerinkine benzer tabletler yapabilirsiniz. Önce bir parça hamuru, yaklaşık 1 cm kalınlıkta olacak şekilde yassılaştırın ve bir dörtgen elde edin. İşte tabletiniz hazır, artık çivi yazısı yazmaya başlayabilirsiniz.

Çivi yazısında kullanılan simgeleri, tahta çöp şiş çubuklarının uçlarını şekillendirerek kullanabilirsiniz.

Sümerlerin kullandığı beş işaretle yukarıdaki *(Görsel 4.6)* şekilleri çizdikten sonra bir kalemle tabletin üst kısmının ortasına bir delik açın, tabletinizi güneşte kurumaya bırakın.

Hamur kuruduktan sonra tabletinizi açtığınız delikten odanızın duvarına asabilirsiniz.

Sümerlerin yazıyı keşfetmesinden kısa bir süre sonra (MÖ 3000'lerde) başka bir yazı sistemi Mısır'da geliştirildi. "Hiyeroglif" (Görsel 4.7) denilen bu sistem ilk resim yazısıydı. Bu yazıda anlatılmak istenenler yine resimlerle ifade ediliyordu ancak resimler, kendini değil de anlamını gösteriyordu. Örneğin başsız iki göz "görmek", kapalı bir çift göz "ağlamak" ve bir kuş resmi "uçmak" eylemini anlatmak için çiziliyordu. Başlangıçta hiyerogliflerin anlamı resimlerden türetilmişti. Hiyeroglifler, kolay okunuyordu ancak yazılması için uzun süre gerekiyordu. Bu nedenle Mısırlılar bir çeşit kısaltma getirdiler ancak kısaltmanın okunması daha zordu. Sadece yazı yazma eğitimi almış insanlar yazabiliyordu.

Görsel 4. 7: Mısır Hiyeroglifi

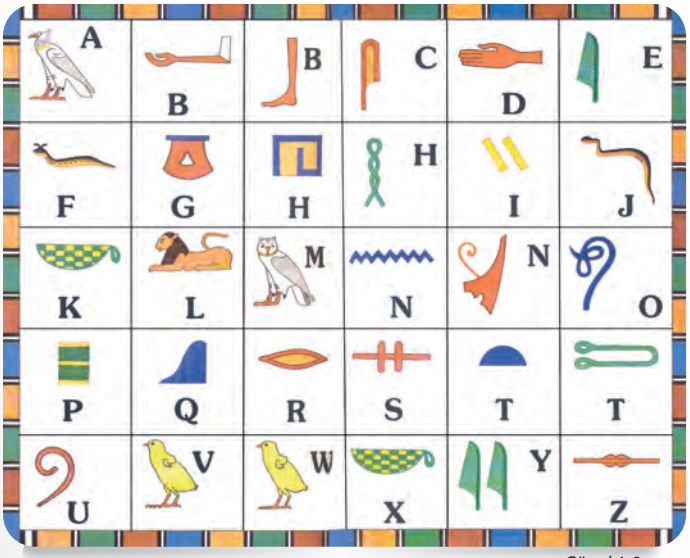
Hiyeroglifler 700'den fazla işaretten oluşuyordu. Belirli semboller belirli sözcük ve sesleri simgeliyordu. Hiyeroglifler soldan sağa veya sağdan sola ya da yukarıdan aşağıya doğru yazılıyordu. Hayvan ya da insanların yüzleri sola dönükse soldan sağa, sağa dönükse sağdan sola okunuyordu.

Mısır Kraliçesi Kleopatra (Kılopatra)'nın adının Mısır hiyerogliferiyle yazılışı:

Milattan önce yaşayan insanların hayatlarına ait bilgileri, hiyeroglifleri çözerek elde eden bilim insanları bunları nasıl başarmış olabilir? Açıklayınız.

Hiyeroglif Yazısı

Görsel 4. 8

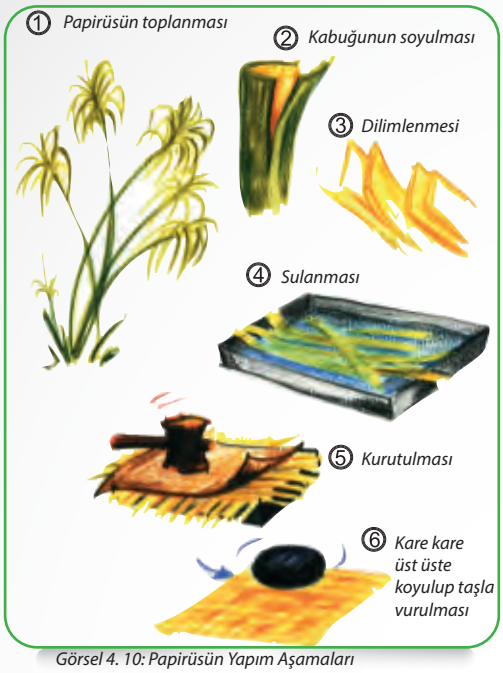
Trafik İşaretleri

Görsel 4. 9

Hiyeroglif yazısındaki hangi cisimleri ve hayvanları tanıyorsunuz? O dönemde yaşadığınızı düşünün. Bu yazıyı yazma ve öğrenmenin güçlüklerinin neler olabileceğini açıklayınız.

Modern resim yazısı olarak tanımlayabileceğimiz yukarıdaki trafik işaretleri, ne anlama geliyor? Trafik işaretlerinin avantajları neler olabilir? Açıklayınız.

Görsel 4. 10: Papirüsün Yapım Aşamaları

Mısırlılar, papirüsü bulduktan sonra hiyeroglifler-deki şekilleri kalemle ya da fırçayla yazabilecek şekilde değiştirdi. Mısır'ın coğrafi şartlarında şekillenen papirüs bitkisi, toplanıp bazı aşamalardan *(Görsel 4.10)* geçtikten sonra yazı malzemesi hâline getirilerek rulo şeklinde saklanıyordu. Metinler, papirüs ruloları üzerine ince fırçalar kullanılarak özel boyalarla yazılıp korunuyordu.

Bilginin kalıcılığında önemli yeri olan mürekkep, MÖ 2500'lerde Çin'de icat edildi. Mürekkep, bilginin depolandıktan sonra uzun süre korunmasını sağladı. Günümüzde ise mürekkepler bilginin muhafaza edilmesinde önemli görevler üstleniyor.

Papirüsün kullanımı ve talebi, uygarlıkların yönetim merkezlerinde fazlaydı. Bu da papirüs ticaretinin gelişimini sağladı. Önceden papirüs satışına izin veren Mısır Kralı Ptolemaios (Tolemyos), Bergama Kralı Eumenes'in (Yumenes) kütüphanesini kıskanınca papirüs satışını yasakladı. Bunun üzerine Bergama Krallığı'nda "pergament" (parşömen) icat edildi (Görsel 4.11).

Görsel 4. 11: Parşömen

Anadolu'da yazıyı MÖ 2000'lerde ilk kez Hitit Uygarlığı kullandı. Mezopotamya'dan gelen Asurlu tüccarlar, Sümerlerden öğrendikleri çivi yazısını Anadolu'ya getirdi. Anadolu'daki Hititler hem çivi hem hiyeroglif yazısını kullandı.

Mezopotamya'nın kuzeybatısında yaşayan Fenikeliler, MÖ 1.000'lerde, Sümerlerin yazı sistemi üzerine geliştirdiği sembollere dayanan Fenike alfabesini icat ederek günümüzde kullandığımız alfabenin temellerini attı. Yunanlar, Yunan alfabesini bu sistemden uyarladı. Yunanların geliştirdiği 26 harfli alfabeyi Romalılar, sonraki yüzyıllarda 21 harfli Latin alfabesine dönüştürdü. Böylece bilginin kalıcılığı için önemli bir adım daha atıldı.

HIMM... İLGİNÇ

Görsel 4. 12

Alfabe kelimesinin kökeni Yunan alfabesindeki ilk iki harf olan "alfa" ve "beta" kelimelerinin yan yana getirilerek okunmasına dayanır (Görsel 4.12).

"Bilgi birikerek ilerler." sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

Görseller 4. 13: Bilgi Depolayıcıları

MS 105 yılında kâğıdın icadı Çin'de gerçekleşti. Çin sarayında görevli Tsai Lun (Say Yun), kâğıdı bulan kişi kabul edillir. Tsai Lun dut ağacı kabuğu, ipek kırpıntıları, kenevir, paçavra ve eski balık ağlarını döverek hazırladığı sulu bir çözeltiyi bir eleğe döküp, suyun akıp gitmesiyle kalan lifli ince tabakayı kurutarak kâğıdı elde etti.

Matbaayı icat edenler Çinlilerdi. IX. yüzyılda, Çinliler, tüm sayfanın tahtadan kalıplarını çıkartıyorlardı. Daha sonraları, Çin alfabesinin harflerini ayrı bloklar hâlinde oyup, çıkararak belirli kalıplar elde ettiler ve kalıpları tekrar tekrar kullandılar. 1455'te ise Avrupa'da Gutenberg, harf kalıplarının basılacak metne göre dizildiği baskı yöntemini kullandı. Bu yöntemin bulunmasıyla kitaplar çok sayıda ve seri hâlde basılarak bilimsel fikirlerin çok daha hızlı yayılması sağlandı.

Bilgisayar, bilgi depolayan ve çok hızlı hesaplama yapan elektronik bir cihazdır. İlk bilgisayar olarak kabul edilen ENIAC, [Elektronik Numerical Integratar And Computer (Elektronik Sayısal Entegreli Hesaplayıcı)] 1945 yılında Amerika'da icat edildi. Bir oda büyüklüğündeki ENIAC, II. Dünya Savaşı sırasında bomba fırlatıcı ile atılan bombaların nereye düşeceğini hesaplamak için yapılmıştı.

1971 yılında üretilen bilgi saklama kapasitesi düşük olan disketler, 1982'de yerlerini yüksek bellekli kompakt disklere (CD-ROM) bıraktı. 1996'da piyasaya sürülen çok yönlü dijital diskler (DVD) ise daha verimliydi. Bu disklerin geliştirilmiş olanları, yüksek bilgi saklama kapasitesi sundu.

2000 yılında üretilen USB [Universal Serial Bus (Evrensel Seri Yolu)] Bellek; verileri kalıcı olarak depolayan, birçok ortam tarafından desteklenen, kullanılan ve taşınabilir hafıza birimidir. Verilerin silinip tekrar programlanması ve yüksek bilgi saklama kapasitesine sahip olması bakımından USB Bellek, önceki veri depolama ürünlerine göre önemli avantajlar sağladı.

2001 yılında Comdex (Komdeks) teknoloji fuarında Bill Gates (Bil Geyts) tarafından günümüzdeki tablet bilgisayar tanıtıldı. Bu bilgisayar parmakla dokunmatik ekran deneyimi sundu. İşletim sistemindeki uyumsuzluk nedeniyle başarısız oldu. 2010 yılında Steve Jobs (Stiv Cobs), tablet bilgisayar üzerine çalışmaları devam ettirdi ve başarılı oldu. Böylece bilgisayarlar, her insanın rahatlıkla yanında taşıyabileceği cihazlar hâline dönüştü.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Gizemli Mesaj

Firavun'un mezarının duvarında yazılı olan bu mesajı çözmek için Eski Mısır'da kullanılan hiyeroglif simgelerinden yararlanabilirsiniz.

Görsel 4. 14

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki tabloda yazının icadından günümüze kadar bilginin depolanması, yaygınlaşması ve aktarılmasında yaşanan değişiklikler verilmiştir. Bu değişikliklerin bilimsel birikime katkıları neler olabilir? İlgili alanlara yazınız.

Bilginin Kalıcılığını Sağlayan Unsurlar	Bilimsel Birikime Katkısı
Arslantepe Höyüğü Duvar Resmi	MÖ IV. yüzyılda çizilen bu duvar resminde arabayı çeken iki öküz bulunmaktadır. Bu çizimler o döneme ait ekonomik etkinlikler hakkında önemli bilgiler vermektedir.
Malatya Müzesi, Kil Tablet	.....
Papirüs	.....
Kâğıt	.....
Teknolojik Ürünler	.....

Görseller 4. 15

ANAHTAR KELİMELER

Bilgin: Bilimsel bir konuda çok bilgisi olan kimsedir.
Sibernetik: Güdüm bilimi; canlılarda ve makinelerde kontrol, iletişim ve işleyişi inceleyen bilimdir.
Otomat: Canlı bir varlığın yapabileceği bazı işleri yapan mekanik veya elektrikli araçtır.

IŞIK DOĞUDAN YÜKSELİR

Çağını Aydınlatan Türk-İslam Bilginleri

Bugünkü teknolojiye sadece bir uygarlık ya da millet sayesinde ulaşılmamıştır. İlk Çağ'da bilimsel gelişmelerin öncüsü Mezopotamya, Çin, Mısır, Hint, Yunan, İyon, Roma iken Orta Çağ'da Müslümanlar olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de "De ki: Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür." (Zümer Suresi-9. Ayet) bildirildi. Hazreti Muhammed (Sallallahü aleyhi ve sellem): "İlim peşinde koşmak her Müslüman üzerine farzdır." demiştir. İslamiyet'in bilim ve araştırmaya yönelik teşvik edici tutumu, Müslüman bilim insanlarının ibadet aşkıyla bilimsel çalışmalara dört elle sarılmasını sağlamıştır. Türk-İslam bilginleri matematik, cebir, aritmetik, geometri ve daha birçok alanda Avrupalı âlimlere ışık tutmuş, bilimsel çalışmalarıyla tam manasıyla çağını aydınlatmıştır.

el-Harezmî (780-850)

780 yılında Özbekistan'ın Harezm şehrinde doğdu.

İlk cebir kitabını yazdı. Batı el-Harezmî'nin (Görsel 4.16) çalışmalarından faydalandı ve cebir hakkında bilgi sahibi oldu. Birinci ve ikinci dereceden denklemlerin sistematik çözümü için geliştirdiği yöntem, "Cebirin Babası" adıyla anılmasını sağladı. Avrupa'nın bilmediği ''sıfır'' rakamını ilk defa kullandı.

Görsel 4. 16: el-Harezmî Heykeli, Özbekistan (Temsilî)

Eğitim almak için gittiği Bağdat'ta Abbasi Halifesi Me'mûn'un büyük yardım ve destekleri, tüm bu çalışmalarını yapmasında etkili oldu. Halife, Bağdat Saray Kütüphanesi'nin yönetimini el-Harezmî'ye verdi ayrıca yabancı eserlerin tercümesini yapmak amacıyla kurulan **Beyt'ül-Hikme** (Bilgelik Evi) isimli akademide bilimsel çalışmalar yapması için bütün imkânları sundu.

HIMM... İLGİNÇ

"Brian Whitaker (Brayn Vaytkır), İngiliz The Guardian (Dı Gardiyın) gazetesinde 2004'te yayımlanan yazısında: 'Beyt'ül-Hikme (Görsel 4.17); matematik, astronomi, tıp, kimya, coğrafya dâhil olmak üzere beşerî ve pozitif bilimlerde rakipsiz bir merkezdi. Farsça, Hintçe ve Yunanca metinlerden ve Aristoteles, Platon, Hipokrat, Öklid, Pisagor gibi bilgin ve düşünürlerden yola çıkan Beyt'ül-Hikme âlimleri, dünyanın en büyük bilgi koleksiyonunu oluşturmuş, yaptıkları keşiflerle bu bilgiyi daha da ileri götürmüşlerdir.' ifade ediyordu."

*Ülkü Kumral, Adil Akyüz, **Bilime Yön Veren İslam Alimleri**, s.100*

Görsel 4. 17: Beyt'ül-Hikme, Bağdat (Temsilî)

Fârâbî (870-950)

870 yılında Türkistan'ın Farab şehrinde doğdu.

Görsel 4. 18: Fârâbî (Temsilî)

Eski Yunanlı filozof ve bilim insanlarının eserlerini ilk kez Arapçaya çevirdi. Felsefenin Müslümanlar arasında tanınması ve benimsenmesinde büyük uğraşlar verdi.

İhsâu'l-ulûm (İlimlerin Sayımı) kitabında bilimleri, "dil, mantık, matematik, fizik ve metafizik" olarak ilk kez sınıflandırdı. Bu metodu Avrupalı bilginler tarafından da kabul edildi. **el-Mûsîka'l-kebîr** (Büyük Musiki Kitabı) adlı eserinde musiki teorilerini anlattı. Kanun ve ut gibi müzik aletlerinin geliştirilmesine katkı sağladı. Tıp alanında yazdığı eserler, Avrupa'da uzun süre ders kitabı olarak okutuldu (Görsel 4.18).

İslam bilginlerinin kitaplarının Avrupa'da ders kitabı olarak okutulmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Açıklayınız.

İbn-i Sînâ (980-1037)

Görsel 4. 19: İbn-i Sînâ (Temsilî)

980 yılında Özbekistan'ın Buhara şehrinde doğdu.

el-Kanûn fi't-tıb (Tıpta Kanun) adlı, beş ciltten oluşan ansiklopedik bir kitap yazdı. Bu kitap; Doğu'da XIX. yüzyıla, Batı'da XVI. yüzyılın sonuna kadar ders kitabı olarak okutuldu ve Latinceye on kez çevrildi.

Bedeni, parmakla sertçe yoklayarak iç hastalıklarını tespit etme metodunu buldu. Ameliyatlarda kullanılmak üzere bazı aletler geliştirdi. Ruhi tedavi yöntemleri ile ilgili çalışmalar yaptı. Akıl hastaları, Avrupa'da karanlık deliklerde, mağaralarda ağır zincirlerle bağlanırken; hastanın müzik dinleyerek ve sevdikleriyle bir araya gelerek tedavi olacağını açıkladı (Görsel 4.19).

İbn-i Sînâ'nın iç hastalıklarını tespit etme yönteminin günümüzde doktorlar tarafından kullanılması hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Açıklayınız.

el-Hâzinî (?-1155)

Türkmenistan'ın Menu şehrinde doğdu.

Görsel 4. 20: Hikmet Terazisi, (Temsilî)

Katı ve sıvı cisim yoğunluklarını tespit etti. Sıvı maddelerin yoğunluğunu hesaplama metodunu buldu. Cisimlerin hava içindeki ağırlıklarını hesaplamak için "Hikmet Terazisi" (Görsel 4.20) denilen beş kefeli teraziyi geliştirdi. Barometrenin (basınç ölçme aleti) keşfedilmesinde temel teşkil etti. Pascal gibi Batılı bilim insanlarına öncülük etti.

Yaptığı deneyde yer çekimini yani cisimlerin yeryüzüne doğru çekildiklerini gözlemledi. Bunu **Kitâbü Mîzâni'l-hikme** (Bilgelik Ölçüsü) isimli kitabında anlattı. Avrupalı bilim insanları, eserlerinden fazlasıyla yararlandı.

el-Hâzinî'nin Newton'dan önce yer çekimi ile ilgili deneyler yaptığını öğrendiğinizde neler hissettiniz? Duygularınızı paylaşınız.

el-Cezerî (1136-1206)

Görsel 4. 21: Filli Su Saati, el-Cezerî

1136 yılında Şırnak'ın Cizre ilçesinde doğdu.

Fizik ve Sibernetik (makinelerde kontrol, iletişim ve işleyişi inceleyen bilim) alanında yoğunlaştı. Makinelerde hareket eden insan figürlerine yer verdi.

Çalışmalarını mekanik ilmi üzerine yazdığı kitabında topladı. Altı bölümden oluşan bu kitapta, elliden fazla cihazın kullanım esaslarını ve yararlanma olanaklarını çizimlerle gösterdi ayrıca dişli çarkları ve çarkların esaslarına dair kuralları anlattı. Bu kuralları Batılı bilim insanları 300 sene sonra tespit edebildi. Su gücü ve mekanik parçalarla çalışan otomatik sistemler kullanarak suyu yukarı çıkaran aletler yaptı (Görsel 4.21). Bu sayede ilk kez su dağıtım sistemini geliştirdi. Böylece cami ve hastanelere su verilmesini sağladı.

Günümüzden asırlar önce el-Cezerî'nin robot bilimi ile ilgili çalışmalar yapması İslam bilginlerinin bilimsel alanda nasıl bir gelişmişlik düzeyinde olduğunun göstergesidir? Açıklayınız.

HIMM... İLGİNÇ

"Günümüzden yaklaşık 800 yıl önce bugünkü Diyarbakır yöresinde yaşayan Artuklu hükümdarı Mahmut, 'Ben abdest alırken ayaklarıma su döken hizmetçilerimin bana hakkı geçiyor.' diye düşünerek rahatsız olur ve sarayın başmühendisinden (el-Cezerî) bu işe bir çare bulmasını ister. Bir süre sonra mühendis, abdest suyu döken bir robot yapmayı başararak bunu hükümdara sunar.

Robot, elinde tuttuğu testiden hükümdarın abdest alabileceği şekilde elini, kolunu oynatarak su dökebilmektedir (Görsel 4.22)."

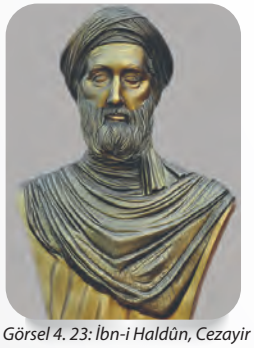
Ülkü Kumral, Adil Akyüz, ***Bilime Yön Veren İslam Alimleri****, s.188*

Görsel 4. 22: Abdest Alma Makinesi, el-Cezerî

İbn-i Haldûn (1332-1406)

1332'de Tunus'ta doğdu.

Görsel 4. 23: İbn-i Haldûn, Cezayir (Temsili)

Sosyolojinin (Toplum bilimi) kurucusudur. Sosyoloji, en küçük toplumsal birime varıncaya kadar tüm sosyal yapıların çeşitli yönleriyle ele alınıp incelendiği bir bilimdir. Bilimin devletler ve uluslar için gerekli olduğunu sadece bu bilim sayesinde devletlerin doğuşları, gelişmeleri ve yıkılışlarının öğrenilebileceğini savundu. Ona göre sosyoloji biliminin temeli tarih ilmine dayanır. Tarih ilminin konusu sosyal olaylardır. Bunun için tarihçi, sosyal olayları tarihî seyir içinde inceleyip birtakım sonuçlar çıkarmak durumundadır. Bu görüşleri, tarihin bilim olarak ilk kez ortaya çıkmasını sağladı. Buna benzer teoriler, Batı'da ancak XVIII. yüzyılda ortaya çıkmaya başladı.

Tarih ilminin önemi, amacı ve faydasını **Mukaddime**'de (Giriş) ayrıntılı bir şekilde anlattı. Mukaddime, Avrupa dillerine çevrildi. Bu konuda Batılı bilginler ondan etkilendi (Görsel 4.23).

Tarih ilminin bilim olarak ortaya çıkmasının faydaları nelerdir? Açıklayınız.

Aşağıda adları verilen Türk-İslam bilginlerinin yaşadığı dönemleri gösteren tarih şeridini inceleyiniz:

- el-Harezmî (780-850)
- Fârâbî (870-950)
- İbn-i Sînâ (980-1037)
- el-Hâzinî (?-1155)

Ali Kuşçu (1403-1474)

Görsel 4. 24: Ali Kuşçu'yu, Eserini Fatih Sultan Mehmet'e Sunarken Gösteren Minyatür

Bugünkü Özbekistan'ın Semerkant şehrinde doğdu.

Babası, Uluğ Bey'in kuşçubaşısı idi. O yüzden "Kuşçu" lakabıyla anıldı.

Avrupa'da bir rasathane (gözlemevi) söz konusu bile değilken Uluğ Bey muhteşem bir rasathane kurdu. Burada **Zîc-i Uluğ Bey**'in (Uluğ Bey'in Astronomi Cetvelleri) çalışmalarına katıldı ve 1018 yıldızın gökyüzündeki konumlarını gözlemledi. Dünya'nın yüz ölçümünü hesapladı.

Risâle fi'l-hey (Gökbilimi Risalesi) adlı kitabında; gezegenlerin hareketlerinden, yeryüzünün şeklinden, yedi iklimden ve gök cisimlerinin Dünya'ya uzaklıklarından bahsetti ayrıca İstanbul'un yanlış ölçülen enlem ve boylamını düzeltti (Görsel 4.24).

Ali Kuşçu'nun yaşadığı dönemi düşündüğümüzde bitmek bilmeyen bir çabayla astronomi alanında çalışmalar yaptığını görüyoruz. Günümüzde astronomi alanındaki çalışmalar hakkında neler biliyorsunuz? Açıklayınız.

Piri Reis (1465-1554)

Görsel 4. 25: Piri Reis (Temsili)

1465'te Çanakkale'nin Gelibolu ilçesinde doğdu.

Amcası Kemal Reis ile 14 yıl seferlere aralıksız katıldı. Dolaştığı yerleri ve tarihî olayları not etti. Dünya haritasını ilk kez çizdi (1513). Bu harita Amerika'nın da içinde yer aldığı ilk Dünya haritasıdır.

Kitâb-ı Bahriyye (Denizcilik Kitabı) adlı eserinde; Amerika'nın keşfinden, Dünya'nın küre biçiminde olduğundan bahsetti ve denizcilikle ilgili gerekli tüm bilgilere yer verdi. Bu sebeple Kitâb-ı Bahriyye gemiciler için kılavuz bir eserdir.

1528'de de Dünya haritasını ikinci kez çizdi (Görsel 4.25).

Piri Reis'in çizdiği haritalar ileri teknolojilerle tespit edilecek bilgileri içermektedir. Buna göre Piri Reis'in harita çizimi konusunda ulaştığı seviye hakkındaki düşüncelerinizi açıklayınız.

HIMM... İLGİNÇ

"Amerikan Hidrografi Dairesince yapılan inceleme ve araştırmada, Piri Reis'in haritalarının (Görsel 4.26) günümüzdeki deniz haritaları ile aynı olduğu büyük bir hayretle tespit edilmiştir.

Bu yazıya ilave edilecek bir gerçek vardır. O da şudur: 'Yeni roket ve uydulardan çekilen fotoğraflardan anlaşıldığına göre, Greenland (Grönland) bir adadan değil, üç adadan meydana gelmektedir. Piri Reis de haritasında Greenland'ı üç ada olarak göstermiştir.'"

Ülkü Kumral, Adil Akyüz, ***Bilime Yön Veren İslam Alimleri****, s.200*

Görsel 4. 26: Piri Reis'in 1513 tarihli Dünya Haritası

Kâtip Çelebi (1608-1657)

1608'de İstanbul'da doğdu.

1623'te Anadolu Muhasebesi Kalemine kâtip oldu. Batı'daki bilimsel gelişmeleri izleyip pek çok tercüme yaptı. 1648'de yazdığı **Cihannümâ** (Dünyayı Gösteren), Osmanlı Devleti'nin üç kıtadaki konumu, şehir ve kasabaları hakkında bilgiler içeren ilk ve tek sistematik coğrafya kitabıdır.

Görsel 4. 27: Kâtip Çelebi(Temsilî)

1645'te yazmaya başladığı **Tuhfetü'l Kibâr fî-Esfâri'l Bihâr** (Deniz Seferleri Hakkında Büyük Hediye) adlı eserinde; coğrafi bilgilerin yanı sıra, Osmanlı denizciliğinin tarihçesi, Osmanlı donanmasının, tersane ve bahriye örgütünün işleyişini, kaptan-ı deryâların, yaşam öykülerini, denizlerde uğranılan başarısızlıkları giderme yolundaki öğütleri sıraladı. 1656'da tamamladığı eseri İngiltere ve Fransa tarafından tercüme edildi (Görsel 4.27).

Kâtip Çelebi'nin çalışmalarıyla bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Türk-İslam bilginlerinin çalışma alanlarını ve çalışmalarıyla bilimsel birikime nasıl katkı sağladığını aşağıdaki ilgili alanlara yazınız.

1 el-Harezmî
Eseri, çalışma alanı: Cebirin kurucusudur, matematik alanında çalışmıştır.
Bilimsel birikime katkısı: Sıfırı ilk kez kullanmıştır.

2 Fârâbî
Eseri, çalışma alanı: .....
Bilimsel birikime katkısı: .....

3 İbn-i Sînâ
Eseri, çalışma alanı: .....
Bilimsel birikime katkısı: .....

4 el-Hâzinî
Eseri, çalışma alanı: .....
Bilimsel birikime katkısı: .....

5 el-Cezerî
Eseri, çalışma alanı: .....
Bilimsel birikime katkısı: .....

6 İbn-i Haldûn
Eseri, çalışma alanı: .....
Bilimsel birikime katkısı: .....

7 Ali Kuşçu
Eseri, çalışma alanı: .....
Bilimsel birikime katkısı: .....

8 Piri Reis
Eseri, çalışma alanı: .....
Bilimsel birikime katkısı: .....

9 Kâtip Çelebi
Eseri, çalışma alanı: .....
Bilimsel birikime katkısı: .....

ANAHTAR KELİMELER

Matbaa: Resim veya şekilleri, kâğıt, deri, kumaş gibi malzemeler üzerine özel bir surette basarak çıkaran ve birden çok nüsha hâline getirilmesini sağlayan makine veya sistemdir.

Teleskop: Sonsuzdaki bir nesnenin gerçek görüntüsünü, içbükey bir aynadan yapılmış merceğin odak düzleminde veren ve gök bilimiyle ilgili gözlemlerde kullanılan optik aygıttır.

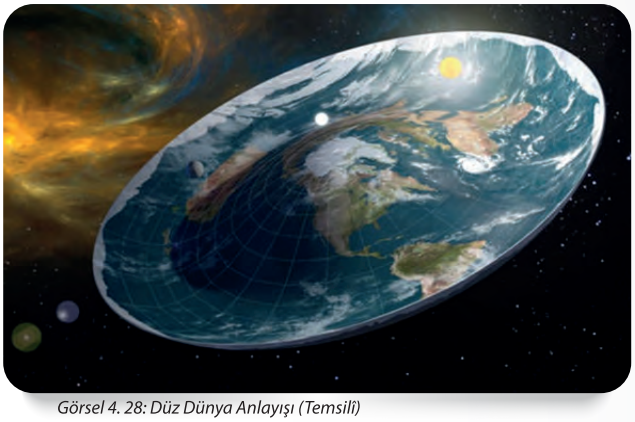
Kilise: Hristiyanların ibadet etmek için toplandıkları yerdir.

Engizisyon: Orta Çağ'da, Katoliklerde katı din inançlarına karşı gelenleri cezalandırmak için kurulan kilise mahkemelerinin adıdır.

KARANLIKTAN AYDINLIĞA

Avrupa'da Yaşanan Gelişmelerin Bilime Katkısı

Orta Çağ'da Avrupa'da kilise çok güçlüydü ve yaşamın her alanını yönetiyordu. Kilisenin öğretilerine uyulması zorunluluğu vardı. Kilisenin görüşünün aksini savunan insanlar genellikle cezalandırılırdı.

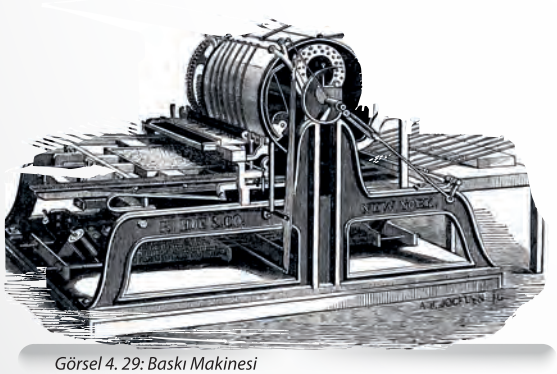
Görsel 4. 28: Düz Dünya Anlayışı (Temsili)

Bazı Hristiyan din adamlarına göre Dünya tepsi gibi düzdü (Görsel 4.28), çevresi sularla kaplıydı. Dünya kıpırdamadan duruyor, Güneş doğudan batıya doğru gidip geliyordu. Coğrafi keşiflerin başlamasıyla Christopher Columbus ve Magellan gibi denizciler sürekli aynı yöne gidilirse aynı noktaya gelineceğini tespit etti. Bu durum Dünya'nın yuvarlak olduğunu göstererek kilisenin düz Dünya anlayışının gerçeklerle çeliştiğini ortaya çıkardı.

Rönesans ile kilisenin otoritesi iyice sarsıldı. Deney ve gözleme dayalı düşünce önem kazandı. Bilim ve teknik alanında gelişmeler yaşanmaya başladı. Matbaanın icadıyla İncil başka dillere çevrildi. Kilisenin kutsal dediği birçok şeyin doğru olmadığı ortaya çıktı. Böylece din alanında yenileşme hareketi olan Reform hareketleri başladı. Aydınlanma Çağı'nda ise Dünya'nın yuvarlak olduğu deney ve gözlemler sonucu ispat edildi. Avrupa'da özgür düşünce ortamı sayesinde birçok gelişme yaşandı. Böylece Avrupa karanlıktan aydınlığa kavuştu.

Avrupa'nın gelişmesinde etkili olan olayları ve kişileri inceleyelim:

Matbaanın İcadı

Görsel 4. 29: Baskı Makinesi

Gutenberg, XV. yüzyılda Avrupa'da harf dizgisinin hareketli harflerle baskı tekniğini geliştirdi. Bu yöntemde harf kalıpları, basılacak metne göre dizilerek baskı yapıldı (Görsel 4.29). Bugüne dek kitaplar elle yazılarak çoğaltıldığından bu yöntemin bulunması bilginin yayılması bakımından büyük bir ilerleme sağladı.

Kısa sürede birçok şehirde matbaalar kuruldu. Bilim insanları, düşünürler, din adamları ve siyasetçiler fikirlerini çok geniş kitlelere ulaştırabildi. Eski Yunan ve Roma'dan kalan klasik eserler çoğaltılmaya başlandı. Avrupa'da edebiyat, resim, heykel, mimari ve bilim alanında yenilikler meydana geldi.

Matbaa, siyasi ve kültürel bir değişim aracı olarak dünyayı bir daha eskiye dönmeyecek şekilde değiştirdi. Bilimsel ve coğrafi keşiflerle ilgili haberler hızla yayıldı. İnsanlar her şeyi sorgular oldu. Batı, kendini ve yaşadığı gezegeni öğrenmeye başladı ayrıca elle çoğaltılan kitap kopyalarında karşılaşılan yanlışlıkları ortadan kaldırarak bilimde hızlı ve güvenilir bir ilerleme sağladı.

Görsel 4. 30: J. Gutenberg (Temsili)

Gutenberg'in (Görsel 4.30) baskı makinesinden çıkan ilk basılı belgeler, papalığa ait resmî buyruklardı. Bunun ardından Gutenberg'in en büyük projesi olan Latince İncil geldi. İncil'in çok sayıda basılması ile ilk kez bir rahip yardımı olmadan İncil'i inceleme fırsatı bulan insanlar, kiliseye eleştirel gözle bakmaya başladı. Örneğin İncil'de "Af kâğıdı satın alarak günahlardan kurtulmak." diye bir şey yoktu. Yine İncil'de anlatılan Hristiyanlığın kilisenin gösterdiği dinle ilgisi yoktu. Bu durum karşısında Roma Katolik Kilisesi dinle ilgili kitapların basımına yasaklama getirdi. Yasaklı bir kitabı basmak ve yayımlamak, dine yani kiliseye karşı bir davranıştı ve bunun karşılığı ölüm cezasıydı.

Matbaanın icadı ve kullanımının yaygınlaşmasıyla ne gibi köklü değişiklikler yaşanmıştır? Açıklayınız.

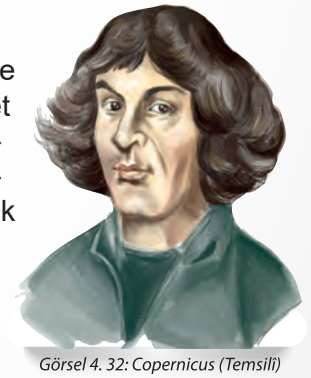
Düz Dünya Teorisinin Çürütülmesi

Görsel 4. 31: Güneş Merkezli Dünya Teorisi

Gutenberg'in baskı devriminden bir yüzyıl sonra bilim insanları, çok daha büyük etkiye sahip yeni fikirler içeren çalışmalarını, çok geniş okuyucu kesimleri için basmaya başladı. Özellikle Nicolaus Copernicus (Nikolas Kopernik), **Gök Cisimlerinin Devinimi Üzerine** adlı astronomi kitabında Güneş'in merkezde yer aldığını, Dünya dâhil, gezegenlerin onun çevresindeki bir yörünge üzerinde daireler çizerek döndüğünü anlattı (Görsel 4.31). Kilise ise Dünya'nın sabit olduğunu söylüyordu. Kilisenin tam tersi olan bu görüşü savunmak, beraberinde birçok cezayı getirebilirdi. Bu yüzden kitabını yayımlamadı.

1543'te kitabını yayımlama konusunda ikna edildi fakat yayıncılar, kendilerini kiliseden korumak amacıyla Copernicus'un kitabına bir önsöz ekledi ve kitapta onun tasarısının yalnızca bir kuram olduğunu belirttiler.

Görsel 4. 32: Copernicus (Temsili)

Copernicus'un (Görsel 4.32) çalışmasının kabul edilmesinde son derece önemli rol oynayan Galileo Galilei (Galilo Galile), "Gök cisimleri nasıl hareket ediyordu ve farklı cisimler çabucak nasıl yere düşüyordu?'' gibi sorulara cevap aradı. Hareket eden nesnelerin üzerine bir kuvvet uygulanmadıkça hızlarını koruyacağını ileri sürdü ve bu durum daha sonra Isaac Newton'un (Ayzek Nivtın) kuramı için önemli bir örnek oldu. Galileo, bilime deneysel yaklaşımın öncülerinden biri oldu çünkü bir düşüncenin kabul edilmesi için doğrulanması gerektiğine inanıyordu.

Johannes Gutenberg (1398-1468)

Nicolaus Copernicus (1473-1553)

Galileo Galilei (1564-1642)

Isaac Newton (1642-1727)

Thomas Savery Buhar makinesi icat edildi. (1698)

Galileo, Hollanda'da icat edilen teleskoptan çok etkilendi ve kısa bir süre sonra gökyüzünü inceleyeceği kendi teleskobunu icat etti. Teleskobuyla Jüpiter'in etrafında dönen uyduları buldu. Deney ve gözlemleri sonucu Dünya'nın yuvarlak olduğunu ispat etti.

Görsel 4. 33: Engizisyon Mahkemesi (Temsilî)

1632'de gözlemlerini özetlediği **İki Dünya Sistemine İlişkin Diyalog** adlı kitabını yayımladı ancak kitabı kilisenin öğretisiyle ters düştü ve kilise Galileo'yu yoldan çıkmakla suçladı. Roma'da Engizisyon Mahkemesine çıkarıldı (Görsel 4.33), suçlu bulundu ve Dünya'nın Güneş'in çevresinde döndüğü görüşünü herkesin önünde inkâr edinceye kadar işkence edilmekle tehdit edildi. Bunun üzerine 68 yaşındaki Galileo, diz çöküp kendi kuramını yalanladı. Ayağa kalkınca "Yine de dönüyor." diye fısıldadığı söylenir.

Dünya'nın yuvarlak olduğunun bilimsel olarak ispat edilmesi ile kilise eski gücünü iyice yitirdi. Bilimsel çalışmaların önündeki engeller kalktı. Yeni çalışmalar yapacak kişiler cesaret buldu. Merak duygusu ile hareket eden araştırmacı insanlar, birçok keşif yaptı. Örneğin günümüzde Dünya yörüngesindeki uydular aracılığıyla kendi gezegenimizi seyredebiliyor, trilyonlarca kilometre uzaktaki yıldızları gözlemleyebiliyor, yıldızlardaki radyasyonu saptayabiliyor ve bunların hepsinin durumlarını çok gelişmiş bilgisayarlardan analiz edebiliyoruz. Galileo (Görsel 4.34), teleskobu eşsiz bir bilimsel alete dönüştürdü. Güneş sistemi hakkında önemli bilgiler sundu. İvme anlayışını ortaya atarak bugün hâlâ kullanılan matematiksel bir formül oluşturdu. Galileo'nun hareketle ilgili prensipleri bugün bilimin birçok alanında kullanılmaktadır. Çağdaş astronomi Galileo'ya çok şey borçludur.

Görsel 4. 34: Galileo (Temsilî)

Orta Çağ'da Dünya'nın yuvarlak olduğunu siz tespit etmiş olsaydınız nasıl davranırdınız? Açıklayınız.

Modern Bilimin Temeli Kütle Çekim Kanunu

XVII. yüzyılın sonunda Isaac Newton (Görsel 4.35), bugün bile kullanılmakta olan üç basit yasayla mekanik bilimin (hareket ve kuvveti inceleyen bilim dalı) temellerini attı. Newton, hem Galileo'nun etkisiyle hem de kendi yaptığı çalışmalarla mekanik bilimiyle ilgili çok önemli bilgiler elde etti.

Newton, annesinin çiftliğinde elma ağacının altında otururken kafasına elma düşer ve bunun üzerine yer çekimi konusuna daha fazla ilgi duyarak yer çekimini keşfeder ancak bu hikâyeyle ilgili tek emin olunan şey, annesinin çiftliğinde elma ağaçlarının olduğudur.

Görsel 4. 35: Newton (Temsilî)

Thomas Newcomen Atmosferik buhar makinesi icat edildi. (1712)

Sanayi İnkılabı gerçekleşti. (1765-1850)

James Watt Buhar makinesinin ticari üretimine geçildi. (1765)

Richard Trevithick İlk buharlı lokomotif hareket ettirildi. (1802)

George Moore Buharla çalışan robot icat edildi. (1893)

Görsel 4. 36: Gezegenlerin Çekim Kuvveti (Temsilî)

Newton, Dünya ile bütün nesneler arasında onları birbirine çeken bir güç olduğunu gördü. Elmanın yeryüzüne çekildiği gibi gezegenlerin de çekim kuvveti nedeniyle Güneş'in çevresine çekildiklerini gözlemledi. Gezegenlerin boşlukta bir denge ve düzen içinde birbirlerine bağlandıkları ve yörüngelerinde bir arada bulunmalarının çekim kuvveti sayesinde olduğu gözlemlendi. (Görsel 4. 36) Bu gezegen etkileşimlerinin gözlemlenmesi ve evrensel bir kütle çekim kanununun keşfedilmesini sağladı.

Newton, 1687'de bu bilgileri **Principia** [Pirinsipa (İlkeler)] adlı kitabında topladı. Principa modern bilim devriminin başlamasında öncü oldu.

"Ay ve Güneş'in denizi çekip nasıl gelgit yarattığını açıkladı. Kuyuklu yıldızların ve uzay gemilerinin izlediği ve izleyeceği yolu hesapladı. Onun çalışmaları sayesinde bilim insanları 20. yüzyılda uzaya insan ve uydu gönderdi. Dünya hakkındaki gizem azaldı. Yeni bilgiler öğrenmek isteyen bilim insanları çalışmalarına hız verdi."

James Gleick (Ceymz Gılıyk), ***Isaac Newton****, s.19*

Bilim insanları Dünya ile ilgili çalışmalarını açıklayamasaydı bilimsel alanda ne durumda olurduk? Açıklayınız.

Günümüz Fabrikalaşmasının Temeli Buhar Makinesi

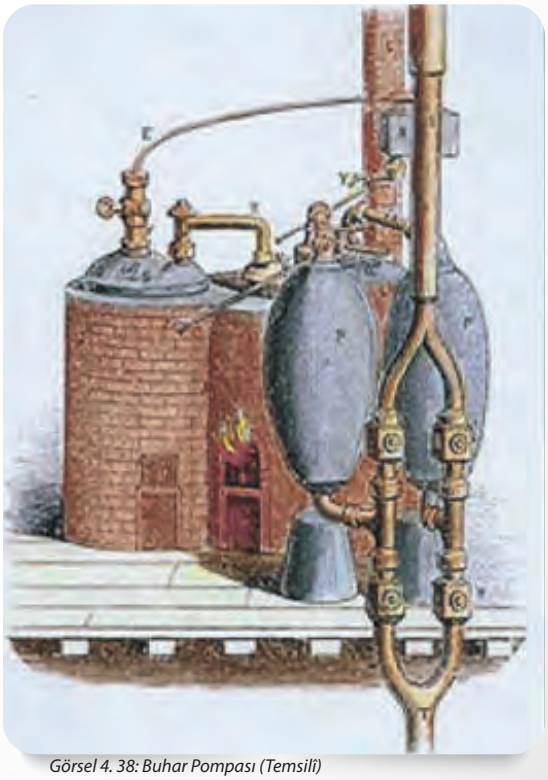

Görsel 4. 37: Thomas Savery (Temsilî)

Bugün yaşadığımız dünya XVII. yüzyıldaki dünyadan çok farklıdır. Bunu büyük ölçüde yakıt (çoğunlukla kömür) enerjisini hareket dönüştüren buharlı makinelere borçluyuz.

Thomas Savery (Tamıs Seyvri) (Görsel 4.37), İngiltere'de maden ocaklarını basan suyu dışarı pompalamayı sağlayan bir makine geliştirdi ve 1698'de buhar makinesini (buhar pompası) icat etti (Görsel 4.38). Bu makinede buhar, buhar kazanından gelen çift tekneye geçiyor ve burada yoğunlaştırılıyordu. Böylece oluşan vakum, aşağıdaki maden ocağından yeni su çekilmesini sağlıyordu. Buhar basıncıyla yönlendirilen su, dikey bir boşaltma borusuyla yukarı doğru itiliyordu.

1712'de Thomas Newcomen (Tamıs Nivkımın) atmosferik buhar makinesini icat etti. 1765'te James Watt'ın (Ceymis Vat) buhar makinesinin ticari üretimine geçildi. 1769'da ilk buharlı arabalar üretildi. 1802'de Richard Trevithick (Ricırd Tırividik) ilk buharlı lokomotifi hareket ettirdi.

Görsel 4. 38: Buhar Pompası (Temsilî)

"Buhar gücüyle çalışan araçlar, bilim alanındaki ilerlemeler sayesinde daha teknik özelliklerle donatılarak yolcu ve yük taşımacılığında kullanılmaya başlandı. Bu sayede zaman ve mesafe konusunda yaşanan sorunlar tarihe karıştı. Fosil yakıtların kimyasal enerjiye dönüştürülmesiyle elde edilen mekanik enerji; üretim, ulaşım, ticaret ve haberleşme alanlarında yeni bir dönemi başlattı. İnsan gücünün yerine makinelerin kullanılmaya başlandığı bu dönem, günümüz fabrikalaşmasının temelini oluşturdu. 1893'te George Moore (Corç Mor) buharla çalışan bir robot yaptı. Buhar, daha sonra ortaya çıkan elektrik enerjisi kullanımını sağlayarak 1900'lü yılların yüksek teknoloji dönemini hazırladı ancak elektrik enerjisinin yanı sıra buhar kullanımına da devam edildi."

Anna Sproule (Anı Sprul), ***Bilime Yön Verenler James Watt****, ss. 53-60*

Teknolojinin ilerlemesi ile yaşanan diğer gelişmeleri verilen alıntıdan inceleyelim:

"İletişim ve haberleşme teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile mal üretimi ve hizmet sektöründe bilgisayarlar kullanılmaya başlandı. Böylece dijitalleşmeye ve Genel ağa bağlı yeni bir ekonomi anlayışı ortaya çıktı. Bu anlayış ile yeni teknolojiler; zaman ve maliyetten tasarruf sağlarken, toplumların yaşam standartlarını da yükseltmeye başladı.

Elektronik iletişim teknolojisinin gelişimi bilgiye çok kısa sürede ulaşabilmeyi ve toplumların birbiriyle geniş çapta ilişki kurabilmesini sağladı. Bu durum; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda yeni iş birliği olanakları yarattı."

H. Naci Bayraç, ***Sosyal Bilimler Dergisi****, ss. 41-43*

Günümüzdeki gelişmişlik seviyesine, bilim insanlarının çabaları ile birikerek ilerleyen bilgi sayesinde ulaştık.

Thomas Savery'in buhar makinesini icadını düşünerek "İcatlar ihtiyaçlardan doğmuştur." sözünü açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Avrupa'da yaşanan gelişmelerin bilimsel birikime nasıl katkı sağladığını ilgili alanlara yazınız.

Avrupa'daki Gelişmeler	Gelişmelerin Etkisi
Matbaanın İcadı	Siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda gelişmeler yaşanmasını sağladı. İncil çevirilerinin basılması ile gerçekler ortaya çıktı, kökleşmiş yanlışlar yıkıldı.
Dünya'nın Yuvarlak Olduğunun Bilimsel Olarak İspatı	.....
Kütle Çekim Kanun'nun Keşfedilmesi	.....
Buhar Makinesinin İcadı	.....

ANAHTAR KELİMELER

Hurafe: Dine sonradan girmiş yanlış inançtır.

Düşünce: Uzay ve zamanın ötesinde, öznenin dışında, kendiliğinden var olan, duyularla değil, yalnızca ruhen algılanabilen asıl gerçeklik, fikirdir.

ÖZGÜR DÜŞÜNCE VE BİLİM

Bilim; insanlığın ürünüdür. Kökleri ilkel toplumların yaşamına kadar uzanır.

İnsanoğlu her an bir buluş yaptı. Bilim insanları, bazı dönemlerde engellerle karşılaşsa da günümüzdeki teknolojik seviyeye ulaşmamızı sağladı. Bu seviyeye ulaşmada en önemli unsur ise özgür düşünce ortamının olmasıydı.

İlk çağlarda İyon Uygarlığı'nda özgür düşünce ortamı vardı. Bu durum, pozitif bilimlerde önemli gelişmeler yaşanmasını sağladı. Birçok bilimin temeli de bu dönemde atıldı. Orta Çağ'ın Avrupa'sında bilim kiliseye boyun eğmek zorundaydı. Aynı yüzyıllarda bilimsel üstünlük Türk-İslam bilginlerinin elindeydi çünkü onlar düşüncelerini özgürce ifade edebiliyorlardı. Bu üstünlük Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı ile Avrupa'ya geçti. Skolastik düşünce yerini özgür düşünceye bıraktı. Akıl, deney ve gözlem ön plana çıktı. Bilim ve teknik alanında gelişmeler yaşandı. Aydınlanma Çağı düşünürlerinin etkisi ile Fransa'da yaşanan ihtilal; tüm dünyaya eşitlik, özgürlük, adalet gibi kavramların yayılmasını sağladı. Günümüzde yöneticiler, yargı ve kamuoyu, bilimsel güce saygı göstermekte, gerekli çalışmaların yapılması için uygun ortamları sağlamaktadırlar.

Görsel 4. 39: Esaret ve Özgürlük (Temsilî)

Yukarıdaki görselde kafesteki kuşun uçan kuşu hasta zannetmesinin sebebi nedir? Açıklayınız.

Görsel 4. 40: Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal Atatürk gelecek kuşaklara manevi miras olarak akıl ve bilimi bırakmıştır. Bizler de akıl ve bilim temelli çalışmalarla onun koyduğu hedeflere ulaşmak için sürekli bilgi üretmeli ve bu konuda dünyaya öncü olmalıyız. Bugün ülkemizde anayasa ile güvence altına alınan bilim ve sanat hürriyeti sayesinde bilimsel çalışmalar özgürce yapılmaktadır.

Ülkemizde bilim ve sanat hürriyeti 1982 Anayasası'nın 27. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 27

Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Dünyada söz sahibi olmanın bilgiyi üretmekten geçtiğini anlayan devletler, bilimi geliştirmek için her türlü önlemi almıştır. Teknolojide öncü ülkelerden olan Japonya, bilim insanlarına özgür bir düşünce ortamı sağlamış bu sayede ortaya çıkan çalışmalar tüm dünyayı hayrete düşürmüştür.

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

Bir yazılım şirketinin katkılarıyla geliştirilen Shibuya Mirai (Şibuya Mira) isimli sohbet botu (sohbet eden insan görünümlü bilgisayar), Japonya'nın Shibuya bölgesinden vatandaşlık aldı (Görsel 4.41). Mesajlaşma uygulamasında kullanılan sohbet botu, 7 yaşındaki bir erkek çocuğu gibi bilinçlendi.

Yapay zekâ çocuk Shibuya Mirai, şirketin yapay zekâyı geliştiren ekibiyle beraber bir basın toplantısında vatandaş ilan edildi. Yaşadığımız dünya, iyiden iyiye bilim kurgu filmlerinde gördüğümüz gibi olmaya başladı.

(Genel Ağ Haberi, 2017, para. 1-2)

Shibuya Şehri

Özel İkamet Kartı

Adı	Mirai Shibuya
Adres	1-chome Udagawa-cho, Şibuya-cho
Doğum Tarihi	28 Nisan 2010
İkamet Tarihi	4 Kasım
Profil	İlkokul 1. sınıf öğrencisi, 7 yaşında. Hobi: Fotoğrafçılık, insanlarla sohbet etmek. Lütfen istediğiniz konuda onunla konuşmaktan çekinmeyin.

Bu özel ikamet kartı, Temel Sicil Kanunu temel alınarak verilerin ikamet kartıdır. Kopya değildir.

Şibuya-ku, Baş Takeshi Hasebe

渋 谷

ちがいをちからに変える街

Görsel 4. 41: Yapay Zekâ Shibuya Mirai'nin Kimlik Kartı

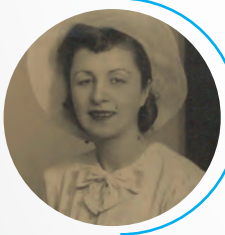
BİRLİKTE YAPIYORUZ

Günümüzde bilimi geliştirme görevini üstlenmiş Türk bilim insanlarından bazılarının isimleri verilmiştir. Bu bilim insanlarının çalışmalarını araştırarak ilgili alanlara yazınız.

Prof. Dr. Aydoğan ÖZCAN (1978-...)

Tıp alanında bir buluş yaptı. Özcan, cep telefonlarını taşınabilir laboratuvara çevirecek bir cihaz geliştirdi. Bu cihaz pek çok hastalığı teşhis edebilecek sıradan testler yapabiliyor.

Prof. Dr. Remziye HİSAR (1902-1992)

.....
.....
.....
.....

Prof. Dr. Fuat SEZGİN (1924-2018)

.....
.....
.....
.....

Görseller 4. 42: Bazı Türk Bilim İnsanları

KENDİMİZİ DEĞERLENDİRİYORUZ

A. Aşağıdaki cümlelerin başına cümlede verilen ifadeler doğruysa "D", yanlış ise "Y" yazınız. Yanlış olan cümlelerin doğrularını altlarına yazınız.

1. ( ) Kil tablet, papirüs ve parşömenler önemli yazı taşıyıcılarıdır.

.....

2. ( ) Ali Kuşçu XVI. yüzyılda Amerika kıtasını içine alan bir Dünya haritası çizmiştir.

.....

3. ( ) Buharlı makinenin icadı ile kısa sürede binlerce kitap basılmış çok sayıda okuyucu bilinçlenmiştir.

.....

4. ( ) Newton yaptığı çalışmalarla kuyuklu yıldızların ve uzay gemilerinin izlediği ve izleyeceği yolu hesaplamıştır.

.....

5. ( ) XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa'da yaşanan gelişmeler, günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına katkı sağlamıştır.

.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

Beyt'ül-Hikme		papirüs		Newton		Sümer
buhar makinesi		Fenike		Galileo		

1. Kütle Çekim Kanunu'nu ..... bulmuştur.
2. Günümüz fabrikalaşmasının temeli ..... icat edilince atılmıştır.
3. Günümüzde kullandığımız alfabe ..... Uygarlığı tarafından bulunmuştur.
4. Abbasiler, bilimsel çalışmaların yapılması için ..... adında bir akademi kurmuştur.
5. Mısırlılar yazılarını Nil Nehri kenarında yetişen bitkiden yapılan ..... üzerine yazmıştır.

C. Aşağıdaki eşleştirmeleri yapınız.

1. Robot biliminde çalışmalar yaptı.
2. Sosyolojinin (toplum bilimi) kurucusu olarak bilinir.
3. XV. yüzyılda Avrupa'da hareketli harflerle baskı tekniğini geliştirdi.
4. Kitâbü Mîzâni'l-hikme adlı eserinde yer çekiminin varlığından bahsetti.
5. İngiltere'de maden ocaklarını basan suyu dışarı pompalamayı sağlayan bir makine geliştirdi.

- ◯ el-Hâzinî
- ◯ el-Cezerî
- ◯ el-Harezmî
- ◯ İbn-i Haldûn
- ◯ Thomas Savery
- ◯ Johannes Gutenberg

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. I. Bilgisayar II. Mürekkep III. Parşömen

Verilenlerden hangileri bilginin değişim ve sürekliliğine katkı sağlamıştır?

A) Yalnız I B) I ve II

C) I ve III D) I,II ve III

2. Fârâbî; tıp, felsefe, matematik ve fizik gibi değişik alanlarda çalışmalar yapmıştır. Eski Yunan filozof ve bilim insanlarının eserlerini Arapçaya çevirmiştir. Aristo'nun tüm eserlerini inceleyip yorumlamıştır. Felsefenin Müslümanlar arasında tanınmasında ve benimsenmesinde büyük rol oynamıştır.

Parçada verilen bilgiye göre Fârâbî hakkında aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>?

A) Çok yönlü bilim insanıdır.

B) Dünya bilim mirasına katkıda bulunmuştur.

C) Yaptığı çalışmalar yaşadığı dönemle sınırlı kalmıştır.

D) Eski Yunan Uygarlığı'na ait eserlerden yararlanmıştır.

3. Galileo, tavanda sallanan lambanın her sallanışının aynı sürede olduğunu gördü. Bu olay onun bilimsel araştırmalar yaparak sarkacı keşfetmesini sağladı ve sarkacın sallanışını bir yasayla formüle etti. Bu düşünceler daha sonra ilk doğru saatlerin yapılmasında kullanıldı. Galilleo'nun keşfinden önce, zamanı hesaplamak için kum saati kullanılırken günümüzde ileri teknolojiler ile üretilen elektronik saatler hayatımızı kolaylaştırmaya devam ediyor.

Verilen bilgiye göre aşağıdaki çıkarımlardan hangisi yapılabilir?

A) Galileo saati icat eden kişidir.

B) Elektronik saatlerin atası sarkaçtır.

C) Deney gözlem ile buluşlar mükemmelleşir.

D) Yapılan her icat eski bilgileri ortadan kaldırır.

4. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 26. maddesinde düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetine, 27. maddesinde ise bilim ve sanat hürriyetine doğrudan yer verilmiştir.

Sadece verilen bilgilere göre 1982 Anayasası'nda bu maddelere yer verilmesi ile ilgili aşağıdaki çıkarımlardan hangisi yapılabilir?

A) 1982 Anayasa'sında bu maddelerin yer almasıyla ilk kez özgür düşünce ortamı sağlanmıştır.

B) Bilim ve sanat hürriyetinin olduğu yerde düşünceyi açıklama hürriyetine gerek kalmamıştır.

C) Türk bilim insanları sadece bu maddeler sayesinde çalışmalarını yapabilmiştir.

D) Türkiye'de bilimin gelişmesi için gerekli ortam anayasa ile güvence altına alınmıştır.

Değerlendiriyoruz / Kendimizi

E. Aşağıdaki sorunun doğru cevabını yazınız.

Soru: Bir ülkede bilimin gelişmesi için gerekli şartın ne olduğunu yazınız.

Cevap:

.....

.....

F. Aşağıdaki soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Matbaanın icadıyla hangi gelişmeler yaşandı?
2. Geçmişten günümüze kadar yazının geçirdiği değişiklikler nelerdir?
3. Bilginin muhafaza edilmesinde kullanılan araç gereçlerdeki değişimin sebepleri nelerdir?
4. Orta Çağ'da Avrupa'daki bilim insanları buluşlarını açıklayamazken Türk-İslam bilginleri el üstünde tutulmuştur. Bunun temel sebebi nedir?

HATIRLAYALIM

Geçmiş yıllarda öğrendiğiniz bilgileri hatırlayarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- Kaynakların ülke ekonomisindeki yeri ve önemini tartışınız.
- Ekonomik faaliyetlerin sosyal hayatımıza etkisini tartışınız.
- Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın önemini açıklayınız.
- Türkiye ekonomisinin gelişmesinde nitelikli insan gücünün önemini açıklayınız.
- Mesleklerin gerektirdiği kişilik özellikleri, beceri ve eğitim sürecini açıklayınız.
- Üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirmenin önemini tartışınız.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklayacağız.
- Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendireceğiz.
- Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler vereceğiz.
- Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanıyacağız.
- Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerimize yönelik planlama yapacağız.
- Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim ağında meydana getirdiği değişimleri analiz edeceğiz.

5. EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT

KONU BAŞLIKLARI

- Üretim ve Yönetimin Temeli Toprak
- Üretim Yolculuğu
- Yardımlaşma ve Dayanışma Kültürümüz
- Geçmişten Geleceğe Mesleki Eğitim
- Hayalimdeki Meslek
- Teknoloji ve Değişen Dünya

ÖĞRENME ALANINDAKİ

DEĞERLER

Çalışkanlık
Dayanışma
Duyarlılık
Dürüstlük
Sorumluluk
Yardımseverlik

BECERİLER

Araştırma
Değişim ve Sürekliliği Algılama
Gözlem
Dijital Okuryazarlık
İş Birliği
Karar Verme
Sosyal Katılım
Yenilikçi Düşünme
Zaman ve Kronolojiyi Algılama

ANAHTAR KELİMELER

Üretim: Belirli faaliyet ve işlemler sonucu yeni bir mal veya hizmet meydana getirmektir.

Vergi: Kamu hizmetlerine harcanmak için hükûmetin, yerel yönetimlerin yasalara göre doğrudan veya bazı madde fiyatlarının üstüne koyarak dolaylı yoldan herkesten topladığı paradır.

Yönetim: Ülke işlerinin yürütülmesi, kamuya ilişkin hizmetlerin bütünüdür.

ÜRETİM VE YÖNETİMİN TEMELİ TOPRAK

Görsel 5. 1: Üretim

Görsel 5. 2: Buğday

Toprak insan hayatında neden önemlidir? Tartışınız.

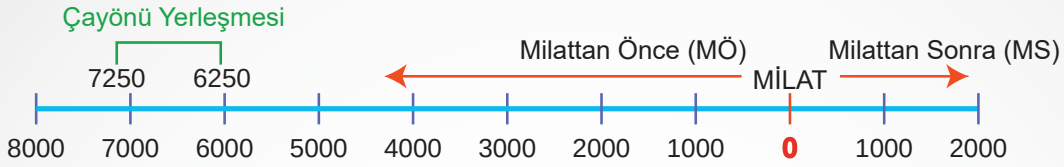
Görsel 5. 3: İlk Çağ'da Üretim Yapan İnsanlar (Temsili)

İnsanlar, hayatlarını sürdürebilmek için toprağa ihtiyaç duyarlar. Toprak, insan hayatında her dönem önemli bir yer tutmuş ve yaşam kaynağı olmuştur. İnsanoğlunun tarım yapmaya başlamasıyla insan ile toprak arasındaki bağ daha da güçlenmiştir (Görsel 5.3).

Önceleri göçebe yaşayan insanlar, kimi zaman doğada hazır buldukları yiyecekleri topluyor, kimi zaman da avladıkları hayvanlarla yaşamlarını sürdürüyorlardı. İnsanlar, günümüzden yaklaşık on bin yıl önce iklimin ılımanlaşmasıyla avcı-toplayıcı toplum hayatından yerleşik hayata geçmeye başlamıştır.

Ülkemiz, tarım faaliyetlerinin yapıldığına dair en eski buluntulara sahiptir. Anadolu, verimli toprakları sayesinde her dönem yerleşim yeri olarak seçilmiştir. Bu yerleşim alanlarından biri de Diyarbakır'daki Çayönü'dür. Çayönü'nde yaşayan insanlar çiftçilik yapmış ve buğday yetiştirmiştir.

Siz de www.diyarbakirmuzesi.gov.tr adresinden sanal bir gezinti ile Çayönü yerleşmesini inceleyebilirsiniz.

Görsel 5. 4: Çayönü Yerleşmesi, Diyarbakır

Çayönü yerleşmesinde yaşayan insanlar, günümüzden yaklaşık kaç bin yıl önce yaşamıştır? Yazınız.

.....
.....
.....

Çayönü'nde yaşayan insanlar üretim yaparken hangi tarım aletlerini kullanmış olabilir? Yazınız.

.....
.....
.....

Toprağın işlenmesiyle yerleşik hayata geçilmiş ve köyler kurulmuştur. İlk yerleşim alanları sayılan köyler, insanoğluna gıda ve mal biriktirme olanağı sağlamıştır.

Tarım ürünlerinin ve tarıma dayalı nüfusun artması, yerleşim alanlarının korunmasını gerekli kılmıştır. Surlarla çevrilen yerleşim alanları, zaman içinde şehirleri ve daha sonra da devletleri oluşturmuştur. Devletlerin giderek daha çok üretim yapması, onları örgütlü çalışmaya yöneltmiştir. Böylece güçlenen devletler, toprağın bir güç unsuru olduğunu anlamıştır. Toprağın yönetimde bir güç olarak görülmesi de devletler arası mücadelelere neden olmuştur.

Gelin, hep beraber geçmişten günümüze devletlerin, toprağı hem üretim hem de yönetimde nasıl değerlendirdiklerine göz atalım:

ANADOLU VE MEZOPOTAMYA UYGARLIKLARI HARİTASI

Görsel 5. 5

İlk Çağ'da, Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki havzada yer alan Mezopotamya uygarlıkları ile Anadolu'da kurulan uygarlıklar yerleşim alanı olarak su kaynaklarına yakın yerleri seçmiştir. Bu uygarlıklar sıcak ve ılıman iklimin etkisi ile topraktan yüksek verim elde etmiştir. Elde edilen ihtiyaç fazlası ürünler de devletler arası ticareti sağlamıştır.

Toprağın yönetim ve denetim altına alınması niçin önemlidir? Açıklayınız.

Türk devletlerinde de toprağa büyük önem verilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti, topraklarını iktalara ayırarak devlet memuru ve askerlere maaş karşılığı vermiştir. Devlet, memura doğrudan maaş vermek yerine toprağı işletme hakkı tanımıştır. Böylece toprak işlenerek üretimde süreklilik sağlanmıştır. İkta sahipleri, çiftçiden topladıkları vergilerle geçimlerini sağlamıştır. Bu görevliler, toprak ve çiftçinin güvenliğini sağlamaktan sorumlu olmuştur ayrıca işlettikleri toprağın büyüklüğüne göre orduya asker yetiştirmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde toprak; has, ikta, vakıf ve mülk arazileri olarak bölümlere ayrılmıştır. Has arazilerin gelirleri hükümdar ve ailesine aittir. İkta arazileri Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi devlet adamları ve komutanlara verilmiştir. Vakıf arazilerinin gelirleri medrese, hastane ve kervansaray gibi bilimsel ve sosyal yapıların ihtiyaçlarını karşılamak için ayrılmıştır. Mülk araziler ise devlet adamlarına başarılarından dolayı verilmiştir.

Osmanlı Devleti, toprak yönetiminde Selçuklulardaki ikta sistemine benzer bir uygulamaya gitmiştir. Bu uygulamaya **tımar sistemi** adı verilmiştir. Bu yönetim sisteminde toprağın sahibi devlettir. Fethedilen bölgelerdeki topraklar, devlete yararlılık gösteren asker ve memurlara hizmetleri karşılığında verilmiştir. Bu kişiler toprağı işletme ve vergi toplama hakkına sahip olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde tımarlar arazinin gelirlerine göre has, zeamet ve tımar adıyla bölümlere ayrılmıştır.

Tımar sahipleri, topladıkları vergilerin bir kısmıyla geçimini sağlar, bir kısmıyla da "cebelü" adı verilen asker beslerdi, cebelü sayısı toprağın büyüklüğüne göre değişirdi. Tımar sahipleri savaş zamanı sefere katılmak zorundaydı. Sefere sebepsiz katılmayan tımar sahibinin tımarı elinden alınırdı. Tımarlı sipahiler, savaş zamanı ordunun en kalabalık gücünü oluştururdu (Görsel 5. 6). Devlet, hazineye yük olmaksızın asker ihtiyacının önemli bir kısmını bu yöntem ile sağlardı.

Görsel 5. 6: Tımarlı Sipahi (Temsilî)

Osmanlı Devleti'nde tarım önemli bir gelir kaynağıydı. Devlet, tımar sistemi ile kullanımı halka, denetimini ise tımarlı sipahilere verdiği bu topraklarla üretimde devamlılığı sağlamıştır. Halk, ürettiği ürünün vergisini tımarlı sipahiye vermiştir. Sipahi, çiftçinin güvenliği ve tımarların asayişinden sorumlu tutulmuştur.

Sefere sebepsiz katılmayan tımar sahiplerinin tımarlarının ellerinden alınmasındaki amaç nedir? Açıklayınız.

Tımar sisteminde üretim yapan çiftçi, toprağını sebepsiz yere ekip biçmezse toprağı elinden alınırdı. Toprağı üç yıl ekip biçmeyen çiftçi "çiftbozan akçesi" adında bir vergi ödemek zorunda kalırdı.

Osmanlı Devleti'nin toprağı üç yıl üst üste ekmeyen çiftçiye ceza uygulamasının amacı nedir? Açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Osmanlı Devleti Dönemi'nde yaşayan bir yönetici olsaydınız üretimde sürekliliği sağlamak için hangi planlamaları yapardınız? İlgili alana yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Görsel 5. 7: Osmanlı Çiftçileri (Temsilî)

XVIII. yüzyılda tımar sisteminde bozulmalar meydana geldi. Tımar sahipleri, ordunun asker ihtiyacını karşılamamaya ve toprağı düzgün işletmemeye başladı. Üretimde birtakım aksaklıklar yaşandı.

Tımar sistemi uygulaması 1839 yılında Tanzimat Fermanı ile kaldırıldı.

Tımar sistemindeki bozulmalar üretimi nasıl etkilemiştir? Siz olsaydınız tımar sistemi yerine nasıl bir üretim ve yönetim politikası geliştirirdiniz?

> *Millî ekonominin temeli ziraattir. Bunun içindir ki tarımda kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak olan programlı ve pratik çalışmalar, bu amaca erişmeyi kolaylaştıracaktır.*
>
> *Mustafa Kemal Atatürk*

Mustafa Kemal Atatürk, neden millî ekonominin temelini ziraat (tarım) olarak görmektedir? Açıklayınız.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ülkemizde tarımın geliştirilmesi için Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatları ile üreticinin desteklenmesi ve üretimin arttırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Bu alanda atılan en önemli adım, çiftçiden alınan aşar vergisinin kaldırılmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında
Ülkemizde Tarımsal Verimi Arttırmak İçin Çiftçiye;

1. Eğitim amaçlı kurslar açılmıştır.
2. Kredi desteği sağlanmıştır.
3. Tarım aleti ve makine desteği yapılmıştır.
4. Kaliteli tohum ve gübre temin edilmiştir.

Günümüzde ekonominin güçlenmesi teknolojinin verimli şekilde kullanımına bağlıdır. Bu açıdan tarımda da teknolojinin kullanımı önemlidir. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler, tarımsal faaliyetlerin üretim alanlarını genişleterek iklim şartlarının üretim üzerindeki olumsuz etkisini azaltmaktadır.

Ülkemiz de dünyada gelişen teknolojiyi yakından takip etmektedir. Üreticiler tarımda yeni uygulamalar konusunda eğitilmektedir. Mobil cihazlar ve Genel ağ, üreticilerimizi bilgilendirmektedir. Güncel tarım uygulamalarından haberdar olan üreticiler artık tarlalarında teknolojik ürünler kullanmaktadır. Üreticilerin kullandığı teknolojik ürünlere sera takip ve akıllı sulama sistemlerini örnek verebiliriz (Görsel 5. 8 ve 5. 9). Üreticiler, sera takip sistemi ile seralar için gerekli ısı ayarını seralara gitmeden yapabilmektedir. Akıllı sulama sistemleri ile de toprağın istediği su miktarı ayarlanabilmekte böylece su israfının önüne geçilmektedir.

Görsel 5. 8: Tarımda Akıllı Uygulamalar

Görsel 5. 9: Seracılıkta Teknoloji Kullanımı

Tarımda kullanılan makineler artık akıllı makineler olarak üretilmektedir. Üreticiler, bazı tarım makinelerinin özellikleri sayesinde direksiyona bile dokunmadan tarlada milimetrik doğrulukta ekim ve hasat yapabilmektedir. Tarımda teknoloji kullanımı ile üretime katkı sağlanmakta ve iş gücüne duyulan ihtiyaç azalmaktadır.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda Türkiye'de tarımı destekleyen bazı kurum ve kuruluşlar verilmiştir. Bu kurum ve kuruluşların amaçlarının ne olduğunu araştırarak ilgili alanlara yazınız.

DSİ	T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI	TÜRKİYE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ 1863	TİGEM – TARIM İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve yönetilmesinden sorumludur. Ülkemizde su kaynaklarını bilim ve tekniğe uygun şekilde tüketicilerin kullanımına sunmaktadır.	.....	.....	.....

ANAHTAR KELİMELER

Teknoloji: Bir sanayi dalı ile ilgili yapım yöntemlerini, kullanılan araç gereç ve aletleri, bunların kullanım biçimlerini kapsayan uygulama bilgisidir.

Ekonomi: İnsanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünüdür.

ÜRETİM YOLCULUĞU

Geçmişte yapılan icat ve keşiflerin günümüz teknolojisine katkısı neler olabilir? Açıklayınız.

İnsanoğlu yetenekleri sayesinde doğayı kısa sürede kontrol altına almıştır. İnsanlar, her dönem hayatlarını kolaylaştırıcı alet ve makineler yapmıştır. Bu birikim, üretimde teknolojik gelişmelerin olmasına katkı sağlamıştır.

XVIII. yüzyılın başlarında insanlar köylerde tarım ile uğraşıyordu. Tarlalarda insan ve hayvan gücüne dayalı bir üretim vardı. Tarlalardaki ürünler basit makineler ile ürün hâline getiriliyordu. Ürünlerin bir yerden başka bir yere ulaşması ise aylarca sürebiliyordu.

Avrupa'da XVIII. yüzyılın sonlarına doğru üretimde hızlı bir değişim yaşandı. Bu değişim, hem ekonomi hem de sosyal yaşamı etkiledi. Basit makineler yerine üretimi hızlandırıcı makineler icat edildi. İlk olarak İngiltere'de başlayan bu değişim, pamuklu dokuma alanında gerçekleşti. Bu alanda XVIII. yüzyılın en önemli icadı, John Kay'in (Con Key) yaptığı "Uçan Mekik" adlı dokuma tezgahı oldu. Bu icat sayesinde dokuma hızı arttı. Dokuma alanındaki bu ilerleme, iplik üretiminde yeni makinelerin icadını sağladı. Çıkrık makinesinin icadı ile iplik üretimi hızlandı. Böylece bir kişi aynı anda birden fazla makara ipliği üretimi yapabildi.

Görsel 5. 10: İplik Tezgahı

Görsel 5. 11: Uçan Mekik

Yaşanan bu gelişmeler başka sanayi dallarının gelişmesini de sağladı. Üretimde teknolojinin yaygın kullanılmasını başlatan bu döneme **Sanayi İnkılabı** denildi. Sanayi İnkılabı'ndan önce üretim, kas gücünün yanı sıra su ve rüzgâr gücüyle yapılıyordu (Görsel 5.12). Bu nedenle atölyeler su kaynaklarına yakın yerlere kuruluyordu. James Watt (Ceymis Vat) (Görsel 5. 13) tarafından geliştirilen buhar makinesi, su ve rüzgâr enerjisiyle çalışan makinelerin kullanımını azalttı.

Görsel 5. 12: Su Değirmeni

Görsel 5. 13 James Watt

Buhar makinelerinin yaygınlaşması, kömür madenine duyulan ihtiyacı arttırdı çünkü bu makineler kömürle çalışıyordu. Sanayinin en önemli ham maddesi demir madeni idi. Makinelerin yapımı için demir madeni kullanılıyordu. Kömür, demir sanayisi için de önemli bir enerji kaynağıydı.

Önceleri ürünleri taşıma işi at arabası ve su kanallarıyla yapılıyordu. Buhar makinesi ulaşım ve taşımacılıkta yeni gelişmeleri sağladı. Lokomotif ve gemilerde buhar makinesinin kullanımı ulaşımı kolaylaştırdı. Denizaşırı ticaretin gelişmesinde buharlı gemilerin katkısı büyük oldu.

Ulaşım alanındaki gelişmeler ülke ekonomilerini hangi alanda etkilemiş olabilir? Yazınız.

Görsel 5. 14: 1802'de Richard Trevithick (Ricırd Tırividik) tarafından icat edilen buharlı lokomotif, insan ve yük taşımacılığını hızlandırdı.

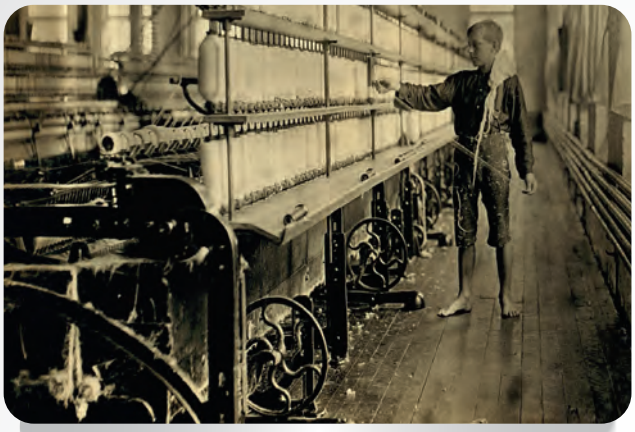

Görsel 5. 15: Robert Fulton (Rabırt Fultın) tarafından yapılan buharlı gemi Clermont (Kılermont)1800'lerin başı.

İngiltere'de sanayide başlayan değişim, kısa sürede Avrupa'nın diğer ülkelerine de yayıldı. Avrupa'da kurulan fabrikalar, sanayi şehirlerini doğurdu. Sanayi İnkılabı birçok insanın hayat şartlarını iyileştirirken birtakım sorunların da temelini oluşturdu. Avrupa'da yaşayan insanlar, köylerden fabrikaların kurulduğu şehirlere hızla göç etmeye başladı. Zamanla şehirlerin nüfusunda artışlar yaşandı. Konut ihtiyacı ve sağlık sorunları ortaya çıktı. Şehirlerdeki salgın hastalıklar binlerce insanın hayatını kaybetmesine sebep oldu. Çevre, sağlık ve altyapı alanlarında yaşanan sıkıntılar yeni yasaların yapılmasını zorunlu hâle getirdi.

Görsel 5. 16: İlk Sanayi Şehri, Manchester (Mençestır), İngiltere

Görseller 5. 17: Fabrikalarda Çalıştırılan Çocuk İşçiler

Neredeyse yirmi dört saat açık olan fabrikalarda, kadın ve erkekler hatta çocuklar ağır şartlarda ve uzun süreli mesailerle çalıştırılıyordu (Görsel 5. 17). İşçilerin aldıkları ücret ise geçimlerini sağlamakta yetersiz kalıyordu. Kadınlar, erkeklere oranla daha az ücretle çalıştırılmaktaydı. Fabrikalarda ağır şartlarda çalışan insanlar, işçi sınıfının temelini attı. XIX. yüzyılın başlarında işçi sendikalarının kurulmasıyla çalışma koşullarında iyileşmeler yaşandı. Çıkarılan yasalarla çocuk işçi çalıştırılması yasaklandı. İşçi ücretleri ve çalışma saatlerine düzenlemeler getirildi.

Kendinizi 1800'lü yıllarda yaşayan bir fabrika işçisi olarak hayal ediniz. Çalışma şartlarınızın iyileşmesi için neler yapardınız? Açıklayınız.

Görsel 5. 18: Sağlık Alanındaki Gelişmeler

Ülkeler, üretimde teknolojiyi kullanarak güçlerini arttırma çabasına girmiştir. Günümüzde üretim teknolojisindeki gelişmeler hayatımızın hızla değişmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler sağlık, ulaşım, eğitim, iletişim, altyapı vb. alanları kapsamaktadır. Üretimde yaşanan gelişmeler, insanların daha kaliteli bir yaşam sürmesine katkı sağlamıştır. Örneğin sağlık alanında yaşanan gelişmeler sayesinde ortalama insan ömrü uzamıştır (Görsel 5. 18).

Eğitimde teknoloji kullanımına duyulan ihtiyacın artması sonucu ülkeler de sosyal ve kültürel yönden güçlenmek için eğitimde teknolojiyi destekleyici yatırımlar yapmaya başlamıştır. Ülkeler, eğitim faaliyetlerinin kalitesini arttırmak için dijital içerikler geliştirmektedirler. Eğitimde akıllı tahta ve tablet kullanımın yaygınlaşması da bu alandaki çalışmalara örnek verilebilir.

Görsel 5. 19: Eğitimde Teknolojik Gelişmeler

Görsel 5. 20: Modern Üretim Tesisleri

Ülkelerin ekonomisinde tarımsal üretim önemli bir paya sahiptir. Tarımsal üretimde modern makinelerin yaygınlaşması, üretimde verimin artmasını sağlamıştır. Aynı zamanda tarım ve sanayi sektörü üretim süreçlerinde iç içe yer almıştır. Tarladan alınan ve fabrikalarda modern tesislerde üretilen ürünler, kontrolden geçerek insanlara ulaşmaya başlamıştır. Ürünlerin standartlara uygun denetimi kaliteyi arttırmıştır.

Üretim faaliyetleri ile ulaşım ağları arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Ulaşım ağlarındaki gelişmelerin üretim faaliyetlerine, üretim faaliyetlerindeki gelişmelerin de ulaşım ağlarına etkisi artmıştır. Ürünlerin bir yerden başka bir yere taşınması, ulaşım ağlarındaki gelişmeler sayesinde hızlanmıştır. Ülkelerin kara, deniz, demir ve hava yollarındaki gelişmeler üretim ekonomisine katkı sağlamıştır. Ulaşım ağlarındaki bu gelişmeler, ülkelerin ekonomilerini güçlendirdiği gibi ulaşımda nitelikli iş gücüne duyulan ihtiyacı arttırmıştır.

Görsel 5. 21: Ulaşım Alanındaki Gelişmeler

Ülke ekonomilerinde bilgi, önemli bir hâle gelmiştir. Bilgi üretiminin ve teknolojisinin gelişmesi, ekonomide bilgi sektörünü gündeme getirmiştir. Üretimde geleneksel üretim faaliyetleri, yerini bilgi üretimine bırakmaya başlamıştır. Ekonomisinin temelini bilginin oluşturduğu ülkeler; bilgiyi üreten, işleyen ve satan toplumlar olma yolunda hızla ilerlemektedir. İletişim araçlarının yaygınlaşması ise dünyayı hem ekonomik hem de sosyal yönden etkilemeye devam etmektedir.

Görsel 5. 22: Teknolojik Gelişmeler

Üretim teknolojisindeki gelişmeler hayatımızı olumlu yönde etkilediği gibi hayatımıza birtakım olumsuzlukları da getirmiştir. Üretimin yoğun olarak yapıldığı yerlerde hızlı nüfus artışları yaşanmış, bu da çarpık kentleşme ve trafik sorununu ortaya çıkarmıştır. Fabrikalaşmanın artması ile ormanlar ve tarım arazileri gibi doğal yerler hızla tükenmeye başlamış, çevre kirliliği artmıştır. Bu durum, insan yaşamını tehdit etmeye başlamıştır.

Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayatımıza etkileri nelerdir? Örnekler veriniz.

.....

.....

.....

.....

.....

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Görsellerde üretim teknolojilerinin sosyal ve ekonomik hayatımıza etki eden olumsuzlukları anlatılmaktadır. Bu olumsuzlukların neler olduğunu ilgili alanlara yazınız.

Görseller 5. 23: Üretim Teknolojisinin Bazı Olumsuz Sonuçları

ANAHTAR KELİMELER

Sivil Toplum Kuruluşu: Toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birliktir.

Dayanışma: Bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanmasıdır.

Sorumluluk: Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesidir.

YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA KÜLTÜRÜMÜZ

Görsel 5. 24: II. Murad Han Köprüsü, Edirne

Görsel 5. 25: III. Ahmet Çeşmesi, İstanbul

"Bir elin nesi var, iki elin sesi var." atasözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

Birlikte yaşama duygusunun gelişmesi ve toplumun aksayan yönlerinin giderilmesi için birlikteliğe ihtiyaç vardır. Yardımlaşma ve dayanışma toplumda yaşayan insanları birbirine bağlayan bir değerdir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu değer çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığıyla varlığını devam ettirmektedir.

Medeniyet mirası olan vakıflar, insanoğlunun özünde var olan iyiliğin dışa yansımasıdır. Topluma kalıcı eserler bırakmak ve insanlığa faydalı olmak, vakıfların kuruluş gayesidir. Vakfetmek; kardeşlik, paylaşma ve şefkat gibi duyguların çoğalmasını sağlar. Birlik ve beraberlik duygularını güçlendirir.

Vakıf kültürü, yardımlaşma ve dayanışma duygusunun en güzel örneğidir. Sosyal ve ekonomik hayata pek çok katkısı olan vakıflar, her alanda varlık göstermiştir ve devletlerin gelişimine katkı sağlamıştır. Eğitim, sağlık, ulaşım, mimari ve kültürel birçok alanda çalışma yapan vakıflar kamu yararını gözetmiştir. Örneğin vakıflar aracılığıyla çocukların eğitim alabilmesi için medrese ve kütüphane, hastaların şifa bulmaları için darüşşifa (hastane) ve yolcuların ücretsiz konaklayabilmeleri için hanlar yapılmıştır. Vakıflar, yol ve köprülerin yapımına katkı sağlayarak da ülkelerin daha bayındır hâle gelmesini sağlamıştır.

Ülkelerin gelişmesinde vakıfların rolü ne olmuştur? Açıklayınız.

Vakıf kültürünün Anadolu'da yaygın hâle gelmesinde Türk-İslam devletlerinin önemi büyüktür. Selçuklulardaki yardım anlayışı, Osmanlı Devleti'nde büyüyerek devam etmiştir. Temelinde iyilik ve cömertlik duygusu olan bu gelenekte, hayvanlar ve çevre de düşünülmüştür.

Görsel 5. 26: Sultanhan, Aksaray

Görsel 5. 27: Tophane Çeşmesi, İstanbul

Görsel 5. 28: Sokullu Mehmet Paşa (Drina) Köprüsü, Višegrad, Bosna-Hersek

Osmanlı Devleti'nde; cami, medrese, kütüphane, şifahane (hastane), han, hamam, köprü, çeşme, kale, imarethane ve aşevi gibi topluma hizmet amaçlı kurum ve yapıların neredeyse tamamı hayrat olarak yaptırılmıştır. Bunların halka hizmetlerinde sürekliliği sağlamak için kervansaray, bedesten, dükkân, bağ, bahçe gibi diğer mal ve mülkler de gelir olarak vakfedilmiştir. Böylece vakıflar ve vakıfların topluma sunduğu yararlar, yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Bu sebeple Osmanlı medeniyeti "vakıf cenneti" olarak nitelendirilmiştir.

Görsel 5. 29: III. Ahmet Kütüphanesi, Topkapı Sarayı, İstanbul

Görsel 5. 30: Rumeli Hisarı, İstanbul

Görsel 5. 31: Kılıç Ali Paşa Medresesi, İstanbul

Köklü vakıf geleneğine sahip çıkan Mustafa Kemal Atatürk bu konuya büyük bir önem vermiştir.

> *"...Geçen sene arz etmiştim. Bu sene de tekrara mecburum ki vakıflar konusu mühimdir. Memleket ve milletin hakiki menfaati yönünden tetkik ve günün gereklerine uygun bir şekilde çözülmesi lazımdır, çok gereklidir."*
>
> *Mustafa Kemal Atatürk*
>
> *1 Mart 1923, TBMM'nin 4. toplantı yılını açarken*

Mustafa Kemal Atatürk, ülkemiz için vakıfların varlığını neden önemli görmektedir? Açıklayınız.

Günümüzde vakıfların denetimini, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı bir kuruluş olan Vakıflar Genel Müdürlüğü yapmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü; yardım, vakıf evi, burs gibi sosyal hizmetlerin yanı sıra kültür varlıklarının korunması için bakım ve onarım faaliyetlerini de yerine getirmektedir.

Siz de www.vgm.gov.tr Genel ağ sayfasını ziyaret ederek Vakıflar Genel Müdürlüğünün işleyişini inceleyebilirsiniz.

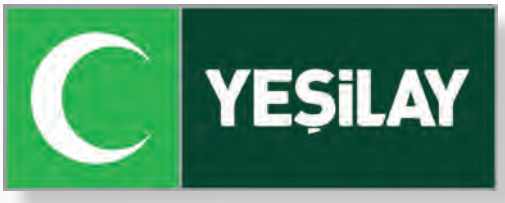
Sivil toplum kuruluşları, gönüllülük esasına dayalı çalışmalar yürüten kuruluşlardır. Faaliyet gösterdikleri alan ile ilgili kamuoyu oluşturmak ve toplumsal duyarlılığı sağlamak için çalışırlar. Üyeleri gönüllü insanlardan oluşur ve bu kuruluşlar kâr amacı gütmezler. Eğitim, sağlık, bilim, çevre, yardımlaşma, sanat, spor, kültür ve daha birçok alanda çalışma yürütürler. Gelirlerini üye aidatları ve toplanan bağışlarla sağlarlar. Meslek odaları, vakıf ve dernekler sivil toplum kuruluşlarına örnek gösterilebilir. Ülkemizde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından bazılarını inceleyelim:

Türk Kızılay

11 Haziran 1868 tarihinde "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulmuştur. 1947 yılında "Türkiye Kızılay Cemiyeti" adını almıştır. Toplumsal dayanışmayı sağlamak, sosyal refahın gelişmesine katkıda bulunmak, yoksul ve muhtaç insanlara barınma, beslenme ve sağlık yardımı ulaştırmak amacıyla kurulmuştur. Kan, afet, uluslararası yardım, göç ve mülteci hizmetleri, sosyal hizmetler, sağlık, ilk yardım, eğitim, gençlik ve mineralli su işletmeleri alanlarında faaliyet gösterir. Ulusal afet yönetimi ve uluslararası yardımlar konusunda öncü kuruluştur.

Yeşilay

Toplumun ve gençliğin beden ve ruh sağlığını tahrip eden tütün, alkol ve madde gibi bağımlılıklar ile gençlere ve topluma zarar veren kumar, Genel ağ ve teknoloji bağımlılığı gibi alışkanlıklarla mücadele etmek amacıyla kurulmuştur. Millî kültüre bağlı nesiller yetiştirmek için çaba harcayan Yeşilay Vakfı, halk sağlığı için çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşudur.

Tüketici ve Çevre Eğitim Vakfı (TÜKÇEV)

Doğal yapı ve çevrenin korunmasını hedefleyen vakıf, çalışmalarının odağına tüketiciyi koymuştur. Bilinçli tüketimin gerçekleşmesinde tüketicinin sahip olduğu hakları kullanmasını hedefler. Tüketicinin hak arama ve çevreyi koruma bilincine yönelik eğitici faaliyetler düzenler. Sağlıklı bir çevre oluşturmak, tüketici sağlığı ve güvenliğini sağlamak, faaliyetleri arasındadır. Çevre duyarlılığını arttırmak için doğal kaynakların özenli ve dengeli kullanımına önem verir.

SERÇEV

Serebral Palsili Çocuklar Derneğinin amacı serebral palsili çocukların eğitimi ve sağlık alanındaki haklarından en iyi şekilde faydalanmaları için çalışmaktır. Dernek ayrıca ülkemizdeki serebral palsili bireylerin her birey gibi eşit hak ve fırsatlara sahip olmalarını amaçlamaktadır. Serebral palsili çocukları; üretken, kendine yeten ve bağımsız bireyler olarak topluma kazandırmak da derneğin hedefleri arasında yer almaktadır.

Aşağıdaki Türkiye'nin ilk engelsiz meslek lisesi açılışı haberini inceleyelim:

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

Görsel 5. 32: SERÇEV Engelsiz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

Ankara'da Türkiye'nin ilk engelsiz meslek lisesi açılıyor.

Serebral palsili gençlerin engeli olmayan bireyler ile aynı ortamda eğitim almaları sağlanarak kendi bireysel gelişimlerine göre meslek sahibi olabilmeleri amaçlanıyor.

Meslek lisesinde özel eğitim, bireysel eğitim ve yaşayarak öğrenme eğitimi bölümleri yer alacak. Serebral palsili öğrenciler akademik becerilerine göre ilgili bölümlere yerleşebilecek. SERÇEV Engelsiz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde, tüm mekânsal detaylar ve bilişim ürünleri bedensel yetersizliği olan serebral palsili bireyler için özel tasarlandı.

Lisede yaşayarak öğrenme evi, sekiz sera alanı ile iki seslendirme atölyesi gibi mekânlar da bulunuyor. Lisede engelli öğrenciler materyal geliştirerek üretim yapabilecekler.

(Genel Ağ Haberi, 2017, para. 1-2-4)

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinin serebral palsili öğrencilere katkısı neler olabilir? Açıklayınız.

BİLİYOR MUYDUNUZ ?

Serebral palsi; doğum öncesinde, doğum sırasında ve doğum sonrası erken dönemlerde beyin hasarı sonucu ortaya çıkan, ilerleyici olmayan ve yaşla değişebilen hareket bozukluğu olarak tanımlanmaktadır. Serebral palsi; bulaşıcı, kalıtsal ve hayatı tehdit eden bir durum değildir.

Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri hakkında neler söyleyebilirsiniz? Ülkemizde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına örnek veriniz. Faaliyet gösterdikleri alanlar hakkında araştırma yapınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda vakıf ve derneklerin faaliyet alanlarına örnekler verilmiştir. Bu faaliyet alanlarında çalışma gösteren vakıf ve derneklere örnekler veriniz. Bulduğunuz vakıf ve derneklerin kuruluş amaçlarını da ilgili alanlara yazarak etkinliğinizi tamamlayınız.

	VAKIF	DERNEK
Yardımlaşma	Adı: Mehmetçik Vakfı Amacı: Türk Silahlı Kuvvetlerinde yaptığı vatan hizmeti esnasında; şehit olan veya herhangi bir nedenle hayatını kaybeden Mehmetçiklerin bakmakla yükümlü oldukları yakınlarına, gazi ve engelli Mehmetçiklere yardım etmektir.	Adı: ..... Amacı: .....
Sağlık	Adı: ..... Amacı:	Adı: ..... Amacı: .....
Çevre	Adı: ..... Amacı:	Adı: ..... Amacı: .....
Eğitim	Adı: ..... Amacı:	Adı: ..... Amacı: .....
Tüketici Hakları	Adı: ..... Amacı:	Adı: ..... Amacı: .....

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Bir vakıf kurmak isteseydiniz vakfınızın:

Adı ne olurdu? .....

Kuruluş amacı ne olurdu? .....

Faaliyet alanı neler olurdu? .....

ANAHTAR KELİMELER

Eğitim: Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine, okul içinde veya dışında doğrudan veya dolaylı yardım etmedir.

Meslek: Belirli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iştir.

GEÇMİŞTEN GELECEĞE MESLEKİ EĞİTİM

Meslek sahibi olmak neden önemlidir? Açıklayınız.

Bir meslek sahibi olmak ve bir mesleğin gerektirdiği eğitimi almak, her dönem önemli olmuştur. Türk-İslam devletlerinde nitelikli insan yetiştirmek ve meslek sahibi insanlarda bulunması gereken özellikleri kazandırmak için kurum ve teşkilatlar kurulmuştur. Bunlar medrese ve Enderun gibi eğitim kurumları, Ahilik ve Lonca teşkilatları gibi mesleki kuruluşlardır.

Medrese ve Meslek Eğitimi

Türk-İslam devletlerinde, eğitimde önemli kurumların başında yer alan **medreseler**, "ders verilen yer" anlamına gelmektedir. Bu eğitim kurumları bugünkü anlamıyla yükseköğretime benzetilebilir.

Görsel 5. 33: Fatih Cami ve Külliyesi, İstanbul

Büyük Selçuklu Devleti Dönemi'nde ilk medrese bugünkü İran sınırları içinde bulunan Nişabur'da Tuğrul Bey tarafından kuruldu. Nizamiye Medresesi olarak bilinen kurum ise Alparslan Dönemi'nde ünlü vezir Nizâmülmülk'ün gayretleriyle bugün Irak toprakları içinde bulunan Bağdat'ta kuruldu. Eğitim geleneğini Selçuklulardan miras alan Osmanlı Devleti'nde ise ilk medrese Orhan Bey Dönemi'nde İznik'te kuruldu.

Osmanlı Devleti'nde, Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'da yaptırılan Sahn-ı Semân Medresesi dönemin en büyük eğitim kurumuydu. Külliye içinde yer alan medresenin yanında kütüphane, cami, darüşşifa, eczane, hamam ve öğrencilerin kalacakları yerler de bulunurdu.

Medreselerin yanında başka yapıların da yer almasının sebebi ne olabilir? Açıklayınız.

Hükümdarların eğitime önem vermelerinin sebebi nedir? Açıklayınız.

Medreselerde, alanında uzman "müderris" adı verilen hocalar eğitim verirdi. Müderrislerin yanında "muid" denilen asistanlar bulunurdu. "Sıbyan" adı verilen mahalle mekteplerinden mezun olanlar, medreselerde orta ve üst düzeylerde eğitim alabilirdi. Medreselerde eğitim ve barınma parasızdı. Medrese öğrencilerinin ihtiyaç ve giderlerinin çoğu, vakıflar aracılığıyla karşılanırdı.

Medreselerde dinî ilimlerin yanında edebiyat, hukuk, tıp, matematik, felsefe, mantık, coğrafya, astronomi, mimari gibi dersler de okutulurdu.

Osmanlı Devleti'nde medrese programında yer alan temel derslerin yanında mesleki ve uygulamalı dersler de verilirdi. Örneğin tıp alanında eğitim veren bir medresede uygulamalı tıp eğitimi verilir ve doktor yetiştirilirdi.

Medreseler, toplumun ihtiyacı olan hukukçu, müftü, müderris, doktor, mühendis, matematikçi yetiştiren kurumlardı. Bu kişiler ilmiye sınıfının temelini oluştururdu. Şeyhülislam, ilmiye sınıfındaki en yüksek dereceli görevliydi. Ülkede hukuk, eğitim ve kültür gibi hizmetler ilmiye sınıfının görevleri arasında yer alırdı.

Görsel 5. 34: Medrese Öğrencileri, Minyatür

BİLİYOR MUYDUNUZ ?

İlmiye sınıfına **ulema** denilmiştir. Ulema kelimesi Arapça âlim kelimesinin çoğulu olup âlimler anlamına gelmektedir.

Medreselerde verilen uygulamalı derslerin medrese öğrencilerine katkısı nelerdir? Açıklayınız.

Enderun ve Meslek Eğitimi

Osmanlı Devleti'nde II. Murad Dönemi'nde temeli atılan Enderun Mektebine öğrenci alımı devşirme sistemine göre yapılırdı.

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde ihtiyaç duyulan devlet adamı ve asker kadrosunun büyük kısmı Enderun Mektebi ile sağlanırdı. Enderun Mektebinde dersler; beden eğitimi, uygulamalı saray işleri, islami bilgiler, sanat ve mesleki eğitim gibi bölümlere ayrılmıştı.

Enderun Mektebi, İstanbul'da Topkapı Sarayı'nın (Görsel 5. 35) içinde eğitim veren bir okuldu. Musiki, cilt sanatı, mimari, güreş, ok atma, kuyumculuk, ilaç yapımı verilen dersler arasında yer alırdı.

Enderun Mektebinden mezun olanlar ise sadrazam, kaptan-ı deryâ, sancak beyliği gibi üst düzey görevlere gelirdi. Ün kazanmış şair, ressam, mimar, tarihçi ve müzisyenler de Enderun Mektebi mezunları arasındaydı.

Görsel 5. 35: Topkapı Sarayı, İstanbul

Topkapı Sarayı içinde devlet adamı yetiştiren bir kurumun olmasının önemi nedir? Açıklayınız.

Ahilik ve Meslek Eğitimi

Mesleğini iyi yapan bir insanda bulunması gereken özellikler nelerdir? Açıklayınız.

Her seherde besmele ile açılır dükkânımız,
Ahi Evranı Veli'dir pirimiz, üstadımız.

Ahi teşkilatı, XIII. yüzyılda Türkiye Selçuklu Devleti Dönemi'nde ortaya çıkan, Osmanlı Devleti'nin kurulmasında önemli görevler üstlenen, esnaf ve sanatkârlardan oluşan birliğin adıdır.

Ahi kelimesi **Dîvânü Lügati't-Türk**'te "eli açık, cömert, yiğit" anlamında kullanılmıştır. İbn Battûta ise "ahi" kelimesini "kardeşim" anlamında kullanmıştır ve Ahilik teşkilatı hakkında "Ben onlardan daha ahlaklı ve erdemlisini görmedim dünyada." demiştir.

> *"Ahi Evran, 1171 yılında Horasan şehrinin Hoy kasabasında doğmuştur. Başlangıçta bir demircinin yanında çalışmaya başlamış daha sonra ise debbağlık (dericilik) sanatıyla uğraşmış ve bu sanat kolunun gelişmesinde önemli rol oynamıştır. 1206 yılında Anadolu'ya gelmiş, Konya ve Kayseri'de dericilikle uğraşmış sonra Kırşehir'e gelerek Ahi teşkilatını kurmuştur. 1260 yılında Kırşehir'de vefat etmiştir."*
>
> Adnan Gülerman, Sevda Taştekil, ***Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri***, ss. 26-27

Görsel 5. 36: Ahi Evran (Temsili)

Ahi teşkilatının temelini insan oluşturmaktaydı. Ahiliğin amacı, kişiyi hem iyi bir meslek sahibi yapmak hem de toplumsal kurallara uyan faydalı bir insan olarak yetiştirmekti. Bu teşkilatın en önemli vazifesi, toplumun sosyal ve ekonomik yönleri ile bir bütün hâlinde yaşamasını ve insanlar arasında iş birliğini sağlamaktı.

Görsel 5. 37: Şed Kuşatma Töreni (Temsili)

Ahi teşkilatına esnaf, sanatkâr ve meslek sahibi kişiler kabul edilirdi. Bu sistemde usta ve çırak ilişkisi bulunmaktaydı. Mesleğe girecek kişi, hangi mesleği yapacak ise o mesleğin ustasına götürülürdü. Yamak olmak için on yaşından küçük olma şartı aranırdı. İki yıl yamaklıktan sonra çıraklığa geçilirdi. Üç yıl çıraklık görevini tamamlayan kişi kalfalığa yükselirdi. Kalfalığa yükselme büyük bir tören ile yapılırdı. Törene esnafın ustaları çağrılırdı. Kalfalığa yükselecek genç, o gün hangi mesleği yapıyorsa o mesleğe has kıyafeti giyerdi. Üç usta onun ahlakına tanıklık ederdi. Okunan duaların ardından Ahilerin başı, genç kalfa adayına "peştamal (şed)" kuşatırdı. Kendine, mesleğine ve topluma yararlı olması için öğütler verirdi. Kalfa, tören sonunda ustaların elini öperdi. Böylelikle kalfa olacak kişi, usta olma yolunda ilk adımı atardı. Ahilik teşkilatında bu törene **şed kuşatma töreni** adı verilirdi (Görsel 5. 37).

Yaşadığınız ilde Ahilik Haftası ile ilgili ne tür etkinlikler yapılmaktadır? Araştırınız.

Ahi teşkilatında her sanat kolunun piri vardı. Bir meslek dalında ilerleyen esnafın, işinin ustası olması için mutlaka bir "pir"e bağlı olması gerekirdi. Kalfa, üç yıl sonunda artık ustalığı hak eder ve kendi dükkânını açmak için icazet (onay) alırdı. Ahilik sadece meslek edindiren bir kurum değildi. Mesleğin incelikleri öğrenilirken meslek ahlakına da önem verilirdi. İyi huylu ve güzel ahlaklı; gözü ve gönlü tok olmak ahiliğin prensiplerinden sayılırdı.

Görsel 5. 38: Osmanlı Çarşısı (Temsilî)

Çarşı ve pazarda malların ücretlerini denetleyen memurlar bulunurdu. Her ürünün fiyatı belirli olduğu için haksız kazanç ve fırsatçılığın önüne geçilirdi. Meslek ustaları iş ahlakına uygun davranmazsa onlara ceza uygulanırdı. Ahi teşkilatında ceza uygulamasının nasıl işlediğini aşağıdaki alıntıdan öğrenelim:

"…Verilen cezaların uzlaştırıcı ve eğitici yanı ağır basardı. Küçük suçlarda örneğin davalıya özür diletmek, kahve ve çay ısmarlatmak gibi daha büyük suçlarda ise ustaya masraf ve ikram yaptırmak, dükkân kapatmak, mamul mal satışlarından pay ayırmamak ve onu kurban kesmeye zorlamak gibi cezalardan biri verilirdi. Verilen cezayı davalının kabul etmesi istenir ve cezanın uygulamasına geçilirdi. Bir yanlışlık söz konusu olursa sonradan düzeltilir ve davalının hakkı iade edilirdi."

Adnan Gülerman, Sevda Taştekil, ***Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri****, s. 20*

Ahiliğin kurucusu Ahi Evran, esnafın denetlenmesine önem verirdi. Örneğin ayakkabıcı esnafını gezerken "Falan ustanın pabucu dama atıldı." derdi. Bu sözler, o ustanın kalitesiz mal ürettiği anlamına gelirdi.

Kalitesiz mal üreten esnafa ceza verilmesindeki amaç nedir? Açıklayınız.

HIMM... İLGİNÇ

İflas Topu Atmak

"Borçlanan, işleri yolunda gitmeyen bir usta diğer esnaflar tarafından desteklenirdi. Buna rağmen durumu düzelmezse esnaf, alacaklılara borcuna karşılık mallarını verirdi. Esnafın iflas ettiği de top atılarak duyurulurdu. Bu topun atılması, iflas eden esnafın borçlular tarafından rahatsız edilmemesi anlamına gelirdi."

Yaşar Çalışkan, M. Lütfi İkiz, ***Kültür Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik****, s. 56*

Kaybolmaya yüz tutmuş bir mesleğin son ustası olduğunuzu hayal ediniz. Mesleğinizin yaşaması için neler yapardınız?

XVIII. yüzyıldan itibaren Ahilik teşkilatının yerini Loncalar almıştır. Esnaf ve sanatkârların faaliyet ve mesleklerine göre bağlı oldukları Loncalar vardı. Loncalarda da tıpkı Ahi kültürü gibi usta ve çırak ilişkisi bulunurdu. Kaliteli mal üretmek, üretim ve tüketimde dengeyi sağlamak ve iş ahlakını korumak Lonca'nın vazifeleri arasındaydı. Lonca içinde sadece ustalığa yükselen kişi dükkân açabilirdi.

Görsel 5. 39: Osmanlı Esnafı (Temsilî)

Meslek Odaları ve Meslek Eğitimi

Meslek odaları günümüzde Ahi ve Lonca geleneğinin devamı niteliğindedir. Bu odalar, meslek ahlakının korunmasını ve esnaflar arasında dayanışmayı sağlayarak mesleki eğitimin gelişmesine katkıda bulunur. Meslek odaları, üretilen mal ve hizmetlerin kalitesini, standartlara ve sağlık koşullarına uygun üretilip üretilmediğini denetler. Odalar, tüketicinin korunması için önlemler alır. Meslek odaları, üyelerine mesleki konularda danışmanlık yapar ve eğitim faaliyetleri düzenler.

Görsel 5. 40: İş Birliği

Meslek odaları ile Ahi ve Lonca teşkilatının uygulamalarındaki benzerlikler nelerdir? Açıklayınız.

Meslek Liseleri ve Meslek Eğitimi

Görsel 5. 41: Meslek Eğitimi

Ülkemizde mesleki ve teknik okullar, mesleki gelişime hizmet eden Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullardır. Bu okullarda iş ve meslek kazandırmaya yönelik eğitim faaliyetleri verilir. Meslek okulları, ülkemizin ihtiyacı olan nitellikli iş gücünü üretmeyi ve yükseköğretime hazırlamayı amaçlamıştır. Gençlerin ilgi ve yeteneklerine uygun bir meslek alanında; bilgi, beceri ve iş alışkanlıkları kazanmaları meslek okullarının amaçlarındandır.

Mesleki ve Teknik Anadolu Liselerinde herhangi bir mesleğe yönelik eğitim alan öğrenciler, öğretim yılı sonunda diplomalarını almaya hak kazanırlar ayrıca mesleklerine yönelik bağımsız iş yeri açma belgesine de sahip olurlar.

Nitelikli ve üretime katkısı olan insan yetiştirmede mesleki ve teknik liselerin rolünü değerlendiriniz.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Yaşadığınız şehirden bir Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi seçiniz. Bu lisenin meslek edindirme ve meslek ahlakı kazandırmada üstlendiği görevi araştırınız. Bu araştırmanızı tabloda verilen adımları izleyerek projelendiriniz. Hazırladığınız projeyi okulunuz rehberlik servisinden yardım alarak okul panosunda sergileyiniz.

Proje Sahibinin Adı:	
Projenin Adı:	
Projenin Genel Hedefi:	
Proje Ortakları:	
Projenin Hedef Kitlesi:	
Projenin Beklenen Sonuçları:	

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Bir çarşı düşünün ki sabahın erken saatlerinden itibaren her dükkânda ateşler körüklenir, kıvılcımlar uçuşur fakat beş yüz yıllık zaman zarfında herhangi bir yangın yaşanmaz. "Sebebi nedir?" diyeceksiniz. Cevap, Ahilik teşkilatının demirciler çarşısı için uyguladığı kural (nizam).

Görsel 5. 42: Demirci Ustası ve Çırak (Temsili)

Ahiliğe göre demirciler çarşısında her gün bir dükkân nöbetçidir. O gün nöbetçi olan dükkânın ustası, dükkânların kapanma vakti gelince çıraklardan birine:

"Oğlum çekici bildir." der. Ustanın sözü üzerine dükkândan çıkan çırak, ilk dükkândan başlayarak her dükkânın önünde ve yüksek sesle:

"Selâmünaleyküm. Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Çekiç!" derdi. Çırak bütün demirci dükkânlarını aynı şekilde dolaşırdı.

"Çekiç!" sözünü duyan usta, eli havada bile olsa artık onu vurmaz, bırakır, körüğü kapatır, ateşi söndürürdü. Çırak görevini tamamladıktan sonra gelip ustasına tekmil verirdi. Bu defa usta kontrol amaçlı çıkar, baktı ki dükkânın biri çalışıyor; hemen ustanın ismini söyleyerek:

"Erkânsın arkadaş!" derdi. Bir ustaya bu sözün denmesi, o ustanın çarşı kurallarına uymadığı ve cezalı olduğu anlamına gelirdi. Cezalı olan kişi, çarşı esnafına ziyafet verirdi. İkinci defa aynı ihmal görülürse çekici körüğe bağlanır ve dükkânı kapatılırdı.

"Çekiçler terk ola!" ve "Çekiç!" sözünü duyan körükler durur, ateşler söner ve dükkânlar kapanırdı. Beş yüz sene her gün ateşle iş yapılan demirci çarşısında yangın çıkmamasının sebebi bu uygulamaydı.

Yaşar Çalışkan, M. Lütfi İkiz, ***Kültür Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik****, ss. 55-56*

Ahi teşkilatının meslek ahlakı kazandırmadaki rolü nedir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....

Çarşı esnafı arasındaki çalışma düzeni toplum hayatına neler kazandırmış olabilir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....

Demirci ustaları arasında yapılan bu uygulamayı iş sağlığı ve güvenliği açısından değerlendiriniz.

.....
.....
.....
.....

ANAHTAR KELİMELER

İlgi: Belirli bir olay veya etkinliğe yakınlık duyma, ondan hoşlanma ve ona öncelik tanımadır.

Yetenek: Bir kimsenin bir şeyi anlama veya yapabilme niteliğidir.

Değer: Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçüdür.

HAYALİMDEKİ MESLEK

Sevdiğiniz bir mesleği mi yoksa çevrenizin sizden istediği bir mesleği mi yapmayı istersiniz? Açıklayınız.

Görsel 5. 43: Hayal Edilen Meslekler

"Hayalini kurduğun mesleğin sana uygun olup olmadığını hiç düşündün mü? Hangi mesleği seçeceksin?" gibi sorularla karşılaştığınız oluyor mu? Sanırım hepiniz bu sorulara farklı cevaplar vermişsinizdir. Meslek seçimini merdiven basamaklarına benzetebiliriz. Meslek seçimi yolunda attığımız ilk adım, ulaşmak istediğimiz hedefe varmak için önemlidir.

Görsel 5. 44: Hayal Edilen Meslekler

İleride yapmak istediğiniz mesleğin hangi becerileri gerektirdiğini öğrenmenin zamanı geldi. Adım adım ilerleyecek olursak:

Birinci Adım — Meslek nedir?

Meslek, insanların bilgi ve yetenekleri doğrultusunda belirli bir eğitim sonucu edindikleri özelliklerin bütünüdür. Hem kendinizin hem de ülkenizin gelişmesine katkı sağlayacak bir mesleği seçmeniz çok önemlidir.

İkinci Adım — İstediğiniz mesleğe uygun biri misiniz? İlgi, beceri, yetenek ve değerleriniz nelerdir?

Doğru bir meslek seçimi, kendinizi ve yapmak istediğiniz mesleği ne kadar tanıdığınız ile yakından ilgilidir. Meslek seçiminde; ilgi, yetenek, beceri ve değerleriniz gelecekte hangi mesleği seçeceğiniz konusunda size yol gösterir. Mesleğinizin gerektirdiği özelliklerle ilgileriniz örtüştüğü ölçüde, meslek hayatınızda daha verimli ve mutlu olabilirsiniz.

İlgileriniz, yapmaktan hoşlandığınız size özel alanlardır. Kiminiz insanlarla sohbet etmekten, onlarla vakit geçirmekten, kiminiz müzik ile ilgili çalışmalar yapmaktan, kiminiz ise hayvan ve bitkilerle ilgili işlerle uğraşmaktan hoşlanırsınız. İlgilerinizin neler olduğunu belirlediğinizde meslek seçiminiz daha kolay olacaktır. Örneğin insanların sorunlarını dinlemekten hoşlanan bir insan, psikolog ya da sosyal hizmet uzmanı olduğunda yaptığı işten zevk alır.

Yetenek ve becerileriniz, anlamakta ve yapmakta başarılı olduğunuz alanları temsil eder. Her insan farklı yeteneklere sahiptir. Kiminiz güzel resim yapar, kiminiz matematik alanında yeteneklidir, kiminiz bir müzik aleti çalar, kiminiz güzel şiir yazar. Sahip olduğunuz yetenekler, yöneleceğiniz meslekle örtüştüğünde işinizde daha mutlu olabilirsiniz. Yeteneklerinize uygun mesleği yaparsanız yeteneklerinizi geliştirme fırsatı bulabilirsiniz. Örneğin beden hareketleri konusunda yetenekli biriyseniz beden eğitimi öğretmeni, atlet ya da yüzücü olabilirsiniz. Böylece yeteneğiniz doğrultusunda seçmiş olduğunuz meslekte gelişme gösterip başarılı olabilirsiniz.

Değerleriniz, seçtiğiniz mesleğin değerleriyle de örtüşmelidir. Seçeceğiniz mesleğin değerlerinizi destekleyecek özelliklerde olması, işinizi yaparken daha fazla verim almanızı sağlar. Ailesiyle daha çok vakit geçirmekten hoşlanan biri için sürekli seyahat etmeyi gerektiren bir mesleği seçmek doğru olmayabilir.

Üçüncü Adım Seçmek istediğiniz meslek hakkında neler biliyorsunuz?

En iyi meslek; özellik ve koşullarınıza en uygun olan, sizi en çok tatmin eden ve yeteneklerinizi kullanarak kendinizi geliştireceğiniz meslektir. Her mesleğin çeşitli özellikleri vardır. Mesleğin gerektirdiği özelliklerle kişilik özelliklerinizin birbirine benzemesi doğru mesleğe yönelmenizi sağlar. Bilinçli meslek seçimi yapabilmeniz; kendinizi iyi tanımanıza, mesleklerin gerektirdiği ilgi ve yeteneklerin neler olduğunu iyi bilmenize bağlıdır. Bilgi ve deneyiminizi geliştirerek bir meslekte ilerlemeniz, ülkenize de katkı sağlayacaktır.

Size meslek seçimi konusunda aileniz, öğretmenleriniz ve okulunuzun rehberlik servisi yardım edebilir. Çevreniz, yetenek ve ilgi alanlarınızı gözlemleyerek hangi mesleği yapabileceğiniz konusunda size yol gösterici olabilir. Örneğin aileniz müzik aleti çalma yeteneğinizi ve müziğe olan ilginizi biliyorsa sizi bu konuda yönlendirmelidir.

YAPARAK YAŞAYARAK ÖĞRENİYORUZ

Çevrenizde meslek sahibi ya da ileride yapmayı hayal ettiğiniz meslekte olan biriyle mülakat yapınız. Yaptığınız bu röportajı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Geçmişten günümüze, el emeği ile yapılan bazı meslekler vardır. Bu meslekler bulunduğu yörenin kültürel miras ve özelliğini yansıtır. Günümüzde geleneksel olarak yapılan bu mesleklere; çinicilik, halıcılık, deri işçiliği, bakırcılık, sepetçilik, cam işlemeciliği örnek olarak verilebilir.

Dünyada yaşanan gelişmeler sonucu yeni meslekler ortaya çıkmıştır. Yeni meslekler de yeni eğitim alanlarında uzmanlaşmayı gerektirmiştir. Bunun sonucunda bireylerin meslek seçimi daha önemli hâle gelmiştir. Günümüzde yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan mesleklere; halkla ilişkiler ve tanıtım, uluslararası ilişkiler, elektronik mühendisliği, moleküler biyoloji ve genetik örnek verilebilir.

Gelin, hep beraber mesleklerden bazılarını tanıyalım:

Görsel 5. 45: Mezuniyet

ÇİNİCİLİK

Görsel 5. 46

Motif çizme ve tasarım yapma yeteneği olan kişilerin seçebileceği bir meslektir. Dikkatli, sabırlı ve tarihî eserlere ilgili olmak, mesleğin gerektirdiği diğer özelliklerdir. Çini, toprağın pişirilmeden önce şekil verilip kap kacak, tabak, vazo, sürahi gibi eşyalar üretilmesine dayalı geleneksel bir el sanatıdır. Çini sanatı, mimariye bağlı olarak da gelişme göstermiştir. Günümüzde bazı üniversitelerin güzel sanatlar fakültelerinde "seramik, cam ve çinicilik" bölümleri bulunmaktadır. Bu bölümden mezun olanlar, çini ve seramik ürünler üreten atölye ve fabrikalarda çalışabilirler. Mezunların kendi atölyelerini kurup çalışma imkânları da bulunmaktadır.

MOLEKÜLER BİYOLOJİ VE GENETİK

Görsel 5. 47

Canlıların kalıtsal özellikleri ile ilgilenen bir meslektir. Araştırma yapmayı seven, fen bilimlerine ilgi duyan, dikkatli, araştırmacı ruha sahip kişilerin seçebileceği bir meslektir. Moleküler biyoloji ve genetik, genlerin özellikleri ile ilgilenir ve hastalıkların tedavisi için DNA'nın yapısını inceler. Hastalıkları tedavi edici gen haritaları üzerine çalışırlar. Üniversitelerin fen-edebiyat fakülteleri, moleküler biyoloji ve genetik bölümleri, mesleğin eğitimini veren bölümlerdir. Sağlık, ilaç ve tıbbi laboratuvarlar, bilim ve teknoloji alanında faaliyet gösteren kuruluşlar iş alanlarıdır.

YAZILIM MÜHENDİSLİĞİ

Görsel 5. 48

Tasarım geliştirme, Genel ağ sitesi oluşturma, bilgisayar yazılımı ve uygulaması gibi çalışmaları yapan meslektir. Kodlama eğitimi almak, yazılım mühendisliği için ilk adım sayılabilir. Bu eğitimde kodlar, sayı ve komutlar aracılığıyla istediğiniz programı elektronik ortamda yapmanızı sağlar. Tasarım ve mantık yürütme yeteneği olan, fen ve matematik alanlarına ilgi duyan, dikkatli, sabırlı, kendini sürekli yenileyen kişilerin seçebileceği bir meslektir. Üniversitelerin mühendislik fakülteleri yazılım mühendisliği bölümünden mezun olanlar, bu mesleği yapar. Uzay ve savunma teknolojileri, e-devlet, bankacılık, otomotiv, robotik, yapay zekâ gibi alanlar iş olanakları arasında yer alır.

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM

Görsel 5. 49

İnsanlarla iletişim kurmaktan hoşlanan, sosyal bilimlere ilgili, ikna ve konuşma yeteneğine sahip kişilerin seçebileceği bir meslektir. Halkla ilişkiler uzmanlığı, sorunlar karşısında çözüm önerileri geliştirebilmeyi gerektirir. Bu meslek, kuruluşlarla halk arasındaki ilişkileri güvene dayalı olarak geliştirmeyi amaçlar. Üniversitelerin iletişim fakültelerinin halkla ilişkiler ve tanıtım bölümü mesleğin eğitimini vermektedir. Basın danışmanlığı, insan kaynakları, protokol ve tanıtım işleri gibi alanlar iş olanakları arasında yer alır.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki çocukların hangi mesleğe ilgi duyduklarını, bu mesleklerin hangi ilgi, yetenek ve beceriyi gerektirdiğini ilgili alanlara yazınız.

Hangi Meslek: Arkeolog

Hangi İlgi, Yetenek, Beceriyi Gerektirdiği: Üst düzeyde genel yeteneğe özellikle sözel düşünme ve neden-sonuç ilişkisini ortaya çıkarabilme gücüne sahip, tarih ve kültür konularına meraklı ve bu alanlarda başarılı, iyi bir gözlemci ve araştırıcı, açık havada çalışma yapmaktan hoşlanan kişiler olmaları gerekir.

Hangi Meslek: .....

Hangi İlgi, Yetenek, Beceriyi Gerektirdiği: .....

Hangi Meslek: .....

Hangi İlgi, Yetenek, Beceriyi Gerektirdiği: .....

Hangi Meslek: .....

Hangi İlgi, Yetenek, Beceriyi Gerektirdiği: .....

Hangi Meslek: .....

Hangi İlgi, Yetenek, Beceriyi Gerektirdiği: .....

Görseller 5. 50: Bazı Meslekler

ANAHTAR KELİMELER

Genel Ağ: Bilgisayar ağlarının birbirine bağlanması sonucu ortaya çıkan, herhangi bir sınırlaması ve yöneticisi olmayan uluslararası bilgi iletişim ağıdır.

Pazarlama: Bir ürünün, bir malın, bir hizmetin satışını gerçekleştirmek amacıyla tanıtmayı, paketlemeyi, satış elemanlarının yetişmesini, piyasa gereksinimlerini belirlemeyi ve karşılamayı içeren etkinliklerin bütünüdür.

TEKNOLOJİ VE DEĞİŞEN DÜNYA

Günlük hayatta kullandığınız teknolojik ürünler hangileridir? Örnekler veriniz.

Üretim faaliyetlerinde teknolojiden yararlanmanın üretime katkısı neler olabilir? Açıklayınız.

Dijital Üretim

Telefonun mucidi Graham Bell'e (Gıraham Bel) telefon üzerinden market alışverişi yaptığınızı söyleseydiniz onun cevabı ne olurdu acaba? Peki, buhar makinesini geliştiren James Watt'a kendini idare edebilen dijital fabrikaların olduğundan bahsedilse o, şaşkınlığını gizleyebilir miydi?

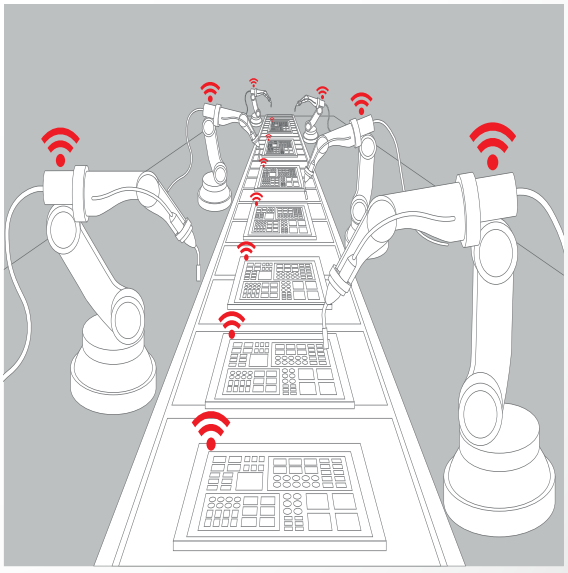
Dijital teknoloji, günlük hayatımızda kullandığımız ürünlerin hayal edilerek nasıl tasarlandığını ve hangi üretim aşamalarından geçerek bize ulaştığını anlamamıza yardımcı olur. Dünyadaki endüstriyel üretim zinciri, dijitalleşme ve iletişim sistemlerinin gelişmesi sayesinde değişiyor. Bu teknoloji ile gelecekte milyonlarca makine, sistem ve alıcı birbiriyle iletişim kurarak üretimin hızlanmasını sağlayacaktır. Böylelikle ürünlerin pazar ihtiyaçları tespit edilerek üretim yapılması mümkün olacaktır.

Dünya hızla değişiyor. Buna bağlı olarak da ürünlerin üretim şekil ve yöntemleri, tüketim ve dağıtım planlamaları değişiyor. Peki, biz bu değişimin neresindeyiz? Bir fabrika kurmadan önce dijital ortamda yazılımlar ile üretim tesisi ve süreçlerini test etme şansımız var mı? Kuracağımız fabrikanın çalışma planını dijital ortamda tasarlama ya da ürettiğimizin tüketiciye ulaşıncaya kadar olan süreçlerini takip etme imkânımız var mı? Evet. Aklımızdan geçirdiğimiz tüm bu süreçler, dijital teknoloji ile mümkün hâle gelebilir. Bir fabrika kurmadan önce o fabrikanın nasıl en iyi şekilde çalışacağını dijital teknoloji ile tasarlayabiliriz hatta fabrikamızı sanal ortamda gezme şansımız bile olabilir.

Dijital Teknoloji ile Üretim Kontrol Süreci

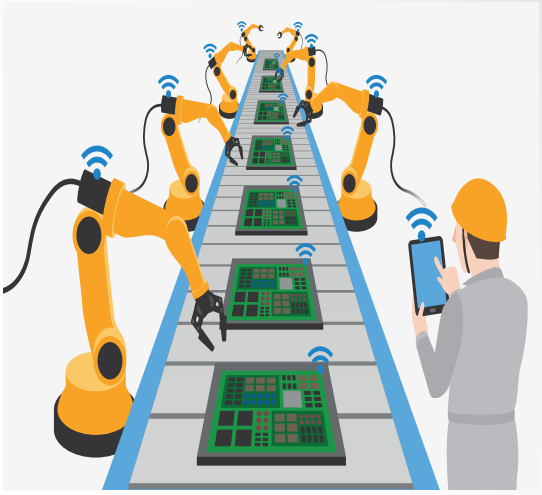
Görsel 5. 51

Robot Kollar ile Üretim

Görsel 5. 52

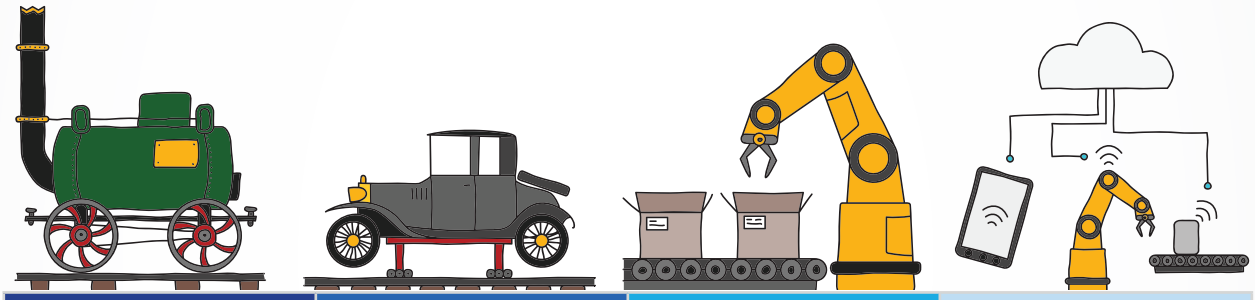
Fabrikamız kurulduktan sonra da üretim teknolojisinde dijitalleşme süreci devam ediyor. Fabrikamızın üretim aşamaları, dijital ortamda takip edilebiliyor. Üç boyutlu yazıcı ya da robotlar, üretim sürecinde kolaylık sağlıyor. Üç boyutlu yazıcıları, dijital bilgisayar yazılımındaki çizimleri gerçek nesnelere dönüştüren bir yazıcı olarak tanımlayabiliriz. Bu yazıcılarda fotokopi makinesinde kullanılan kartuş yerine üç boyutlu nesneyi oluşturacak plastik, seramik tozu gibi maddeler kullanılıyor. Örneğin mimarlar, çizimlerinin maketini dijital ortama aktarıp üç boyutlu yazıcılar ile yazdırabiliyorlar.

Üretim Sistem Takibi

Görsel 5. 53

Üretim teknolojisinde yaşanan gelişmeleri gösteren aşağıdaki görseli inceleyelim:

1	2	3	4
Buhar makineleri ile üretim	Elektrik enerjisi ile seri üretim	Elektronik ve bilgi teknolojisi ile üretim	Dijital teknoloji ile üretim

Görsel 5. 54

Görselde Sanayi İnkılabı'ndan günümüze fabrikalardaki üretim süreçlerinde yaşanan gelişmeler yer almaktadır. Geçmişten günümüze üretim teknolojisinde yaşanan gelişmeleri görselden yararlanarak açıklayınız.

Sanal Çarşımız

Kendinizi İlk Çağ'da, Anadolu'da yaşayan bir zeytinyağı tüccarı olarak hayal ediniz. Çiftçiden satın aldığınız yağı başka devletlerde yaşayan insanlara satmak için nasıl bir yol izlerdiniz? Elinizdeki ürünü satabilmeniz için haftalarca hatta aylarca yol gitmeniz gerekirdi. Soruyu bir de bugünün şartlarını düşünerek soralım. Kendinizi bir zeytinyağı fabrikasının yöneticisi olarak hayal ediniz. Ürününüzü satmak için nasıl bir planlama yapardınız? Örneğin, ürünlerinizi e-ticaret aracılığıyla pazarlamayı düşünür müydünüz? Cevap vermeden önce "E-ticaret nedir?" bunu öğrenmeniz gerekiyor.

Elektronik ticareti (e-ticaret) mal ve hizmetlerin tanıtım, satış, sigorta, dağıtım ve ödeme işlemlerinin bilgisayar ağları üzerinden yapılması olarak tanımlayabiliriz. Elektronik ticaretin araçları, her türlü elektronik ürün (telefon, faks, televizyon, bilgisayar, elektronik ödeme ve para transfer sistemleri) olarak düşünülebilir. E-ticaretin en yaygın kullanılan aracı ise Genel ağdır.

E-ticaret günlük hayatımıza ne gibi kolaylıklar sağlamaktadır? Açıklayınız.

Ürünlerin e-ticaret üzerinden tanıtımı ve pazarlanmasının sağladığı kolaylıklar nelerdir? Açıklayınız.

E-ticarete Genel ağ üzerinden insanların gerçek ya da sanal ürünleri satın alma işlemi de diyebiliriz. Ailemiz ile güvenli bir alışverişi mağazaya gitmeden dijital ortamda hızlı bir şekilde yapabiliriz. Diyelim ki bir spor ayakkabısı almak istiyorsunuz. Beğendiğiniz ayakkabı modellerini Genel ağdaki, güvenli sitelerde sanal mağazalarda karşılaştırabilir ve size en uygun ürüne en kısa sürede elektronik ortamda ulaşıp bu ürünü satın alabilirsiniz. Böylece e-ticaret size zamandan tasarruf ve alışverişte kolaylık sağlar.

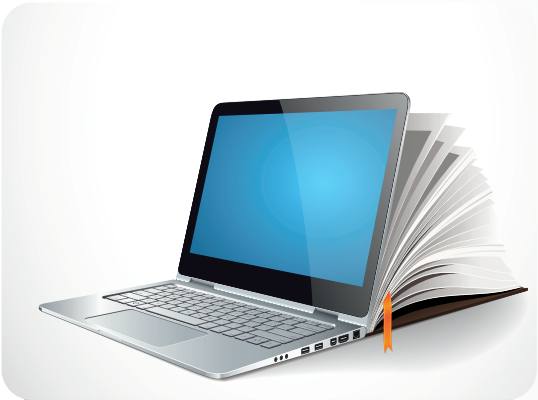
E-ticaret, bize ticaretin nasıl daha kolay yapılacağını göstermektedir. İletişim araçlarındaki gelişmeler, ürünlerin alım ve satımını kolaylaştırmaktadır. E-ticaret üzerinden yürütülen faaliyetler; üretim, dağıtım ve pazarlama süreçlerini içine almaktadır. E-ticaretin yaygınlaşması ile ülke ekonomilerinin büyüme hızlarında artışlar yaşanmaktadır.

Görsel 5. 55: E-Ticaret (Temsili)

E-ticaret, bize ürün satın alma konusunda yardımcı olduğu kadar vergi ödemesi, pasaport başvurusu ya da bankacılık işlemleri yapmak gibi kolaylıklar da sağlamaktadır. İnsanlar artık Genel ağ üzerinden e-devlet kapısı ile normalde yapılması uzun sürebilecek pek çok işlemi daha hızlı yapmaktadır.

Elektronik kitap (e-kitap), kitapların basılı olmayan elektronik ortamdaki hâlidir. Elektronik kitap; bilgisayar, tablet ya da akıllı telefonlarda okuyabileceğimiz sanal kitaplar olarak tanımlanabilir. Aradığımız bir kitaba dijital ortamda e-kitap ile kolaylıkla ulaşabiliriz. Diyelim ki bir kitap yazdınız. Yazdığınız bu kitabı hem basılı hem de e-kitap olarak okuyucularla paylaşabilirsiniz.

Görsel 5. 56: E-Kitap (Temsili)

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki etkinliği örneğe uygun olarak tamamlayınız.

E-Ticaretin İnsanlara Sağladığı Kolaylıklar

- Zamandan tasarruf ve alışverişte kolaylık sağlar.
- .....
- .....
- .....
- .....

KENDİMİZİ DEĞERLENDİRİYORUZ

A. Aşağıdaki cümlelerin başına cümlede verilen ifadeler doğruysa "D", yanlış ise "Y" yazınız. Yanlış olan cümlelerin doğrularını altlarına yazınız.

1. ( ) Elektronik kitap, kitapların basılı hâli olarak adlandırılır.

.....

2. ( ) İlk Çağ'da insanlar yerleşim yeri olarak soğuk ve kurak yerleri tercih etmişlerdir.

.....

3. ( ) Sanayi İnkılabı ile ortaya çıkan işçi sınıfının sorunlarını çözmek için sendikalar kurulmuştur.

.....

4. ( ) Osmanlı Devleti ikta sistemi ile üretimde sürekliliği sağlamış ve ordunun asker ihtiyacını karşılamıştır.

.....

5. ( ) Sivil toplum kuruluşları kâr amacı olmayan, gönüllülük esasına dayalı çalışmalarda bulunan kuruluşlardır.

.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

muid		dijital teknoloji		müderris		Yeşilay
Türk Kızılay		Tanzimat Fermanı		e-ticaret		iletişim

1. Medreselerde ders veren hocalara ……. denir.
2. Tımar sistemi uygulaması ……..…… ile kaldırılmıştır.
3. Üretim teknolojisindeki gelişmeler …….. sayesinde hızlanmıştır.
4. …….. fakültelerinde halkla ilişkiler ve tanıtım mesleğinin eğitimi verilir.
5. Ülkemizde ulusal afet yönetimi ve uluslararası yardımlar konusunda ……. öncü kuruluştur.
6. Genel ağ üzerinden mal ve hizmet satın alıp ödemelerimizi ……. aracılığıyla yapabiliriz.

C. Aşağıdaki eşleştirmeleri yapınız.

1. Avrupa'da Sanayi İnkılabı'nın başladığı ülkedir.
2. Ahilik teşkilatında kalfalıktan ustalığa geçiş töreninin adıdır.
3. Osmanlı Devleti'nde devlet adamı ve asker kadrosunun yetiştiği okuldur.
4. Ülkemizde üretim faaliyetlerinin yapıldığı en eski yerleşim yerlerinden biridir.
5. XVIII. yüzyılda Ahi teşkilatının yerini alan esnaf ve sanatkâr teşkilatının adıdır.

- Lonca
- Fransa
- Çayönü
- İngiltere
- Enderun
- Şed kuşatma

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. Doğru bir meslek seçimi kişinin kendini doğru tanıması ile yakından ilgilidir. Birey, meslek seçimini yaparken kendi özellikleri ile mesleğin gerektirdiği özellikleri karşılaştırmalıdır.

Verilen bilgilerden hareketle meslek seçiminde aşağıdakilerden hangisinin yapılması <u>yanlış</u> olur?

A) İlgi alanlarımızın ne olduğunu belirlemek

B) Ailemizin beklentilerine göre davranmak

C) Mesleğin gerektirdiği özellikleri araştırmak

D) Yeteneklerimizin ne olduğunu tespit etmek

2. **Aşağıdakilerden hangisi Yeşilay'ın ülkemizdeki faaliyet alanlarından biridir?**

A) Zararlı alışkanlıklarla mücadele etmek

B) Yoksul ve muhtaçlara yardım ulaştırmak

C) İnsan hakları konusunda çalışma yapmak

D) Çevreyi korumak ve tüketiciyi bilinçlendirmek

3. Ahi teşkilatı yüzyıllar boyunca esnaf ve sanatkârlar arasında birlikteliği sağlayan mesleki bir kuruluştur. Teşkilatın amacı, kişiyi hem iyi bir meslek sahibi yapmak hem de ahlaki yönden iyi yetiştirmektir. Teşkilat aynı zamanda esnaf arasında haksız rekabeti önlemeye yönelik tedbirler almıştır. Ürünlerin kalitesini kontrol ederek tüketici haklarına da özen göstermiştir.

Bu bilgilerden hareketle aşağıdakilerden hangisi Ahi teşkilatının sağladığı yararlardan biri <u>değildir?</u>

A) Esnaf ve sanatkârların hakları Ahi teşkilatı ile korunmuştur.

B) Ahi teşkilatında üretici kadar tüketicinin de hakları korunmuştur.

C) Ahi teşkilatına üye olanlar istedikleri her mesleği yapma hakkı elde etmiştir.

D) Ahilik teşkilatında meslek öğrenme kadar meslek ahlakına da önem verilmiştir.

4. Osmanlı Devleti'nde, tımar sistemi uygulamasında toprağı sebepsiz işlemeyen çiftçinin toprağı elinden alınmıştır.

Yukarıdaki bilgilere göre Osmanlı Devleti'nin toprak yönetimindeki bu uygulamasının amacı aşağıdakilerden hangisi olabilir?

A) Güvenliği sağlamak

B) Üretici sayısını azaltmak

C) Tımar sistemini kaldırmak

D) Üretimde sürekliliği sağlamak

E. Aşağıdaki sorunun doğru cevabını yazınız.

Soru: Toplumun ihtiyaç duyduğu mühendis, doktor, hukukçu, müderris kadrosunu yetiştiren medreseleri günümüzde hangi eğitim kurumuna benzetebiliriz?

Cevap:

.....

.....

Değerlendiriyoruz

Kendimizi

F. Aşağıdaki soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Osmanlı Devleti'ndeki toprak yönetimi uygulamasının ülke ekonomisine katkılarını değerlendiriniz.
2. Sivil toplum kuruluşlarının toplumda yardımlaşma ve dayanışmaya katkıları nelerdir? Örnekler veriniz.
3. İlgi, yetenek, beceri ve değerlerinizi dikkate alarak ileride yapmak istediğiniz meslek ile ilgili mesleki eğitim planı yapınız.
4. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin hayatımıza etkileri nelerdir? Örnekler veriniz.

HATIRLAYALIM

Geçmiş yıllarda öğrendiğiniz bilgileri hatırlayarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- Demokrasinin temel ilkeleri nelerdir? Açıklayınız.
- Geçmişten günümüze dünyadaki yönetim biçimleri nelerdir? Açıklayınız.
- Kuvvetler ayrılığı ilkesi nedir? Açıklayınız.
- Hak ve sorumluluklarımızın anayasa ile güvence altına alınmasının önemi nedir? Açıklayınız.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamını açıklayacağız.
- Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklayacağız.
- Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendireceğiz.
- Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan güçlükleri analiz edeceğiz.

6. YAŞAYAN DEMOKRASİ

KONU BAŞLIKLARI

- Demokrasinin Tarihteki Yolculuğu
- Atatürk ve Demokrasi
- Türkiye Cumhuriyeti'nin Temel Nitelikleri
- Huzur Demokrasi ile Gelir

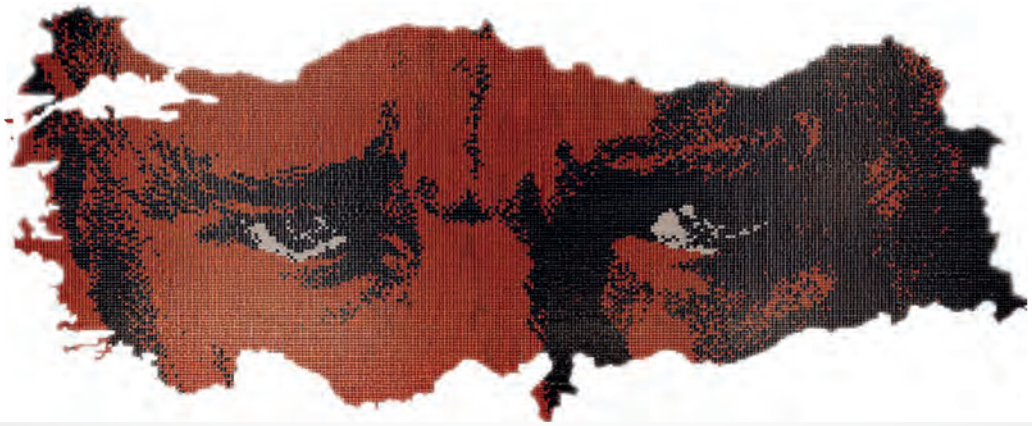
ÖĞRENME ALANINDAKİ

DEĞERLER

Adalet
Bağımsızlık
Barış
Dayanışma
Duyarlılık
Eşitlik
Özgürlük
Sevgi-Saygı
Sorumluluk

BECERİLER

Değişim ve Sürekliliği Algılama
İş Birliği
Kanıt Kullanma
Politik Okuryazarlık
Problem Çözme
Sosyal Katılım
Yenilikçi Düşünme
Zaman ve Kronolojiyi Algılama

ANAHTAR KELİMELER

Mutlakiyet: Hükümdarın bütün siyasal gücü elinde bulundurduğu yönetim biçimidir.

Anayasa: Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasadır.

Töre: Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünüdür.

Meşrutiyet: Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında meclis yönetimine dayanan hükûmet etme biçimidir.

DEMOKRASİNİN TARİHTEKİ YOLCULUĞU

Toplum hayatında demokrasinin varlığı neden önemlidir? Açıklayınız.

Demokrasi, halkın egemenliğine dayanan bir yönetim şekli olarak tanımlanır. Bir başka tanıma göre ise demokrasi, insanın sırf insan olması nedeniyle sahip olduğu hak ve hürriyetlerini kullanmasına imkân tanıyan bir yönetim şeklidir. Mustafa Kemal Atatürk ise Vatandaş için Medeni Bilgiler adlı kitabında demokrasiyi şu şekilde açıklamaktadır:

"Demokrasi temeline dayalı hükûmetlerde egemenlik; halka, halkın çoğunluğuna aittir. Demokrasi ilkesi egemenliğin millette olduğunu, başka yerde olmayacağını gerekli bulur. Bu bakımdan demokrasi ilkesi, siyasi kuvvetin, egemenliğin kaynağına ve yasallığına değinmektedir."

*Atatürk, **Medeni Bilgiler**, s. 52*

Görsel 6. 1: Seçim Sandığı

Toplumların bugünkü demokratik yaşama ulaşması bir anda olmamış, belirli bir süreç izleyerek günümüzdeki hâlini almıştır. Demokrasinin günümüze gelinceye kadar geçirdiği aşamaları hep beraber inceleyelim:

Görsel 6. 2: Yunan Uygarlığı'nda Halk Meclisi (Temsili)

Vatandaşların bir kısmının yönetime katılmasını sağlayan hükûmet sistemleri, ilk defa MÖ 500 yıllarında Yunan ve Roma uygarlıklarında ortaya çıkmıştır. Yunanca demos (halk) ve kratos (yönetmek) sözcüklerini birleştirerek demokrasi kavramını ilk kullanan Atinalılardır. Atina'da yurttaş hem halk meclisinde toplanır, ülke yönetimi ile ilgili kararlara ortak olur hem de kamu görevlerine seçilirdi (Görsel 6. 2). Atina'da oturanlar; yurttaş, yabancı ve köle diye üç sınıfa ayrılırdı, sadece yurttaş sınıfı erkeklerinin halk meclisine katılma hakkı bulunmaktaydı.

Atina'daki demokrasi uygulamasını günümüzdeki demokrasi uygulamaları ile karşılaştırınız. Benzerlik ve farklılıkları nelerdir? Açıklayınız.

Görsel 6. 3: Magna Carta Libertatum'un İmzalanması (Temsilî)

Yunanistan'da demokratia [demokratiya (demokrasi)], Roma'da republic [ripablik (cumhuriyet)] olarak ortaya çıkan halkçı yönetimler, bir zaman sonra ortadan kalkmıştır. Ülkeler uzun bir süre mutlak monarşi ile yönetilmiştir.

Demokrasideki yeniden canlanma, MS 1215'te İngiltere'de kral ile soylular arasında imzalanan Magna Carta Libertatum (Magna Karta Libertatum) ile başlamıştır. Bu belge ile kralın yetkileri ilk defa sınırlandırılmıştır.

Yukarıdaki görselde Magna Carta'nın hangi özelliği anlatılmak istenmiştir? Tartışınız.

1776'da Kuzey Amerika'da Büyük Britanya Krallığı'na bağlı koloniler Amerika Bağımsızlık Bildirisi'ni yayınlayarak bağımsılıklarını ilan ettiler. Bu bildiride "Bütün insanların eşit yaratıldıklarına; yaratıcıları tarafından onlara hayat, özgürlük ve mutluluğu arama hakkı gibi geri alınamaz bazı haklar verildiğine inanıyoruz." ifadesi yer almaktadır.

1789 Fransız İhtilali, krala karşı halk ayaklanması ile başlamış, İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi'nin yayınlanması gibi önemli sonuçlar doğurmuştur. 1791 Anayasası ile Fransa'da ortaya çıkan cumhuriyet, eşitlik, özgürlük ve adalet gibi kavramlar önce Avrupa'ya daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır.

Türklerdeki demokrasinin gelişimi, zaman ve biçim olarak dünyadaki gelişmelerden farklılık göstermiştir. Türklerin sosyal hayatını belirleyen töreler ve ülke yönetiminde izlenen yol, bu farklılığın en önemli unsurlarını oluşturmuştur.

Görsel 6. 4: Yûsuf Has Hâcib (Temsilî)

Yûsuf Has Hâcib'in (Görsel 6.4) **Kutadgu Bilig** adlı eserinde yer verdiği aşağıdaki sözler Türk töresinin bazı özelliklerini yansıtır:

"Benim tabiatım da adildir. Ben işleri adalet üzerine hâllederim, bey ve kul diye ayırmam."

"İster oğlum, akrabam ister yolcu, geçici misafir olsun benim için hepsi birdir; hüküm verirken hiçbirinde fark gözetmem."

*İbrahim Kafesoğlu, **Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri**, s. 14*

İlk Türk devletlerindeki töre, demokratik yönetimlerdeki hangi özellikleri taşımaktadır? Açıklayınız.

Eski Türklerde günümüzdeki TBMM'ye benzeyen **kurultay** adı verilen bir meclis vardı (Görsel 6. 5). Bu meclis hakanın başkanlığında hatunun ve devletin ileri gelenlerinin huzurunda toplanırdı. Kurultaya; hükûmet üyelerinin, hanedan ile boy beylerinin, bilgelerin ve yüksek memurların katılmaları zorunlu idi.

Kurultayda hükümdarlık onaylanır, gerektiğinde töre ile ilgili yeni kurallar getirilir ve ülke sorunları üzerinde tartışmalar yapılarak karara bağlanırdı.

Görsel 6. 5: Kurultay (Temsilî)

Eski Türk devletlerinde kadına verilen önem kurultaydaki hangi uygulamadan anlaşılmaktadır? Açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Hazreti Muhammed'in (Sallallahü aleyhi ve sellem) Veda Hutbesi'nde yer alan aşağıdaki sözleri insan haklarının hangileri ile ilgilidir? Yazınız.

"İnsanların canları, malları ve namusları kutsaldır."

.....

.....

"Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur."

.....

.....

"Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, kadınların da sizin üzerinizde hakkı vardır."

.....

.....

https://islamansiklopedisi.org.tr/veda-hutbesi

''Bütün Türk devletlerinde görülen töre ve danışma meclisi uygulamaları, Osmanlı Devleti'nde de bazı farklılıklara rağmen varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Dönemi'nde halk ile padişah arasında 'İyiyi, doğruyu savun, kötülüğü reddet.' ilkesine dayanan üstü kapalı bir sözleşme vardır. Bu sayede Osmanlı Devleti'nde birçok farklı millet; dinleri, dilleri, örf ve âdetlerini koruyarak yaşamıştır.''

*Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, s. 16*

Sened-i İttifak

Osmanlı Devleti'nde tımar sisteminin bozulması, ''ayan'' denilen ve zamanla zenginleşip güçlenen kişilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kişiler o kadar güçlenmiştir ki ayanlardan Alemdar Mustafa Paşa sadrazamlığa kadar yükselmiştir.

II. Mahmut Dönemi'nde ayanlar, İstanbul'a çağrılarak onlarla 1808 yılında Sened-i İttifak adında bir belge imzalanmıştır. Bu belge, padişah ile onun yetki verdiği kişilerin keyfî hareket etmelerini önleyen ve Türk tarihinde padişahın yetkilerini sınırlayan ilk belge olarak kabul edilmiştir.

Görsel 6. 6: II.Mahmut (Temsili)

Sened-i İttifak'ın "Padişah ve onun yetki verdiği kişiler keyfî hareketlerde bulunmayacaktır." maddesinde kastedilen keyfî davranışlar neler olabilir? Tartışınız.

1215 yılında imzalanan Magna Carta ile Sened-i İttifak arasındaki benzerlik nedir? Açıklayınız.

Tanzimat ve Islahat Fermanları

II. Mahmut'un ölümünden sonra tahta çıkan Sultan Abdülmecit, 1839'da Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasını sağlamıştır. Tanzimat Fermanı, Mustafa Reşit Paşa tarafından Topkapı Sarayı'nın Gülhane Parkı'nda ilan edilmiştir. Bu fermanla Osmanlı padişahı kendi isteği ile yetkilerini sınırlamış ve kanun üstünlüğünü kabul etmiştir.

Görsel 6. 7: Sultan Abdülmecit (Temsili)

Tanzimat Fermanı'nın Getirdiği Yenilikler

- Herkes kanun önünde eşit olacak, her gücün üstünde kanun gücünün olduğu kabul edilecektir.
- Hiç kimse yargılanmadan haksız yere idam edilmeyecektir.
- Askere alma ve terhis işlemleri belirli kurallara bağlanacaktır.
- Müslüman, Hristiyan ve Musevi bütün halkın can, mal ve namus güvenliği sağlanacaktır.
- Vergiler herkesin gelirine göre toplanacaktır.
- Herkes mal ve mülk sahibi olabilecek, isterse malı ve mülkü satabilecek veya miras bırakabilecektir.

Tanzimat Fermanı, herkesin yaşama, mülkiyet ve namus gibi kişisel haklarının korunmasını kanunla güvence altına almıştır. Bu güvence, Osmanlı topraklarında yaşayan tüm Müslüman ve gayrimüslimleri kapsadığından toplumsal eşitliği de getirmiştir.

Can, mal ve namus güvenliğinin yasalarla güvence altına alınması neden önemlidir? Tartışınız.

Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin azınlık hakları konusundaki isteklerini yerine getirmek için 1856 yılında Islahat Fermanı'nı yayımlamak zorunda kalmıştır. Islahat Fermanı çoğunlukla Osmanlı Devleti içindeki azınlıklara verilen hakları içermektedir. Bu ferman, gayrimüslim azınlıklara devlet kurumlarında memur olma, askerî okullara girme ve asker olma hakkı getirmiştir.

Islahat Fermanı'nın hangi özelliği bir demokratikleşme hareketi olduğunun kanıtıdır? Açıklayınız.

I. Meşrutiyet'in İlanı

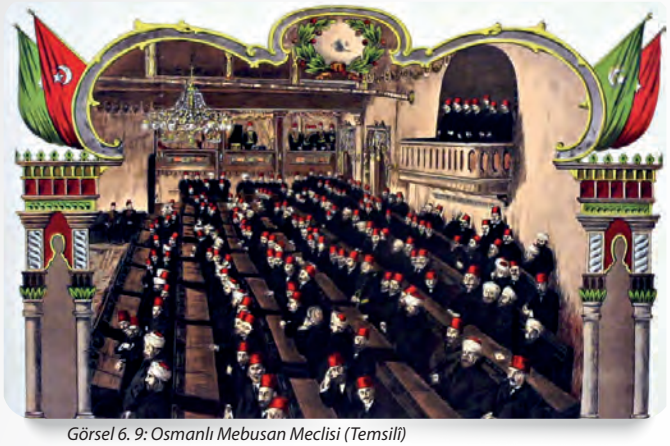
Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu parçalanma ve dağılma tehlikesine karşı Osmanlı aydınları, birtakım kurtuluş çareleri aramıştır. Bu çarelerden biri de Genç Osmanlılar tarafından geliştirilen Osmanlıcılık fikridir.

Genç Osmanlılar, Meşrutiyet'in ilanı ile açılacak halk meclisinde Osmanlı Devleti'ne bağlı bütün milletlerin temsilcilerinin yer almasının ülkeyi parçalanmaktan kurtaracağı fikrini savunmuşlardır.

II. Abdülhamit'in tahta çıkmasından sonra 1876 yılında Türk milletinin ilk anayasası Kanun-ı Esasî yürürlüğe girmiştir. Böylece ilk defa anayasal bir yönetime geçilmiştir.

Görsel 6. 8:
II. Abdülhamit (Temsilî)

Görsel 6. 9: Osmanlı Mebusan Meclisi (Temsili)

1876 Anayasası'na göre yapılan seçimlerle ilk Osmanlı Mebusan Meclisi 19 Mart 1877 tarihinde padişahın da katıldığı bir törenle açılmıştır (Görsel 6. 9). Bu meclis; üç kıta üzerinde yaşayan çeşitli ırklara, dinlere ve mezheplere bağlı milletvekillerini ilk defa bir araya getirmiştir. Meclis açıldıktan kısa bir süre sonra Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Meclisin çalışmasından memnun olmayan II. Abdülhamit, Osmanlı-Rus savaşını gerekçe göstererek meclisi kapatmıştır.

Ülke sorunlarının tartışılması için mecliste farklı milletlerden temsilcilerin olmasının faydaları neler olabilir? Tartışınız.

II. Meşrutiyet'in İlanı

Görsel 6. 10:
V. Mehmet Reşat (Temsili)

II. Abdülhamit, meclisi kapattıktan sonra uzun bir süre ülkeyi monarşi ile yönetmiştir.

İttihat ve Terakki Partisinin baskıları sonucu II. Abdülhamit, 1908 yılında Meşrutiyet'i ilan ederek meclisi tekrar açmıştır (Görsel 6. 11). II. Meşrutiyet'in ilanına karşı çıkanlar, İstanbul'da 13 Nisan 1909 tarihinde bir isyan başlatmıştır. Tarihe "31 Mart Olayı" olarak geçen bu isyanı, Selanik'ten gelen ve kurmay başkanlığını Mustafa Kemal'in yaptığı Hareket Ordusu bastırmıştır. Bu olaydan sonra II. Abdülhamit, tahttan indirilerek yerine V. Mehmet Reşat getirilmiştir.

II. Meşrutiyet'ten sonra yapılan anayasa değişikliklerinde, yasama görevi meclise; yürütme görevi hükûmete verilmiştir. Hükûmet de padişaha değil meclise karşı sorumlu hâle getirilmiştir. Böylece padişahın yetkileri sembolik hâle gelmiş, yönetme gücü halkın temsilcisi kabul edilen meclise geçmiştir.

Görsel 6. 11: II. Meşrutiyet'in İlanı (Temsili)

II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki hangi uygulamalar, halkın yönetimdeki gücünü daha çok arttırmıştır? Açıklayınız.

Demokrasinin ortaya çıkışından günümüze kadar geçirmiş olduğu bazı aşamaları gösteren aşağıdaki tarih şeridini inceleyiniz:

- MÖ 500 – Yunan Uygarlığı'nda Demokrasinin Doğuşu
- 1215 – Magna Carta Libertatum
- 1776 – Amerika Bağımsızlık Bildirisi
- 1789 – Fransız İhtilali
- 1808 – Sened-i İttifak

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda boş bırakılan yerlere gerekli bilgileri yazınız.

DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ

Demokrasinin İlk Ortaya Çıktığı Yer	Magna Carta'nın Tarihteki Önemi	Fransız İhtilali ile Dünyaya Yayılan Kavramlar	Tanzimat Fermanı'nın Tarihteki Önemi
Yunan Uygarlığı	.....	.....	.....

BİRLİKTE YAPIYORUZ

1876 yılında Kanun-ı Esasî ilan edilmiş ve meclisin açılması için ülkede mebus seçimi yapılmıştır. Osmanlı padişahının katıldığı bir törenle Osmanlı Mebusan Meclisinin açılışı yapılacaktır.

Kendinizi Osmanlı Devleti'nde yaşayan bir gazeteci olarak hayal ediniz. Aşağıya bu konu ile ilgili bir gazete manşeti atarak haberinizi hazırlayınız.

1839 Tanzimat Fermanı

1856 Islahat Fermanı

1876 I. Meşrutiyet'in İlanı

1908 II. Meşrutiyet'in İlanı

"Halk iktidarı" anlamına gelen demokrasi, günümüz toplumlarında çok farklı anlamlar kazanmış ve çeşitli uygulamaları açıklamada kullanılan bir kavram hâlini almıştır.

Günümüzde demokrasi öncelikle yöneticilerin adil, özgür ve düzenli seçimler yoluyla halk tarafından seçildiği yönetim biçimi olarak ifade edilebilir. Seçimlerde halkın çoğunluğunun desteğini alan siyasi partiler, yasaları yapma ve ülke yönetimi ile ilgili kararları alma yetkisini elinde bulundurur fakat bu, çoğunluğun istediği her şeyi yapması ve azınlıklara dilediği gibi davranması anlamına gelmez.

Günümüz demokrasisinde herkesin temel hak ve özgürlükleri vardır. Devlet, herkesin hak ve özgürlüklerini kanunlarla güvence altına alır. Devlet dâhil hiç kimse bu hak ve özgürlüklere dokunamaz ve bunların kullanımını engelleyemez.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki kutucuklarda demokrasi ile ilgili bazı kavramlar verilmiştir. Bu kavramların günümüzde nasıl bir anlam ifade ettiğini örnekteki gibi ilgili alanlara yazınız.

Kamuoyu:

Halkın demokratik yönetime katılımı sadece seçimler yolu ile gerçekleşmez. Halk, ülkede yaşanan olaylara karşı ortak bir tepki oluşturarak yönetenlerin vereceği kararlarda etkili olur.

Kanun Önünde Eşitlik:

.....

Seçme Seçilme Hakkı:

.....

Özgürlük:

.....

Siyasi Partiler:

.....

Sivil Toplum Kuruluşları:

.....

ANAHTAR KELİMELER

Millî Egemenlik: Ülkeyi yönetme gücünün millete ait olmasıdır.

Kongre: Çeşitli illerden delegelerin katılmasıyla yapılan toplantıdır.

Siyasi Parti: Politik hayatın en önemli ögesi olan ve belli bir siyasi görüşü temsil eden partidir.

İktidar Partisi: Devlet yönetimini elinde bulunduran ve devlet gücünü kullanma yetkisine sahip partidir.

Muhalefet Partisi: Demokraside iktidarın dışında olan parti veya partilerdir.

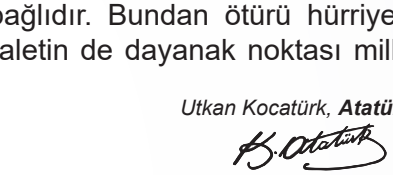
ATATÜRK VE DEMOKRASİ

Görsel 6. 12: Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışı

"Toplumda en yüksek hürriyetin, en yüksek eşitliğin ve adaletin devamlı şekilde sağlanması ve korunması ancak tam anlamıyla millî egemenliğin kurulmasına bağlıdır. Bundan ötürü hürriyetin de eşitliğin de adaletin de dayanak noktası millî egemenliktir."

Utkan Kocatürk, ***Atatürk****, s. 64*

Mustafa Kemal Atatürk yukarıda yer alan sözünde demokrasinin hangi ilkelerinden bahsetmektedir? Açıklayınız.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve devletin cumhuriyet rejimini tercih etmesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün rolü tartışılmaz bir gerçektir. Mustafa Kemal Atatürk'ün demokrasi ve cumhuriyet fikrini benimsemesinde çocukluğundan itibaren yaşadığı çevre ve kitaplarını okuduğu düşünürlerin önemli etkisi olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, öğrencilik yıllarında bile ülke sorunları ile yakından ilgilenmiş ve arkadaşları ile ülkenin içinde bulunduğu kötü durumdan nasıl kurtulacağı ile ilgili hararetli tartışmalar yapmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, askerlik görevine başladıktan sonra da vatanın kurtuluşu için çözüm yolları aramaya devam etmiş; devletin kurtuluş yolunun cumhuriyet olduğunu söylemekten çekinmemiştir.

Görsel 6. 13: Kurmay Kıdemli Yüzbaşı Mustafa Kemal, Şam, 1907

Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhuriyet yönetiminden yana olduğunu gizlememesi onun hangi özelliğini göstermektedir? Açıklayınız.

İSTİKLÂL SAVAŞI

KALK UYAN YOKSA ARDI HİÇRANDIR

HAZIRLAYAN: ÖMER SAMİ COŞAR

19 MAYIS 1919

CANAKKALE KAHRAMANI

MUSTAFA KEMAL PAŞA SAMSUN'DA

9. Ordu Kıt'aları Müfettişi Mustafa Kemal Paşa bugün Samsun'a gelmiştir.

Müfettişlik bölgesi Trabzon, Erzurum, Sivas, Van vilâyetleriyle, Erzincan ve Canik müstakil sancaklarını kapsadığından müfettişliğin vereceği bütün talimatı bu vilâyetlerle mutasarrıflıklar doğrudan doğruya yerine getireceklerdir.

Diğer yandan müfettişlik sınırına komşu vilâyetler ve müstakil sancaklar — Diyarbakır, Bitlis, Elâziz, Ankara, Kastamoni vilâyetleri — ile kolordu komutanlıkları da, Mustafa Kemal Paşa'nın vazife görmesi sırasında doğrudan doğruya vaki olacak müracaatları dikkate alacaklardır.

İki tümeni olan 15. Kolordu da Mustafa Kemal Paşa'nın emrine verilmiştir. 15. Kolordu'nun kumandanı, Kâzım Karabekir Paşa'dır.

Görsel 6. 14: Gazete Haberi

Osmanlı Devleti, ülke için çok ağır şartlar içeren Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. İtilaf Devletleri ve Osmanlı Devleti'ndeki azınlıklar, bu antlaşmayı fırsat bilerek ülkemizi paylaşmaya ve işgal etmeye başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak Türk milletinin bağımsızlık mücadelesi olan Millî Mücadele'yi başlatmıştır (Görsel 6. 14).

Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele'nin hazırlık aşamasında kongreler yaparak komutanlar ve halkın alınan kararlara katılımını sağlamıştır. Bu kongrelerden en önemlisi 4-11 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'dir. Bu kongrede millî cemiyetler birleştirilerek millî birliğin sağlanması yönünde önemli bir adım atıldı. Anadolu'da Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde yürütülen çalışmalar, sonuç vermeye başlamış, bu çalışmalar sayesinde İstanbul'da millî iradeyi temsil eden Son Osmanlı Mebusan Meclisi açılmıştır. Osmanlı Mebusan Meclisi, tüm baskılara rağmen Türklerin barış şartlarını içeren ve Türk sınırlarını çizen Misakımilli'yi kabul etmiştir. Misakımilli, ulusal iradenin baskı altında bile hiçbir güce boyun eğmeyeceğini tüm dünyaya göstermesi açısından çok önemlidir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün, halk temsilcilerinin ve komutanların Millî Mücadele Dönemi'nde ortak karar almalarının demokratik uygulamalar açısından önemi nedir? Açıklayınız.

Misakımilli'nin kabulünden sonra 16 Mart 1920'de İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmiş, meclis kuşatılarak çok sayıda milletvekili tutuklanmış ve Osmanlı Mebusan Meclisi kapatılmıştır. Bu durum karşısında Mustafa Kemal Atatürk, Ankara'da meclisin toplanması için çalışmalar başlatmıştır. Ülke genelinde yapılan seçimlerden sonra 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da çalışmalarına başlayan Büyük Millet Meclisi, tarihimizdeki ilk millî meclis olmuştur.

Büyük Millet Meclisinin açılması, ülkemizde demokrasinin hangi ilkesinin gerçekleştiğini göstermektedir? Açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Görsel 6. 15: Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılışı

23 Nisan 1920'de Hacıbayram Camii'nde cuma namazı kılındıktan sonra, caminin avlusunda büyük bir kalabalık toplanmıştı ve törene katılanların geçeceği yolun iki tarafına halk ve asker sıralanmıştı. Kurbanlar kesilip dualar okunduktan sonra meclis açıldı (Görsel 6. 15). Meclisin açılış konuşmasını, en yaşlı üye sıfatı ile Sinop Milletvekili Mehmet Şerif Bey yaptı.

Halkın temsilcisi olan ve Millî Mücadele gibi zor bir görevi yürütecek olan meclisin açılış konuşmasını siz yapacak olsaydınız nasıl bir konuşma metni hazırlardınız? Konuşma metnini defterinize yazarak sınıfta okuyunuz.

Görsel 6. 16: Mustafa Kemal Atatürk CHF Kongresi'nde

Büyük Millet Meclisi, Millî Mücadele'yi yürütmüş ve 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanması ile bağımsızlık kazanılmıştır. Lozan Antlaşması'ndan önce meclis, 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırarak millî egemenlik yolunda çok önemli bir adım daha atmıştır.

Millî Mücadele'nin sona ermesiyle I. TBMM görevini tamamlamış ve yeni milletvekillerinden oluşan bir meclisin kurulması için ülke genelinde seçimler yapılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, II. TBMM seçimlerinden sonra 9 Eylül 1923'te yeni Türk Devleti'nin ilk siyasi partisi olan Halk Fırkasını kurmuştur (Görsel 6. 16).

II. Meclisin hükûmet başkanı Fethi Bey ve bakanları, 27 Ekim 1923 tarihinde istifa etmiş, istifalar sonrasında Bakanlar Kurulu oluşturulamamıştır. Bu olaylar üzerine Mustafa Kemal Atatürk, cumhuriyetin kurulma vaktinin geldiğine karar vermiştir. Mustafa Kemal Atatürk, 28 Ekim akşamı bazı milletvekilleri ve arkadaşlarıyla bulunduğu yemekte olanları şöyle anlatmıştır:

> "Yemek sırasında yarın cumhuriyeti ilan edeceğiz, dedim. Hazır bulunan arkadaşlar derhâl düşünceme katıldılar."
>
> *Mustafa Kemal Atatürk,* ***Nutuk****, s. 54*

29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyet ilan edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal Atatürk seçilmiştir. Saltanatın kaldırılması sonrasında ortaya çıkan devletin yönetim şekli ve devlet başkanlığı sorunları cumhuriyetin ilanı ile çözülmüştür.

Görsel 6. 17: Mustafa Kemal Atatürk'ün Halka Hitabı, Bursa, 1924

Görsel 6. 18: Mustafa Kemal Atatürk, TBMM'de Nutuk'u Okurken, Ankara, 1927

Cumhuriyetin ilanının halk egemenliğinin gerçekleşmesi açısından önemi nedir? Açıklayınız.

YAPARAK YAŞAYARAK ÖĞRENİYORUZ

Mustafa Kemal Atatürk hem savaş yıllarında hem de savaştan sonra ülkemizi karış karış gezmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün gezileri sırasında kaldığı evlerin çoğu sonradan müze hâline getirilmiştir. Yaşadığınız şehirde Atatürk Müzesi var ise müzeye bir ziyaret düzenleyiniz.

Atatürk Müzesi'ni ziyaret etme imkânımız yok ise Mustafa Kemal Atatürk ve Millî Mücadele ile ilgili sanal müzeleri Genel ağ üzerinden ziyaret ediniz.

Cumhuriyetin ilanından sonra, hükûmetin uygulamalarından memnun olmayan bazı milletvekilleri, meclisin tek siyasi partisi Cumhuriyet Halk Fırkasından ayrılarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmuştur (Görsel 6. 19). Cumhuriyet Halk Fırkasına muhalif bir partinin çıkması Mustafa Kemal Atatürk'ü hiç rahatsız etmemiştir çünkü O, demokratik bir düzenin kurulmasını istemiştir. Mustafa Kemal Atatürk, bu konu ile ilgili düşüncesini de şu şekilde ifade etmiştir:

"Memleket meselelerini tartışmalıyız. Hükûmeti denetleme sistemi kurarak medeni ülkelerin parlamentolarına benzemeliyiz."

Resul Babaoğlu, ***Nutuk ve Hatıralar Ekseninde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası,*** *s. 83*

Mustafa Kemal Atatürk, mecliste birden fazla siyasi parti olmasını neden istemiştir? Açıklayınız.

Görsel 6. 19: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Kurucuları

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının programında "Dinî inançlara ve fikirlere saygılıyız." maddesinin yer alması inkılapları istemeyenlerin bu parti etrafında toplanmasına neden olmuştur. 1925'te Doğu'da çıkan Şeyh Sait Ayaklanması'nda bazı parti üyelerinin rolü olduğu gerekçe gösterilerek 3 Haziran 1925 tarihinde parti kapatılmıştır.

1929'da başlayan dünyadaki ekonomik bunalım, Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. Bazı milletvekilleri Türkiye'de yaşanan ekonomik bunalımdan, hükûmetin ekonomi politikalarını sorumlu tutmuştur. Bu milletvekilleri, farklı bir ekonomik politika yürütülmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Bu düşünceyi savunanların başında eski başbakanlardan Fethi Okyar ile Celal Bayar gelmektedir.

Farklı görüşlerin meclise yansıtılmasının ülke için faydalı olacağını düşünen Mustafa Kemal Atatürk, aynı zamanda yakın arkadaşı Fethi Okyar'a, "Bir parti kur, başına geç ve düşüncelerini mecliste savun." demiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün de teşviki ile çalışmalara başlayan Fethi Okyar, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurmuştur (Görsel 6. 20).

ÇARŞAMBA — 13 Ağustos 1930 Fiatı 5 kuruş

Yeni fırkanın kâtibi umumîsi Kütahya mebusu Nuri bey

Yeni fırkaya girenlerden Aydın mebusu Resit Galip bey

Yeni fırkaya girenlerden İstanbul mebusu Haydar bey

Serbes cumhuriyet fırkası programının esaslarını neşrediyoruz

Görsel 6. 20: Gazete Haberi

4-11 Eylül 1919 Sivas Kongresi'nin Yapılması

12 Ocak 1920 Son Osmanlı Mebusan Meclisinin Açılışı

23 Nisan 1920 TBMM'nin Açılışı

1 Kasım 1922 Saltanatın Kaldırılması

Serbest Cumhuriyet Fırkasının çalışmaları bir süre sonra farklı bir hâl almaya başlamıştır. Bazı kişilerin, halkı inkılaplar aleyhine kışkırtması ile olaylar cumhuriyet karşıtı gösterilere dönüşmüştür. Bu durumdan rahatsız olan Fethi Okyar, kendi isteği ile partisini kapatmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkasının kapatılması ile Atatürk Dönemi'nde başka parti kurulmamış, çok partili demokratik hayata geçişe kadar Cumhuriyet Halk Fırkası ülkeyi tek başına yönetmiştir.

Atatürk Dönemi'nde çok partili siyasi hayata geçilememesinin nedenleri neler olabilir? Açıklayınız.

Görsel 6. 21: Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet Balosu'nda, Ankara, 1929

Mustafa Kemal Atatürk, hayatı boyunca demokrasinin gelişmesi için çaba göstermiştir. Demokrasinin sadece ülke yönetimi ve siyasette uygulanmasının yeterli olmayacağını savunan Mustafa Kemal Atatürk, insan hak ve özgürlüklerinin toplumun her kesimine eşit şekilde uygulanması gerektiğini savunmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonra çıkarılan Tevhid-i Tedrisat ve Medeni Kanun ile Türk kadınına ekonomik, sosyal ve kültürel alanda birçok hak tanınmıştır. 1930'da belediye başkanlığı, 1933'te muhtarlık, 1934'te milletvekilliği seçimlerine katılma hakkı kazanan kadınlar, siyasal haklarını da elde etmişlerdir. Böylece kadın erkek eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün kadın haklarına önem vermesi bu hakların yasalaşması ve uygulanmasına katkı sağlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün aşağıda yer alan sözleri, kadın erkek eşitliği konusundaki hassasiyetini göstermesi açısından önemlidir.

"Eğer bir ulus bir amaca doğru tüm erkek ve kadınlarıyla yürümezse o zaman uygarlık yolunda herhangi bir ilerlemeyi beklemek gereksiz olur. Eğer bir sosyal yapının bir üyesi pasif iken yalnızca diğer üyesi faaliyette bulunursa bu, sosyal yapının felçli olması anlamına gelir. Eğer bizim sosyal yapımız yeterince başarıya ulaşamamışsa bunun nedeni şimdiye değin kadınlarımızı ihmal etmiş olmamız ve onları toplum dışında bırakmış olmamızdır. İçinde yaşadığımız çağda kadın, her alanda daha yüksek düzeylere çıkartılmalıdır ve bu nedenle de kadınlarımız, erkekler gibi her türlü öğrenim ve eğitim olanaklarından yararlanacak ve her türlü mesleği yapabilecektir. Sosyal yaşamda erkek ve kadın, birbirlerine yardım ederek ve birbirlerini destekleyerek birlikte ilerleyecektir. Dünyada var olan her şeyin kadının eseri olduğu gerçeğini kabul etmeliyiz."

Huner Tuncer, ***Türk Kadınının Geçirdiği Evrimin Tarihçesi ve Bugünkü Durumu****, s. 168*

Kadınların Cumhuriyet Dönemi'nde elde ettiği ekonomik, sosyal ve siyasal hakların demokrasinin gelişmesine katkısı nelerdir? Tartışınız.

11 Ağustos 1923 II. TBMM'nin Açılışı

9 Eylül 1923 Cumhuriyet Halk Fırkasının Kuruluşu

29 EKim 1923 Cumhuriyetin İlanı

17 Kasım 1924 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Kuruluşu

12 Ağustos 1930 Serbest Cumhuriyet Fırkasının Kuruluşu

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda Mustafa Kemal Atatürk'ün değişik yer ve zamanda söylediği sözler yer almaktadır. Bu sözlerin demokrasinin hangi özelliğini anlattığını ilgili alanlara yazınız.

1. "Vatanın kurtuluşu, milletin oy ve idaresi kendi alın yazısı üzerinde kayıtsız şartsız hâkim olduğu zaman başlamış ve ancak milletin vicdanından doğan ordularla olumlu ve kesin neticelere ermiştir." *1922 (Atatürk'ün T. T. B. IV, s. 459)*

Millî İrade: Ulusça kullanılan ve hiçbir gücün etkileyemeyeceği kuvvettir.

2. "Türkiye halkı, asırlardan beri hür ve bağımsız yaşamış ve bağımsızlığı bir yaşama gereği saymış bir milletin kahraman evlatlarıdır. Bu millet bağımsızlıktan uzak yaşamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır." *1922 (Atatürk'ün S. D. II, s. 35)*

.....
.....
.....
.....

3. "Daha endişesiz ve korkusuzca, daha dürüst olarak yürüyeceğimiz yol vardır. Büyük Türk kadınını çalışmamıza ortak yapmak, hayatımızı onunla yürütmek, Türk kadınını ilmî, ahlaki, sosyal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapmak yoludur." *1923 (Atatürk'ün S. D. II, s. 150-151)*

.....
.....
.....
.....

4. "Millî egemenlik esasına dayanan ve bilhassa cumhuriyet idaresine sahip bulunan memleketlerde siyasi partilerin varlığı tabiidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde de birbirini denetleyen partilerin doğacağına şüphe yoktur." *1924 (Atatürk'ün S. D. III. s. 77)*

.....
.....
.....
.....

5. "İnsanlar toplumsal hayatta haklardan ve vazifelerden örülmüş bir ağ içinde düşünülebilir. İnsanlar, insan kaldıkça bu ağdan çıkamazlar." *1930 (Afetinan, M. B. ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları, s. 43)*

.....
.....
.....
.....

6. "Bizim nazarımızda çiftçi, çoban, işçi, tüccar, sanatkâr, asker, doktor velhasıl herhangi bir sosyal kurumda faal bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti eşittir." *1930 (Afetinan, M. B. ve M. K. Atatürk'ün El Yazıları, s. 425-427)*

.....
.....
.....
.....

*Utkan Kocatürk, **Atatürk**, ss. 103-107-154-112-120-135*

ANAHTAR KELİMELER

Sosyal Devlet: Ekonomik ve sosyal alanlarda bireylere sosyal güvenlik ve adalet sağlayıcı politikalar üreten devlet modelidir.

Laiklik: Devlet ile din işlerinin ayrılığı, devletin, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından yansız olmasıdır.

Hukuk: Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünüdür.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN TEMEL NİTELİKLERİ

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

Görsel 6. 22: Myanmar'daki Göçmenler

Myanmar'daki (Miyanmar) Birleşmiş Milletler Yerleşik Koordinatörlüğü Ofisince gazeteye yapılan açıklamada, söz konusu bölgelerde gıda, su ve tıbbi malzeme gibi hayati yardımların askıya alındığı belirtildi. "Buradaki güvenlik durumları ve hükûmetin saha ziyaretleri, bizi yardımları dağıtamaz hâle getirdi." ifadeleri kullanıldı.

Eyalette yerlerinden edilmiş 100 binden fazla Arakanlı Müslüman'ın kaldığı kamplara saldırıların başladığı günden bu yana insani yardım yapılamadığına işaret edildi.

(Genel Ağ Haberi, 2017, para. 3-4)

Yukarıdaki Genel ağ haberini okuduğunuzda neler hissettiniz? Açıklayınız.

Murat ortaokul 7. sınıf öğrencisiydi. Genel ağ haberini okuyunca empati kurup "Orada yaşayan bir çocuk olsaydım." diye düşündü ve bu duruma çok üzüldü. O an, Sosyal Bilgiler dersinde işledikleri konu aklına geldi. Tarihimizdeki demokrasinin gelişim aşamalarını hatırladı. Ülke olarak bugünkü demokratik cumhuriyete sahip olmamızda katkısı olan atalarımıza özellikle Mustafa Kemal Atatürk'e bir kez daha yürekten minnet duyguları hissetti.

Görsel 6. 23

Ertesi gün Sosyal Bilgiler dersinde,

Murat: Öğretmenim, toplum içinde birlikte ve uyumlu olarak yaşamamızı sağlayan nedir?

Öğretmen: Çocuklar her ülkenin; devletin işleyişini, bireylerin hak, sorumluluklarını ve özgürlüklerini belirleyen anayasaları vardır. Bizim ülkemizde de 1921, 1924, 1961 ve 1982 anayasaları yapılmıştır. Biz de bugünkü demokratik ortamı ülkemizin anayasal kurallar ile yönetilmesine borçluyuz.

Görsel 6. 24

(Sonra tahtaya 1982 Anayasası'nın ikinci maddesini yazdı.)

Cumhuriyetin nitelikleri:

Cumhuriyetin nitelikleri 1982 Anayasası'nın 2. maddesinde şu şekilde yer almaktadır:

Madde 2

Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Öğretmen: Anayasamızın 2. maddesi Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerini belirtir. Şimdi sizden bu niteliklerin neler olduğunu araştırmanızı istiyorum.

(Sınıftaki öğrencilerden Dila, Murat, İrem, Umutcan ve Elif aralarında konuyu paylaştılar ve sonraki derste hazırladıklarını sundular.)

Görsel 6. 25

Dila: Türkiye Cumhuriyeti Devleti insan haklarına saygılı bir devlettir. 1961 ve 1982 Anayasalarında bu nitelik açıkça belirtilmektedir. Ülkemiz 1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1990'da Çocuk Hakları Sözleşmesi ve daha birçok uluslararası belgeye imza atmıştır. Bu belgelerdeki insan haklarıyla ilgili kurallara kendi anayasası ve kanunlarında yer vermiştir. 1982 Anayasası'nın II. kısmında kişi hakları, ekonomik ve sosyal haklar ile siyasal haklarımız güvence altına alınmıştır.

Temel hak ve özgürlüklerin kanunlarla güvence altına alınması neden önemlidir? Tartışınız.

Murat: Türkiye Cumhuriyeti Devleti demokratik bir devlettir. **Demokratik devlet**, devleti yönetme gücünün millete ait olduğu devlet biçimidir. Demokratik devletlerde halk kendini yönetecekleri; genel, eşit ve serbest oy prensibine göre yapılan seçimler yoluyla belirler. Halkın seçme hakkını tam anlamıyla yerine getirebilmesi için birden fazla siyasi partinin olması gerekir. Demokratik devletlerde herkes eşit haklara sahiptir ve insanlar haklarını özgürce kullanırlar.

Görsel 6. 26

İrem: Türkiye Cumhuriyeti Devleti laik bir devlettir. **Laiklik**, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Laiklik din ve vicdan özgürlüğüdür. Yani devlet, toplumdaki tüm dinlere eşit mesafede durarak bütün inançların özgürce yaşanması için gerekli tedbirleri alır. En önemlisi de laik bir devlette yasalar, dinî kurallara değil çağdaş hukuk kurallarına dayandırılır.

Görsel 6. 27

Umutcan: Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlettir. **Sosyal devlet,** vatandaşların belirli bir yaşam seviyesinin altına düşmeden yaşayabilmesi ve sosyal-ekonomik haklarla desteklenmesi temeli üzerine kurulmuştur. Bunun için de devlet; ihtiyacı olan ve çalışamayacak durumdaki vatandaşların ihtiyaçlarını karşılar, çalışan kesimin haklarını yasalar aracılığı ile korur. Sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi hizmetler, devlet güvencesi ile yapılır ve bu hizmetlerden herkes yararlanabilir.

Görsel 6. 28

Elif: Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir. **Hukuk devleti** kısaca hukukla sınırlanmış devlet anlamına gelmektedir. Hukuk devletinde ülke kanunlarla yönetilir. Bireylerin temel hak ve özgürlükleri kanunlarla güvence altına alınır. Toplum içinde hiç kimseye ayrıcalık tanınmaz, kanun önünde herkes eşittir.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Sosyal Yardımda Artı Dönem

"Sosyal Yardım Artı Dönemi"nin öne çıkan özelliklerinden biri de yardıma ihtiyacı olan kesimlere yerinde ulaşımın arttırılması olacak. Aile Sosyal Destek Programı (ASDEP) görevlileri, ailelere tek tek ulaşarak engelli, yaşlı, kadın ve çocuklara yönelik sosyal risk unsurlarını bire bir değerlendirecek.

Türkiye Cumhuriyeti Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2002 yılı verilerine göre sosyal yardım ve hizmetlere ayrılan bütçe yaklaşık 32 kat arttırılarak, 1,6 milyar liradan 50,8 milyar liraya yükseltildi. Bu dönemde ihtiyaç sahibi vatandaşlara yaklaşık 240 milyar lira sosyal yardım yapıldı.

(Genel Ağ Haberi, 2018, para. 6-9)

Görsel 6. 29: İmlek

Aşağıdaki soruları sınıfta tartışarak soruların cevaplarını ilgili alanlara yazınız.

Devletimiz haberde yer alan yardıma ihtiyacı olan vatandaşlar dışında kimlere yardım ederek sosyal devlet anlayışını yerine getirir?

.....

.....

.....

Devletimiz hangi kurumlar aracılığı ile sosyal devlet anlayışını yerine getirir?

.....

.....

.....

Vatandaşların sosyal devlet politikasının gerçekleştirilmesine katkıları neler olabilir?

.....

.....

.....

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda Türkiye Cumhuriyeti'nin temel nitelikleri ve bu niteliklere örnek oluşturacak durumlarla ilgili etkinlikte yer alan boşlukları örnekteki gibi doldurunuz.

ÖRNEK DURUM	TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN TEMEL NİTELİĞİ
Türkiye Cumhuriyeti'nde yöneticiler seçimle iş başına gelir.	Türkiye Cumhuriyeti demokratik bir devlettir.
.....	Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlettir.
.....	.....
Türkiye Cumhuriyeti'nde herkes din ve inanç özgürlüğüne sahiptir.	.....
Türkiye Cumhuriyeti; yaşlılar, kimsesiz çocuklar, şehit yakınları gibi toplum içinde yardıma ihtiyacı olan vatandaşlarına yardım eder.	.....
.....	Türkiye Cumhuriyeti insan haklarına saygılı bir devlettir.
.....	.....

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda 1982 Anayasası'nın bazı maddeleri bulunmaktadır. Bu maddelerin Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi niteliklerini karşıladığını maddenin altına nedenleri ile yazınız.

Madde 10

Kanun önünde eşitlik

(1) Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(2) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

(3) Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

(4) Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Hukuk devletidir çünkü herkes kanun önünde eşittir. Devlet organları ve idari makamlar dâhil herkes, kanun önünde eşitlik ilkesine uymak zorundadır.

Madde 24

Din ve vicdan hürriyeti

(1) Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

(2) Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

(3) Din ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

.....
.....
.....
.....
.....

Madde 42

Eğitim ve öğrenim hakkı

(1) Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından mahrum bırakılamaz.

(2) Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz.

(3) İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.

(4) Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

.....
.....
.....
.....

Madde 67

Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları

(1) Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.

(2) Seçimler ve halk oylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılır ancak yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ANAHTAR KELİMELER

Sosyal Sınıf: Bir toplumda, aynı görevi yapan, aynı yararı sağlayan, aynı şartlarda yaşayan büyük insan grubudur.

Irkçılık: İnsanların toplumsal özelliklerini biyolojik, ırksal özelliklerine indirgeyerek bir ırkın başka ırklara üstün olduğunu öne süren öğretidir.

Ulus: Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğudur.

HUZUR DEMOKRASİ İLE GELİR

Demokrasi, toplumsal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm yurttaşların eşit sayıldığı yönetim biçimidir. Demokratik ülkelerde halk, çoğunluğun özgürce seçtiği kişiler tarafından yönetilir. Günümüzde demokrasi ile yönetilen pek çok toplumda antidemokratik (demokratik olmayan) uygulamalar söz konusu olabilmektedir.

İnsanların sığınma hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 14

Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.

Dünya üzerindeki savaşlar ve doğa kaynaklı afetler, birçok ülkenin vatandaşlarını başka ülkelere sığınmaya mecbur bırakıyor. Bunun bir örneği de Mart 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'dır. Suriye İç Savaşı ile pek çok Suriyeli, vatanlarını terk edip başka ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Sığınmacılar, sosyal hizmetlerin iyi olduğu demokratik ülkeleri daha fazla tercih ettiler fakat bu sığınma sırasında sorunlarla da karşılaştılar. Hor görülme, dışlanma, kötü muameleye maruz kalma gibi sorunlar yaşadılar. Yaşamlarını devam ettirmek için çalışmak zorunda kalan sığınmacılar, kayıt dışı ve ucuz iş gücü olarak çalıştırıldılar. Yaşadıkları sorunların en çarpıcı özelliği de demokratik ülkelerde antidemokratik muamelelere maruz kalmaları oldu (Görsel 6. 30).

Görsel 6. 30: Mülteci ve Gazeteci

İnsanların eğitim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 26

Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim mecburidir. Teknik ve mesleksel eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, liyakatlerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.

Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerden, iş imkânlarının ve yaşam koşullarının daha iyi olduğu demokratik ülkelere çok sayıda insan göç etmektedir. Demokratik ülkelere göç eden bu insanlar, çocuklarını iyi bir eğitim almaları için göç ettikleri ülkenin okullarına göndermektedir. Bazı demokratik ülkeler, antidemokratik uygulamalar yaparak göçmen çocukları ilgi ve yetenekleri dışındaki okullara yönlendirmektedir. Bu okullara yönlendirilen göçmen ailelerin çocukları, belli bir süre sonra okulu bırakmakta ve işçi olarak hayatlarını devam ettirmektedir. Demokrasi ile yönetilen bazı ülkeler eğitimde fırsat eşitliğini sağlayamamakta, bu durum antidemokratik uygulamaya sebep olmaktadır.

Görsel 6. 31: Evsiz İnsan

Demokratik ülkeler, demokrasinin temel taşı olan insan haklarına ve bu haklardan biri olan barınma hakkına önem vermelidir. Bazı demokratik ülkelerde İnsanların bazıları eşinden, ailesinden şiddet gördüğünden bazıları da ekonomik sebeplerle sokakta yaşamak zorunda kalmaktadırlar (Görsel 6.31). Evsiz insan sayısının her geçen gün artması, bu ülkelerin sosyal adaletsizliğinin ve antidemokratik uygulamalarının bir göstergesidir.

Bütün insanların eşit olduğu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 1

Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar.

Bütün İnsanların aynı haklardan yararlanacağı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 2. maddesinde şu şekilde yer almıştır:

Madde 2

Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayrım gözetmeksizin bu bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir.

Demokratik ülkelerde görülen antidemokratik uygulamalardan İslamofobi ile ilgili aşağıdaki haberi inceleyelim:

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı Müslümanlara Karşı Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılıkla Mücadele Özel Temsilcisi, "İslam karşıtlığının bir suç olduğunu, bunu gereken bütün yollarla kamuoyuna anlatmak gerekiyor." dedi.

Büyükelçi, "Esasında İslam karşıtlığının bir nefret suçu olarak kabul edilmesi gerekir. Eğitimden siyasete, medyadan yönetimlere kadar İslam karşıtlığının görüldüğü ülkelerde bu konunun düzeltilmesine çaba gösterilmesi gerekiyor. İslamofobi'nin suç olduğunu uygun yollarla kamuoyuna anlatmak gerekiyor. Bu kapsamlı ve uzun soluklu bir çaba olacaktır.'' dedi.

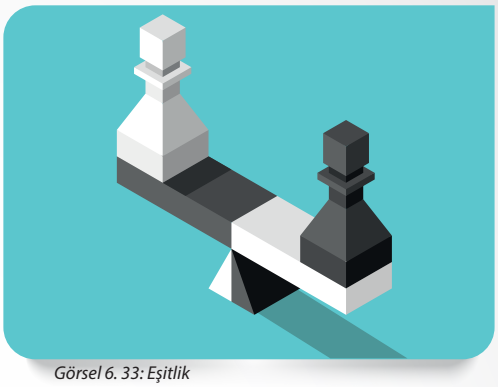
(Genel Ağ Haberi, 2019, para. 6)

Görsel 6. 32: Irkçılık Protestosu

Günümüzde demokrasinin vazgeçilmezlerinden biri de eşitliktir ancak demokrasinin ilk ortaya çıktığı Yunan Uygarlığı'ndan günümüze kadar bu ilke tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Köleliğin olduğu dönemlerde açıkça görülen eşitsizlik, kölelik kaktıktan sonra da dil, din, ırk ve cinsiyet ayrımı olarak devam etmektedir. Günümüzde demokratik olarak kabul edilen ülkelerde dahi renginden, ırkından ya da inancından dolayı insanlar, ırkçı muamelelere maruz kalmaktadır (Görsel 6.32). Yabancılara, kendi gibi olmayana karşı yapılan muameleler, insan hakları ihlallerine varan eylemlerin gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Demokratik ülkelerde bu olumsuzlukların yaşanması, antidemokratik uygulamalara örnek teşkil etmektedir.

Dünyanın yaşanılabilir hâle gelmesi için saygının, eşitliğin, gerçek demokrasinin var olması gerekmektedir. İnsanlar eşit yaratılmıştır (Görsel 6.33). Kimsenin kimseden üstünlüğü yoktur. Demokratik ülkelerin bu bilinçle hareket etmesi ve antidemokratik uygulamaların önüne geçmek için gerekli önlemleri alması gerekmektedir.

Görsel 6. 33: Eşitlik

Demokratik ülkelerde antidemokratik uygulamaların olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Açıklayınız.

Demokratik toplumlarda antidemokratik uygulamaların sona ermesi için toplum içindeki her bireyin demokrasi kültürünü en iyi şekilde benimsemesi gerekir. Bireylerin demokrasi kültürünü kazanmasında; ailede, okulda ve toplumdaki demokratik uygulamalar çok önemlidir. Bu uygulamaların neler olabileceğini hep beraber inceleyelim:

Görsel 6. 34: Aile İçi Yardımlaşma

Aile, evlilik ve kan bağına dayanan toplum içindeki en küçük birlik olarak tanımlanabilir. İnsanlar, bir aile içinde dünyaya gelir, büyür ve kendine ait bir karakter oluşturur. Bu nedenle çocuğun kişilik kazanmasında anne, baba ve diğer aile üyelerinin tutum ve davranışları önemlidir. Demokrasi kültürü açısından bakıldığında ise birey, ailede ne kadar demokratikse toplum hayatında ve devletle ilişkilerinde de o kadar demokratik olur. O yüzden demokratikleşmeye ilişkin süreç, tabandan yani bireyden ve aileden başlamalıdır.

Aile içinde görev paylaşımı, çocuklarda demokrasi kültürünün oluşmasını nasıl etkiler? Tartışınız.

Bireyin küçük yaşlarda kazandığı demokrasi kültürü, ileriki yaşamında demokratik davranışlar sergilemesinde etkili olmaktadır. Bu sebeple demokrasinin erken yaşlarda ve aile ortamında yaşayarak öğrenilmesi gerekir. Bu konudaki en büyük görev anne ve babaya düşmektedir. Bakalım, çocuklarının demokrasi kültürü ile yetişmesi konusunda aşağıdaki aile bireyleri neler düşünüyor:

Görsel 6. 35

"Bir baba olarak çocuğumun, annesi ile beni eşit görmesini istiyorum. Evde yapılması gereken işlerde iş bölümü yapılması gerektiğini düşünüyorum. Ben de bu iş bölümünde üzerime düşen görevi yapıp ev işlerine yardımcı oluyorum. Ailemizle ilgili alınması gereken önemli kararlarda, herkesin görüşünün alınmasını önemsiyorum.

Böylece çocuğumuz; iş bölümünün önemini, kadın-erkek eşitliğini, fikirlerini özgürce söyleme hakkını kullanmayı ve ortak karar almanın önemini öğreniyor."

Görsel 6. 36

"Bir anne olarak çocuğuma; din, dil, kültür, ulusal veya sosyal köken açısından birbirinden farklı insanların bu farklılıkları nedeniyle suçlanamayacaklarını sürekli anlatıyorum. Ben de bu farklılıklara saygı gösteriyorum. Böylece çocuğumuz, farklılıklara saygı göstermeyi öğreniyor.

Çocuğumuza yeterli sevgiyi gösteriyoruz ki çocuğumuzun güven duygusu gelişsin. Bu sayede çocuğumuz; çevresi ile sağlıklı ilişkiler kurmayı, insanları ve doğayı sevmeyi, paylaşan ve problemlerini çözebilen bir birey olmayı öğreniyor."

Bireylere demokrasi bilincinin kazandırılmasında eğitim kurumları da önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle okul ve sınıf yönetiminin, okullardaki öğretim etkinliklerinin yani okul kültürünün demokratik olması gerekmektedir. Bakalım, okullarda demokrasi kültürünün kazandırılması konusunda rol oynayan kişiler, bu konuda neler düşünüyor:

Görsel 6. 37

"Okul müdürü olarak okul ile ilgili kararları öğretmenler kurulu, öğrenci meclisi ve veliler ile alırım. Okul öğrenci meclisi oluşturulurken (sınıf temsilcilerinin ve okul meclis başkanının seçiminde) herkesin eşit koşullarda yarışabileceği bir ortam sunmaya çalışırım. Okul öğrenci meclisinde öğrencilerimin fikirlerini açıkça ifade etmeleri için onlara uygun ortam hazırlarım ve herkesi dinlerim. Okul ile ilgili alınan kararlarda öğrenci meclisinin görüşlerini önemserim."

Okullarda demokrasi kültürünün kazandırılmasında okul öğrenci meclisinin önemi nedir? Tartışınız.

Görsel 6. 38

"Öğretmen olarak dersimi öğrencilerim arasındaki farklılıkları göz önünde bulundurarak öğrenci merkezli planlarım. Öğrencilerime bilimsel düşünme yeteneği ve olumlu davranışlar kazandırmaya çalışırım. Sınıf kurallarını belirlerken, sınıf temsilcilerini ve faaliyetlere katılacakları seçerken, öğrencilerimin fikir ve isteklerine göre hareket etmeye özen gösteririm. Sınıfta herkesin eşit bir şekilde fikirlerini ifade etmelerini sağlar ve öğrencilerime farklı fikirlere saygı gösterilmesi gerektiğini anlatmaya çalışırım."

Görsel 6. 39

"Öğrenci olarak okulda birtakım hak ve sorumluluklarımın olduğunu bilir, ona göre davranırım. Kendi fikirlerimi dile getirirken başkalarının fikirlerine de saygı duyarım. Okulda yapılan seçimlerde oy kullanma ve alınan kararlara katılma hakkımı kullanırım. Okul eşyalarına zarar vermeme ve çevremi temiz tutma gibi sorumluluklarımı yerine getiririm."

Aile ve okulda kazanılan demokrasi kültürünün toplumda da devam ettirilmesi gerekmektedir. Bireyin toplumda demokrasi kültürüne etkili ve uygun biçimde katılması için bazı değerleri kazanması gerekmektedir. Bu değerler şu şekilde sıralanabilir:

- İnsan onuruna ve insan haklarına değer vermek
- Kültürel çeşitliliğe değer vermek
- Demokrasi, adalet, eşitlik ve hukukun üstünlüğüne değer vermek

BİLİYOR MUYDUNUZ ?

Görsel 6. 40

2012'de TBMM Başkanlığına bağlı olarak Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) kurulmuştur. Bu kurum, insan hakları ihlaline karşı bir hak arama kurumudur. KDK kamu kurumlarının işlem ve eylemlerini kamu kurumu çalışanlarının tutum ve davranışlarına ilişkin şikâyetleri incelemektedir. Gerekli hâllerde bu kuruma başvurmak anayasal bir haktır. Sizler de kamu hizmeti alırken hak ihlaline uğradığınızı düşüyorsanız KDK'ye www.kdkcocuk.gov.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Demokrasi kültürünün okulda yerleşmesi için okul müdürü, öğretmen, öğrenci ve velilerin neler yapması gerekir? İlgili alanlara kendi fikirlerinizi yazınız.

Okul Müdürü

Öğretmen

Veli

Öğrenci

Bir toplumda demokrasi kültürünün yerleşmesi için toplumun bütün üyelerinin eşitliğinin özellikle kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Türk kadını, tarih boyunca toplumdaki yerini korumuştur ancak Türk kadınının siyasal haklarına kavuşması cumhuriyetten sonra gerçekleşmiştir. Demokratik uygulamalar sonucunda seçilen Türkiye'nin ilk kadın muhtarını tanıyalım:

Görsel 6. 41: İlk Kadın Muhtar, Gül ESİN

"Atatürk tarafından 1930 yılında kadına, muhtarlık seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verildi. Aydın'ın Çine Demirdere Köyü'nde yaşayan 32 yaşındaki Gül Esin, 12 Kasım 1933 tarihinde yapılan muhtarlık seçiminde adaylığını koydu (Görsel 6. 41). Aldığı 500 oyla Türkiye'nin ilk kadın muhtarı olarak tarihe geçti. Esin, yaptığı hizmetlerden dolayı Atatürk tarafından ödüllendirildi."

Günver Güneş, ***Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (Hanım),*** *176*

HIMM... İLGİNÇ

Atatürk ve Satı Kadın

Ankara'da yakıcı bir yaz günü idi. Atatürk, Kızılcahamam'a giderken beraberinde arkadaşları ve yaverleri olduğu hâlde Kazan köyü yakınlarında durdu ve otomobilden indi. Köylü, gelenlerin etrafında toplandı. Kimi su getirdi kimi ayran. Bunlardan biri, güğümünden aktardığı soğuk ayranı Ata'ya uzattı:

Görsel 6. 42: Satı Kadın

"Bir soğuk ayran içer misiniz?" dedi.

O, Türk kadınının en bariz ifadelerini taşıyan bir Türk anası idi. Ata'sı ayranı kana kana içmiş ve bir an durakladıktan sonra ona:

"Senin kocan kim?" diye sormuştu.

Köylü kadını, -yüzü tunçlaşmış, elleri nasırlı bu Türk anası- Ankara'nın kendine has şivesi ile kocasının Sakarya Savaşı'nda boğazından yaralanmış bir cengâver olduğunu söyledi. Ata bir soru daha sordu:

"Ne zaman doğdun?"

"1919'da Atatürk Samsun'a çıktığı zaman doğdum."

Ata bir an düşündü. Yıl 1934 idi. Kadının bu ifadesine göre 15 yaşında olması gerekirdi. Hâlbuki karşısında abideleşen kadın, 25 yaşlarında görünüyordu. Tekrar sordu:

"Nasıl olur?"

Evet, nasıl olurdu bu? Satı Kadın, hiç tereddütsüz, o her zamanki nüktedan hâli ile memleketin işgal altında geçirdiği acı yılları ima ederek:

"Evet Paşam. Ondan evvel yaşamıyordum ki..."

Bu espri Ata'yı bir hayli düşündürdü. Ayrılırken yaverine kadının ismini ve adresini not ettirdi.

Daha sonra Satı Kadın, Büyük Millet Meclisine giren ilk kadın milletvekillerinden biri olmuştur (Görsel 6. 42).

Genel Ağ, ***Anekdotlarla Atatürk****, ss. 53-54*

KENDİMİZİ DEĞERLENDİRİYORUZ

A. Aşağıdaki cümlelerin başına cümlede verilen ifadeler doğruysa "D", yanlış ise "Y" yazınız. Yanlış olan cümlelerin doğrularını altlarına yazınız.

1. ( ) Demokrasi ilk olarak Yunan Uygarlığı'nda ortaya çıkmıştır.

.....

2. ( ) İlk Türk devletlerinde ülke töre denilen yazısız kurallarla yönetilmiştir.

.....

3. ( ) Demokrasi ile yönetilen ülkelerde hiçbir zaman insan hakları ihlali yaşanmaz.

.....

4. ( ) Türk kadını, siyasal haklarını dünyadaki birçok ülkeden daha sonra kazanmıştır.

.....

5. ( ) Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele'nin hazırlık aşamasında kongreler yaparak komutanların ve halkın alınan kararlara ortak olmasını sağlamıştır.

.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

Tanzimat Fermanı		Magna Carta		laik devlet		Sened-i İttifak	
kurultay		sosyal devlet		anayasal			

1. Osmanlı Devleti'nde ..... ile padişahın yetkileri ilk defa sınırlandırılmıştır.
2. Türk milletinin ilk anayasası Kanun-ı Esasî ile ilk defa ..... yönetime geçilmiştir.
3. İlk Türk devletlerinde devlet işlerinin görüşüldüğü ..... danışma meclisi niteliğindedir.
4. MS 1215'te İngiltere'de kral ile soylular arasında imzalanan ..... ile kralın yetkileri ilk defa sınırlandırılmıştır.
5. ....., ihtiyacı olan ve çalışamayacak durumda olan vatandaşların ihtiyaçlarını karşılar; çalışan kesimin haklarını yasalar aracılığı ile korur.

C. Aşağıdaki eşleştirmeleri yapınız.

1. Din ve vicdan özgürlüğü vardır.
2. Demokratik uygulamaların öğrenildiği ilk yerdir.
3. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisidir.
4. II. Meşrutiyet'in ilanında önemli rol oynayan partidir.
5. Osmanlı Devleti'ndeki azınlıklara verilen hakları içerir.

- ◯ Aile
- ◯ Laik devlet
- ◯ Islahat Fermanı
- ◯ Cumhuriyet Halk Fırkası
- ◯ İttihat ve Terakki Partisi
- ◯ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. I. Herkes kanun önünde eşittir.

II. Devletin yaptığı bütün işlemler kanuni denetime tabidir.

III. Devleti yönetenler bazı kanunlara uymak zorunda değildir.

Yukarıdaki maddelerden hangileri hukuk devleti ilkesine uygundur?

A) Yalnız I B) I ve II

C) II ve III D) I, II ve III

2. **Aşağıda I. Meşrutiyet ile ilgili verilen bilgilerden hangisi <u>yanlıştır</u>?**

A) II. Abdülhamit Dönemi'nde ilan edilmiştir.

B) Yasama ve yürütme yetkisi tamamen meclise bırakılmıştır.

C) Genç Osmanlıların Osmanlıcılık fikri, Meşrutiyet'in ilanında etkili olmuştur.

D) Mecliste Osmanlı Devleti'nde yaşayan farklı milletlerden milletvekilleri yer almıştır.

3. "İster oğlum, akrabam; ister yolcu, geçici misafir olsun, benim için hepsi birdir, hüküm verirken hiçbirinde fark gözetmem."

Yûsuf Has Hâcib'in Türk töresinin bazı özelliklerini yansıttığı yukarıdaki sözü, demokrasinin aşağıda yer alan özelliklerinden hangisini göstermektedir?

A) Eşitlik B) Millî egemenlik

C) Özgürlük D) Siyasi partiler

4. **Aşağıdakilerden hangisi demokratik ülkelerde bulunması gereken özelliklerinden biri <u>değildir</u>?**

A) İnsan hak ve özgürlükleri uygulanır.

B) Bütün insanlar kanun önünde eşittir.

C) Sadece çoğunluğun fikirleri önemlidir.

D) Siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları etkilidir.

Değerlendiriyoruz

Kendimizi

E. Aşağıdaki sorunun doğru cevabını yazınız.

Soru: Atina'da oturanlar; yurttaş, yabancı ve köle diye üç sınıfa ayrılırdı, sadece yurttaş sınıfı erkeklerinin halk meclisine katılma hakkı bulunmaktaydı.

Yukarıdaki metinde Atina'daki demokrasi uygulamasında demokrasinin temel ilkelerinden hangileri eksiktir? Yazınız.

Cevap:

.....

.....

F. Aşağıdaki soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Sosyal devletin olmadığı toplumlarda ne gibi sorunlar yaşanır?
2. Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk kadınına verdiği hakların demokrasinin gelişmesi açısından önemi nedir?
3. 1876 yılında yayınlanan Kanun-ı Esasî'nin Türk tarihi açısından önemini açıklayınız.
4. Bireylerin demokrasi kültürü ile yetişmesi için anne ve babalara düşen görevler nelerdir?

HATIRLAYALIM

Geçmiş yıllarda öğrendiğiniz bilgileri hatırlayarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- Türkiye'nin dünyada üstlendiği uluslararası rolleri değerlendiriniz.
- Ülkeler arası ekonomik ilişkilerde, yaşadığınız ilin yeri ve önemini açıklayınız.
- Kültürümüzü tanımamızda medyanın rolünün neler olduğunu açıklayınız.
- Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırınız. Ne gibi farklılıklar olduğunu söyleyiniz.

NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler vereceğiz.
- Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıyacağız.
- Çeşitli kültürlere yönelik kalıp yargılarımızı sorgulayacağız.
- Küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştireceğiz.

7. ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER

KONU BAŞLIKLARI

- Türkiye ve Dünya
- Gelişen Türkiye
- Yanlış Bildiğimiz Doğrular
- Günümüz Dünya Sorunlarına Çözümler

ÖĞRENME ALANINDAKİ

DEĞERLER

Barış
Saygı

BECERİLER

İş Birliği
Problem Çözme
Kalıp Yargıyı Fark Etme
Ön Yargıyı Fark Etme

ANAHTAR KELİMELER

Dış Politika: Bir devletin sınırları ötesindeki devletlere uyguladığı siyasettir.

İş Birliği: Amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığıdır.

TÜRKİYE VE DÜNYA

Ülkemizin başka ülkelerle iş birliği yapmasının önemini açıklayınız.

Görsel 7. 1: Uluslararası İş Birliği (Temsilî)

Köklü medeniyet mirasımız ve tarihten edindiğimiz tecrübeler, uluslararası ilişkilerde yol göstericidir. Ülkemizin geçmişten aldığı tarihî ve kültürel miras, dış ilişkilerde barış odaklı bir yol izlememize katkı sağlamaktadır. Türkiye, dünyada farklı kültürlerle her dönem saygı ve güvene dayalı ilişkiler geliştirmiştir.

Uluslararası ilişkilerimiz; ticaret, bilim, kültür, turizm, sanat ve spor gibi alanlarda olup hayatın her alanını kapsamaktadır. Ülkemizin coğrafi konumu ve eğitimli genç nüfus yapısı, dış politikamızda büyük bir avantaj sağlamaktadır.

Dünyada yaşanan sorunların çözümü, ülkelerin iş birliği yaparak bir araya gelmesi ile mümkün olabilir. Dünyada kalıcı bir barışın sağlanmasında öncü olan ülkemiz, ortak değerleri geliştirmek için uluslararası roller üstlenmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye, ilişkide olduğu ülkeler ve üyesi olduğu kuruluşlarla dünya siyasetine yön veren bir konuma gelmiştir.

Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlardan bazılarını tanıyalım:

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (UN)

Kuruluş Tarihi: 1945 Merkezi: New York (Niv York), ABD

Birleşmiş Milletler Teşkilatının amacı; savaşları ve barışa yönelik tehditleri önlemek, ülkeler arasında dostane ilişkiler kurmak, uluslararası ekonomik ve sosyal iş birliğini sağlamaktır.

Türkiye, Birleşmiş Milletlerin kurucu üyelerindendir.

İSLAM İŞ BİRLİĞİ TEŞKİLATI (İİT)

Kuruluş Tarihi: 1969 Merkezi: Cidde, Suudi Arabistan

İslam İş Birliği Teşkilatının amacı; İslam dünyasının hak ve çıkarlarını korumak, teşkilata üye devletler arasında iş birliğini ve dayanışmayı güçlendirmektir.

Türkiye, teşkilatın kuruluşundan itibaren üyesidir.

DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ (WHO)

Kuruluş Tarihi: 1948 Merkezi: Cenevre, İsviçre

Örgütün temel amacı; tüm insanların mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşmalarıdır. Örgüt bu amacı gerçekleştirmek üzere uluslararası sağlık çalışmalarının yönetimini ve eş güdümünü sağlamaktadır.

Türkiye, 9 Haziran 1949 tarihinde Dünya Sağlık Örgütüne resmen üye olmuştur.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER EĞİTİM, BİLİM VE KÜLTÜR ÖRGÜTÜ (UNESCO)

Kuruluş Tarihi: 1945 Merkezi: Paris, Fransa

UNESCO'nun amacı; insanlığın zihninde barışı, eğitim, doğa bilimleri, sosyal ve beşeri bilimler, kültür, bilgi ve iletişim aracılığıyla inşa etmektir.

Türkiye, UNESCO'nun kurucu üyelerindendir.

Türk destanı Dede Korkut'un UNESCO Dünya Somut Olmayan Kültür Mirası Temsilî Listesi'ne kabul edilmesiyle ile ilgii aşağıdaki haberi inceleyelim:

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

Görsel 7. 2: Dede Korkut (Temsili)

Türk Destanı "Dede Korkut" UNESCO Dünya Somut Olmayan Kültür Mirası Temsilî Listesi'ne oy birliğiyle kabul edildi.

"Dede Qorqud/ Korkyt Ata/ Dede Korkut Mirası: Destan, Masal ve Müzik" çok uluslu dosyası, UNESCO Dünya Somut Olmayan Kültür Mirası Temsilî Listesi'ne oy birliğiyle kabul edildi. Türk dünyasının yüzlerce yıllık kültürel kimliğinin taşıyıcısı ve ortak mirası olan Dede Korkut etrafında şekillenen destan, masal ve müzik geleneği, Türkiye'nin başta kuzeydoğusu olmak üzere ülke genelinde yaşatılıyor.

Dede Korkut kültürünü oluşturan destan, masal ve müzik içindeki dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarılan değerler, Türkiye'nin kültürel belleğinde canlılığını koruyor. Geçmişle bugün arasındaki kültürel bağın güçlenmesine, kültürel devamlılığın, aidiyet ve kimlik anlayışının geleceğe taşınmasına katkıda bulunuyor.

(Genel Ağ Haberi, 2018, para. 1-3-4)

Türk kültüne ait destanın, UNESCO tarafından kültür mirası listesine alınması neden önemlidir? Açıklayınız.

İKTİSADİ İŞ BİRLİĞİ VE GELİŞME TEŞKİLATI (OECD)

Kuruluş Tarihi: 1961 Merkezi: Paris, Fransa

Demokratik yapıya ve piyasa ekonomisine sahip 34 ülke tarafından küreselleşmenin; ekonomik, sosyal ve yönetim sorunlarını çözmek üzere kurulan bir teşkilatın amaçlarından bazıları şunlardır:

- Ekonomik büyüme, istikrar, ticaret ve yatırım, teknoloji, yenilik, girişimcilik ve kalkınma alanlarında iş birliği yoluyla refahı sağlamak
- Yoksullukla mücadele konularında hükûmetlere yardımcı olmak
- Ekonomik ve sosyal gelişme ile çevrenin korunması arasındaki dengeyi gözetmek

Türkiye, OECD'nin kurucu üyelerindendir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DÜNYA TURİZM ÖRGÜTÜ (UNWTO)

Kuruluş Tarihi: 1975 Merkezi: Madrid, İspanya

Seyahat ve turizm alanında faaliyet gösteren bir kuruluştur. Amacı üye ülkelerin ekonomik gelişimlerini destekleyerek dünya turizmine katkıda bulunmaktır.

Türkiye, UNWTO'nun kurucu üyelerindendir.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Görsel 7. 3: Mustafa Kemal Atatürk

"İnsan, mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını da düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine hadim olmaya elinden geldiği kadar çalışmalıdır çünkü dünya milletlerinin saadetine de çalışmak diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, vuzuh ve iyi geçim olmazsa bir millet kendi için ne yaparsa huzurdan mahrumdur. En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin bize bir gün tesir etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için beşeriyetin hepsini bir vücut ve her milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur."

Mustafa Kemal ATATÜRK
17 Mart 1937

Yukarıda Mustafa Kemal Atatürk'ün Romanya Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmesinden bir bölüm okudunuz.

Mustafa Kemal Atatürk'e göre uluslararası ilişkilerde izlenmesi gereken yöntem nedir?

Dünya milletlerinin huzur ve refahı için çalışmanın ülkemize katkısı nelerdir? Açıklayınız.

ANAHTAR KELİMELER

İhracat: Bir ülkenin ürettiği malları başka ülkeye veya ülkelere satması, dış satımdır.
İthalat: Başka bir ülkeden mal getirme veya satın alma, dış alımdır.
Dış Ticaret: Bir devletin yabancı devletlerle yaptığı alışveriş, ithalat ve ihracatın tamamıdır.

GELİŞEN TÜRKİYE

Ülkemizin dünya üzerindeki konumunun önemini açıklayınız.

Aşağıdaki haritayı inceleyiniz. Türkiye, Asya ve Avrupa kıtaları arasında merkezî bir konumdadır. Aynı zamanda Türkiye'nin dünya üzerindeki konumu, bölge devletleri ile ticari ve kültürel faaliyetlerinin gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Ülkemiz; ticaretten sanayiye, turizmden ulaşıma birçok alanda bölge ülkeler arasında bir kesişim merkezidir. Görüldüğü gibi ülkemizin coğrafi konumu çok önemli bir noktada yer almaktadır (Görsel 7. 4).

TÜRKİYE'NİN KOMŞU ÜLKELERİ HARİTASI

Görsel 7. 4

Bir ülkenin kaynaklarını verimli şekilde değerlendirmesi o ülkenin ekonomisini geliştirir. İhracat oranlarının yüksekliği de dış ticareti güçlendirir. Ekonomisi güçlü bir ülke dünya üzerinde daha çok söz sahibi olur. Türkiye, çevresindeki bölge devletlerle ekonomik iş birliği yaparak bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıyalım:

KARADENİZ EKONOMİK İŞ BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ (BSEC)

Kuruluş Tarihi: 1992 Merkezi: İstanbul, Türkiye

Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütünün amacı; üye ülkelerin coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanarak ticari, ekonomik, bilimsel ve teknolojik iş birliğini geliştirmektir.

Üye ülkeler: Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Sırbistan ve Arnavutluk'tur.

EKONOMİK İŞ BİRLİĞİ TEŞKİLATI (EİT)

Kuruluş Tarihi: 1985 Merkezi: Tahran, İran

Ekonomik İş Birliği Teşkilatının amacı; üye ülkelerin kalkınmalarına katkıda bulunmak, bölge içindeki ticareti geliştirmek, üye ülkeler arasında kültürel ve tarihî bağları güçlendirmektir.

Türkiye, İran ve Pakistan kurucu üyeler arasında yer almaktadır.
Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan teşkilatın diğer üyeleridir.

AKDENİZ İÇİN BİRLİK (AİB)

Kuruluş Tarihi: 2008 Merkezi: Barcelona (Barselona), İspanya

Akdeniz'de iş birliğinin güçlendirilmesini amaçlayan bölgesel bir kuruluştur. Birliğin amacı; sosyal ve kültürel iş birliğinin yanı sıra Akdeniz bölgesinde ortak ekonomik refahı ve bölgesel bütünleşmeyi sağlamaktır.

Türkiye, Akdeniz İçin Birlik teşkilatının üyesidir.

GELİŞEN SEKİZ ÜLKE (D-8)

Kuruluş Tarihi: 1997 (İstanbul'da kurulmuştur.)

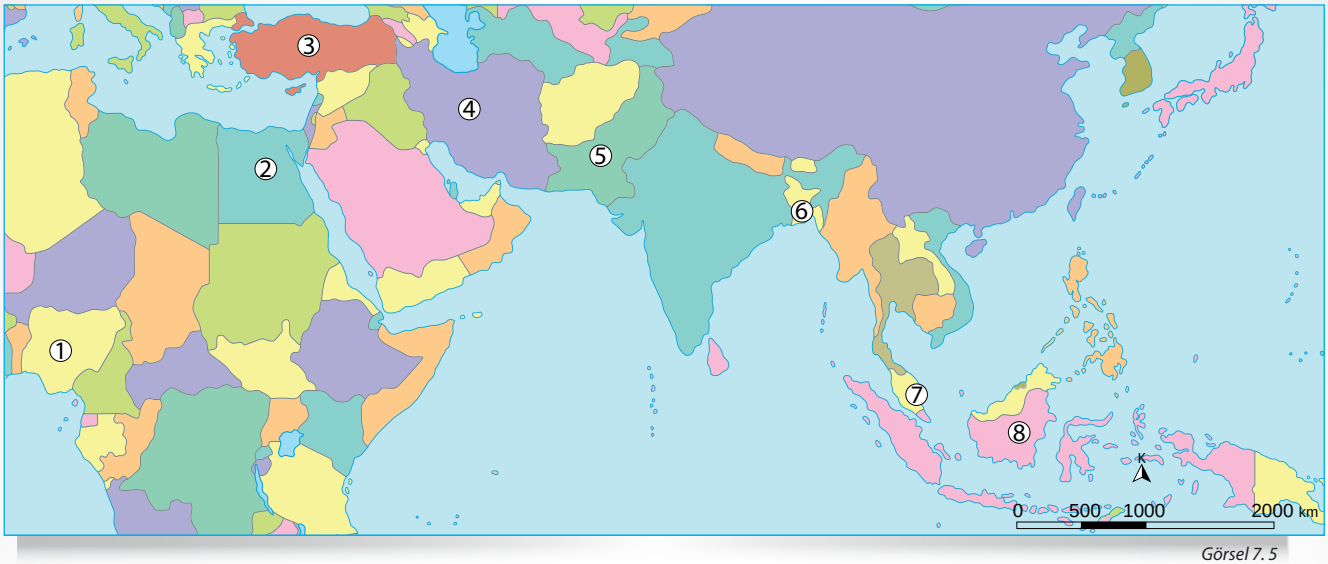
Gelişen Sekiz Ülkenin amacı; kalkınma yolundaki ülkelerin dünya ekonomisi içindeki konumlarını iyileştirme, ticaret alanında üye ülkelere yeni imkânlar sunmaktır.

Üye ülkeler: Türkiye, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır, Nijerya ve İran'dır.

Türkiye'nin ekonomik bölge ve kuruluşlarla ilişkide olmasının bölge ekonomisine ve ülkeler arasındaki iş birliğine katkıları nelerdir? Açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Harita üzerinde gösterilen D-8 ülkelerinin isimlerini aşağıdaki numaralandırılmış yerlere yazınız.

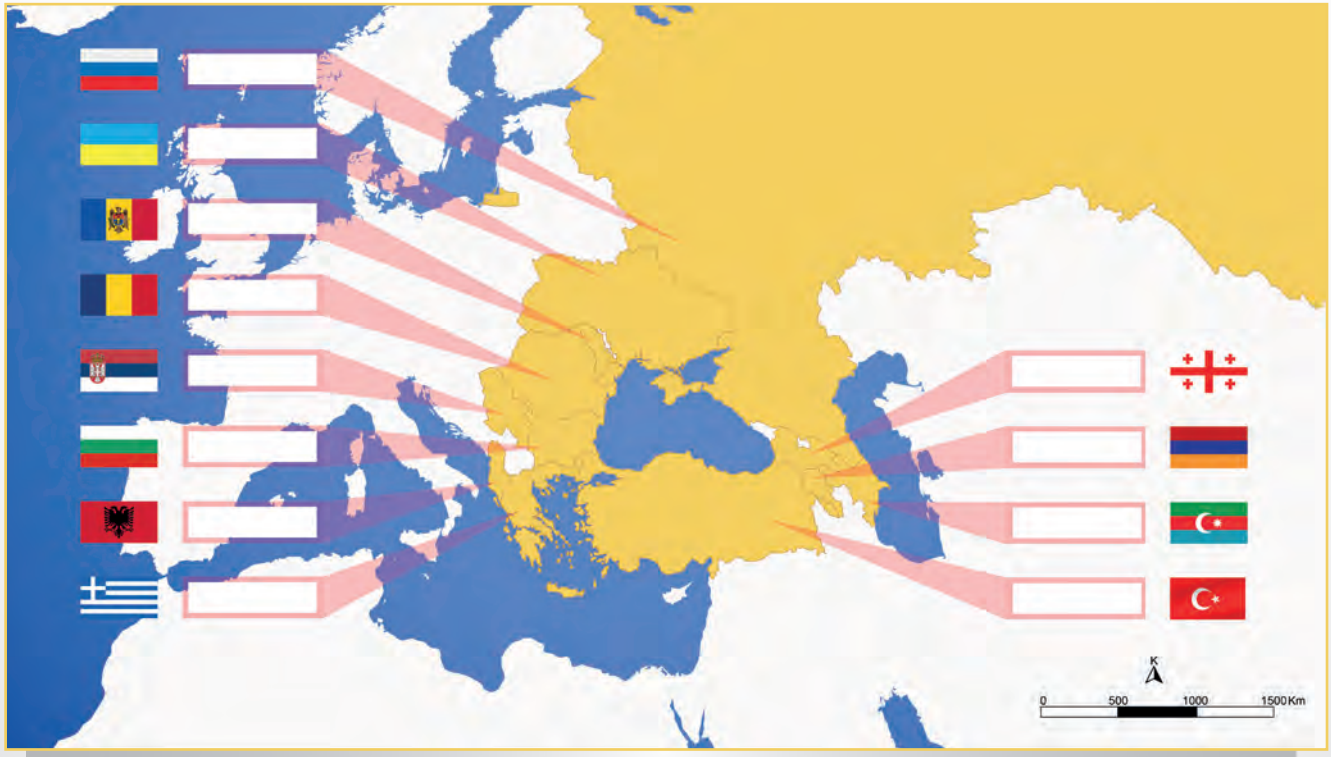

Görsel 7. 5

1 ..... 2 ..... 3 ..... 4 .....

5 ..... 6 ..... 7 ..... 8 .....

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Karadeniz Ekonomik İş Birliği üyesi ülkeleri aşağıdaki haritada işaretli kutucuklara yerleştiriniz.

Görsel 7. 6

ANAHTAR KELİMELER

Özerklik: Bir topluluğun, bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkına denir.

Yerli: Oturduğu bölgede doğup büyüyen, ataları da orada yaşamış olan kimseye denir.

Kast: Ayrıcalıklar bakımından yukarıdan aşağıya doğru kesin ölçülerle sınırlanmış bulunan, en koyu biçimiyle Hindistan'da görülen toplumsal sınıfların her biridir.

YANLIŞ BİLDİĞİMİZ DOĞRULAR

İnsanlar, dünyadaki çeşitli kültürleri tanımaya çalışır ve düşüncelerini açıklarken öngörüde bulunurlar. İnsanların öngörüde bulunmasını sağlayan şey ise çoğu zaman kalıp yargılarıdır. Kalıp yargılar, belirli bir nesneye ya da gruba ilişkin önceden zihnimizde oluşturduğumuz birtakım bilgilerdir. Bu bilgiler gerçek gibi algılanır. Örneğin, bazı milletlerin sarışın olduğunu, bazı milletlerin çalışkan olduğunu düşünmemize neden olan, bu gruplarla ilgili kalıp yargılarımızdır. Peki, insanlar diğer grupları nasıl tanıyorlar ya da çeşitli kültürlere karşı kalıp yargılarımız nelerdir?

Aşağıda çeşitli kültürlere karşı oluşan kalıp yargıları ve bu kültürlerle ilgili yanlış bilinen doğruların neler olduğunu inceleyelim:

Yerli Yaşam Kültürü Bulunmaktadır

Bugün, Amerikan Yerlileri Ulusal Kongresi (NCAI) verilerine göre ABD'de, federal yasalarca tanınmış 567 yerli ulus bulunmaktadır. Yerlilerin günümüzdeki en büyük kuruluşu olan Amerikan Yerlileri Ulusal Kongresi, Washington'da (Vaşingtın) büyükelçilik olarak temsil edilmektedir.

Her bir kabile, bulunduğu çevrede kendine ait yerleşim bölgesi sınırları içinde özerktir. Amerika, Christopher Columbus tarafından keşfedilmeden önce de orada yerli halk yaşıyordu. Birçok insanın düşündüğü gibi Amerikan yerlileri beyazlar değildir. Sayıları gittikçe azalan yerli kabilelerin çoğu, günümüzde Alaska bölgesinde varlıklarını devam ettirmektedir. Yerlilerin 2011'de Türkiye ile ticaret yapması ile ilgili aşağıdaki haberi inceleyelim:

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

Görsel 7. 7: Amerikan Yerlisi, Kızılderili

Türkiye'ye Kızılderili "Jesti"

Amerikan Kongresi'nde Türkiye ile ilgili olumlu tasarıya imza atıldı. Temsilciler Meclisi Doğal Kaynaklar Komitesi, Kızılderili kabilelerine sadece Türk şirketleriyle Federal Hükûmet'in onayına gerek kalmadan ticaret yapma imkânı sunan yasa tasarısını kabul etti (Görsel 7.7).

(Genel Ağ Haberi, 2011, para. 1)

Amerika'daki yerli halk kültürü hakkında neler biliyorsunuz? Bu yerli halkın sosyal yaşamlarının nasıl olduğunu araştırarak sınıfta arkadaşlarınıza anlatınız.

Finlandiya Eğitim Kültürü

Günümüz dünyasında eğitim alanında ön sırada yer alan Fin toplumunda ortaöğretimin tamamlanması bir zorunluluktur. Sadece Türkiye'de değil Avrupa ülkesi olan Finlandiya'da da zorunlu eğitim bulunmaktadır. Finlandiya'da okula gelen öğrencilere sağlanan rahat ortam; onların okulda mutlu olmalarını, yaparak, yaşayarak ve merak ederek öğrenmelerini sağlamaktadır.

"Finlandiya'da okuryazarlığa geleneksel olarak çok değer verildiği için, okulu terk eden öğrencilere az rastlanır. Okuyucular ülkesi olan Finlandiya'da ailelerin % 85'i günlük yayımlanan bir gazeteye abonedir ve yılda kişi başı ortalama 21 kitap kütüphanelerden ödünç alınmaktadır. Buna ek olarak Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı olan PISA'da [(Programme For Internatıonal Student Assesment) Pragrım for İnterneyşınıl sütudınt Issesmınt] Fin öğrencilerinin çeşitli okuma materyallerini daha fazla okudukları tespit edilmiştir."

Rahime Çobanoğlu, Koray Kasapoğlu, ***PISA' da Fin Başarısının Nedenleri ve Nasılları****, s.126*

Afrika Ülkesi Kenya'da Ekonomik Durum

AFRİKA ÜLKELERİNDE HAYAT

Ben 7. Sınıf öğrencisi Feyzanaz Cengiz, öğretmenimiz Afrika ülkelerinin yaşama biçimi ile ilgili neler bildiğimizi sordu.

Ben Afrika ülkelerinde insanların açlık ve sefalet içinde zor şartlarda yaşadıklarını düşünüyorum.

İzlediğim haberlerde bir çok Afrikalının savaş, açlık ve susuzdan hayatlarını kaybettiklerini izliyorum. Çok üzülüyorum. Halkın tamamı kamıştan yapılmış evlerde yaşıyor. Keşke onlarında evi olsa.

Feyzanaz Cengiz

Görsel 7. 8

Feyzanaz arkadaşımızın Afrika ülkeleri ile ilgili kalıp yargılarını içeren bir metin okudunuz. Sizler de Feyzanaz ile aynı fikirde misiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kalıp yargılarımızı sorguladıktan sonra eğer siz de Feyzanaz gibi düşünüyorsanız Afrika ülkesi Kenya ile ilgili okuduklarınıza inanamayacaksınız.

Kenya, Afrika kıtasının doğu kısmında yer alan bir ülkedir. Başkenti Nairobi'dir (Nayrobi) (Görsel 7.9). Kenya, coğrafi konumu itibariyle ticaret ve yatırım için doğal bir cazibe merkezidir. Bu sebeple Doğu Afrika bölgesine açılan kapı olup bu bölgenin parasal yatırım, iletişim ve ulaşım merkezidir. Birçok uluslararası şirket, bölgesel merkez olarak Kenya'yı seçmiştir.

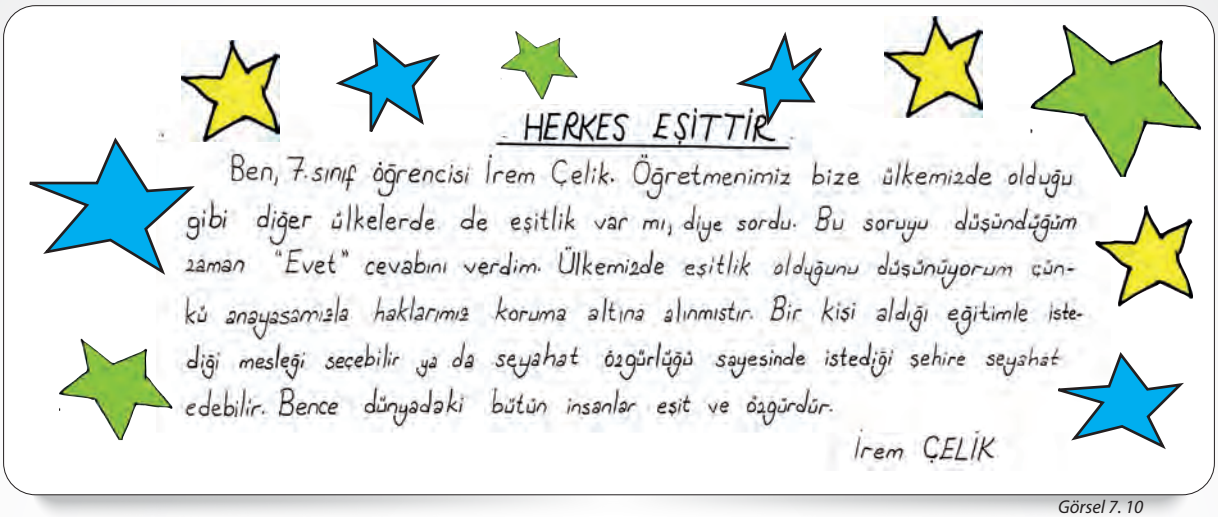

Görsel 7. 9: Nairobi, Kenya

Dünya Bankasının 2015 yılında yayınladığı raporda, Kenya'nın gelecek 15 yılda en hızlı büyüyen ekonomi olabileceği kaydedilmiştir. Raporda, Kenya ekonomisinin 2030 yılına kadar ortalama % 6.2 oranında istikrarlı bir büyümeyle seyredeceği ve bu performansın diğer Afrika ekonomilerinin üzerinde olacağı belirtilmiştir.

Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Nijerya gibi diğer gelişmiş Afrika ülkelerindeki ekonomik hayatı araştırarak ilginç bulduğunuz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hindistan Toplum Kültürü "Kast Sistemi"

HERKES EŞİTTİR

Ben, 7.sınıf öğrencisi İrem Çelik. Öğretmenimiz bize ülkemizde olduğu gibi diğer ülkelerde de eşitlik var mı, diye sordu. Bu soruyu düşündüğüm zaman "Evet" cevabını verdim. Ülkemizde eşitlik olduğunu düşünüyorum çünkü anayasamızla haklarımız koruma altına alınmıştır. Bir kişi aldığı eğitimle istediği mesleği seçebilir ya da seyahat özgürlüğü sayesinde istediği şehire seyahat edebilir. Bence dünyadaki bütün insanlar eşit ve özgürdür.

İrem ÇELİK

Görsel 7. 10

İrem arkadaşımızın demokrasi kültürünün tüm dünyada var olması ile ilgili kalıp yargısını içeren yazısını (Görsel 7.10) okudunuz. Sizler de tüm dünyada insanların eşit şartlarda yaşadığını mı düşünüyorsunuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız. Demokrasi kültürüne yönelik kalıp yargılarımızı sorguladıktan sonra kast sistemi hakkında bilgi sahibi olalım:

"Kast sistemi, 1975 yılında kaldırıldı. Buna rağmen Hint filmlerinde de sıkça rastladığımız gibi ülkenin kırsal kesimlerinde bu sistem hâlâ uygulanıyor.

Kast sistemi, asırlardır Hindu kültürünün ve toplumsal yapısının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu sistem, bireysel ve sosyal haklar ile özgürlükler açısından toplum içinde uçurumlar oluşmasına neden olmaktadır ancak dinî temellere dayandığından ve Hindu kültürünün bir parçası olduğundan ciddi bir tepkiyle karşılaşmadan varlığını sürdürmektedir. Görüldüğü gibi dünyanın her yerinde toplumsal eşitlik bulunmamaktadır."

Cemil Kutlutürk, ***Hindistan'da Din Olgusunun Sosyal Hayata Etkileri: Hinduizm Örneği****, ss.147-163*

Kast sisteminin uygulandığı bir toplumda yaşasaydınız neler düşünürdünüz? Açıklayınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki tabloya önce merak ettiğiniz kültürleri yazınız. Daha sonra o kültürle ilgili ne bildiğinizi yazınız. Gerekli araştırmaları yaptıktan sonra neler öğrendiklerinizi yazarak çeşitli kültürlere karşı kalıp yargılarınızı sorgulayınız.

Çeşili Kültürler	Bildiklerim	Öğrendiklerim
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....
.....	.....	.....

ANAHTAR KELİMELER

Magma: Yerin içinde, sıvı veya hamur kıvamında uçucu gazlarla doymuş olarak bulunan eriyiktir.
Etnik: Dil, töre ve kültürel nitelikleri aynı olan bir topluluktur.
Mülteci: Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişidir.
Küresel: Dünya ölçüsünde geniş bir bakış açısıyla benimsenendir.
WFP: World Food Program (Vörld Fuud Progrem), dünyadaki açlık sorununa acil çözüm bulmak için 1961 yılında kurulan ve Birleşmiş Milletler sisteminde yer alan gıda yardım kuruluşudur.

GÜNÜMÜZ DÜNYA SORUNLARINA ÇÖZÜMLER

Günümüz dünya sorunları nelerdir? Tartışınız.

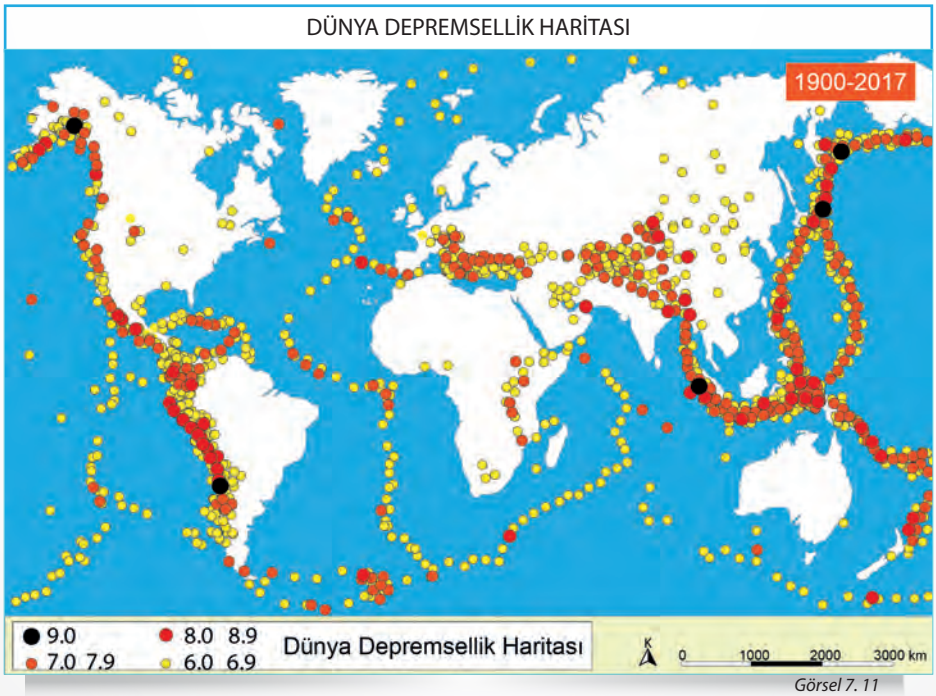
İnsanoğlu, gün geçtikçe doğal çevreden daha fazla yararlanarak doğal kaynakları hızla tüketmeye ve doğaya zarar vermeye başlamıştır. Bu durum çevresel sorunlar, afetler, açlık, terör ve göçler gibi insanlığın çözmesi gereken küresel sorunları ortaya çıkarmıştır. Bizlere düşen bu sorunlarla nasıl başa çıkacağımız konusunda bilinçlenmek ve küresel sorunlara çözüm yolları üretmektir.

Mustafa Kemal Atatürk: "Felaket başa gelmeden evvel, önleyici ve koruyucu tedbirleri düşünmek lazımdır. Felaket geldikten sonra dövünmenin faydası yoktur." diyerek küresel sorunlara yıllar önce dikkat çekmiştir. Sürdürülebilir bir dünya için sorunlarla ilgili bilgileri edinelim sonra da bireysel olarak neler yapabileceğimizi düşünelim.

Doğa Kaynaklı Afetler

Doğa kaynaklı afetler; deprem, tsunami, volkanizma, sel, çığ, don olayı, kuraklık gibi insan iradesi dışında doğal süreçlerle ortaya çıkarak can ve mal kaybına sebep olurlar. Afetler, dünyanın her yerinde etkili olabilmektedir. Günümüzde afetlerin görülme sıklığı artmıştır. Afetleri en az hasarla atlatmak için bu afetleri iyi tanımalıyız:

Deprem

Görsel 7. 11

Deprem, dünya genelinde etkili olan ve yeryüzünde en çok can ve mal kaybına neden olan afetlerden biridir. Yukarıdaki haritada dünya depremsellik bölgelerini inceleyiniz.

Son yirmi yılın en büyük depremleri; Japonya, Endonezya, Haiti ve Nepal'de meydana gelmiş ve binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Ülkeler bu zor günlerde birbirlerinin yarasını sarmıştır. Örneğin 2011 yılında Van'da meydana gelen depremde birçok ülke Türkiye'ye yardım etmiştir. Türkiye de birçok ülkeye zor zamanlarda destek olmuştur.

Depremlerde ülkelerin yardımlaşma ve dayanışmasının önemi nedir? Açıklayınız.

Japonya aldığı önlemler sayesinde deprem kaynaklı can kayıplarını azaltmıştır. Depremin sık yaşandığı diğer ülkelerde de can kayıplarının azalması için ne gibi önlemler alınabilir? Açıklayınız.

Depremin oluşumu engellenemez ancak alınan tedbirlerle bu afetin zararı en aza indirilebilir. Bunun için deprem bakımından tehlikeli bölgelerde; depreme dayanıklı evler yapılmalı, deprem erken uyarı merkezleri kurulmalı, deprem konusunda halk bilinçlendirilmeli, her il merkezinde deprem sırasında hizmet verecek kurtarma ekipleri kurulmalı ve enkaz altındaki yaralıları tespit etmede köpekler kullanılmalıdır. Bu nedenle de köpek eğitim merkezleri kurulmalıdır.

Tsunami

Görsel 7. 12: Tsunaminin Yıkıcı Etkisi, Japonya

Tsunami, deniz ve okyanus tabanında meydana gelen deprem ve deniz altı volkanizması gibi sebeplerle ortaya çıkar. Dalgalar kıyıya çarparak afete sebep olur (Görsel 7.12). Son yirmi yılın en büyük tsunamileri Endonezya, Haiti ve Japonya'da meydana gelmiştir.

Tsunamiden etkilenen milyonlarca insan, evsiz ve işsiz kalmış, daha iyi şartlarda yaşamak için göç etmiş ya da açlık ve salgın hastalıktan hayatını kaybetmiştir. Bu sebeple tsunami çözüm üretilmesi gereken küresel bir sorundur.

Tsunaminin önlenmesi mümkün değildir. Buna rağmen erken uyarı sistemlerinin verdiği alarmla ve bir plan dâhilinde etkilenebilecek yerlerin boşaltılması, insanların kıyıdan kara içlerine doğru uzaklaştırılması tsunamiyi bir afet olmaktan çıkarabilir.

HIMM... İLGİNÇ

"15 Haziran 1896 tarihinde Japonya'da çok şiddetli bir deprem olmuş, sallantının durmasından 20 dakika sonra deniz korkunç bir şekilde geri çekilmeye başlamış, ardından tekrar saatte 800 kilometre hızla geri dönmüş ve 30 metreyi bulan dev dalgalar sahil bölgelerini kaplamıştı. O sırada Japon halkı, bayram kutlamaları için sahilde toplanmıştı. Tsunamiden dolayı orada bulunan 27.122 insan hayatını kaybetti ancak 37 yıl sonra 1933'te, tsunami yine aynı bölgede ve aynı şiddette oldu. Halk, tsunamiye karşı önlem aldığı için sadece 3.000 kişi hayatını kaybetti."

Ramazan Özey, ***Günümüz Dünya Sorunları****, s. 52*

Volkanizma

Görsel 7. 13: Yanardağ Patlaması

Yer kabuğunun altındaki magma; yer kabuğundaki kırıkları takip ederek katı, sıvı ve gaz hâlinde yüzeye ulaşır ve değişik biçimlerde volkanlar (yanardağlar) oluşturur (Görsel 7.13). Günümüzde devam eden yanardağ faaliyetleri, doğrudan ya da dolaylı olarak can ve mal kayıplarına yol açan afetlere dönüşmektedir.

İskoçya'dan Yeni Zelanda'ya, yüksek yerlerden okyanus diplerine kadar dünya üzerinde 1.000 aktif volkan bulunmaktadır. Volkan patlamaları sonucu atmosfere salınan duman, güneş ışınlarının yeryüzüne gelmesini engellemekte ve dünyanın soğumasına yol açmaktadır.

Dünya nüfusunun %10'unun aktif volkanlar çevresinde yaşadığını düşünecek olursak volkanizma faaliyetlerinin çözüm üretilmesi gereken önemli bir küresel sorun olduğunu söyleyebiliriz.

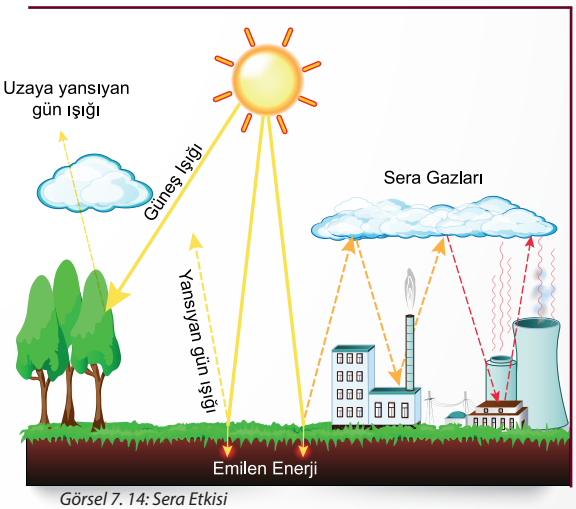
Volkanizma faaliyetlerinin ortaya çıkışı engellenemez fakat bu faaliyetlere karşı önlemler alınabilir. Bunun için volkanlar bilimsel olarak incelenmekte, volkanların gaz çıkışları takip edilmekte, uydular ve uzaktan algılama teknolojisiyle ulaşılan veriler değerlendirilmektedir.

Volkanik faaliyetlerde can kaybının önlenmesi için başka ne gibi önlemler alınabilir? Tartışınız.

Küresel İklim Değişimi

Dünya atmosferi cam seralara benzer. Sera etkisi şemasındaki gibi *(Görsel 7.14)* Güneş'ten gelen ışınlar, atmosferi geçerek yeryüzünü ısıtır. Atmosferdeki gazlar yeryüzündeki ısının bir kısmını tutar ve yeryüzünün ısı kaybına engel olurlar. Karbondioksit gibi ısı tutma özelliği olan gazların artması küresel ısınma ve buna bağlı küresel iklim değişikliğine neden olur. İklim değişikliği kutup bölgelerindeki buzulların erimesine neden olur. Bu durum, o bölgelerde yaşayan hayvan türlerini tükenme tehlikesiyle karşı karşıya bırakır.

Küresel iklim değişikliğinin yaşanmaması için; daha az enerji tüketerek, çöplerimizi geri dönüşüm kutularına atarak ve olabildiğince az yakıt kullanarak dünyamıza yardım edebiliriz. Gezegenimizin iyiliği için artık motorlu araçlar yerine bisiklete binmeli ya da gideceğimiz yere yürümeliyiz.

Görsel 7. 14: Sera Etkisi

YAPARAK YAŞAYARAK ÖĞRENİYORUZ

Daha az enerji tüketimi, çöplerin geri dönüşüm kutularına atılması, az yakıt kullanılması ve sizlerin ekleyeceği diğer maddelerden oluşan bir gözlem çetelesi oluşturalım ve bir hafta boyunca kendimizi gözlemleyelim. Her gün bu çeteleyi tutalım ve gözlemlerimizin sonuçlarını sınıfta paylaşalım. Bu etkinliğin sonunda dünyamızın geleceği için bireysel olarak da bir şeyler yapabileceğinizi fark edeceksiniz.

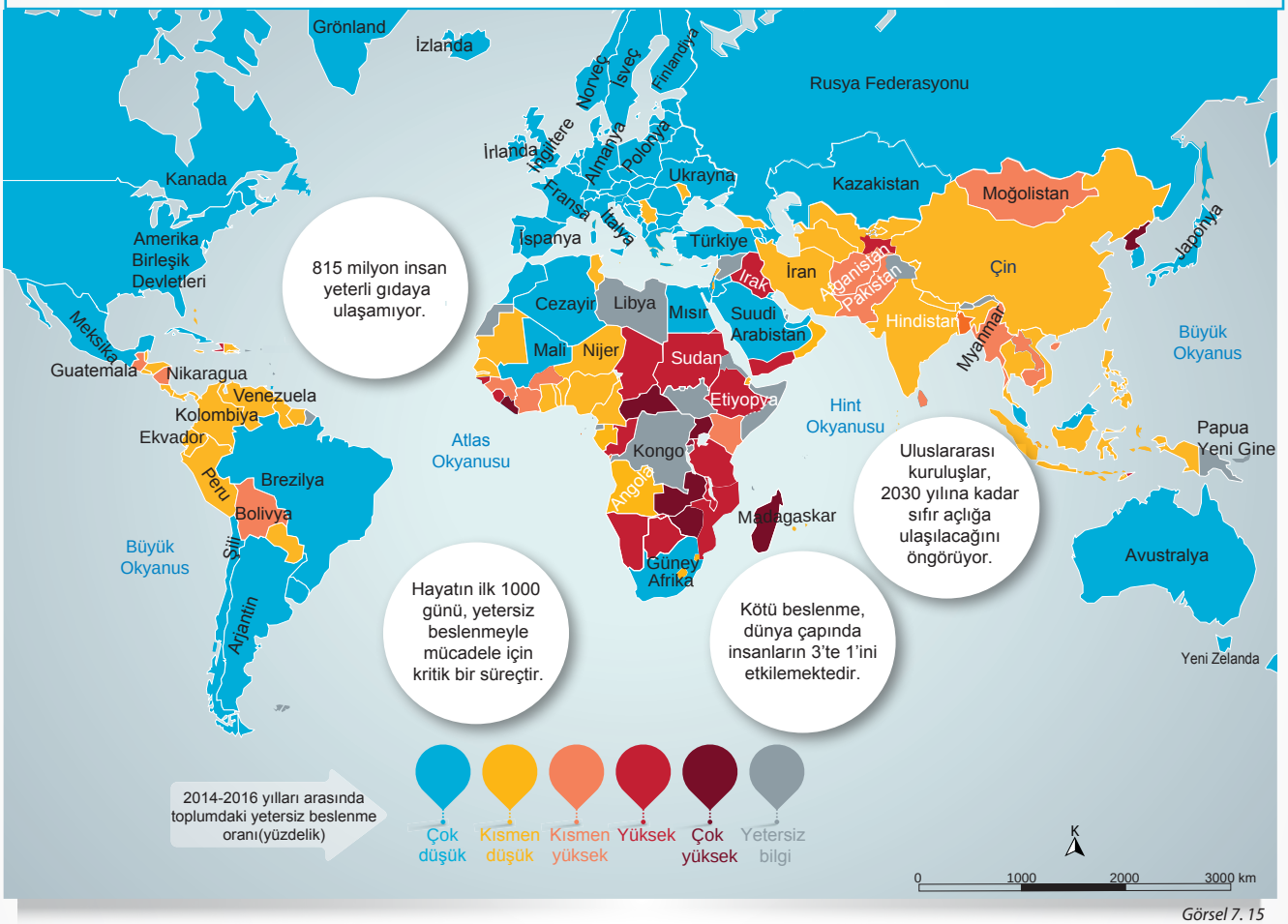
HIMM... İLGİNÇ

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)

UNEP, Birleşmiş Milletlerde çevre konusunun eş güdümünü, çevrenin durumunun küresel düzeyde sürekli gözden geçirilmesini, çevre sorunları hakkında dünya kamuoyunun dikkatinin çekilmesini ve uluslararası ve ulusal çevre politikasının gelişiminin sağlanmasını amaçlamaktadır.

Açlık

DÜNYA AÇLIK HARİTASI

Görsel 7. 15

Küresel sorunların en önemlilerinden biri de açlıktır. Hem ulusal hem de uluslararası çerçevede yiyecek dağılımında dengesiz ve adaletsizlikler söz konusudur.

Savaşlar ve iç çatışmalar yaşayan gelişmemiş ülkeler, askerî harcamalara ve savunmaya yatırım yapmakta, kalkınma için pek harcama yapamamaktadır. Bu da yoksulluğa dolayısıyla açlığa ortam hazırlamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin ise tarımsal politikalarının olmayışı, bu ülkelerde sınırlı teknoloji kullanımının olması, küresel iklim değişikliği sonucu meydana gelen kuraklık, kıtlık, seller gibi afetlerin yaşanması açlığın oluşmasında etkili olmaktadır. Açlığa maruz kalan halk kitlelerine gıda yardımı sağlayan Dünya Gıda Programı'nın (WFP) hazırladığı *(Görsel 7. 15)* dünya açlık haritasını inceleyiniz.

Açlık sorununu çözmek için; nüfus artış hızının yavaşlatılması, eşitsizliğin olduğu tüm savunmasız grupların sağlığının geliştirilmesi, eğitim olanaklarının sağlanması, gelir dağılımı eşitsizliklerinin giderilmesi, tarım alanlarında çalışan çiftçilere tarım desteğinin sağlanması gerekmektedir.

HIMM... İLGİNÇ

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)

Birleşmiş Milletler uzmanlık kuruluşlarından biri olan FAO, dünyadaki gıda ve tarımla ilgili çalışmaları organize edip, geliştirerek gıda güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır.

Terörizm

Terörizm, yıldırıcılık anlamına gelmektedir.

Günümüzde etnik temele dayalı ve ayrılıkçı amaçlar taşıyan terör hareketleri devletler için önemli bir sorundur. Terör örgütleri, dünyanın hemen her yerinde bulunmakta ve faaliyetlerini sürdürmektedir.

Terörizmin ortaya çıkmasında; bazı devletlerin bir siyasi davayı zorla kabul ettirmek için karşı tarafa korku salacak, cana ve mala kıyacak davranışlarda bulunması etkili olmuştur.

Terör, milyonlarca insanı etkileyen küresel bir sorun olmanın yanı sıra çoğunlukla göç ve açlık gibi küresel sonuçları doğurmaktadır.

Küresel sorunlardan birinin çözülmesinin diğer sorunları çözmeye katkısı neler olabilir? Açıklayınız.

"Terör olmasaydı dünya daha yaşanılabilir bir yer olurdu." konulu resim çiziniz. Bu resimleri sınıf panosunda sergileyiniz.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Küresel bir sorun olan terörizme çözüm üretmek için bir proje hazırlayınız. Projeyi hazırlarken tabloda verilen basamakları takip ediniz. Proje ortağı olarak sınıfınızdan bir arkadaşınızı seçiniz. Terör sorununa bulduğunuz çözüm önerilerinizi paylaşınız.

Proje Sahibinin Adı:	
Projenin Adı:	
Projenin Genel Hedefi:	
Projenin Uygulanacağı Yer/ler:	
Proje Ortakları:	
Projenin Hedef Kitlesi:	
Projenin Beklenen Sonuçları:	
Projenin Temel Faaliyetleri:	

Görsel 7. 16: İlkbahar

Göç

Göç; ekonomik, toplumsal veya siyasi nedenlerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye veya bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitmesidir.

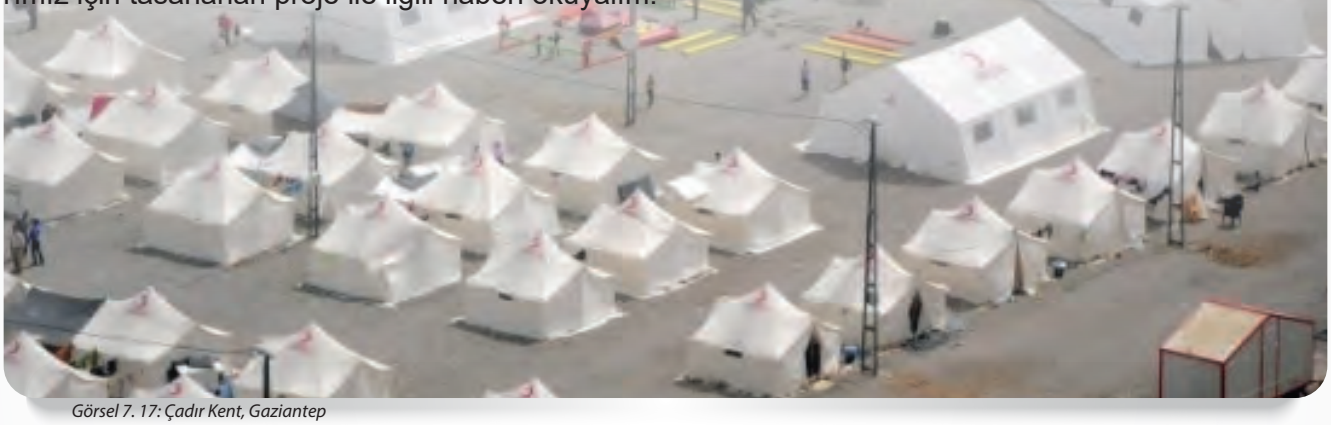
Göç olayını meydana getiren olayların aniden ortaya çıkışı, göçlerin planlı bir şekilde yapılamamasına sebep olmaktadır. Plansız ve programsız gerçekleşen göçler, hem göç veren bölgede hem de göç alan bölgede büyük sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Son zamanlarda terör, savaşlar ve doğa kaynaklı afetler sonucunda ülkesini terk etmek zorunda kalan mültecilerin oluşturdukları göç hareketleri, tüm dünyadaki insanlar için önemli bir sorundur.

Göçmenlerin yerleştirilmesi, onlara iş imkânı sunulması, topluma uyumlarının sağlanması, sosyal güvence yetersizliklerinin giderilmesi, sağlık sorunlarının çözümü, konut sağlanılması göçmenler ile ilgili sorunlara üretilen çözümler olmalıdır.

Birçok ülkenin karşı karşıya kaldığı göçmen sorununun çözülmesi için göç sebeplerinin doğru tespit edilmesi, o sebeplere çare aranması gerekmektedir.

Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenlere yönelik Türkiye'nin insancıl yaklaşımı ve izlediği politikalar ise tüm dünyada hayranlık uyandırmıştır. Aşağıda Suriye'den topraklarımıza göç etmiş komşularımız için tasarlanan proje ile ilgili haberi okuyalım:

Görsel 7. 17: Çadır Kent, Gaziantep

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

Görsel 7. 18: Geçici Koruma Altındakilerin Kampı

3.5 milyon Suriyeliye Kalıcı Konut Verilecek.

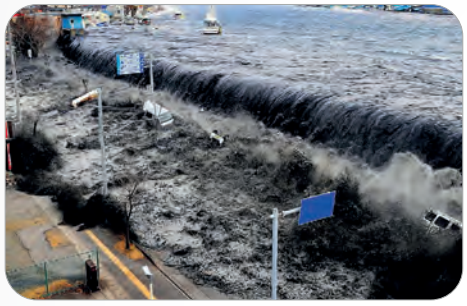
Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'de yaşayan yaklaşık 3.5 milyon Suriyeli için kalıcı konutlar yapılacağını açıkladı. Erdoğan, "Suriyeli vatandaşları kalıcı konutlara yerleştireceğiz. Artık evlerde yaşayacaklar." dedi.

(Genel Ağ Haberi, 2018, para. 3)

Göçmen sorununa nasıl çözüm bulunabilir? Tartışınız.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda ülkelerin günümüzde yaşadığı sorunlar ile ilgili görseller verilmiştir. Bu sorunların çözümüne yönelik önerilerinizi aşağıdaki ilgili alanlara yazınız.

Günümüz Dünya Sorunları	Çözüm Önerileri
	Küresel iklim değişimi: İnsanların tüketim alışkanlıklarının değişmesi, halkın bilinçlenmesi, fosil yakıt kullanımının azaltılması önerilebilir.
	Tsunami: .....
	Açlık: .....
	Terörizm: .....
	Göç: .....

Görseller 7. 19: Bazı Küresel Sorunlar

KENDİMİZİ DEĞERLENDİRİYORUZ

A. Aşağıdaki cümlelerin başına cümlede verilen ifadeler doğruysa "D", yanlış ise "Y" yazınız. Yanlış olan cümlelerin doğrularını altlarına yazınız.

1. ( ) Küresel sorunları çözmek sadece ülke yöneticilerinin sorumluluğundadır.

.....

2. ( ) Açlık yaşayan ülkelere sadece gıda yardımı yapılarak bu sorun çözülebilir.

.....

3. ( ) Çeşitli kültürlere yönelik kalıp yargılarımız, yeni öğrendiğimiz bilgilerle değişebilir.

.....

4. ( ) Bir ülkenin ekonomisinin gelişmesinde kaynakların doğru değerlendirilmesi önemlidir.

.....

5. ( ) Gelişen Sekiz Ülkenin (D-8) amacı kültür alanında üye ülkelere yeni imkânlar sunmaktır.

.....

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

Avrupa		kast sistemi		barış		Barcelona
Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü		göç		İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı		

1. Ülkemiz dış politikası ..... odaklıdır.
2. Akdeniz İçin Birliğin merkezi ..... şehridir.
3. Dünyada nüfusun dengesiz dağılımını etkileyen faktörlerden biri de ..... sorunudur.
4. Dünyada eşitsizliğin bir göstergesi olan ..... Hindistan'da hâlâ devam etmektedir.
5. ..... küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve yönetim sorunlarına çözüm aramak için kurulmuştur.

C. Aşağıdaki uluslararası kuruluşlar ile bu kuruluşların amaçlarını eşleştiriniz.

1. Dünyadaki gıda güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır.
2. Tüm insanların mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşmalarını amaçlamaktadır.
3. Çevre sorunları hakkında uluslararası çevre politikasının gelişiminin sağlanmasını amaçlamaktadır.
4. Dünyada çeşitli sebeplerle açlığa maruz kalan halk kitlelerine insani amaçlarla gıda yardımı sağlanmasını amaçlamaktadır.

- ◯ AİB
- ◯ FAO
- ◯ WFP
- ◯ WHO
- ◯ UNEP

D. Aşağıdaki soruların doğru cevaplarını işaretleyiniz.

1. **Aşağıdakilerden hangisi Gelişen Sekiz Ülkenin üye ülkelerinden biri <u>değildir</u>?**

   A) Azerbaycan

   B) Endonezya

   C) Pakistan

   D) Türkiye

2. **Karadeniz Ekonomik İş Birliği Teşkilatının merkezi hangi ülkededir?**

   A) Gürcistan

   B) Rusya

   C) Türkiye

   D) Ukrayna

3. 7. sınıf öğrencisi Arda, Japonların hepsinin eğitim seviyesi yüksek, çok zeki ve çalışkan insanlar olduğunu ayrıca standardı yüksek bir hayat sürdüklerini düşünüyordu. Japonya'ya ailesi ile tatile gittiğinde durumun düşündüğü gibi olmadığını gördü. Annesine bunun sebebini sordu. Annesi, Japon halkın hepsinin iyi şartlarda yaşam sürdüklerini düşünmenin yanlış olduğunu, dünya ülkelerinde iyi şartlarda ve kötü şartlarda yaşayan insanlar olabileceğini söyledi. Arda çok şaşırdı ve yeni bilgiler öğrendi.

   Verilen bilgiye göre aşağıdaki çıkarımlardan hangisi <u>yapılamaz</u>?

   A) Kalıp yargılar, kültürleri tanımamızı kolaylaştırır.

   B) Kültürler hakkında bildiklerimiz doğru olmayabilir.

   C) Kalıp yargılarımız yoluyla kültürleri, bazen gerçek özellikleri ile değil öngörülerimize göre tanımlarız.

   D) Bir konuda yorum yaparken çoğu zaman önceki bilgilerimize göre hareket ederiz.

4. Zeynep, haberlerde dünyanın bazı bölgelerinde Müslümanlara uygulanan şiddet olaylarını izler. Müslümanlara karşı yapılan dışlayıcı davranışların yanlış olduğunun dünyaya duyurulması ve bu şiddet olaylarının önlenmesi için arkadaşları ile bir proje başlatır.

   Zeynep'in başlattığı proje aşağıdaki küresel sorunlardan hangisini çözmeye yöneliktir?

   A) Açlık

   B) Buzulların Erimesi

   C) Terörizm

   D) Volkanizma

Değerlendiriyoruz

Kendimizi

E. Aşağıdaki sorunun doğru cevabını yazınız.

Soru: Teşkilatın merkezi Madrid'tir. Birleşmiş Milletlere bağlı bir örgüttür. Dünya turizmine katkı sağlamak amacıyla faaliyet gösteren bu örgütün adı nedir?

Cevap:

.....

.....

F. Aşağıdaki soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. İklim değişikliğinin önlenmesine karşı duyarlı olan bir bireyin yapması gereken davranışlar nelerdir?
2. Küresel sorunlara çözüm arayan kuruluşların varlığı neden önemlidir?
3. Türkiye'nin uluslararası kuruluşlara üye olmasının faydaları nelerdir?
4. Çeşitli kültürlere karşı kalıp yargılı davranmanın olumsuz yönleri nelerdir?

CEVAP ANAHTARI

Sayfa 53

İSTANBUL'UN FETHİNİN NEDENLERİ	Dinî	Siyasi	Ekonomik
İstanbul'un önemli ticaret yolları üzerinde olması			X
Bizans'ın Anadolu'daki Türk siyasi birliğini bozmak istemesi		X	
Bizans'ın Osmanlı Devleti'nin ilerleyişine engel olması		X	
Hazreti Muhammed'in (Sallallahü aleyhi ve sellem) hadisi	X		
Bizans'ın Osmanlı şehzadelerini kışkırtması		X	
Bizans'ın Osmanlı toprak bütünlüğünü bozması		X	
İstanbul'un Ortodoks mezhebinin merkezi olması	X		

Sayfa 56

İSTANBUL'UN FETHİNİN SONUÇLARI	Dinî	Siyasi	Ekonomik
Bizans İmparatorluğu yıkıldı.		X	
Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü sağlandı.		X	
Avrupa'da coğrafi keşiflerin başlamasına neden oldu.			X
Osmanlı Devleti'nin İslam dünyasındaki saygınlığı arttı.	X		
Avrupa'da derebeylik rejimi güç kaybetmeye başladı.		X	
İpek Yolu'nun Avrupa'ya açılan önemli bir limanı ele geçirildi.			X
Osmanlı Devleti dünya siyasetine yön veren bir güç hâline geldi.		X	

Sayfa 57

MISIR'IN FETHİNİN SONUÇLARI	Dinî	Siyasi	Ekonomik
Mısır Osmanlı Devleti'nin topraklarına katıldı.		X	
Kutsal Emanetler İstanbul'a getirildi.	X		
Osmanlı Devleti Baharat Yolu'nun önemli bir kısmına hâkim oldu.			X

Sayfa 66

Kaşifler	Ümit Burnu	Amerika	Hindistan
Bartolomeu Dias	X		
Vasko Dö Gama			X
Christopher Columbus		X	

Sayfa 79

Yaşanan Gelişmeler	İlgili Olduğu Alan ya da Alanlar
İlk Türkçe eser basan matbaanın kurulması	Kültürel
Tulumbacılar Ocağının kurulması	Sosyal
Takvîm-i Vekâyi gazetesinin çıkarılması	*Sosyal, kültürel*
Posta ve Telgraf Nezaretinin kurulması	*Sosyal, ekonomik*
Demir yolu yapımına başlanması	*Sosyal, ekonomik*
Şirket-i Hayriyyenin kurulması	*Sosyal, ekonomik*
Osmanlı Bankasının kurulması	*Ekonomik*

Sayfa 85

1. Cirit: At koşturup birbirine değnek atarak takım hâlinde oynanan oyundur.

2. Yağlı güreş: Güreşçilerin vücutlarına yağ sürerek güreştikleri bir Türk sporudur. Müsabakalar "Er Meydanı" denilen alanlarda yapılır.

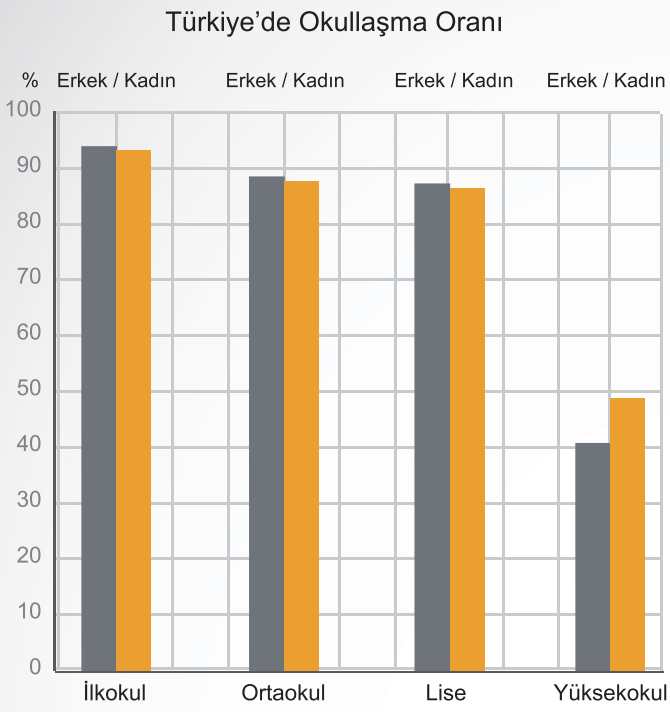
3. Çini: Genellikle mimari eserlerin, cami, köşk, saray, çeşme, türbe vb. yapıların iç ve dış süslemelerinde kullanılan bir seramik ürünüdür.

4. Ebru: Çeşitli malzemelerle yoğunlaştırılmış su üstünde, boyalarla oluşturulan desenlerin kâğıt üzerine geçirilmesi yoluyla yapılan bir süsleme sanatıdır.

5. Vitray: Hem saydam hem de renkli camlarda yapılabilen bir süsleme sanatıdır.

6. Okçuluk: Kökeni tarih öncesi dönemlere dayanan, oku bir yay aracılığıyla hedefe göndermeyi amaçlayan spor dalıdır.

Sayfa 102

Sayfa 132

1.
Eseri, çalışma alanı: Cebirin kurucusudur, matematik alanında çalışmıştır.
Bilimsel birikime katkısı: Sıfırı ilk kez kullanmıştır.
2.
Eseri, çalışma alanı: İhsâu'l-ulûm, el-Mûsîka'l-kebîr başlıca eserlerindendir. Felsefe, musiki gibi alanlarda çalışmıştır.
Bilimsel birikime katkısı: Bilimleri, "dil, mantık, matematik, fizik ve metafizik" olarak ilk kez sınıflandırmıştır. Kanun ve ut gibi müzik aletlerinin geliştirilmesine katkı sağladı.
3.
Eseri, çalışma alanı: el-Kanûn fi't-tıb başlıca eserlerindendir. Felsefe, tıp gibi alanlarda çalışmıştır.
Bilimsel birikime katkısı: Ameliyatlarda kullanılmak üzere bazı aletler geliştirdi. Ruhi tedavi yöntemleri geliştirerek hastanın müzik dinleyerek ve sevdikleriyle bir araya gelerek tedavi olacağını açıkladı.
4.
Eseri, çalışma alanı: Kitâbü Mîzâni'l-hikme adıyla bir eser yazmış, mühendislik alanında çalışmıştır.
Bilimsel birikime katkısı: Geliştirdiği hassas terazi barometrenin keşfedilmesine katkı sağlamıştır.
5.
Eseri, çalışma alanı: Fizik ve Sibernetik alanında çalışmıştır.
Bilimsel birikime katkısı: Otomatik sistemler kullanan makineler geliştirmiştir. Dünya bilim tarihi açısından bugünkü sibernetik ve robot biliminde çalışmalar yapan ilk bilim insanı olmuştur.
6.
Eseri, çalışma alanı: Mukaddime adıyla bir eser yazmış, sosyoloji ve tarih alanında çalışmıştır.
Bilimsel birikime katkısı: Sosyoloji biliminin kurucusudur.
7.
Eseri, çalışma alanı: Risâle fi'l-hey adlı bir kitap yazmış, astronomi alanında çalışmıştır.
Bilimsel birikime katkısı: Gezegenlerin hareketlerinden, yeryüzünün şeklinden, yedi iklimden ve gök cisimlerinin Dünya'ya uzaklıklarından bahsetmiş, İstanbul'un yanlış ölçülen enlem ve boylamını düzeltmiştir.
8.
Eseri, çalışma alanı: Kitâb-ı Bahriyye adıyla bir eser yazdı. Denizcilik alanında çalışmıştır.
Bilimsel birikime katkısı: Amerika kıtasının da yer aldığı günümüze ulaşan en eski haritayı çizmiştir.
9.
Eseri, çalışma alanı: Cihannümâ ve Tuhfetü'l Kibâr fî-Esfâri'l Bihâr adlı eserleri yazmıştır. Çeşitli alanlarda çalışmış olup, coğrafya başlıca çalışma alanıdır.
Bilimsel birikime katkısı: Osmanlı Devleti'nin konumu, şehir ve kasabaları hakkında bilgiler içeren ilk ve tek sistematik coğrafya kitabını kaleme almıştır.

Sayfa 181

- Yunan Uygarlığı
- İngiltere'de kralın yetkileri ilk defa sınırlandırılmıştır.
- Cumhuriyet, eşitlik, özgürlük ve adalet
- Osmanlı padişahı kendi isteği ile yetkilerini sınırlamış ve kanun üstünlüğünü kabul etmiştir.

Sayfa 188

1. Millî İrade: Ulusça kullanılan ve hiçbir gücün etkileyemeyeceği kuvvettir.
2. Millî Bağımsızlık: Bir toplumun, devletin başka bir topluma ya da devlete bağlı kalmadan yönetilmesidir.
3. Kadın Hakları: Kadınların erkeklerle eşit şekilde sosyoekonomik, siyasi ve yasal haklara sahip olmasıdır.
4. Siyasi Partiler: Benzer siyasi görüşleri paylaşan kişiler bir ülkenin yönetiminde söz sahibi olmak üzere çeşitli kuruluşlar kurarak iktidara gelmeye çalışırlar.
5. Hak ve sorumluluk: Özgürlüğün sağlanması için kişiye anayasa ve kanunlar ile haklar tanınırken kişinin kendine ve başkalarına karşı olan yükümlülükleri zamanında yerine getirmesi zorunludur.
6. Eşitlik: Toplum içerisindeki tüm insanlar hak ve özgürlükler bakımından eşittirler.

Sayfa 209

1. Nijerya
2. Mısır
3. Türkiye
4. İran
5. Pakistan
6. Bangladeş
7. Malezya
8. Endonezya

Sayfa 209

Rusya Federasyonu

Ukrayna

Moldova

Romanya

Sırbistan

Bulgaristan

Arnavutluk

Yunanistan

Gürcistan

Ermenistan

Azerbaycan

Türkiye

CEVAP ANAHTARI

DEĞERLENDİRME BÖLÜMÜ DOĞRU CEVAPLARI

1. İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ

A. 1.Y 2.D 3.D 4.D 5.Y

B. 1. sansür 2. RTÜK 3. medya 4. jest, mimik

C. (4) Hak (3) Empati (1) Sen dili
( ) Çatışma (2) Uzlaşma (5) Akıllı işaretler

D. 1.C 2.C 3.D 4.A

E. Doğru bilgi alma hakkı

2. TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK

A. 1.Y 2.Y 3.D 4.Y 5.D

B. 1. Bartolomeu Dias 2. yeniçeriler 3. kültürel 4. seyyahlar 5. Batı

C. ( ) II. Mehmet (2) Evliya Çelebi (4) Çelebi Mehmet
(1) Takvîm-i Vekâyi (3) Dîvân-ı Hümâyun
(5) Sultan Abdülmecit

D. 1.D 2.B 3.A 4.B

E. Sınırların genişleyerek asker ihtiyacının ortaya çıkmasıdır.

3. NÜFUS VE YERLEŞME

A. 1.Y 2.Y 3.D 4.Y 5.D

B. 1. İstanbul 2. kent-kır 3. tarım 4. sanayi-hizmet

C. (5) Nüfus ( ) Konya
(1) Antalya (4) Kır yerleşmesi
(3) Nüfus yoğunluğu (2) Çarpık kentleşme

D. 1.C 2.A 3.D 4.A

E. A şehrinin nüfus yoğunluğu B şehrinin iki katıdır.

4. ZAMAN İÇİNDE BİLİM

A. 1.D 2.Y 3.Y 4.D 5.D

B. 1. Newton 2. buhar makinesi 3. Fenike 4. Beyt'ül-Hikme 5. papirüs

C. (4) el-Hâzinî (1) el-Cezerî
( ) el-Harezmî (2) İbn-i Haldûn
(5) Thomas Savery (3) Johannes Gutenberg

D. 1.D 2.C 3.C 4.D

E. Bilimin gelişmesi için öncelikli şart, özgür düşünce ortamının var olmasıdır.

5. EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT

A. 1.Y 2.Y 3.D 4.Y 5.D

B. 1. müderris 2. Tanzimat Fermanı 3. dijital teknoloji 4. iletişim 5. Türk Kızılay 6. e-ticaret

C. (5) Lonca ( ) Fransa
(4) Çayönü (1) İngiltere
(3) Enderun (2) Şed kuşatma

D. 1.B 2.A 3.C 4.D

E. Yükseköğretim kurumları

A BÖLÜMÜ DOĞRU CEVAPLARI

1. İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ

(Y) 1. Özgürlük, insanın başkalarına zarar vermeden her istediğini yapabilmesidir.

(Y) 5. Sen dili, karşımızdaki kişiyi suçlayıcı ifadeler içerdiğinden iletişim çatışmasına sebep olur.

2. TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK

(Y) 1. Osmanlı Devleti'nde divan teşkilatını Orhan Gazi kurdu.

(Y) 2. Akdeniz, Preveze Deniz Savaşı ile Türk gölü hâline gelmiştir.

(Y) 4. İstanbul'un fethi ile İtalya'ya giden bilim insanları Rönesans'ın başlamasında etkili oldu.

3. NÜFUS VE YERLEŞME

(Y) 1. Türkiye'de nüfus artış hızı her dönem aynı değildir.

(Y) 2. Nüfus yoğunluğu Türkiye'nin kıyı kesimlerinde daha fazladır.

(Y) 4. Kutuplara yakın yerler ve çöller yerleşmenin en az olduğu alanlardır.

4. ZAMAN İÇİNDE BİLİM

(Y) 2. Piri Reis XVI. yüzyılda Amerika kıtasını içine alan bir Dünya haritası çizmiştir.

(Y) 3. Matbaanın icadı ile kısa sürede binlerce kitap basılmış çok sayıda okuyucu bilinçlenmiştir.

5. EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT

(Y) 1. Elektronik kitap, kitapların basılı olmayan hâli olarak adlandırılır.

(Y) 2. İlk Çağ'da insanlar yerleşim yeri olarak sıcak ve ılıman yerleri tercih etmişlerdir.

(Y) 4. Osmanlı Devleti tımar sistemi ile üretimde sürekliliği sağlamış ve ordunun asker ihtiyacını karşılamıştır.

DEĞERLENDİRME BÖLÜMÜ DOĞRU CEVAPLARI	A BÖLÜMÜ DOĞRU CEVAPLARI
6. YAŞAYAN DEMOKRASİ **A.** 1.D 2.D 3.Y 4.Y 5.D **B.** 1. Sened-i İttifak 2. anayasal 3. kurultay 4. Magna Carta 5. sosyal devlet **C.** (2) Aile (1) Laik devlet (5) Islahat Fermanı ( ) Cumhuriyet Halk Fırkası (4) İttihat ve Terakki Partisi (3) Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası **D.** 1.B 2.B 3.A 4.C **E.** Eşitlik, özgürlük, çoğulculuk	**6. YAŞAYAN DEMOKRASİ** (Y) 3. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde de antidemokratik uygulamalar görülebilir. (Y) 4. Türk kadını, siyasal haklarını dünyadaki birçok ülkeden daha önce kazanmıştır.
7. ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER **A.** 1.Y 2.Y 3.D 4.D 5.Y **B.** 1. barış 2. Barcelona 3. göç 4. kast sistemi 5. İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı **C.** ( ) AİB (1) FAO (4) WFP (2) WHO (3) UNEP **D.** 1.A 2.C 3.A 4.C **E.** Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü	**7. ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER** (Y) 1. Küresel sorunları çözmek her bireyin sorumluluğundadır. (Y) 2. Açlık yaşayan ülkelere sadece gıda yardımı yapılarak bu sorun çözülemez. (Y) 5. Gelişen Sekiz Ülkenin (D-8) amacı ticaret alanında üye ülkelere yeni imkânlar sunmaktır.

SÖZLÜK

A

akçe: Osmanlı Devleti'nin ilk gümüş para birimi ve ilk sikkesi.

ajans: Haber toplama, yayma ve üyelerine dağıtma işiyle uğraşan kuruluş.

aleyh : Bir şeyin veya bir kimsenin karşısında olma, leh karşıtı.

altyapı: Bir yerleşim yeri veya bir yapı için gerekli olan yol, kanalizasyon, su, elektrik vb. tesisatın tümü.

astronomi: Gök cisimlerinin konumlarını, hareketlerini, birbirine olan uzaklıklarının ölçülmesini, bunların fizik ve kimya bakımından yapılarını inceleyen bilim.

aşar vergisi: Türkiye'de 1925 yılına kadar tarımsal ürünün onda biri oranında aynî olarak alınan vergi.

B

banker: Para, altın vb. taşınır değerlerin ticareti ile uğraşan kimse.

bedesten: Kumaş, mücevher vb. değerli eşyaların alınıp satıldığı kapalı çarşı.

berat: Osmanlı Devleti'nde bir göreve atanan, aylık bağlanan, san, nişan veya ayrıcalık verilen kimseler için çıkarılan padişah buyruğu.

beşeriyet: İnsanı insan yapan, insanın doğasını oluşturan niteliklerin hepsi, insaniyet.

C

cebir: Artı ve eksi gerçek sayılarla, bunların yerini tutan harfler yardımıyla nicelikler arasında genel bağlantılar kuran matematik kolu.

cihan: Üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler, yeryüzü.

cirit: At koşturup birbirine değnek atarak takım hâlinde oynanan oyun.

Ç

çağ: Kendine özgü bir özellik taşıyan zaman parçası, dönem, devir.

çırak: Zanaat öğrenmek için bir ustanın yanında çalışan kimse.

D

darüşşifa: İslam dünyasında klasik hastanelerin genel adı.

derviş: Bir tarikata girmiş, onun yasa ve törelerine bağlı kimse, alperen.

devrim: Belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik.

dijital: Verileri bir ekran üzerinde elektronik olarak gösteren.

diyalog: İki veya daha çok kişi arasında geçen karşılıklı konuşma.

E

elçi: Bir uzlaşma sağlamak veya iş bitirmek için birinin yanına gönderilen kimse.

elektronik posta: Bilgisayarlar veya bir ağ içindeki belli gönderim merkezleri arasında elektronik bilgi iletişimi.

enderun: Devlet görevlilerini yetiştiren okul.

endülüjans: Orta Çağ Avrupası'nda bir tür günah çıkarma ve ölümden sonra cennete gitmek için Papa'nın sattığı af belgesi.

estetik: Güzellik duygusu ile ilgili olan.

eş güdüm: Belli bir amaca ulaşmak için türlü işler arasında bağlantı, ilişki, düzen ve uyum sağlama, koordinasyon.

evrensel: Evrenin bütününe yayılan, evrenin bütünü ve evrendeki her şey için geçerli olan.

F

ferman: Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı buyruk.

figür: Resim ve heykel sanatlarında varlıkların biçimi.

filozof: Felsefe ile uğraşan ve felsefenin gelişmesine katkıda bulunan kimse.

G

galip: Bir yarışma, karşılaşma, çatışma vb. sonunda yenen, üstün gelen, başarı kazanan.

gelenek: Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane.

göçebe: Değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerleşik olmayan (kimse veya topluluk), göçer, göçkün.

H

han: 1. Yol üzerinde veya kasabalarda yolcuların konaklamalarına yarayan yapı. **2.** Osmanlı padişahlarının adlarının sonuna getirilen unvan.

hanedan: Hükümdar, devlet büyüğü vb. bir kişiye dayanan soy, büyük aile.

hayrat: Halkın yararlanması için yapılan okul, çeşme, hastane vb. yapı.

hidrografi: Bir bölgedeki bütün yer altı ve yer üstü sularına ait bilgi.

hudut: İki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi.

hutbe: Cuma ve bayram namazlarında minberde okunan dua ve verilen öğüt.

hümanizm: İnsanlık sevgisini, insan ululuğunu en yüce amaç ve olgunluk sayan öğreti.

İ

icat: Bilinen bilgilerden yararlanarak daha önce bilinmeyen yeni bir bulguya ulaşma veya yöntem geliştirme.

ikta: Bir kişinin mülkiyetinde olmayıp devlete ait toprakların vergilerinin veya gelirlerinin asker veya sivil erkâna hizmet ve maaşlarına karşılık verilmesi.

ilke: Temel düşünce, temel inanç, prensip.

imar: Gelişip güzelleşmesi, hayat şartlarının uygun duruma getirilmesi için üzerinde çalışılmış olan, bakımlı.

imaret: Yoksullara ve öğrencilere yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu.

istifade: Bir şeyden yararlanma eylemi.

istihdam: Bir görevde, bir işte kullanma.

istila: Bir ülkeyi silah gücüyle ele geçirme.

işgal: Bir yeri ele geçirme.

itilaf: Anlaşma, uyuşma, uzlaşma.

ittifak: 1. Anlaşma, uyuşma, bağlaşma. **2.** Oy birliği.

ivme: Hareket eden nesnenin kısa bir zaman içinde, hızında oluşan değişmenin bu zamana oranı.

K

kadı: Tanzimata kadar her türlü davaya, Tanzimat ile Medeni Kanun arasındaki dönemde ise yalnız evlenme, boşanma, nafaka, miras davalarına bakan mahkemelerin başkanları.

kale: Düşmanın gelmesi beklenilen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı.

kamu: Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü.

kapitülasyon: Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen ayrıcalık hakları.

katolik: Hristiyanlığın mezheplerinden biri.

kerpiç: Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla.

konferans: Topluluğa bir konuda bilgi vermek amacıyla yapılan konuşma.

kurultay: Eski Türklerde devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı meclis.

kil tablet: Eski medeniyetlerden kalma, pişmiş veya güneşte kurutulmuş kilden yapılmış, üzerinde çivi yazısı ile metin yazılı belge.

kitle: Bir yerde toplanmış, bir araya gelmiş insan topluluğu.

kuşatma: Bir ülkenin veya bir yerin dış dünya ile olan her türlü bağlantısını kuvvet kullanarak kesme, abluka, ihata, muhasara.

külliye: Bir caminin çevresinde cami ile birlikte kurulmuş medrese, imaret, sebil, kitaplık, hastane vb. yapıların tümü.

L

liman: Gemilerin barınmalarına, yük alıp boşaltmalarına, yolcu indirip bindirmelerine yarayan doğal ya da yapay sığınak.

lonca: Belli bir iş kolunda usta, kalfa ve çırakları içine alan dernek.

M

mağlubiyet: Bir uğraşta, bir savaşta başarısızlığa uğrama, kaybetme, yenilgi.

manevra: Geminin bir yere yanaşmak veya bir yerden çıkmak için yaptığı hareket.

mebus: Anayasaya göre millet meclisine seçimle giren millet temsilcisi.

mezhep: Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri.

mihrap: Cami, mescit vb. yerlerde Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer.

millî güvenlik: Devletin her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması.

millî irade: Ulusça kullanılan ve hiçbir gücün etkileyemeyeceği kuvvet.

minber: Camilerde hutbe okunan merdivenli, yüksekçe yer.

monarşi: Siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim, tek erklik.

mucit: Yeni bir buluş ortaya koyan, icat eden kimse.

muteber: Saygın, itibarı olan, hatırı sayılır, sözü geçer.

müderris: Medresede ders veren yüksek rütbeli hoca.

mürekkep: Yazı yazmak, desen çizmek veya basmak için kullanılan, türlü renklerde sıvı madde.

N

nezaret: Bakanın yönetimi altındaki kuruluşların bütünü.

O

otorite: Yaptırma, yasak etme, emretme, itaat ettirme hakkı veya gücü, yetke.

Ö

öngörü: Bir işin ilerisini kestirme veya bir işin nasıl bir yol alacağını önceden anlayabilme ve ona göre davranma.

P

pasif: Bir şeye karşı tepki göstermeyen, etkinliği olmayan, başkasının etkisinde kalan, edilgin.

pir: Herhangi bir konuda, bir meslekte deneyim kazanmış, eskimiş kimse.

politika: Devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset.

R

rafineri: Şeker, petrol vb. maddelerin arıtıldığı yer.

refah: Bolluk, rahatlık ve varlık içinde yaşama.

rejim: Bir devletin yönetim biçimi.

S

sarnıç: Yağmur sularının biriktirildiği üstü kapalı yapı.

sağdıç: Düğünde gelin veya damada kılavuzluk eden kimse.

sedir: Arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen, oturmaya veya yatmaya yarayan ev eşyası, divan.

sektör: 1. Bölüm, kol, dal, kesim. **2.** Aynı işi yapan topluluk.

sikke: Osmanlı Devleti'nde hükümdarın simge veya yazısının yer aldığı madenî para türüdür.

skolastik: İnanç ve bilgiyi kiliseyle uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışan Orta Çağ felsefesi.

sofa: Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yer, hol.

sosyalleşme: Bireyin kişilik kazanarak belli bir toplumsal çevreye hazırlanması, toplumla bütünleşmesi süreci.

sosyoloji: Toplumun oluşum, işleyiş ve gelişim yasalarını inceleyen bilim dalı.

sözleşme: Hukuki sonuç doğurmak amacıyla iki veya daha çok kişinin, kuruluşun karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarıyla gerçekleşen işlem, bağıt, akit, mukavele, kontrat.

statü: Bir kimsenin, bir kurum veya bir toplum içindeki durumu.

stratejik: Politik, ekonomik, psikolojik ve askerî açıdan önemi olan.

sur: Stratejik bir yeri, bir geçidi korumak amacıyla inşa edilen askerî yapı, kale duvarı.

süreç: Aralarında birlik olan veya belli bir düzen veya zaman içinde tekrarlanan, ilerleyen, gelişen olay ve hareketler dizisi.

Ş

şeyh: Tarikat kurucusu, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimse.

T

tasarı: Hukuki bir işlemin, o işlemi yapmakla yetkili kurul veya organ önüne getirdiği andaki durumu, üstünde görüşme ve oylama yapılabilir durumdaki metin, layiha.

tasarım: Bir araştırma sürecinin çeşitli dönemlerinde izlenecek yol ve işlemleri tasarlayan çerçeve, tasar çizim, dizayn.

tebaa: Bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olma durumu.

tekel: Bir malın yapımının yalnızca bir kuruluşun elinde bulunduğu durum.

telgraf: İki merkez arasında, kararlaştırılmış işaretlerin yardımıyla yazılı haberlerin veya belgelerin iletimini sağlayan bir telekomünikasyon düzeni.

terhis: Askerlik ödevini bitirenleri ordudan bırakma.

tersane: Gerek donanmanın ihtiyacı olan gerekse ticari gemilerin inşa ve tamir edildiği yer.

tezyin: Sanat eserlerinin yüzeyini süslemek için kullanılan motif, oyma vb.

ticaret: 1. Ürün, mal vb. alım satımı. **2.** Kazanç amacıyla yürütülen alım satım etkinliği.

timsal: Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret.

tuğra: Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları, özel bir biçimi olan sembolleşmiş işaret.

U

uluslararası: Milletlerin arasında çok yönlü ilişkilerle ilgili olan, milletlerarası.

uygarlık: Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü, medeniyet.

Ü

üs: Bir askerî harekâtta birliklerin gereksinim duyduğu her türlü gerecin toplandığı, dağıtıldığı bölge.

V

vakıf: Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para.

vuzuh: Sözlü ve yazılı anlatımda anlam açıklığı, anlaşılırlık.

Y

yargı: Yasalara göre mahkemece bir olay veya olgunun doğuşuna etken olan sebeplerin de göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi sonucu verilen karar.

yasama: Yasa koyma, yasa yapma, teşri.

yaylacılık: Koyun ve sığır sürülerinin yazın yaylaya çıkarılması işi.

yurttaş: Yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri, vatandaş.

yürütme: 1. Uygulama işi, icra. **2.** Merkezî yönetim ve yerinden yönetim kuruluşlarının hepsi.

yüzyıl: Milat başlangıç alınarak 1-100, 101-200, 201-300 vb. olarak sayılan yüzyıllık dönem.

Z

zanaat: İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren iş, sınaat.

ziraat: Bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, uygun koşullarda korunması, işlenip değerlendirilmesi ve pazarlanması, tarım.

KRONOLOJİ

MÖ 7250-MÖ 6250 Çayönü yerleşmesi

MÖ 6449-7024 Çatalhöyük yerleşmesi

MÖ 5000-3000 Sümer Şehir Devletleri kuruldu.

MÖ 500 Yunan Uygarlığı'nda demokrasi ortaya çıktı.

105 Kağıt icat edildi.

1071 Malazgirt Savaşı yapıldı.

1215 Magna Carta Libertatum imzalandı.

1302 Koyunhisar Savaşı yapıldı.

1326 Bursa fethedildi.

1329 Maltepe Savaşı yapıldı.

1333 İznik'te ilk medrese açıldı.

1361 Sazlıdere Savaşı yapıldı.

1363 Edirne fethedildi.

1389 I. Kosova Savaşı yapıldı.

1402 Ankara Savaşı yapıldı.

1444 Varna Savaşı yapıldı.

1448 II. Kosova Savaşı yapıldı.

1451 II. Mehmet tahta çıktı.

1453 İstanbul fethedildi.

1455 Matbaa icat edildi.

1513 İlk Dünya haritası Piri Reis tarafından çizildi.

1514 Çaldıran Savaşı yapıldı.

1516 Mısır Seferi ve Mercidabık Savaşı yapıldı.

1517 Ridaniye Savaşı yapıldı.

1521 Belgrad fethedildi.

1526 Mohaç Savaşı yapıldı.

1528 İkinci Dünya haritası Piri Reis tarafından çizildi.

1538 Preveze Deniz Savaşı yapıldı.

1571 İnebahtı Deniz Savaşı yapıldı.

1571 Kıbrıs fethedildi.

1669 Girit alındı.

1698 Buhar makinesi icat edildi.

1712 Atmosferik buhar makinesi imal edildi.

1726 Türkçe eserler basan ilk matbaa kuruldu.

1765 Buhar makinesinin ticari üretimine geçildi.

1769 Buharlı arabalar icat edildi.

1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi ilan edildi.

1802 İlk buharlı lokomotif hareket ettirildi.

1808 Sened-i İttifak imzalandı.

1831 Takvîm-i Vekâyi adlı ilk resmî gazete çıkarıldı.

1839 Tanzimat Fermanı ilan edildi.

1839 Tımar sistemi kaldırıldı.

1847 Profesör Lawrence, Mors telgrafını Sultan Abdülmecit'e sundu.

1856 Islahat Fermanı ilan edildi.

1876 I. Meşrutiyet ilan edildi.

1893 Buharla çalışan robot icat edildi.

1896 Japonya'da deprem oldu.

1908 II. Meşrutiyet ilan edildi.

1909 31 Mart İsyanı başladı.

1919 Mustafa Kemal Atatürk Samsun'a çıktı.

1920 Son Osmanlı Mebusan Meclisi açıldı.

1920 İstanbul resmen işgal edildi.

1920 Büyük Millet Meclisi açıldı.

1922 Saltanat kaldırıldı.

1923 II. Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı.

1923 Cumhuriyet Halk Fırkası kuruldu.

1923 Cumhuriyet ilan edildi.

1924 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruldu.

1925 Şeyh Sait İsyanı çıktı.

1927 Türkiye'de ilk devlet radyosu yayına başladı.

1927 Türkiye'de ilk nüfus sayımı yapıldı.

1930 Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu.

1930 Kadınlara muhtarlık seçimlerine katılma hakkı verildi.

1933 Gül Esin, Türkiye'nin ilk kadın muhtarı seçildi.

1933 Kadınlara belediye başkanlığı seçimlerine katılma hakkı verildi.

1933 Japonya'da tsunami oldu.

1934 Kadınlara milletvekili seçimlerine katılma hakkı verildi.

1945 Birleşmiş Milletler kuruldu.

1945 Bilgisayar icat edildi.

1948 Dünya Sağlık Örgütü kuruldu.

1961 İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı kuruldu.

1969 İslam İş Birliği Teşkilatı kuruldu.

1971 Disket icat edildi.

1975 Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü kuruldu.

1975 Kast Sistemi kaldırıldı.

1982 CD icat edildi.

1985 Ekonomik İş Birliği Teşkilatı kuruldu.

1990 Türkiye'de ilk özel radyo yayını başladı.

1992 Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü kuruldu.

1996 DVD icat edildi.

1997 Gelişen Sekiz Ülke Teşkilatı kuruldu.

1999 Gölcük Depremi yaşandı.

2000 USB Bellek icat edildi.

2001 Günümüzdeki tablet bilgisayar tanıtıldı.

2007 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistem'ne geçildi.

2008 Akdeniz İçin Birlik Örgütü kuruldu.

2010 Tablet bilgisayar icat edildi.

2011 Van'da deprem oldu.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Afyoncu, E. (2008). *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu VI*. İstanbul: Yeditepe.

Akdağ, N., Erdem, T. (2009). *Bilim teknoloji ve sanatta dünyayı değiştiren buluşlar.* İstanbul: Yeşil Elma.

Akşin, S. (1987). *Osmanlı Devleti 1300-1600 Türkiye tarihi*: Cilt 2. Ankara: Cem.

Akurgal, E. (2002). *Anadolu kültür tarihi*. Ankara: TÜBİTAK.

Alptekin, A. B. (2011). *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler*. Ankara: Akçağ.

Atalay, İ. (2001). *Genel beşeri ve ekonomik coğrafya*. İzmir: Meta.

Atatürk, M. K. (2010). *Medeni Bilgiler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.

Atatürk, M. K. (2004). *Nutuk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Atsız, N. (1992). *Âşıkpaşazade tarihi*. Ankara: Millî Eğitim.

Aybet, G. Ü. (2010). *Avrupalı seyyahların gözünden Osmanlı dünyası ve insanları*. İstanbul: İletişim.

Aziz, A. (2010). *İletişime giriş*. İstanbul: Hiperlink.

Baggaley, A., Page, M. ve Brown, C. (2013). *Bilim tarihi kronolojik zaman çizelgesi*. K. Cankoçak, M. M. Türkoğlu, S. Yıldız ve S. Atay (Çev.). İstanbul: Alfa.

Blanck, H. (2000). *Antik Çağda kitap*. Z. Aksu Yılmazer (Çev.). Ankara: Dost.

Cleave, J. V. (2006). *Dünyamızı değiştiren keşifler, buluşlar ve bilim insanları*. O. Düz (Çev.). İstanbul: Güncel.

Çalışkan, Y. İkiz, L. M. (1993). *Kültür, sanat ve medeniyetimizde ahilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürleri Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.

Çavdar, T. (1995). *Türkiye'nin demokrasi tarihi*. İstanbul: İmge.

Dahl, R. (2010). *Demokrasi üzerine*. B. Kadıoğlu (Çev.). Ankara: Phoenix.

Demir, S. B., Akengin, H. (2014). *Hikâyelerle sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem.

Demir, T. (2005). *Türkiye'de Posta Telgraf ve Telefon Teşkilatının tarihsel gelişimi (1840-1920)*. Ankara: PTT Genel Müdürlüğü

Doğan, M. (2000). *Bilim ve teknoloji tarihi*. Ankara: Anı.

Gleick, J. (2016). *Isaac Newton*. M. Doğan (Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Goldsmith, M. (2014). *Hızlı öğrenelim icatlar 30 dahiyane fikir.* A. Berktay (Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür.

Gombrıch, E. (1997). *Genç okurlar için kısa bir dünya tarihi*. A. Mumcu (Çev.). İstanbul: İnkılap.

Gülerman, A., Taştekil, S. (1993). *Ahi teşkilatının Türk toplumunun sosyal ve ekonomik yapısı üzerindeki etkisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürleri Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.

Güven, İ. (2014). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.

Has Hâcib, Y. (1998). *Kutadgu Bilig*. R. R. Arat (Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İnalcık, H. (2002). *İznik için Osman Gazi ve Bizans mücadelesi tarih boyunca İznik*. İstanbul: İş Bankası Kültür.

İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. İstanbul: Yapı Kredi.

İnalcık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

İnalcık, H. (2010). *Kuruluş dönemi Osmanlı sultanları* (1302-1481). İstanbul: İSAM.

İnalcık, H. (2016). *Osmanlılar*. İstanbul: Timaş.

Kahraman, S. A., Dağlı, Y. (2006). *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi: 3. Cilt, 2. Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi.

Kahraman, S. A., Dağlı, Y. (2007). *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. İstanbul: Yapı Kredi.

Kâhya, E. (2013). *Türk bilim insanları*. İstanbul: Nobel Akademik.

Karal, E. Z. (1999). *Osmanlı tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kayapınar, A., Ayönü, Y., Ersan, M., Kayapınar, L., Afyoncu, E., Demir, U. (2013). *Ortaçağ-Yeniçağ Avrupa tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Kocatürk, U. (1987). *Atatürk*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Köprülü, F. (1999). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. Ankara: TTK.

Krause, P. R. (2005). *Türkiye 1915*. N. Süleymangil (Çev.). İstanbul: Heyamola.

Kumral, Ü., Akyüz, A. (1996). *Bilime yön veren İslam âlimleri* (Cilt 1-2). İstanbul: Dergâh.

Kuşoğlu, S, (2014). *Kuruluş sultanları*. İstanbul: Timaş.

Lerner, F. (2007). *Kütüphanelerin hikâyesi yazının icadından bilgisayar çağına*. D. Cenkçiler (Çev.). İstanbul: Bileşim.

Mantran, R. (1995). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi*: Cilt 1. S. Tanilli (Çev.). İstanbul: Cem.

MEB. (2017). *Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2016 / 2017*. Ankara: Resmi Istatistik Programı.

MEB. (2018). *T.C. Milli Eğitim Bakanlığı sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: MEB.

Özden, H. (2007). *Kutadgu Bilig'de ahlak kavramı ve tıp etiğine etkisi*. İstanbul: Ötüken.

Özey, R. (2006). *Günümüz dünya sorunları*. İstanbul: Aktif.

Öztuna, Y. (1978). *Büyük Türkiye tarihi*: Cilt 11. İstanbul: Ötüken.

Öztuna, Y. (1989). *Türk tarihinden yapraklar*. İstanbul: MEB.

Patrıcıa F., Struan R. (1997). *Arkhimedes'ten Einstein'a: bilim adamları*. R. L. Aysever (Çev.). Ankara: TÜBİTAK.

Pollard, M. (1996). *Bilime yön verenler Johannes Gutenberg*. L. Onat (Çev.). Ankara: İlkkaynak.

RTÜK. (2013). *Türkiye çocuk ve medya kongresi Türkiye'de çocukların medya kullanma alışkanlıkları araştırması.* İstanbul: RTÜK.

Saray, M. (1999). *Türk devletlerinde meclis, demokratik düşünce ve Atatürk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Sinanoğlu, O. (2004). *Bye bye Türkçe*. İstanbul: Otopsi.

Sproule, A. (1996). *Bilime yön verenler James Watt.* L. Onat (Çev.). Ankara: İlkkaynak.

Şahin, T. E. (2006). *Osmanlı tarihi*. Ankara: Dikey.

Şenel, A. (1982). *İlkel topluluktan uygar topluma*. Ankara: AÜSBF.

Şimşirgil, A. (1999). *Kayı I*. İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları.

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2017). 2016 *Türkiye göç raporu*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

TDV. (2001). *İslam ansiklopedisi* Cilt 23. İstanbul: İSAM.

Topdemir, H. G. (2002). *İbrahim Müteferrika ve Türk matbaacılığı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Tümertekin, E. Özgüç, N. (1997). *Beşerî coğrafya*. İstanbul: Çantay.

Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı tarihi*, Ankara: TTK.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti teşkilatına medhal*. Ankara: TTK.

Whıte, M. (1996). *Bilime yön verenler Galileo Galilei*. L. Onat (Çev.). Ankara: İlkkaynak.

Yıldız, N. (2000). *Eskiçağda yazı malzemeleri ve kitabın oluşumu*. Ankara: TTK.

DERGİLER ve MAKALELER

Akoğlu, A. (2013). *Bilim Çocuk Dergisi*, *189*, 5.

Apak, S., Tay, A. (2012). Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki finansal sisteminde Osmanlı Bankası'nın yeri ve faaliyetleri. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, *2*, 63-103.

Ata, B. (2000). *Talihsiz Osmanlı kuşları: On yıl geciken telgraf ve Stratford Cannıng*, 2.

Babaoğlu, R. (2012). Nutuk ve hatıralar ekseninde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, *11* (22), 83.

Bayhan, V. (2011). Tüketim toplumunda bireyin ontolojik mottosu. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, *43*, 221-243.

Bayraç, H. N. (2003). Yeni Ekonomi'nin toplumsal, ekonomik ve teknolojik boyutları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*, 41-43.

Binbaşaran Tüysüzoğlu, B., Hasırcı B. (2011). *Bilim Çocuk Dergisi*, *161*, 15.

Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan nüfus mübadelesi ve sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmaları Dergisi*, *9*, 9-32.

Çamurcu, H. (2005). Dünya nüfus artışı sorunu. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *13*, 87-105.

Çetin, Z. (2013). Avrupalı gezginler gözüyle XIX. yüzyılda Batı Anadolu. *AMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1* (2), 36-38.

Çobanoğlu, R., Kasapoğlu, K. (2010) PISA'da Fin başarısının nedenleri ve nasılları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *39*, 121-131.

Güneş, G. (2010). Türk kadınının muhtarlık ve köy ihtiyar heyetlerine seçme seçilme hakkını kazanması ve Türkiye'nin ilk kadın muhtarı Gül Esin (Hanım). *ÇTTAD*, *9* (20), 176.

Güney, D. (2002). Sanayi ve sanayi tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, *31*, 8-14.

Kafesoğlu, İ. (1970). Kutadgu Bilig ve kültür tarihimizdeki yeri. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, *1*, 14.

Kaya, K., Tuna, M. (2008). İlköğretim çağındaki çocukların sosyalleşmesinde televizyonun etkisi.*SDÜ FEF Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*, 159-182.

Kınal, F. (1969). Çivi yazısının doğuşu ve gelişmesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, *12*, 1-10.

Kutlutürk, C. (2010). Hindistan'da din olgusunun sosyal hayata etkileri: Hinduizm Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *39*, 147-163.

Özcan, E. S. (2014). *Göbekli Tepe. Bilim ve Teknik Dergisi*, *560*, 30-39.

Pamir, A. (2004). Osmanlı egemenlik anlayışında Senedi İttifak'ın yeri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *53* (2), 61-82.

Pul, A. (2008). Osmanlı sosyal hayatı figüranlarından arayıcı esnafı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, *23* (1), 227.

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç ve kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 5*, 33-44.

Taştan, N., Takış, Ö. (2004). Okullarda çatışma çözme ve arabuluculuk programları ile ilgili uygulamalar. *Çoluk Çocuk Dergisi, 39*, 16-17.

Tuncer, H. (1989). Türk kadınının geçirdiği evrimin tarihçesi ve bugünkü durumu. *Atatürk Araştırma Dergisi*, *6*, (16), 163-172.

Yıldırım, İ. (2002). Osmanlı demiryolu politikasına bir bakış. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *12* (1), 311-324.

Zariç, S. (2017). Tarihsel kökeninden ülkelere göre türlerine aydınlanma felsefesi (çağı) ve Türkiye Cumhuriyeti. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3* (28), 33-54.

GENEL AĞ SİTELERİ

https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/deprem-ussu-duzcenin-eski-yeni-yuzu-fotograf-karelerinde/963166 10.05.2019 (14.17)

https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/islam-karsitliginin-suc-oldugunu-bati-kamuoyuna-anlatmak-gerek/1361981 13.05.2019 (16.05)

http://aa.com.tr/tr/turkiye/kudaka-genel-sekreteri-demirdogen-dogudan-batiya-goc-istihdamla-onlenecek/792605 26.10.2017 (00.59)

http://ab.gtb.gov.tr/uluslararasi-orgutler/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu 28.06.2018 (12.14)

http://www.ata.tsk.tr/01_hayati/ataturkun_ailesi.html

https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do# 08.10.2018 (15.04)

http://mbs.meb.gov.tr 12.11.2017 (12.58)

http://sercev.org.tr/hakkimizda 02.02.2018 (11.40)

http://www.gercekbilim.com/turk-profesor-akilli-telefonlari-dna-goruntuleyici-mikroskopa-donusturen-cihaz-yapmayi-basardi/aydogan-ozcan-dna-analizi-gercek-bilim/ 02.01.2018 (09.18)

http://www.gunceltarih.org/2012/06/adn-olmayan-bir-halkn-hikayesi-amerikan.html 02.01.2018 (10.53)

https://www.haberler.com/avrupa-da-sokakta-yasayanlarin-sayisi-artiyor-6765786-haberi/ 29.12.2017 (15.03)

https://www.haberturk.com/yapay-zekaya-ikametgah-verildi-1705131-ekonomi 29. 02.2017 (14.59)

http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dede-korkut-unesco-listesine-girdi-41034398 13.05.2019 (16.30)

http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyelilere-kalici-konut-40729951 05.02.2018 (17.46)

http://www.ilkkimbuldu.com/tablet-bilgisayar-kim-buldu/ 02.01.2018 (09.15)

https://islamansiklopedisi.org.tr/

http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihcemiz 22.10.2017 (21.31)

http://www.meb.gov.tr/turkiyenin-ilk-quotengelsizquot-meslek-lisesi-aciliyor/haber/14410/tr 05.02.2108 (12.17)

http://www.mfa.gov.tr/akdeniz-icin-birlik.tr.mfa 29.11.2017 (20.38)

http://www.mfa.gov.tr/kenya-ekonomisi.tr.mfa 18.02.2018 (21.59)

http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa 28.11.2017 (16.48)

http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-dunya-turizm-orgutu.tr.mfa 28.11.2017 (16.51)

http://www.mfa.gov.tr/ekonomik-isbirligi-teskilati-_eit_.tr.mfa 29.11.2017 (00.07)

http://www.mfa.gov.tr/gelisen-sekiz-ulke-_d-8_.tr.mfa 29.11.2017 (22.38)

http://www.mfa.gov.tr/iktisadi-isbirligi_ve-gelisme-teskilati-_oecd_.tr.mfa 08.12.2107 (12.34)

http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa 28.11.2017 (16.50)

http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa 28.11.2017 (23.47)

http://www.mfa.gov.tr/who.tr.mfa 28.11.2017 (16.50)

http://www.milliyet.com.tr/son-dakika-bm-turkiye-yi-ornek-dunya-2513972/ 03.12.2017 (15.46)

http://www.milliyet.com.tr/abd-de-irkcilik-gerilimi-gozleri/dunya/detay/1739284/default.html 29.12.2017 (15.05)

https://www.ntv.com.tr/dunya/abdden-turkiyeye-kizilderili-jesti,sqm9ceIb9kC5m1Qu6A-Fwg?_ref=infinite 29.12.2017 (14.30)

https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm 28.06.2018 (12.32)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&id=50

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts

http://www.trthaber.com/haber/dunya/myanmar-hukumeti-uluslararasi-yardimlari-engelliyor-331833.html 24. 11.2017 (00.24)

https://www.trthaber.com/haber/dunya/bir-milyon-kisi-karantinada-140830.html 10.05.2019 (12.35)

http://www.trthaber.com/haber/dunya/dunya-nufusu-76-milyara-ulaşti-323752.html 07.08.2018 (12.35)

https://www.trthaber.com/haber/turkiye/sosyal-yardimda-arti-donem-386853.html 26.10.2018 (14.19)

http://www.trthaber.com/haber/turkiye/televizyonlar-araciligiyla-vana-yardim-14314.html 13.10.2017 (12.59)

http://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme 28.06.2018 (12.32)

http://www.tukcev.org.tr/vizyonumuz-ve-misyonumuz 22.10.2017 (22.11)

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2021-45500 11.03.2022 (11:37)

https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/10141326_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2020_2021.pdf 11.03.2021 (10:30)

http://www.tukcev.org.tr/sorumluluk 22.10.2017 (22.44)

https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html 13.05.2019 (13.38)

http://www.unesco.org.tr/Pages/96/2/UNESCO 11.05.2019 (15.50)

https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarih%C3%A7e/tarihte-vak%C4%B1flar 22.10.2017 (12.00)

https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarih%C3%A7e/atat%C3%BCrk-ve-vak%C4%B1flar 22.10.2017 (12.01)

https://www.yesilay.org.tr/tr/kurumsal/amacimiz-faaliyetlerimiz 02.02.2018 (11.35)

www.ata.tsk.tr/content/media/01/ANEKDOTLARLA_ATATURK.pdf 18.02.2018 (19.30)

www.ata.tsk.tr/01_hayati/ataturkun_ailesi.html 11.11.2017 (23.50)

https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 25.02.2022 (09.47)

GÖRSEL KAYNAKÇA

1. İLETİŞİM VE İNSAN İLİŞKİLERİ

İç Kapak: 253501504

s. 12, **Görsel 1. 1**: 658270018, **Görsel 1. 2:** 311780471, **Görsel 1. 3:** 593496260

s. 13, **Görsel 1. 4**: 601876901, **Görsel 1. 5**: 220335382

s. 14, **Görseller 1. 6**: 434002798, **Görsel 1. 7:** http://nhne-pulse.org/cartoon-appearances-can-be-deceiving/ 30.04.2019 (11.58)

s. 15-16-17, **Görsel 1. 8/9/10**: Kitabın Tasarımcılarına Ait *(Düzenlenmiştir.)*

s. 18, **Görsel 1. 11**: 52734868

s. 19, **Görseller 1. 12**: 397267414 / 573565840

s. 21, **Görsel 1. 13:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 22, **Görsel 1. 14:** Kitabın Tasarımcılarına Ait, **Görseller 1. 15:** 1) 130538774 2) 721985524

s. 23, **Görsel 16-17:** Ayşegül Hayta tarafından çekilmiştir.

s. 24, **Görsel 18:** Kitabın Tasarımcılarına Ait, **Görsel 1. 19**: 37565560

s. 26, **Görsel 1. 20:** http://www.muratdaskin.com/portfolio/heykeller/#lightbox[group]/15/ **Görsel 1. 21**: 1080096173

s. 27, **Görseller 1. 22**: 790953733 / 161880266 / 645593161

s. 28, **Görsel 1. 23:** 1107163523

s. 29, **Görsel 1. 24:** Kitabın Tasarımcılarına Ait *(Düzenlenmiştir.)* **Görsel 1. 25:** 721562296

s. 30, **Görsel 1. 26**: 420275788 , **Görsel 1. 27:** 174747545

s. 31, **Görsel 1. 28:** 790165822

s. 32, **Görsel 1. 29:** Öznur Açıl tarafından çekilmiştir.

2. TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK

İç Kapak: Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 38, **Görsel 2. 1:** Kitabın Tasarımcılarına Ait, **Görsel 2. 2:** https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodetay/79243

s. 39, **Görsel 2. 3:** Ayşegül Hayta tarafından çekilmiştir.

s. 40, **Görsel 2. 4:** 534334720

s. 41, **Görsel 2. 5:** https://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/mustafa-kemal-ataturkun-hayati/ **Görsel 2. 6:** Ayşegül Hayta tarafından çekilmiştir.

s. 42, **Görsel 2. 7:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 43, **Görsel 2. 8:** https://topkapisarayi.gov.tr/tr/content/silahlar **Görsel 2. 9:** 1184236072

Görsel 2.10: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı. (2002). Türk Dünyası Kültür Atlası Osmanlı Dönemi. Cilt 2. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı. **Görsel 2. 11:** http://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr/index.php/tr/content/2 **Görsel 2. 12:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 44-45-46, **Görseller 2. 13-14-15:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 47, **Görsel 2. 16:** https://www.tarihnotlari.com/namik-ismail/harman/ **Görsel 2. 17:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 48, **Görsel 2. 18:** https://www.manyas.net.tr/komsu-ilceler/osmanlinin-paha-bicilemez-tablolari.manyas.html

Görsel 2. 19: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_2.pdf **Görsel 2. 20:** http://mussuboyu.meb.k12.tr/icerikler/ataturk-kosemiz_1774194.html

ss. 49-50, **Görsel 2. 21-22-23-24-25-26:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 51, **Görsel 2. 27:** Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 2. 28:** http://www.istanbul.gov.tr/en/info-istanbul/news/quarters-of-istanbul-anadoluhisari

s. 52, **Görsel 2. 29-30-31:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 53, **Görsel 2. 32:** 1101600788 **Görsel 2. 33:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 54, **Görsel 2. 34:** 210885883 **Görsel 2. 35:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 55, **Görsel 2. 36:** Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 2. 37:** https://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/istanbulun-fethi/

s. 57, **Görsel 2. 38:** https://topkapisarayi.gov.tr/tr **Görsel 2. 39-40:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 58, **Görsel 2. 41:** Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 2. 42:** https://www.tarihtebugun.org/17514-27-eylul-1568_barbaros-hayrettin-preveze-deniz-muharebesi.html

s. 59, **Görsel 2. 43:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 60, **Görsel 2. 44-45-46:** Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 2. 47:** 1295607103

s. 61, **Görsel 2. 48:** https://www.economist.com/books-and-arts/2016/09/30/horrible-history

s. 63, **Görsel 2. 49:** 1) https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/znik-surlari

2) https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/kulturenvanteri/hisar-saltanat-kapisi

3) https://sites.ibb.gov.tr/icist/kara-surlari/

4) 669810370

5) https://pio.mfa.gov.ct.tr/294801/#images

s. 64, **Görsel 2. 50:** 600126266 **Görsel 2. 51:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 65, **Görsel 2. 52:** 109768406 **Görsel 2. 53:** 791782741 **Görsel 2. 54:** 1201442896 **Görsel 2. 55:** 252132442

Görseller 2. 56: Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 2. 57:** https://tr-static.eodev.com/files/d1f/eae172fd6f872f9fc9cc-0d383f69f04c.jpg

s. 67, **Görsel 2. 58:** http://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/ronesansta-hayat-ve-sanat **Görsel 2. 59**: Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 2. 60:** https://www.pexels.com/photo/woman-art-painting-mona-lisa-40997/

s. 68, **Görsel 2. 61**: 66358177 **Görsel 2. 62**: https://www.photowall.global/vinci-leonardo-da-atlanticus-wallpaper **Görsel 2. 63**: 1200335404 **Görsel 2. 64**: https://www.ngv.vic.gov.au/explore/collection/work/43335/

s. 69, **Görsel 2. 65:** Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 2. 66**: http://ngnews.org/kak-reformatsiya-izmenila-evropu/

ss. 70-71, **Görsel 2. 67-68:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 72, **Görsel 2. 69**: https://fee.org/articles/dickens-knew-taxes-started-the-french-revolution/

Görsel 2. 70: http://gwpapers.virginia.edu/george-washington-storming-bastille-part/

s. 73, **Görsel 2. 71**: 237228271

s. 74, **Görsel 2. 72**: 237236935 **Görsel 2. 73**: 237236935 **Görsel 2. 74**: 140766415 **Görsel 2. 75**: 640135495

s. 75, **Görsel 2. 76-77:** Türk Kültürüne Hizmet Vakfı. (2002). Türk Dünyası Kültür Atlası Osmanlı Dönemi. Cilt 4. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı. **Görsel 2. 78**: 532662658

s. 76, **Görsel 2. 79**: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı. (2002). Türk Dünyası Kültür Atlası Osmanlı Dönemi. Cilt 2. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı. **Görsel 2. 80**: https://islamansiklopedisi.org.tr/takvim-i-vekayi **Görsel 2. 81**: Ayşegül Hayta tarafından çekilmiştir. (PTT Müzesi, Ankara)

s. 77, **Görsel 2. 82**: Ayşegül Hayta tarafından çekilmiştir. (PTT Müzesi, Ankara) **Görsel 2. 83:** 244396315

s. 78, **Görsel 2. 84**: 356134373

Görsel 2. 85: http://www.sehirhatlari.istanbul/tr/kurumsal/galeri-460.html#prettyPhoto[pp_gal]/44/

s. 79, **Görsel 2. 86:** http://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/galeri/mekanlar-ve-olaylar/

s. 80, **Görsel 2. 87**: 1212345718 **Görsel 2. 88**:490832506

s. 81, **Görsel 2. 89**: 312434900 **Görsel 2. 90:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 82, **Görsel 2. 91**: https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-sir-nevai **Görseller 2. 92-93:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 83, **Görsel 2. 94:** Recai Özçelik tarafından duvar resmi yapılmıştır, Malatya **Görsel 2. 95**: http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/TR-91580/zeybek-halk-oyunlari.html

s. 84, **Görsel 2. 96-97**: Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 2. 98**: 525106075

s. 85, **Görseller 2. 99:** 1) Güreş, http://www.tgf.gov.tr/tr/wp-content/uploads/2015/07/kirkpinar-3.jpg

2) Cirit, https://www.gsdf.gov.tr/tr/spor/atli-cirit 3) Okçuluk, https://www.gsdf.gov.tr/tr/spor/atli-okculuk

4) Vitray, Kitabın Tasarımcılarına Ait, (Edirne Selimiye Cami Vitrayı) 5) Ebru, 518097829 6) Çinicilik, 730904626

3. NÜFUS VE YERLEŞME

İç Kapak: 253853794

s. 90, **Görsel 3. 1:** Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 3. 2:** C:/Users/PC/Downloads/GbeklitepeTapna_20160113121919910.pdf

s. 91, **Görsel 3. 3:** http://www.pastwomen.net/mujeres-en/neolitico-pleno

s. 92, **Görsel 3. 4:** https://en.redsearch.org/images/10903708#images-16 **Görsel 3. 5:** Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 3. 6:** http://www.hidropolitikakademi.org/mitolojide-su-ve-sulama-2.html

s. 93, **Görseller 3. 7:** 763206211 / 357033857 **Görsel 3. 8:** 93223126 **Görsel 3. 9:** 616815974 **Görsel 3. 10:** 646135198

s. 94, **Görseller 3. 11**: 399365068 / 346275383 / 644903410 / 122830585 / 237572815 / 587205803 / 585758060 / 204584128 / 566848885

s. 95, **Görsel 3. 12**: 227525683 **Görsel 3. 13**: 93223126 **Görsel 3. 14**: 90533011 **Görsel 3. 15**: https://haberdeistanbul.com/bayram/

s. 97, **Görsel 3. 16**: 738111547 **Görsel 3. 17**: 680105044

s. 98, **Görsel 3. 18:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 104, **Görsel 3. 19**: 622952741 **Görsel 3. 20**: 132921929 **Görsel 3. 21**: 598994660

s. 105, **Görsel 3. 22**: 376411762 **Görsel 3. 23**: https://www.aa.com.tr/tr/yasam/mevsimlik-kayisi-iscilerinin-zorlu-mesaisi-basladi/1190558

s. 106, **Görsel 3. 24**: 84631522 **Görsel 3. 25**: http://www.tdk.gov.tr/images/20150631.pdf

s. 107, **Görsel 3. 26**: https://www.trthaber.com/haber/turkiye/turkiyede-en-fazla-goc-alan-sehir-hangisi-236450.html

s. 108, **Görseller 3. 27**: 1) 550349296 2) 533672644 3) 583197457 4) 168085664

s. 109, **Görsel 3. 28**: 1) https://kocaeli.afad.gov.tr/tr/25285/UNIVERSITELERIMIZDE-DEPREM-CALISTAYI-HAZIRLIKLARI/view/galeri

2) http://www.kocaelikulturturizm.gov.tr/TR-174629/golcuk.html

s. 110, **Görsel 3. 29**: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gocmen-cocuklar_389_390_601_icerik

s. 111, **Görsel 3. 30**: 775997284 **Görsel 3. 31**: https://www.toki.gov.tr/haber/ankara-mamakta-3880-konutluk-kentsel-donusum#gallery-6

Görsel 3. 32: 757426252 **Görsel 3. 33**: Sandal, A. (2016). Çevreci bir ekonomi: türetim ekonomisi. Çevre İnsan ve Şehir Dergisi, *15*, 56-57.

s. 112, **Görseller 3. 34**: 1) 47685508 2) 554001493 3) http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/ruyalar-kontrol-edilebilir-mi

s. 113, **Görsel 3. 35**: 633189140 **Görsel 3. 36**: 218689798 **Görsel 3. 37:** https://www.freepik.com/free-vector/worldwide-travel-flat-design_714539.htm **Görsel 3. 38:** 185096396

s. 114, **Görsel 3. 39**: https://www.trthaber.com/haber/dunya/bir-milyon-kisi-karantinada-140830.html

s. 115, **Görsel 3. 40**: 684548764 **Görsel 3. 41**: 779552236 **Görsel 3. 42**: 1095594647

4. ZAMAN İÇİNDE BİLİM

İç Kapak: Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 120, **Görsel 4. 1**: 65908288

s. 121, **Görsel 4. 2:** Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 4. 3**: *Bilim Çocuk Dergisi*, (2011). *161*, 25.

s. 122, **Görsel 4. 4:** Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 4. 5**: Lemberger, M. (2004). Durch Die Vergangenheit zur Gegenwart: Cilt 2. Auflage.

Görsel 4. 6: 289827005

s. 123, **Görsel 4. 7**: 157227299 **Görsel 4. 8**: https://www.onemforum.org/antika-ve-tarihi-eser/281799-hiyeroglif-yazisi.html

Görsel 4. 9: http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Trafik/TehlikeUyariIsaretleri.aspx

s. 124, **Görsel 4. 10**: Lemberger, M. (2004). Durch Die Vergangenheit zur Gegenwart: Cilt 2. Auflage.

Görsel 4. 11: 298024958 **Görsel 4. 12**: 284059124

s. 125, **Görseller 4. 13**: 1) 59946928 2) 114871843 3) http://www.bilgilideri.net/showthread.php/221-Bilgisayar-Nedir-Tam-A%C3%A7%C4%B1klamal%C4%B1 5) 334952000 6) 103416380

s. 126, **Görsel 14:** Binbaşaran Tüysüzoğlu, B. (2011). *Bilim Çocuk Dergisi*, *161*, 15.

s. 127, **Görseller 4. 15**: 1-2) Kitabın Tasarımcılarına Ait, Malatya Müzesi 3) *Bilim Çocuk Dergisi*, (2011). *161*, 28.

4) https://schools.graniteschools.org/armstrong/2015/02/25/2187185/ 5) 103416380 / 558384427 / 243384997

s. 128, **Görsel 4. 16:** https://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/102015166 **Görsel 4. 17**: Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 129, **Görsel 4. 18:** http://dpu.edu.tr/index/etkinlik/52/medeniyet-dusunuru-farabi-uluslararasi-sempozyumu **Görsel 4. 19:** https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-sina **Görsel 4. 20:** Sezgin, F. (2008). *İslam'da bilim ve teknik*: Cilt 5. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş s. 5.

s. 130, **Görsel 4. 21:** Kuzu, A. (2013). *el-Cezeri*. İstanbul: Paraf. s. 25 **Görsel 4. 22:** http://kutahyabeylerbeyimtal.meb.k12.tr/icerikler/dunyada-ilk-robotu-yapan-musluman-el-cezeri_5417176.html

Görsel 4. 23: https://zdergisi.istanbul/makale/farabinin-medeniyetinden-ibn-haldunun-umranina-165

s. 131, **Görsel 4. 24:** https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-kuscu **Görsel 4. 25:** https://www.pirireis.edu.tr/denizci-bilgin-piri-reis

Görsel 4. 26: http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-50182/2013-piri-reis-dunya-haritasi-1513nin-500yili.html

s. 132, **Görsel 4. 27:** https://ikc.edu.tr/S/15429/katip-celebi-kimdir

s. 133, **Görsel 4. 28**: https://www.matematiksel.org/bilimsel-gercege-karsi-kor-inanc-dunyanin-duz-olduguna-inananlar-dernegi/

Görsel 4. 29: http://www.egitimtercihi.com/bursrehberi/38-egitimde-kim-kimdir/13074-matbaanin-mucidi-johannes-gutenberg.html

s. 134, **Görsel 4. 30**: https://www.buffalolib.org/content/milestones-science/johannes-gutenberg

Görsel 4. 31: https://www.muhendisbeyinler.net/evren-hakkindaki-gorusler/

Görsel 4. 32: http://www.spgoworowo.edu.pl/index.php/patron-szkoly

s. 135, **Görsel 4. 33**: Whıte, M. (1996). *Bilime yön verenler Galileo Galilei*. L. Onat (Çev.). Ankara: İlkkaynak. ss. 54-55.

Görsel 4. 34: http://www.ilkkimbuldu.com/galileo-galilei-kimdir/ **Görsel 4. 35**: 81842386

s. 136, **Görsel 4. 36**: http://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/gunes-sisteminin-en-yakin-komsusunda-baska-bir-dunya-olabilir

Görsel 4. 37: https://www.famousinventors.org/thomas-savery

Görsel 4. 38: http://www.milliyet.com.tr/Doner-sisini-cevirmek-icin-yapmisti-ama---molatik-5753/?Sayfa=2

s. 138, **Görsel 4. 39:** Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 4. 40**: Kitabın Tasarımcılarına Ait, Anıtkabir müzesi, Ankara

s. 139, **Görsel 4. 41**: https://www.ensonhaber.com/tokyonun-ve-dunyanin-ilk-yapay-zeka-vatandasi.html

Görseller 4. 42: 1) https://www.hhmi.org/scientists/aydogan-ozcan 2) Kitabın Tasarımcılarına Ait, Anıtkabir müzesi, Ankara

3) https://www.ntv.com.tr/sanat/105-yasindaki-sumerolog-muazzez-ilmiye-ciga-puduhepa-odulu,8r75GsBps0CWeNfH6-jeQQ?_ref=infinite

4) http://www.ibttm.gov.tr/TR-84344/prof-dr-fuat-sezgin.html

5. EKONOMİ VE SOSYAL HAYAT

İç Kapak: 115137538 / 291146909

s. 144, **Görsel 5. 1**: 174839018 **Görsel 5. 2**: 488899324 **Görsel 5. 3**: http://bursagocmuzesi.com/wp-content/uploads/2014/12/12-1024x768-1024x768.jpg

s. 145, **Görsel 5. 4**: http://www.diyarbakirmuzesi.gov.tr/kazilar.aspx?hid=6# **Görsel 5. 5:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 146, **Görsel 5. 6:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 147, **Görsel 5. 7**: https://www.ahaber.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2018/02/04/osmanlida-30-yilda-bir-nufus-sayilirdi

s. 148, **Görsel 5. 8:** 772071289 **Görsel 5. 9:** 734412136

s. 149, **Görsel 5. 10**: http://www.yardimcikaynaklar.com/uretim-teknolojisindeki-gelismelerin-sosyal-ve-ekonomik-hayata-etkileri-ile-ilgili-bir-arastirma-yapiniz/ **Görsel 5. 11**: 98969573 **Görsel 5. 12**: 306567959 *(Düzenlenmiştir.)*

s. 150, **Görsel 5. 13**: http://www.wnsstamps.post/stamps/2009/GB/GB040.09.jpg

Görsel 5. 14: https://www.eokultv.com/bati-ilim-yolunda-7-sinif/25500/buharli-lokomotifler

Görsel 5. 15: 244393897 **Görsel 5. 16**: http://www.tribundergi.com/haber/iki-sehrin-hik-yesi

s. 151, **Görseller 5. 17**: 1) 244389694 2) 244389655 **Görsel 5. 18**: 586637258 **Görsel 5. 19**: 392335627

s. 152, **Görsel 5. 20**: 563705926 **Görsel 5. 21**: 129763181 **Görsel 5. 22**: 540836362

s. 153, Görseller 5. 23: 1) 68490124 2) 176401871 3) 186121226 4) 60886183 5) 585540035 6) 554001493 7) 536340229

s. 154, **Görsel 5. 24**: http://www.edirnekulturturizm.gov.tr/TR-76445/uzunkopru-ilcesi.html

Görsel 5. 25: Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 155, **Görsel 5. 26:** 34196280 **27:** 143937876 **28:** 173614272 **29:** 13686957 **30:** 150154427 **31:** 128251870

s. 157, **Görsel 5. 32**: http://sercev.org.tr/genel/sercev-engelsiz-mesleki-ve-ticari-anadolu-meslek-lisesi-egitim-hayatina-basladi.html

s. 159, **Görsel 5. 33**: 217920481

s. 160, **Görsel 5. 34**: https://islamansiklopedisi.org.tr/medrese **Görsel 5. 35**: 115137538

s. 161, **Görsel 5. 36**: https://tanitim.ahievran.edu.tr/icerik/ahievraniveli **Görsel 5. 37:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 162, **Görsel 5. 38:** http://www.osmanlilar.gen.tr/Sayfa/153 **Görsel 5. 39**: http://m.malatyadiyari.com/osmanli-da-ramazan-gelenekleri/4207/

s. 163, **Görsel 5. 40:** https://spcc.edu/connecting-business-with-union-county/ *(Düzenlenmiştir.)* **Görsel 5. 41**: Saime Kıran tarafından çekilmiştir.

s. 164, **Görsel 5. 42**: Ayşegül Hayta tarafından çekilmiştir.

s. 165, **Görsel 5. 43**: 471762044 **Görsel 5. 44**: 476046526

s. 166, **Görsel 5. 45**: 115290514

s. 167, **Görsel 5. 46**: 507811456 **Görsel 5. 47**: 374885647 **Görsel 5. 48**: 401334931 **Görsel 5. 49**: 71764546

s.168, **Görseller 5. 50**: 1) 245417599 2) 613883483 3) 203252608 4) https://www.freepik.com/premium-photo/child-playing-tennis_1990438.htm#term=child%20playing%20tennis&page=1&position=11

5) https://www.freepik.com/free-photo/little-girl-exploring-heartbeat-with-stethoscope_2390898.htm#term=doctor%20child&page=1&position=13

s. 169, **Görsel 5. 51**: 695680222 **Görsel 5. 52**: 348995603

s. 170, **Görsel 5. 53**: 349425602 **Görsel 5. 54**: 748227862

s. 171, **Görsel 5. 55**: 594171068 **Görsel 5. 56**: 432928831

6. YAŞAYAN DEMOKRASİ

İç Kapak: 1) http://www.hurriyet.com.tr/video/32-bin-karton-bardakla-turkiye-haritasi-yaptilar-40625378 / 313431065

s. 176, **Görsel 6. 1**: https://www.aa.com.tr/tr/politika/secim-ve-sandik-kurullarinin-gorev-ve-yetkileri-belirlendi/1349693 **Görsel 6. 2**: https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/4094_62932_1655.pdf

s. 177, **Görsel 6. 3**: http://www.gunceltarih.org/2015/01/sekiz-yuzuncu-ylnda-magna-carta.html **Görsel 6. 4-5:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

ss. 177, **Görsel 6. 6-7-8:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 180, **Görsel 6. 9**: http://www.milliyet.com.tr/sadberk-hanim-muzesi-nde-ikinci-mesrutiyet-sergisi-pembenar-detay-yasam-891813/ **Görsel 6. 10-11:** Kitabın Tasarımcılarına Ait (Düzenlenmiştir.)

ss. 183, 184, 185, 186, 187, **Görsel 6. 12 / 13 / 14 / 15 / 16 / 17 / 18 / 19 / 20 / 21**: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf

s. 189, **Görsel 6. 22**: https://www.trtworld.com/asia/nearly-60-000-rohingya-flee-to-bangladesh-in-last-eight-days-unhcr-10155 **Görsel 6. 23**: 697265113 **Görsel 6. 24**: Betül Sandıkçı

s. 190, **Görsel 6. 25**: Hülya Güvenç tarafından çekilmiştir. **Görsel 6. 26**: Kitabın Tasarımcılarına Ait **Görsel 6. 27**: 238623676

s. 191, **Görsel 6. 28**: Yasemin Sürücü tarafından çekilmiştir. **Görsel 6. 29**: https://eydb.aile.gov.tr/

s. 194, **Görsel 6. 30**: https://www.trthaber.com/m/?news=macaristanda-siginmacilara-tekme-atan-gazeteci-sucsuz-bulundu&news_id=391888&category_id=4

s. 195, **Görsel 6. 31**: 337724702 **Görsel 6. 32**: https://www.dunyabulteni.net/amerika/abd-charlottede-ohal-ilani-h378027.html

s. 196, **Görsel 6. 33**: 728741866 **Görsel 6. 34**: 630891884 **Görsel 6. 35**: Yasemin Sürücü tarafından çekilmiştir.

s. 197, **Görsel 6. 36**: Yasemin Sürücü tarafından çekilmiştir. **Görsel 6. 30**: Yasemin Sürücü tarafından çekilmiştir. **Görsel 6. 38**: Yasemin Sürücü tarafından çekilmiştir. **Görsel 6. 39**: Kitabın Tasarımcılarına Ait

s.198, **Görsel 6.40:** https://www.ombudsman.gov.tr/kdk-pdf/aile-kadin-cocuk-ve-benzeri-haklar-1/mobile/index.html

s. 199, **Görsel 6. 41**: http://www.aydinkulturturizm.gov.tr/TR-232754/8-mart-dunya-kadinlar-gunu.html

Görsel 6. 42: http://satikadinktml.meb.k12.tr/icerikler/sati-kadin-kimdir_2084226.html

7. ÜLKELER ARASI KÖPRÜLER

İç Kapak: 285980522

s. 204, **Görsel 7. 1:** 518452975

s. 205, **Görsel 7. 2:** http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-219919/dede-korkut-mirasi-destan-masal-ve-muzik-unesco-somut-o-.html

s. 206, **Görsel 7. 3**: http://www.ata.tsk.tr/content/media/07/ataturk_albumu_1.pdf

ss. 207-209, **Görsel 7. 4-5-6:** Kitabın Tasarımcılarına Ait

s. 210, **Görsel 7. 7**: https://www.haberler.com/turkiye-ye-kizilderili-jesti-3133731-haberi/

s. 211, **Görsel 7. 8**: Feyzanaz Cengiz'e aittir. **Görsel 7. 9**: 549814942

s. 212, **Görsel 7. 10:** İrem Çelik'e aittir.

s. 213, **Görsel 11:** Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü

s. 214, **Görsel 7. 12**: 549814942

s. 215, **Görsel 7. 13**: 207309331 **Görsel 7. 14**: 526990201

s. 216, **Görsel 7. 15:** https://www.wfp.org/content/2017-hunger-map 217 26.04.2019 (11.04)

s. 217, **Görsel 7. 16:** 1030744441

s. 218, **Görsel 7. 17-18**: https://gaziantep.afad.gov.tr/tr/9736/Cadirkent-alani-Islahiye

s. 219, **Görseller 7. 19**: 1) https://www.trthaber.com/haber/dunya/amerikada-kuresel-isinmayla-ilgili-arastirma-305065.html

2) https://img3.aksam.com.tr/fotogaleri/haber_icerik/images/290120200119274579646.jpg

3) https://www.quotemaster.org/global+hunger#&gid=1&pid=33

4) 188381147 5) https://www.kizilay.org.tr/neleryapiyoruz/goc-ve-multeci-hizmetleri

Kodlu olarak verilen görseller (Görsel 1. 1: 169600220) anlaşmalı shutterstock ve 123rf sitesinden indirilmiştir.

TÜRKİYE HARİTASI

TÜRK DÜNYASI HARİTASI

1. Türkiye Türkleri
2. Balkan Türkleri
3. Gagavuz Türkleri
4. Kazaklar
5. Özbekler
6. Kırgızlar
7. Türkmenler
8. Karakalpaklar
9. Uygurlar
10. Sarı Uygurlar ve Salarlar
11. Tatarlar
12. Çuvaşlar
13. Başkurtlar
14. Kırımçaklar
15. Ahıska Türkleri
16. Azerbaycan Türkleri
17. Dağıstan Türkleri
18. Kumuklar
19. Karaçaylar
20. Balkarlar (Malkarlar)
21. Nogaylar
22. Stavropol Türkmenleri
23. Saha (Yakut) Türkleri
24. Altay Türkleri
25. Hakaslar
26. Tuva Türkleri
27. Tobol Tatarları
28. Barabalar
29. Şorlar
30. Çulım
31. Kumandı
32. Kandak
33. Karagas
34. Uranhay
35. Irak Türkleri
36. Suriye Türkleri
37. Kıbrıs Türkleri
38. Kaşgaylar
39. Hamse Türkmenleri
40. Karaim Türkleri
41. Kırım Türkleri
42. Avrupa'daki Türkler
43. Kabardin-Balkar Türkleri
44. İran Türkleri

İŞARETLER

- Devlet sınırı
- Özerk cumhuriyet ve vilayet sınırı
- Bağımsız Türk devletleri
- Özerk cumhuriyet, eyalet ve vilayetler
- Özerk olmayan Türk bölgeleri
- Kanal (Süveyş Kanalı)

BAĞIMSIZ DEVLETLER

a) Azerbaycan C.	Bakü
b) Kazakistan C.	Astana
c) Kırgız C.	Bişkek
ç) Kuzey Kıbrıs Türk C.(KKTC)	Lefkoşa
d) Özbekistan C.	Taşkent
e) Türkiye Cumhuriyeti	Ankara
f) Türkmenistan C.	Aşkabad

ÖZERK CUMHURİYETLER

a) Başkortostan C.	Ufa	g) Saha (Yakutistan) Muhtar C.	Yakutsk
b) Çuvaşistan C.	Çeboksarı	ğ) Tuva C.	Kızıl
c) Dağıstan C.	Mahaçkala	h) Uygur (D. Türkistan) C.	Urumçi
ç) Gagavuz C.	Komrat	ı) Tataristan C.	Kazan
d) Kabardin-Balkar C.	Nalçik	i) Altay C.	Krasnoyarsk
e) Karakalpakistan C.	Nukus	j) Hakasya C.	Abakan
f) Nahcivan C.	Nahcivan	k) Karaçay-Çerkes C.	Çerkesk